

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA

DNY PRÁVA 2017

DAYS OF LAW 2017

Část V.
Pacta (non solum) sunt servanda?

ACTA UNIVERSITATIS BRUNENSIS

IURIDICA

vol. 616

SPISY PRÁVNICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

řada teoretická
svazek č. 616

DNY PRÁVA 2017 – DAYS OF LAW 2017

Část V.

Pacta (non solum) sunt servanda?

Eds.:

Josef Bejček, Jan Hurdík, Eva Dobrovolná,
Josef Šilhán, Jiří Valdhans

Masarykova univerzita
Brno 2018

Recenzenti:

JUDr. Radim Chalupa, Ph.D.

JUDr. Eva Dobrovolná, Ph.D., LL.M.

Mgr. Monika Gazdová

Mgr. Michal Králík, Ph.D.

JUDr. Jan Lasák, LL.M., Ph.D.

JUDr. Matěj Myška, Ph.D.

Mgr. Ing. Kamil Nejezchleb

doc. JUDr. Dana Ondřejová, Ph.D.

Mgr. Martina Šuláková, Ph.D.

© 2018 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-9012-5 (online : pdf)

Obsah

Autorské zmluvné právo z pohľadu vybraných zásad európskeho súkromného práva	7
<i>Zuzana Adamová</i>	
Úvaha nad záväznosťou vedlejších (tzv. extrastatutárnych) dohod spoločníkov kapitálových spoločností	25
<i>Kateřina Augustínová</i>	
Působnosť orgánů v monistickém systému řízení akciové společnosti.....	36
<i>Kateřina Blisová</i>	
Právní nemožnosť plnění	43
<i>Luboř Brim</i>	
Vývoj právní úpravy směnečných sporů na Slovensku.....	59
<i>Matěj Dobeř</i>	
Konkludentní uzavření dohody o směnečném vyplňovacím právu ve světle judikatury Nejvyššího soudu.....	70
<i>Zuzana Dvořáková</i>	
Limitace zásady pacta sunt servanda při oddlužení.....	86
<i>Jakub Halíř</i>	
Reforma zmenkového civilného procesu na Slovensku	94
<i>Branislav Jablonka</i>	
„Kolísavá“ neplatnosť: porušenie ZOHS na príkladu pay-for-delay dohod.....	106
<i>Jan Kupčík</i>	

Dosah zákonného předkupního práva.....	122
<i>Anna Lebedová</i>	
Tzv. jednostranná změna smlouvy v oblasti elektronických komunikací	138
<i>Monika Příkazská</i>	
Prieskum predmetu plnenia a ceny v spotrebiteľských zmluvách v kontexte slovenskej právnej úpravy a recentnej judikatúry Súdneho dvora EÚ	151
<i>Karin Raková</i>	
Odstúpenie od zmluvy v pracovnom práve	171
<i>Monika Seilerová</i>	
Mlčeti zlato aneb smluvní mlčenlivost proti zákonné povinnosti informace sdělit.....	200
<i>Michal Vitek</i>	
Závaznosť dohôd uzavretých medzi manželmi v rámci ich bezpodielového spoluvlastníctva	211
<i>Ivana Zmeková</i>	

Autorské zmluvné právo z pohľadu vybraných zásad európskeho súkromného práva

Zuzana Adamová

Právnická fakulta, Trnavská univerzita, Slovenská republika

Abstract in original language

Slovenský autorský zákon (zákon č. 185/2015 Z. z.) bol prijatý s odôvodnením potreby lepšej regulácie s ohľadom na nové technológie a masové používanie diel a iných predmetov ochrany v digitálnom prostredí. I keď vychádza zo základných zásad súkromného práva, v niektorých aspektoch je špecifický. Predmetom tohto článku je preto analýza vybraných zásad európskeho súkromného práva s ohľadom na autorské zmluvné právo s cieľom vyhodnotiť, či na týchto zásadách zotrúva alebo sa od nich odchyľuje.

Keywords in original language

Autorské právo; zásady európskeho súkromného práva; autorský zákon; licenčná zmluva; zásada solidarity; zásada zmluvnej slobody; vyváženie záujmov; rozšírená hromadná zmluva.

Abstract

The Slovak Copyright Act (Act No. 185/2015 Coll.) was adopted with the justification of the need for better regulation with regard to new technologies and mass use of works and other subject matters in the digital environment. Although it is based on the basic principles of private law, it is specific in some aspects. The subject of this article is therefore the analysis of selected principles of European private law regarding the contract law with the aim to determine, whether it remains on these principles or it deviates from them.

Keywords

Copyright; European Private Law Principles; Copyright Act; License Agreement; Contract Freedom Principle; Contract Solidarity Principle; Balance of Interests; Extended Collective License.

1 Úvod

Začiatkom roka 2016 nadobudol účinnosť nový slovenský autorský zákon,¹ ktorý bol Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky predstavený ako „*moderný a flexibilný právny predpis, ktorý zabezpečí autorom a iným nositeľom práv efektívnejší výkon ich práv v rámci stanovených európskym a medzinárodným právom*“, ktorý bude zároveň náležite plniť funkciu „*základného (hmotnoprávneho) právneho predpisu v oblasti kultúry a ktorý zabezpečí vyváženie záujmov nositeľov práv, používateľov a širokej verejnosti*“ ako aj „*rovnováhu medzi ochranou práv nositeľov práv a náležitým prístupom používateľov k chránenému obsahu*“.²

Z citovaného popisu sa javí, že zákonodarca dôsledne dbá na dodržiavanie zásad európskeho súkromného práva. Predmetom nasledovného článku bude analýza vybraných ustanovení slovenského Autorského zákona, najmä zmluvného práva, z hľadiska, či, a do akej miery, tento predpoklad spĺňajú, a to najmä s ohľadom na zásadu zmluvnej solidarity a zásadu zmluvnej rovnosti a zmluvnej rovnováhy. V prvej časti sa stručne predstavia pomenované a nepomenované zmluvy uzatvárané pri vytváraní a používaní autorských diel. V druhej časti sa bude venovať osobitná pozornosť licenčnej zmluve ako jedinej typovej zmluve pomenovanej v Autorskom zákone, a to z hľadiska všeobecných zásad, ktoré sú na ňu aplikovateľné. V tretej časti sa bude úprava licenčnej zmluvy posudzovať z hľadiska zásady solidarity. V záverečnej štvrtej časti sa bude osobitne skúmať nový zmluvný podtyp, tzv. rozšírená hromadná licenčná zmluva, a to najmä z hľadiska zásady zmluvnej slobody ako jednej zo zásad súkromného práva Európskej únie.

2 Zmluvy uzatvárané pri vytváraní a používaní autorských diel

Jediným zmluvným typom, ktorý upravuje Autorský zákon je licenčná zmluva, ktorou autor (§ 13 ods. 1 až 3 AZ) alebo iný nositeľ práv (§ 13 ods. 4 AZ) udeľuje súhlas na použitie autorského diela nadobúdateľovi licencie (§ 65

¹ Zákon č. 185/2015 Z.z. Autorský zákon v znení zákona č. 125/2016 Z.z. (ďalej aj **Autorský zákon** alebo **AZ**).

² Ministerstvo kultúry SR [online]. [cit. 31. 12. 2017]. Dostupné z: <http://www.culture.gov.sk/posobnost-ministerstva/media-audiovizia-a-autorske-pravo-/autorske-pravo/novy-autorsky-zakon--2c2.html>

a nasl. AZ). Autorský zákon však odkazuje aj na viaceré nepomenované zmluvy, konkrétne dohodu medzi autormi o spojení ich diel (§ 7 AZ), dohodu medzi spoluautormi o inom ako spoločnom a nerozdielnom výkone práv (§ 15 ods. 2 AZ), dohodu medzi spoluautormi o zastupovaní jedným zo spoluautorov (§ 15 ods. 3 AZ), dohodu medzi autorom audiovizuálneho diela a výrobcou originálu audiovizuálneho diela (§ 86 ods. 1 AZ) a dohodu medzi autorom audiovizuálne použitého diela a výrobcou originálu audiovizuálneho diela (§ 86 ods. 4 AZ).

Okrem toho upravuje režim, ktorý súvisí so zmluvami uzatvorenými podľa iných právnych predpisov, konkrétne zamestnanecký režim (§ 90 AZ)³ a režim diela na objednávku vo vzťahu k zmluve o dielo podľa Občianskeho zákonníka⁴ (§ 91 AZ).

Osobitne treba spomenúť ešte zmluvy uzatvárané s organizáciami kolektívnej správy, pričom môže ísť o zmluvu s nositeľom práv (§ 164 ods. 1 AZ), používateľom (§ 165 ods. 1 AZ) alebo inou organizáciou kolektívnej správy (§ 173, 174 a 184 AZ).

Všeobecne platí, že východiskovou zásadou slovenského autorského zmluvného práva je ochrana autora ako hospodársky slabšieho subjektu, čo najviac potvrdzuje zákaz prevoditeľnosti osobnostných aj majetkových práv autora (§ 18 ods. 3 a § 20 ods. 2 AZ). Uvedený zákaz sa historicky vyvíjal, keďže bývalá československá právna úprava umožňovala voľnú prevoditeľnosť majetkových práv (§ 16 zákona č. 218/1926 Zb. z. a n.⁵). Neskôr bola obmedzená prevoditeľnosť majetkových práv z politických a hospodárskych dôvodov na určité osobitné subjekty (§ 26 zákona č. 115/1953 Zb.⁶ a § 19 ods. 3 zákona č. 35/1965 Zb.⁷) a zaviedla sa povinnosť získať súhlas pôvodného nositeľa práv na ich ďalší prevod (§ 19 ods. 2 zákona č. 35/1965 Zb.

³ Napríklad vo vzťahu k zmluvám uzatvoreným podľa § 42 a § 223 a nasl. zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov.

⁴ Ustanovenie § 631 a nasl. zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.

⁵ Zákon č. 218/1926 Sb. o pôvodském právu k dílům literárním, uměleckým a fotografickým (o právu autorském) v znení zákona č. 120/1936 Sb.

⁶ Zákon č. 115/1953 Zb. o autorskom práve (autorský zákon) v znení neskorších predpisov (ďalej len **zákon č. 115/1953 Zb.**).

⁷ Zákon č. 35/1965 Zb. o literárnych, vedeckých a umeleckých dielach (autorský zákon) v znení neskorších predpisov (ďalej len **zákon č. 35/1965 Zb.**).

a § 29 ods. 2 zákona č. 383/1997 Z. z.⁸⁾). Až od roku 2004 sú osobnostné, ako aj majetkové práva úplne neprevoditeľné (§ 17 ods. 2 a § 18 ods. 5 zákona č. 618/2003 Z. z.,⁹⁾ § 18 ods. 3 a § 20 ods. 2 AZ), i keď určitú výnimku, ako je uvedené nižšie, predstavuje postúpenie výkonu práv v prípade zamestnaneckých diel a diel, na ktoré sa režim zamestnaneckého diela vzťahu (§ 90 ods. 5 a § 91 ods. 4 a § 92 ods. 2).

Vo vzťahu k osobnostným právam je ochrana autora posilnená tým, že síce môže udeliť súhlas so zásahom do svojich osobnostných práv, ten však musí byť obmedzený rozsahom a spôsobom tohto zásahu, a ak nie je dohodnuté inak, možno ho odvolať (§ 18 ods. 5 AZ).

S ohľadom na majetkové práva je zásada ochrany autora ako hospodársky slabšieho subjektu pretavená aj do viacerých ustanovení v rámci úpravy o licenčnej zmluve, ako bude uvedené nižšie. Uvedená zásada sa však prejavuje aj v iných zmluvných vzťahoch. Napríklad v oblasti audiovizie zákon síce pripúšťa, aby práva autora vykonával výrobca originálu audiovizuálneho diela (§ 86 ods. 1 AZ), predpoklady takejto aplikácie sú však pomerne prísne nastavené osobitne s ohľadom na podielovú odmenu, a preto sa v praxi bude takáto úprava využívať skôr obmedzene. Vo vzťahu k zmluve o dielo je zase objednávateľ oprávnený používať dielo len na účel vyplývajúci zo zmluvy, pričom všetky práva vykonáva naďalej autor ako zhotoviteľ (§ 91 AZ). Z dôvodovej správy však nijako nevyplýva, prečo je v prípade počítačového programu, databázy (chránenej autorským právom) a kartografického diela uvedené pravidlo prelomené a zhotoviteľ je nielenže oprávnený používať dielo v širšom rozsahu, ale dokonca vykonáva všetky práva k dielu v rozsahu ako pri zamestnaneckom diele (§ 91 ods. 4 AZ).¹⁰⁾ Práve uvedený režim nie je založený na ochrane autora ako hospodársky slabšieho subjektu, ale na ochrane investície, z dôvodu ktorej práva zo zákona vykonáva zamestnávateľ (a obdobne aj osoba, na podnet a pod vedením ktorej sa vytvorilo dielo v zmysle § 92 AZ).

⁸⁾ Zákon č. 383/1997 Z. z. Autorský zákon a zákon, ktorým sa mení a dopĺňa Colný zákon v znení neskorších predpisov, v znení neskorších predpisov (ďalej len **zákon č. 383/1997 Z. z.**).

⁹⁾ Zákon č. 618/2003 Z. z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon) v znení neskorších predpisov (ďalej len **zákon č. 618/2003 Z. z.**).

¹⁰⁾ V dôvodovej správe sa jedine uvádza, že tieto diela sa tvoria zväčša „v kolektíve“ autorov.

Z uvedeného vyplýva, že i keď základnou zásadou, na ktorej je autorské zmluvné právo postavené, je zásada ochrany autora ako hospodársky slabšieho, táto zásada je v niektorých prípadoch prelomená z dôvodu prevažujúceho záujmu na ochrane investície.

3 K všeobecným zásadám aplikovateľným na licenčnú zmluvu

Licenčná zmluva podľa § 65 ods. 1 AZ je typovou (pomenovanou) autorskoprávnou zmluvou, predmetom ktorej je udeľovanie súhlasu na použitie autorských diel a iných predmetov chránených Autorským zákonom. Na otázky neupravené v tejto hlave zákona sa bude aplikovať Občiansky zákonník, ktorý upravuje aj právne vzťahy z duševného vlastníctva, ak tieto vzťahy neupravujú iné zákony. Na problematiku licenčných zmlúv sa aplikujú súkromnoprávne zásady ako zásada dobrých mravov (§ 3 ods. 1 a 39 OZ), zmluvnej voľnosti, rovnosti strán, *pacta sunt servanda*, či *nemo plus iuris ad alium transfere potest quam ipse habe*.

V oblasti licenčného práva sa uplatňujú aj viaceré osobitné zásady. V autorskom práve platí jednotnosť typovej licenčnej zmluvy, teda primeraná aplikácia úpravy licenčnej zmluvy (§ 65 a nasl. AZ) na osobitné typy licenčných zmlúv. Táto úprava sa bude aplikovať vždy, keď pôjde o udeľovanie súhlasu na použitie autorského diela (§ 3 AZ), umeleckého výkonu (§ 104 AZ), zvukového záznamu (§ 114 AZ), audiovizuálneho záznamu (§ 122 AZ), vysielania (§ 128 AZ) a databázy (§ 140 AZ) na zmluvnom základe. Modifikácie predstavujú aj rozličné typy licenčných zmlúv, ako sú licenčná zmluva na vydanie diela (§ 75 AZ), kolektívna licenčná zmluva (§ 77 AZ), hromadná licenčná zmluva (§ 78 AZ), rozšírená hromadná licenčná zmluva (§ 79 a 80 AZ) a multiteritoriálna hromadná licenčná zmluva na on-line použitie hudobných diel (§ 81 AZ).

V minulosti platila v slovenskom a aj bývalom československom autorskom práve tiež zásada odplatnosti licenčnej zmluvy, ktorá zakotvovala, že autor mal právo na odmenu za každé použitie svojho diela, pričom sa tohto práva nemohol vopred vzdať (§ 16 ods. 5 zákona č. 383/1997 Z. z.). Obdobne podľa § 13 zákona č. 35/1965 Zb. patrila autorovi pri každom použití diela autorská odmena, ktorej výška sa spravovala podľa hodnoty diela a jeho

významu pre spoločnosť. Uvedenú úpravu však treba vnímať v kontexte širších historických súvislostí, ktoré sa vyznačovali pomerne značnou ingerenciou do výkonu autorských práv zo strany štátu a zásahmi do zmluvnej slobody (napr. použitie diela bez súhlasu autora, resp. možnosť nahradenia súhlasu rozhodnutím štátneho orgánu). Výška odmeny bola limitovaná aj zákonom č. 115/1953 Zb., ktorý upravoval, že „[a]utorské odmeny (najmä honoráre za prevádzanie alebo iné použitie diela) a spôsob ich platenia môžu byť upravené vyhláškou Ministerstva kultúry“ a tiež, že pokiaľ sú odmeny alebo náhrady upravené vyhláškou, možno odmenu určiť len v rámci tejto úpravy (§ 23 a 24).

Keďže táto zásada značným spôsobom obmedzovala autonómiu zmluvných strán, bola zrušená autorským zákonom z roku 2003. Tento prístup tiež prevzala platná právna úprava. Ustanovenie § 19 ods. 3 AZ síce upravuje, že za použitie diela má autor právo na odmenu, to však nevyklučuje bezodplatné udelenie licencie (§ 65 ods. 1 AZ) a aplikáciu výnimiek a obmedzení, na základe ktorých je možné použiť dielo aj bez súhlasu autora a bez povinnosti zaplatiť mu odmenu (§ 36 AZ). Na druhej strane, zmluvná autonómia je potlačená, keďže odmena za udelenie súhlasu na použitie autorského diela musí zodpovedať jednotlivým spôsobom použitia (§ 69 ods. 1 AZ) a v prípade, ak nejde o podielovú odmenu aj rozsahu, účelu a času použitia diela (§ 69 ods. 4 AZ).

Hoci bola zásada odplatnosti zrušená, naďalej sú v rámci ustanovení o licenčnej zmluve ponechané niektoré ustanovenia, ktoré vychádzajú zo zásady ochrany hospodársky slabšieho subjektu, t. j. autora alebo iného nositeľa práv. Menovať možno napríklad ustanovenia, v zmysle ktorých licenčná zmluva musí mať písomnú formu, ak autor udeľuje výhradnú licenciu (§ 65 ods. 3 AZ), autor nemôže udeliť nadobúdateľovi licenciu na spôsob použitia diela, ktorý nie je v čase uzavretia licenčnej zmluvy známy (§ 66 ods. 2 AZ), a má nárok na autorský výťažok v prípade licenčnej zmluvy na vydanie diela (§ 75 ods. 7 AZ), právo na odstúpenie od (zaväzujúcej) licenčnej zmluvy z dôvodu nevyužívania výhradnej licencie (§ 73 AZ) a právo odstúpiť od licenčnej zmluvy na vydanie diela, ak mu nadobúdateľ licencie neumožní vykonať autorskú korektúru diela alebo dielo použil spôsobom znižujúcim jeho hodnotu (§ 75 ods. 4 AZ).

V rámci právnej úpravy licenčnej zmluvy možno identifikovať aj zásadu ochrany podniku a zásadu ochrany investície, ktoré sa prejavujú napríklad v možnosti udelenia neobmedzenej licencie vrátane jej dojednaní na celú zákonnú dobu trvania majetkových práv. Táto zásada je zohľadnená aj v ustanovení § 72 ods. 2 AZ, podľa ktorého, ak nie je dohodnuté inak, súhlas autora na postúpenie licencie sa nevyžaduje pri predaji podniku alebo časti podniku, ktorého súčasťou je licencia. Všeobecne inak platí zásada osobnej viazanosti licencie, podľa ktorej sa udelená licencia viaže na nadobúdateľa licencie a na jej postúpenie je potrebný súhlas autora.

Slovenská právna úprava však napríklad neobsahuje osobitnú zásadu zákazu zmien licencovaného predmetu, ktorá vyplýva z českého zmluvného práva.¹¹ Český Občiansky zákonník ustanovuje, že nadobúdateľ licencie nesmie upraviť či inak meniť dielo alebo jeho názov, ibaže bolo dojednané inak, alebo ak ide o takú úpravu či inú zmenu, pri ktorej je možné spravodlivo očakávať, že by ju autor vzhľadom na okolnosti použitia povolil. No ani v takomto prípade nadobúdateľ nesmie bez súhlasu autora dielo alebo jeho názov upraviť alebo inak zmeniť, ak si to autor vyhradil a ak je nadobúdateľovi takáto výhrada známa.¹² Na druhej strane, aj podľa slovenského Autorského zákona bude mať autor, napriek udeleniu licencie, právo na nedotknuteľnosť svojho diela, a preto sa bude akákoľvek nedovolená zmena alebo iný nedovolený zásah do licencovaného diela považovať za zásah do autorovho osobnostného práva (§ 18 ods. 2 AZ).

Zásada ochrany slabšieho subjektu je v českom právnom prostredí umocnená aj právom autora na odstúpenie od licenčnej zmluvy pre zmenu presvedčenia (§ 2382 ČOZ), či právom na primeranú dodatočnú odmenu (§ 2374 ČOZ), ktoré vzniká, ak nie je odmena stanovená v závislosti od výnosov z využitia licencie a je taká nízka, že je v zrejmom nepomere k zisku z využitia licencie a k významu predmetu licencie pre dosiahnutie takéhoto zisku. Obdobné ustanovenia však nie sú zavedené v slovenskom práve.

¹¹ Ustanovenie § 2375 zákona č. 89/2012 Sb. Občiansky zákonník (ďalej aj **ČOZ**).

¹² Telec ako príklad uvádza pri rozhlasovom vysielaní hudobných diel prerušenie hudby signálom časového znamenia, alebo pri živom predvádzaní hudobných diel alebo dramatických diel ospravedlniteľné technicko-javiskové úpravy. TELEC, I. *Průhled práva duševního vlastnictví 1. Lidskoprávní základy. Licenční smlouva*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2002, s. 127.

4 Zásada solidarity z hľadiska všeobecnej úpravy licenčnej zmluvy

Ako uvádza Jančo, „[z]ásada solidarity pôsobí vo vnútroštátnom súkromnom práve ako nástroj vyvažovania protichodných zásad zmluvnej slobody a rovnosti. Zásada zmluvnej solidarity má teda v zmluvných vzťahoch zabezpečiť vyváženie záujmov zmluvných strán v súvislosti s vymedzením obsahu zmluvy. Zmluvná solidarita v širšom slova zmysle zahŕňa tri zásady: zásadu zmluvnej rovnosti (rovnosti zmluvných strán), zásadu zmluvnej rovnováhy (rovnováhy obsahu zmluvy) a napokon zásadu zmluvnej solidarity v užšom zmysle, ktorá zahŕňa vzájomnú otvorenosť, férovosť a obľad medzi zmluvnými stranami.“¹³

Autorské zmluvné právo vychádza do veľkej miery z ochrany autora ako hospodársky slabšieho subjektu. Autor má síce právo rozhodnúť sa, či vôbec súhlas na použitie svojho diela udelí, ak sa však rozhodne takýto súhlas neudelit', z pohľadu súkromného práva ho nemožno prinútiť konať opačne. To by neplatilo len v prípade aplikácie súťažného práva vo vzťahu k subjektu s dominantným postavením na trhu, kedy by sa takéto konanie mohlo považovať za zneužitie dominantného postavenia podľa čl. 102 Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie. V zmysle rozhodnutia Súdneho dvora vo veci *Magill*¹⁴ však k takémuto konaniu dochádza len v prípade „osobitných okolností“ s ohľadom na vyváženie práv duševného vlastníctva a všeobecného záujmu na ochrane hospodárskej súťaže.¹⁵

Odhliadnuc však od týchto prípadov nikto nemôže autora nútiť udeliť súhlas na použitie jeho autorského diela. Ak sa rozhodne udeliť licenciu, často je potom postavený do pozície slabšieho subjektu, kedy podmienky samotného zmluvného vzťahu stanovuje iný, ekonomicky silnejší subjekt,

¹³ JANČO, M. Zásada solidarity. In: JANČO, M., M. JURČOVÁ, M. NOVOTNÁ et al. *Európske súkromné právo*. Bratislava: Euroiuris, 2012, s. 181.

¹⁴ Rozsudok Súdneho dvora ES vo veci *Radio Telefis Eireann (RTE) a Independent Television Publications Ltd (ITP) proti Commission of the European Communities* (spojené konania C-241/91 P and C-242/91 P).

¹⁵ Pozri tiež rozsudok Súdneho dvora ES vo veci *IMS Health GmbH & Co. OHG a NDC Health GmbH & Co. KG* (C-418/01), rozsudok Súdneho dvora EÚ vo veci *Huawei Technologies Co. Ltd/ZTE Corp. proti ZTE Corp. a ZTE Deutschland GmbH* (C-170/13) a rozhodnutie Európskej komisie 2007/53/ES vo veci konania *proti spoločnosti Microsoft Corp.* (vec COMP/C-3/37.792 – Microsoft).

napríklad vydavateľ, producent, vysielateľ a pod. Tento stav však má svoje racionálne opodstatnenie, keďže cieľom silnejšieho subjektu primárne nie je bezdôvodné „vykúpenie“ práv autora, ale zabezpečenie bezproblémového fungovania ich obchodného modelu, napr. ďalšie šírenie kníh, televízneho a rozhlasového vysielania, kinodistribúcia atď., a to často aj so zohľadnením cezhraničných aspektov. To však tiež neplatí absolútne a v praxi sa vyskytujú mnohé prípady, kedy nadobúdateľ licencie získa súhlas na použitie v takom rozsahu, ktorý reálne nevyužije. Kým v prípade nevýhradnej licencie faktický problém nevzniká, opak platí pri výhradnej licenčnej zmluve. Autor totiž môže okrem ekonomických cieľov sledovať aj iné ciele, najmä vlastnú seba-prezentáciu, či už v zmysle naplnenia vnútorných potrieb alebo ako súčasť jeho obchodnej stratégie. V takom prípade nadobudnutie, avšak nevyužitie výhradnej licencie môže vnímať negatívne. Zákon preto pre tieto prípady upravuje inštitút práva na odstúpenie od výhradnej licenčnej zmluvy, avšak len ak pôjde o zaväzujúcu licenciu (§ 73 v spojení s § 70 ods. 3 AZ).

Autorský zákon sa vo vzťahu k licenčným zmluvám usiluje o zachovanie rovnosti zmluvných strán najmä s ohľadom na posilnenie postavenia autora ako hospodársky slabšieho subjektu. Situácia sa mení vo chvíli, keď sa autor dá zastúpiť organizáciou kolektívnej správy. Na strane poskytovateľa licencie totiž potom vystupuje subjekt, ktorý je v dominantnom a niekedy aj v monopolnom postavení a ktorý sa z hľadiska aplikácie súťažných pravidiel, napriek svojej špecifickej neziskovej povahe, považuje za podnikateľa.¹⁶ Autorskoprávna úprava však túto skutočnosť osobitne nezohľadňuje.

Používateľ v zmysle slovenského autorského práva nijakým spôsobom neparticipuje na tvorbe sadzobníkov, ani nemá možnosť ovplyvniť ich výšku, ergo ovplyvňovať výšku licenčnej odmeny, či sa aspoň vyjadrovať ku kritériám, od ktorých sa tieto odmeny odvíjajú, či k iným skutočnostiam v zmysle § 169 ods. 2 AZ. Na rozdiel od toho, podľa § 98f českého autorského zákona,¹⁷ je organizácia kolektívnej správy povinná predkladať návrh sadzobníka aj právnickým osobám združujúcim príslušných používateľov

¹⁶ To vyplýva najmä z bohatej judikatúry Súdneho dvora EÚ aj viacerých rozhodnutí Európskej komisie. Bližšie ADAMOVIČ, Z. a B. HAZUCHA. *Autorský zákon. Komentár*. 2008, s. 915 (v tlači).

¹⁷ Zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) v znení neskorších predpisov.

a niektorým používateľom predmetov ochrany, s možnosťou podať voči návrhu takéhoto sadzobníka námietky a vyjadriť voči sadzobníku nesúhlas. Ak nedôjde k dohode na sadzobníku, aplikuje sa postup o sprostredkovaní dojednania sadzobníka, prípadne sa aktivuje aj právo podať návrh na súd na rozhodnutie sporu o určenie sadzby odmeny uvedenej v návrhu sadzobníka.

Podľa slovenskej právnej úpravy je však jediným subjektom, ktorý rozhoduje o výške odmien samotná organizácia kolektívnej správy. Jedine v prípade, ak sa potenciálny používateľ nedohodne s organizáciou kolektívnej správy na uzavretí zmluvy, môže sa uplatniť postup podľa § 165 ods. 8–12 AZ, a teda požadovať, aby obsah takejto zmluvy vrátane odmeny a nahradenia vôle uzavrieť takúto zmluvu určil súd (viď výklad nižšie). Bez ohľadu na dôvod, prečo k uzavretiu zmluvy nedošlo, sa tak v zákone vytvára balančný mechanizmus, ktorý zabezpečuje, aby mohlo dôjsť k legálnemu použitiu predmetov ochrany zo strany používateľa. Pri dodržaní postupu popísaného v zákone a súčasného podania žaloby o určenie obsahu zmluvy sa potom používateľ *pro futuro* nedopustí zásahu do autorského práva, kým sa súdny spor právoplatne neskončí.

Okrem prípadu, keď sa používateľ s organizáciou kolektívnej správy nedohodne na uzavretí zmluvy, je možné postupovať týmto spôsobom aj v prípade, ak organizácia nepredloží návrh zmluvy (§ 165 ods. 4 AZ). Používateľ sa v oboch prípadoch môže obrátiť na súd žalobou podľa § 137 písm. d) CSP¹⁸ a požadovať, aby obsah licenčnej zmluvy, zmluvy o prime-ranej odmene alebo zmluvy o náhrade odmeny vrátane odmeny a nahradenia vôle uzavrieť takúto zmluvu určil súd v zmysle § 229 CSP. Právo použiť predmety ochrany, ktoré mali byť predmetom licenčnej zmluvy, používateľovi vzniká dňom podania návrhu a kumulatívnym splnením niek-torej z ďalších podmienok. Aby mohol používateľ legálne používať pred-mety ochrany, musí okrem podania návrhu na súd splniť aj jednu z ďalších podmienok, ktorá súvisí s tým, aby sa uvedený inštitút nezneužíval špekula-tívnym podávaním návrhov. Používateľ tak musí uložiť na osobitný bankový účet, dať do notárskej alebo súdnej úschovy, zaručiť sa vo forme bankovej

¹⁸ Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení zákona č. 87/2017 Z. z. (ďalej len **CSP**).

záruky alebo vinkulovať peňažné prostriedky na bankovom účte, ktoré majú slúžiť ako garancia na zabezpečenie plnenia podľa zmluvy, o ktorej uzavretie sa domáha žalobca.

Zákon upravuje aj výšku týchto finančných prostriedkov, ktorá má byť taká, aká bola podľa poslednej dohodnutej zmluvy s organizáciou kolektívnej správy a ak taká nie je, tak vo výške podľa platného a účinného sadzobníka odmien organizácie kolektívnej správy.

Z hľadiska zásady solidarity je hlavným problémom tohto ustanovenia, že používateľ, ktorý chce vstúpiť do zmluvného vzťahu s organizáciou kolektívnej správy, nemá v zákone upravenú inú možnosť, ako poukazovať odmenu presne v takej výške, ako si to organizácia kolektívnej správy jednostranne určí. Inými slovami, používateľ, aj keď sponchyňuje samotnú výšku odmeny vyberanú organizáciou kolektívnej správy, je povinný ukladať, resp. poukazovať odmenu vo výške podľa sadzobníka jednostranne určeného organizáciou kolektívnej správy. Zákon navyše osobitne neupravuje, ako má používateľ postupovať, ak neexistuje žiadna predchádzajúca zmluva s organizáciou kolektívnej správy, ani sa takáto sadzba neuvádza v sadzobníku organizácie kolektívnej správy.

5 Kriticky k zásade zmluvnej slobody z pohľadu rozšírenej hromadnej licenčnej zmluvy

Úplne novým inštitútom v slovenskom autorskom práve je rozšírená hromadná licenčná zmluva,¹⁹ ktorá doteraz v našom právnom poriadku nebola osobitne upravená. Hoci sa v dôvodovej správe uvádza, že ide o nový zmluvný typ štandardne využívaný v krajinách EÚ, nejde o presnú informáciu. Tento inštitút sa využíva len v niektorých, prevažne škandinávskych štátoch, kde bol začiatkom 60. rokov aj prvýkrát zavedený,²⁰ i keď dnes je jeho výskyt viac rozšírený. Avšak, slovenská úprava je značne širšia ako porovnateľné úpravy v iných štátoch, ako vyplynie z ďalšieho textu.

¹⁹ V anglickej literatúre sa možno najčastejšie stretnúť s označením rozšírená kolektívna licencia (ang. „*extended collective license*“, skrátené „*ECL*“).

²⁰ RIIS, T. a J. SCHOVSBO. *Extended Collective Licenses and the Nordic Experience – It’s a Hybrid but is it a Volvo or a Lemon?* *Columbia Journal of Law and the Arts*, 2010, roč. 33, č. 4, s. 471–498.

V zásade možno konštatovať, že z pohľadu výkonu autorských práv stojí rozšírená hromadná licencia niekde uprostred medzi dobrovoľnou a povinnou kolektívnou správou. Pri dobrovoľnej kolektívnej správe udeľuje organizácia kolektívnej správy súhlas na použitie autorských diel len autorov, zastupovaných na základe dohody. Dobrovoľná kolektívna správa vychádza zo základného princípu, že autor je oprávnený v prvom rade individuálne rozhodovať o použití svojho diela. To znamená, že je jeho výlučným právom, ak sa rozhodne potenciálnemu záujemcovi o licenciu súhlas na použitie neudelit'. Ak sa však dá autor zastupovať organizáciou kolektívnej správy, svoje právo rozhodovať stráca (v rozsahu dohodnutom príslušnou zmluvou o zastupovaní; výnimku pritom predstavuje výkon práv na nekomerčné účely podľa § 165 ods. 4 AZ) a organizácia je povinná udeliť licenciu každému, kto je ochotný zaplatiť odmenu za udelenie súhlasu na použitie.

Pri povinnej kolektívnej správe platí, že organizácia kolektívnej správy udeľuje súhlas na použitie aj tých diel, ktorých autorov zmluvne nezastupuje. Povinnú kolektívnu správu pritom nemožno zo strany autora vylúčiť, keďže vzniká zo zákona. Ako príklad možno uviesť výber odmeny za udelenie súhlasu na káblovú retransmisiu, kedy si autor nemôže spravovať toto právo individuálne. Prípady kolektívnej správy sú taxatívne vymenované v zákone (§ 146 ods. 2 AZ), nakoľko ide o pomerne zásadný zásah do práv autora, ktorý nemôže dotknuté práva vykonávať individuálne (§ 146 ods. 1 AZ). Ich faktická aj ekonomická realizácia je tak zverená organizáciám kolektívnej správy. Zmluvné a členské štáty sú v tomto ohľade viazané medzinárodným a európskym právom, ktoré ustanovujú limity takýchto zásahov do práv autora.

Uprostred týchto dvoch alternatív (t. j. dobrovoľnej a povinnej kolektívnej správy) sa nachádza inštitút rozšírenej hromadnej licencie, ktorý síce vychádza z princípu preferencie individuálneho výkonu práv, zároveň má však prvky povinnej kolektívnej správy, keďže sa týka nielen zastupovaných ale aj nezastupovaných autorov.

Rozšírenou hromadnou licenciou sa v zmysle slovenského Autorského zákona rozumie situácia, keď sa licencia udeľovaná organizáciou kolektívnej správy rozširuje aj na tých autorov, ktorí ňou nie sú zastupovaní, pričom

nejde o povinnú kolektívnu správu. Autor, na rozdiel od povinnej kolektívnej správy, môže túto rozšírenú hromadnú licenciu vylúčiť (tzv. *opt-out* princíp). V konečnom dôsledku tak používateľ získava licenciu na všetky chránené diela s výnimkou tých diel, pri ktorých autor výslovne vylúčil uplatnenie rozšírenej hromadnej licencie.

Treba zdôrazniť, že aj v tomto prípade ide o značný zásah do práv autorov, ktorí musia vo vzťahu k organizácii kolektívnej správy aplikovať *opt-out* princíp, na rozdiel od klasického *opt-in* princípu, kedy majú možnosť rozhodnúť sa, či sa dajú zastúpiť organizáciou kolektívnej správy a v akom rozsahu (§ 164 AZ). Rozšírené hromadné licencie sa preto zavádzajú skôr vo výnimočných prípadoch, najmä keď by náklady na individuálnu správu práv boli veľmi vysoké. Na medzinárodnej ani európskej úrovni však nie sú stanovené pravidlá, ktoré by presne špecifikovali, v ktorých prípadoch a akým spôsobom je možné tieto licencie upraviť na národnej úrovni.²¹ Podľa niektorých autorov je základným pravidlom na zavedenie rozšírenej hromadnej licencie v národnom práve, v prípade ak rozšírená hromadná licencia obmedzuje exkluzivitu a schopnosť autora spoliehať sa na túto výlučnosť, aplikácia trojkrokového testu²² ako testu na posudzovanie odôvodnenosti obmedzovania autorského práva, ktorý je ustanovený tak v medzinárodnom ako aj európskom práve.²³

Rozšírená hromadná licencia nie je štandardným prvkom z hľadiska európskeho autorského práva, čo potvrdzuje i skutočnosť, že je výslovne upravená len v jednom prípade, a to keď sa satelitné vysielanie pre verejnosť uskutočňuje súčasne s pozemným vysielaním tej istej vysielacej organizácie

²¹ Cf. recitál 18 smernice 2001/29/ES o zosúladiení niektorých aspektov autorských práv a s nimi súvisiacich práv v informačnej spoločnosti; recitál 24 smernice 2012/28/ES o určitých povolených spôsoboch použitia osirelých diel; recitál 12 smernice 2014/26/EÚ o kolektívnej správe autorských práv a práv súvisiacich s autorským právom a o poskytovaní multiteritoriálnych licencií na práva na hudobné diela na online využívanie na vnútornom trhu.

²² RIIS, T. a J. SCHOVSBO. Extended Collective Licenses and the Nordic Experience – It's a Hybrid but is it a Volvo or a Lemon? *Columbia Journal of Law and the Arts*, 2010, roč. 33, č. 4, s. 471–498.

²³ Aktuálne sa pripravuje nová smernica o autorskom práve na digitálnom jednotnom trhu. V pôvodnom návrhu zo 14. septembra 2016 [COM(2016) 593 final] sa osobitná úprava rozšírených licencií nenachádza, v roku 2018 by však mal byť predstavený nový návrh aj vo vzťahu k tejto oblasti.

(čl. 3 ods. 2 smernice 93/83/EHS²⁴). Na druhej strane platí, že zavádzanie rozšírených hromadných licencií je v kompetencii členských štátov EÚ. To možno vyvodzovať z recitálu 18 smernice 2001/29/ES,²⁵ podľa ktorého „*smernica platí bez toho, aby boli dotknuté tie ustanovenia v členských štátoch, ktoré sa týkajú spravovania práv, ako sú rozšírené licencie ochranných spoločností.*“ Odkazy na rozšírené licencie v smerniciach však nemôžu byť vykladané tak, že *en bloc* umožňujú použitie rozšírených licencií.

Zákon upravuje prípady, v ktorých možno udeliť rozšírenú hromadnú licenciu, značne extenzívne, pričom ide o nasledovné spôsoby použitia:

- a) technické predvedenie diela alebo verejný prenos diela v prevádzkarni alebo v inom priestore prostredníctvom technického zariadenia, čo nezahŕňa vysielanie, retransmisiu a sprístupňovanie verejnosti,
- b) použitie obchodne nedostupného diela vyhotovením rozmnoženiny, sprístupňovaním verejnosti alebo verejným rozširovaním jeho rozmnoženiny prevodom vlastníckeho práva,
- c) živé predvedenie literárnych diel,
- d) vysielanie diel vrátane vysielania prostredníctvom satelitu,
- e) nájom alebo vypožičanie rozmnoženiny diela,
- f) sprístupňovanie rozmnoženiny diela verejnosti,
- g) retransmisiu diel okrem káblovej retransmisie.

I keď ide o pomerne veľký zásah do výkonu autorských práv, zo zákona ani z dôvodovej správy jasne nevyplýva, na základe čoho zákonodarca takto obmedzil výkon autorských práv.

Otázkou je tiež posúdenie tohto inštitútu z hľadiska osobitnej zásady súkromného práva Únie – zásady zmluvnej slobody, ktorá tvorí základ vnútroštátneho súkromného práva, avšak v práve Únie je výslovne vyjadrená len veľmi zriedka. Navyše, ako konštatuje Jančo,²⁶ z pohľadu súkromného

²⁴ Smernica Rady 93/83/EHS z 27. septembra 1993 o koordinácii určitých pravidiel týkajúcich sa autorského práva a príbuzných práv pri satelitnom vysielaní a káblovej retransmisii.

²⁵ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2001/29/ES z 22. mája 2001 o zosúladení niektorých aspektov autorských práv a s nimi súvisiacich práv v informačnej spoločnosti (ďalej len **smernica 2001/29/ES**).

²⁶ JANČO, M. Zásada solidarity. In: JANČO, M., M. JURČOVÁ, M. NOVOTNÁ et al. *Európske súkromné právo*. Bratislava: Euroiuris, 2012, s. 178.

práva Únie má sloboda výberu zmluvného partnera, ktorú Súdny dvor uznal za základné právo, väčší význam ako sloboda určiť obsah zmluvy. Napriek tomu však slovenský zákonodarca výber zmluvného partnera značne obmedzil a v zásade obchádza autora, ktorý o použití svojho diela môže rozhodovať iba za splnenia podmienky, že nositeľ práv výslovne vylúči aplikáciu tohto inštitútu právnym úkonom voči príslušnej organizácii kolektívnej správy.

Otázkou posúdenia obdobnej právnej úpravy z hľadiska európskeho autorského práva sa zaoberal Súdny dvor EÚ vo veci C-301/15 *Soulier a Doke*²⁷ týkajúcej sa francúzskej úpravy používania obchodne nedostupných diel, t. j. kníh vydaných vo Francúzsku pred 1. januárom 2001, ktoré už žiaden vydavateľ nevydáva na obchodné účely a ktoré nie sú predmetom publikácie v tlačenej alebo digitálnej podobe. Konštatoval pritom rozpor so smernicou 2001/29/ES, ktorá bráni tomu, aby vnútroštátna právna úprava zverila autorizovanej organizácii pre výber a prerozdelenie poplatkov výkon práva udeliť súhlas na rozmnožovanie a verejný prenos v digitálnej podobe obchodne nedostupných kníh, a to aj keby umožnila autorom týchto kníh alebo ich právnym nástupcom podať námietky proti výkonu tohto práva alebo jeho výkon ukončiť za podmienok, ktoré táto právna úprava vymedzuje. Súdny dvor EÚ zdôraznil, že ochranu, ktorú priznáva smernica 2001/29/ES treba vykladať extenzívne a že sa neobmedzuje len na priznanie práv, ale zahŕňa aj výkon uvedených práv. Vzhľadom na preventívnu povahu dotknutých práv sa vyžaduje predchádzajúci súhlas autora, ktorý však môže byť daný implicitne. Podmienky, za ktorých možno pripustiť implicitný súhlas však musia byť presne definované, aby samotná zásada predchádzajúceho súhlasu autora nebola zbavená účinku. Inými slovami, podľa názoru Súdneho dvora EÚ by mal v takýchto prípadoch fungovať mechanizmus zabezpečujúci efektívne a individualizované informovanie autorov, ktorý by sa tak mali dozvedieť o predpokladanom využití ich diel, a teda k nemu zaujať stanovisko. Samotné nepodanie námietok (t. j. nevyužitie *opt-out* princípu) nemožno považovať za vyjadrenie implicitného súhlasu s použitím diela. Uvedená úprava však osobitne nie je zohľadnená v slovenskej úprave.

²⁷ Rozsudok Súdneho dvora EÚ vo veci *Marc Soulier a Sara Doke proti Premier ministre a Ministre de la Culture et de la Communication* (C-301/15).

Podstatou rozšírenej hromadnej licencie teda je, že okrem zmluvne zastupovaných nositeľov práv zahŕňa len tých nositeľov, resp. len tie ich diela, ktorých správa nebola vylúčená (tzv. *opt-out* princíp). Nositeľ práv, ktorý nie je zmluvne zastupovaný organizáciou kolektívnej správy teda môže vylúčiť kolektívnu správu práv prostredníctvom rozšírenej hromadnej licenčnej zmluvy ku všetkým dielam alebo aj k niektorému zo svojich diel.

Právna úprava je aj na tomto mieste extrémne rigidná, nakoľko vyžaduje písomné oznámenie autora organizácii kolektívnej správy. Nielenže teda nepostačujú bežné elektronické formy, pri ktorých nie je dodržaná písomná forma, ale sa zároveň vylučujú aj iné alternatívy, z ktorých jasne vyplýva, že sa autor rozhodol vykonávať svoje práva individuálne, napr. aplikovaním verejnej licencie (napr. Creative Commons, GNU GPL).

Zákon tiež nezohľadňuje situáciu, kedy autor uzavrie výhradnú individuálnu licenčnú zmluvu na použitie svojho diela, avšak písomne nevyhlási aplikáciu rozšírenej hromadnej licencie. V takom prípade hrozí, že organizácia kolektívnej správy udelí rozšírenou hromadnou licenciou súhlas aj na použitie diela, ktoré bolo licencované individuálne. Samotná absencia vylúčenia v písomnej forme však nemôže viesť k záveru, že dielo licencované jeho autorom v rámci výhradnej individuálnej licenčnej zmluvy by mohlo byť platne opätovne licencované v rámci rozšírenej hromadnej licenčnej zmluvy. To by predstavovalo neodôvodnený zásah do právom chránených záujmov nielen autora, ale aj nadobúdateľa výhradnej licencie.

V zákone tiež nie je osobitne riešená situácia, kedy sa autor dá zastúpiť jednou organizáciou kolektívnej správy, avšak rozšírenú hromadnú licenciou udelí iná (konkurenčná) organizácia kolektívnej správy, pôsobiaca v tom istom obore (t. j. tá, ktorá zastupuje najviac nositeľov práv). V takom prípade sa zastupujúca organizácia môže voči organizácii, ktorá udelila rozšírenú hromadnú licenciou, domáhať vyplatenia odmeny, ktorá patrí zastupovanému autorovi. Na tieto účely nie je potrebné, aby bola medzi dotknutými organizáciami uzavretá osobitná zmluva, napr. dohoda o spolupráci.

Aby v praxi nevznikla tiež situácia, kedy autor odmietne udeliť individuálnu licenciou na použitie svojho diela a používateľ následne získa rozšírenú hromadnú licenciou prostredníctvom organizácie kolektívnej správy, je potrebné, aby autor písomnou formou vylúčil kolektívnu správu práv

prostredníctvom rozšírenej hromadnej licenčnej zmluvy buď vo vzťahu ku všetkým svojim dielam (generálne vylúčenie), alebo vo vzťahu k niektorým dielam, prípadne len vo vzťahu k niektorým spôsobom použitia.

Ak bola medzi organizáciou kolektívnej správy a používateľom uzavretá hromadná licenčná zmluva, platí, že organizácia kolektívnej správy je povinná bezodkladne informovať používateľa ako nadobúdateľa licencie, že došlo v konkrétnom prípade k vylúčeniu kolektívnej správy.

Účinkom vylúčenia kolektívnej správy v rámci rozšírenej hromadnej licencie je, že nezastupovaný autor, ktorý v zmysle tohto odseku vylúči kolektívnu správu práv má nárok na vyplatenie odmeny a iných peňažných plnení voči organizácii kolektívnej správy, avšak len za obdobie, kým dôjde k vylúčeniu. Zákon však nijako nerieši jednotlivé účinky vylúčenia kolektívnej správy (napr. prechodné obdobie, v rámci ktorého by sa používateľ naďalej považoval za oprávneného používateľa, právo na odstúpenie od zmluvy zo strany nadobúdateľa licencie alebo vplyv na dohodnutú alebo už zaplatenú výšku odmeny).

Uvedený zákonný režim môže byť síce veľmi praktický pre „veľkých hráčov“ na poli kreatívneho priemyslu, ako napr. streamovacím spoločnostiam, neplatí to však o všetkých používateľov a režim tak, ako je nastavený môže byť aj na ujmu autorov a iných nositeľov práv. Ideálne by bolo, keby sa uvedená problematika jasne upravila v návrhu novej smernice o autorskom práve na digitálnom jednotnom trhu a to aj s ohľadom na výpočet konkrétnych spôsobov použitia, pri ktorých možno tento inštitút využiť.

6 Záver

I keď zákonodarca pri tvorbe nového Autorského zákona deklaroval vyváženie záujmov nositeľov práv, používateľov a širokej verejnosti, uvedený cieľ bol dosiahnutý len čiastočne. Kým v prípade úpravy licenčných zmlúv sa javí vzťah medzi autorom a používateľom v zásade v rovnováhe, neplatí to vtedy, keď ide o autora zastupovaného organizáciou kolektívnej správy. Vtedy je síce organizácia kolektívnej správy povinná udeliť súhlas na používanie, jednostranne však stanovuje výšku odmeny aj kritériá výpočtu tejto odmeny. Používateľ, ktorý sa s organizáciou kolektívnej správy na uzavretí takejto zmluvy nedohodne, má síce právo uplatniť osobitný postup

spojený s podaním žaloby o určenie obsahu licenčnej zmluvy, zároveň je však povinný poukazovať alebo ukladať finančné prostriedky vo výške (zase) jednostranne určenej organizáciou kolektívnej správy v jej sadzobníku. Z pohľadu európskych zásad súkromného práva sa javí ako najviac v konflikte so zásadou solidarity úprava rozšírenej kolektívnej licencie, ktorá výrazným spôsobom zasahuje do výberu zmluvného partnera, nehovoriac o možnom rozpore s európskym a medzinárodným právom. Z pohľadu zmluvnej voľnosti zase nie je vhodné obmedzenie autora pri udeľovaní súhlasu so zásahom do jeho osobnostných práv, ani povinnosť, aby licenčná odmena zodpovedala spôsobu, rozsahu, času a účelu použitia diela.

Literature

ADAMOVÁ, Z. a B. HAZUCHA. *Autorský zákon. Komentár*. 2008 (v tlači).

JANČO, M. Zásada solidarity. In: JANČO, M., M. JURČOVÁ, M. NOVOTNÁ et al. *Európske súkromné právo*. Bratislava: Euroiuris, 2012.

RIIS, T. a J. SCHOVSBO. Extended Collective Licenses and the Nordic Experience – It’s a Hybrid but is it a Volvo or a Lemon? *Columbia Journal of Law and the Arts*, 2010, roč. 33, č. 4, s. 471–498..

TELEC, I. *Přehled práva duševního vlastnictví 1. Lidskoprávní základy. Licenční smlouva*. 1. vyd. Brno: Doplněk, 2002.

Contact – email

zuzana.adamova@gmail.com

Úvaha nad závazností vedlejších (tzv. extrastatutárních) dohod společníků kapitálových společností

Kateřina Augustínová

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek se zabývá závazností vedlejších (tzv. extrastatutárních) dohod, jejichž obsah souvisí s účastenstvím ve společnosti, které uzavírají společníci (mezi sebou) za účelem úpravy fungování společnosti či jejich postavení v ní. Nejprve příspěvek charakterizuje uvedené dohody a blíže rozebere limity autonomie vůle společníků při tvorbě jejich obsahu. V souvislosti s tím budou akcentovány osoby, jež mohou být těmito dohodami (ne)vázány podle § 1759 o. z. (smluvní strany, dále zejména otázka postavení společnosti či třetích osob k těmto dohodám). Závěrem příspěvku bude úvaha nad případnými průlomy do závaznosti těchto dohod, v rámci níž bude zohledněna změna okolností (související s korporátním prostředím), jež by mohla mít na tyto dohody vliv. Cílem příspěvku bude popsat tyto specifické dohody a blíže analyzovat možný vliv korporátního prostředí na tvorbu jejich obsahu a závaznost.

Keywords in original language

Vedlejší (extrastatutární) dohoda; kogentní a dispozitivní normy; status společnosti; závaznost vedlejší dohody; změna okolností; tzv. hardship; nemožnost plnění.

Abstract

The article deals with the binding of side letter agreements. These agreements are concluded between associates (or among all of them) in a capital company. The purpose of the agreements is to regulate rights and obligations related to a participation in a company. First, the limits of the autonomy of will of associates during the process of conclusion will be discussed.

Also the persons which can be bound according to § 1759 Civil Act by the agreements will be mentioned (contracting parties, company, third parties). Second, the possible breaches of binding of the agreements, especially significant change of circumstances (in the environment of company law), will be considered. The goal of the article is to describe these specific agreements and analyse possible influence of company environment on the content and binding of them

Keywords

Sideletter Agreement; Ius Cogens and Dispositivum; Company Status; Binding of an Agreement; Change of Circumstances; Hardship; Impossibility to Fulfill the Commitment.

1 Úvod

Cílem mého příspěvku bude blíže charakterizovat vedlejší dohody a ve stručnosti se zamyslet nad změnou okolností souvisejících s obchodní korporací, ve které jsou uzavírány. V první části rozeberu definici vedlejší dohody, druhy, limity při tvorbě jejich obsahu. Místy zmíním i vztah se společenskou smlouvou. Dále zmíním subjekty, jež jsou dohodami vázány. Poté stručně charakterizují změnu okolností a důsledky, jež se s nimi pojí (tzv. hardship, či případný zánik závazku). V závěru uvedu změnu okolností způsobenou přeměnou, úpadkem společnosti či pouhou změnou společenské smlouvy.

2 K vedlejším dohodám

Vedlejší dohody byly dříve zmíněny v zákoně č. 513/1991 Sb., obchodním zákoníku (§ 186 obch. zák.). V zákoně o obchodních korporacích se již výslovně neuvádí. Nicméně zákon je nezakazuje a na některých místech s nimi dokonce počítá (např. § 78 odst. 1 písm. i).

Vedlejší („extrastatutární“ či v poměrech akciové společnosti „akcionářské“) dohody jsou uzavírány mezi společníky kapitálových společností. Lze je definovat jako „*zvláštní ujednání všech či některých zakladatelů či společníků kapitálových společností, jejichž obsah souvisí s účastí ve společnosti (týká se vzájemných vztahů společníků či jejich vztahů ke společnosti), která jsou uzavírána mimo stanovy či společenskou smlouvu a nemají tudíž formu notářského zápisu a nepodléhají ani*

povinné publicitě.¹ Dohody jsou uzavírány v souladu s principem autonomie vůle. Společníkům umožní vytvořit pravidlo čistě obligacního charakteru, jež nemá povahu pravidla statutárního. Na tyto dohody se aplikuje zásadně obecná úprava závazků v občanském zákoníku. Práva a povinnosti vyplývají přímo z vedlejších dohod, nikoliv ze společenské smlouvy. Vedlejší dohody si žijí „vlastním životem“.² Z tohoto důvodu může vedlejší dohoda zaniknout nezávisle i v průběhu existence společnosti.

Dohody mohou být uzavírány všemi společníky (omnilaterální) či pouze některými z nich (tzv. frakční dohody).³

Velkou výhodou vedlejších dohod je, že nemusí být – oproti společenské smlouvě – zveřejňovány. Jsou zde také nižší požadavky na jejich uzavření, změnu či ukončení. Dohoda může být uzavřena i v ústní formě. Nevýhodou je jejich působení pouze *inter partes*.⁴

Kogentní ustanovení zákona o obchodních korporacích určují, která ujednání mají čistě korporacní charakter a nelze jej učinit předmětem vedlejších dohod. Jinými slovy určují hranice autonomie vůle společníků při tvorbě vedlejších dohod. Generální klauzule pro rozpoznání kogentní a dispoziitivní právní normy se nachází v § 1 odst. 2 o. z. Norma, která obsahuje zákaz výslovný (at' již přímý – nelze se odchýlit, či nepřímý – odchýlení je sankcionováno neplatností, zdánlivostí či se k takovému jednání nepřihlíží). Nové korporacní právo stojí na zásadě dispozitivnosti. Kogentní je „tvrdé korporacní jádro“ týkající se statusových otázek obchodních korporací. Statusové otázky spadají pod právo upravující postavení osob (lze jej podřadit pod veřejný pořádek). Z tohoto důvodu jsou tato pravidla kogentní. Statusové otázky upravují vymezení jednotlivých orgánů obchodních korporací a jejich působnosti, rozhodování orgánů (zejména svolání, usnášeníschopnost, hlasovací většina, osvědčování rozhodnutí veřejnou listinou)⁵, dále lze

1 ČERNÁ, S. Vedlejší dohody (sideletters) společníků kapitálových společností. *Obchodněprávní revue*, roč. 2011, č. 1. Citované z: *Beck-online.cz* [právní informační systém] [cit. 12. 1. 2018].

2 DĚDIČ, J. a J. LASÁK. In: CSACH, K., B. HAVEL a kol. *Akcionářské dohody*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, 320 s., s. 49. ISBN 978-80-7552-784-4.

3 ČERNÁ, op. cit., 2011.

4 ČERNÁ, op. cit., 2011.

5 Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 13. ledna 2016, sp. zn. Cjpn 204/2015.

i pod kogentní pravidla zařadit proces tvorby vůle korporace. Za proces tvorby vůle korporace považují vymezení, které orgány, případně osoby jsou způsobilé za společnost projevovat vůli (např. statutární orgán a jeho složení, případně pravidla pro jednání zaměstnanců za společnost). Pokud by vedlejší dohoda například zřizovala nový orgán (namísto statutárního), upravovala jiná kvóra potřebná pro přijetí usnesení valné hromady, nebo zasahovala do obchodního vedení, porušila by kogentní ustanovení zákona o obchodních korporacích. Důsledkem by byla neplatnost (§ 580 odst. 1 o. z.) pro rozpor se zákonem, jež by měla povahu neplatnosti absolutní (§ 588 o. z.). V tomto případě je smyslem a účelem zákona nenarušovat status korporací a právní jednání narušující zjevně právo upravující postavení osob (a i veřejný pořádek) by bylo absolutně neplatné.

Zvláštní požadavky na vedlejší dohody upravují i zvláštní zákony (např. souhlas České národní banky u dohody o výkonu hlasovacích práv podle § 20 odst. 3 písm. c) zákona č. 21/1992 Sb. či vznik oznamovací povinnosti vůči emitentovi akcií a ČNB podle § 122 odst. 2 písm. a) a g) zákona č. 256/2004 Sb.).⁶

Obsahem vedlejších dohod může být specifikace druhů podílů (mimo povinné údaje ve společenské smlouvě), speciální práva a povinnosti společníků, pravidla pro hlasování, pravidla pro obsazování orgánů (vysílací právo, nominační právo, odměňování), pravidla pro řešení krizových situací (např. insolvence), pravidla ukončování účasti ve společnosti, ochrana minorit, pravidla řešení sporů (mediace, arbitráž).⁷

Jako příklad vedlejší dohody, kterou přiblížím, jsem si vybrala dohodu o hlasovacích právech. Nepřímo jsou v zákoně o obchodních korporacích tyto dohody zmíněny v § 78 odst. 2 písm. i). Obsahem těchto dohod bývá zpravidla stanovení podmínek, za kterých společník smí (aktivní dohody) či naopak nesmí (pasivní dohody) hlasovat pro určitý návrh usnesení valné hromady. Například akcionář po dobu několika let nepodpoří návrh na zvýšení základního kapitálu.

⁶ JANOŠEK, V. Dohody o výkonu hlasovacích práv, akcie bez hlasovacích práv, sistance hlasovacích práv akcionáře (nejen) na základě ujednání stanov. *Obchodněprávní revue*, roč. 2016, č. 4. Citované z: *Beck-online.cz* [právní informační systém] [cit. 12. 1. 2018].

⁷ CSACH, HAVEL, In: *Akcionářské dohody*, op. cit., 2017, s. 32.

Důležité je rozlišovat, jaké právní účinky se pojí s vedlejší dohodou. Je-li některé ujednání předmětem vedlejší dohody mezi dvěma společníky (či více společníky), má pouze účinky *inter partes*.

Je-li ujednání vedlejší dohody začleněno do společenské smlouvy, je nutné rozlišit pro závěr o jeho účincích, zda je materiální součástí společenské smlouvy. Ne každé ujednání zařazené formálně do společenské smlouvy má normativní povahu. Ujednání musí mít normativní povahu, aby bylo způsobilé zavazovat neurčitý okruh osob, tj. musí mít „normativní potenciál“ a musí být splněny náležitosti procesu přijetí stanov. Pokud se ujednání stane materiální součástí společenské smlouvy, působí *erga omnes*. Jedná-li se pouze o ustanovení, které zakládá práva a povinnosti pouze konkrétním osobám, a je „vsunuté“ do společenské smlouvy, má nadále účinky *inter partes*. Pouhé formální zařazení do společenské smlouvy jej nečiní korporátním ustanovením. Takové ustanovení je ve společenské smlouvě „cizorodým prvkem“. V tomto druhém případě by se jednalo o tzv. nepravá (nekorporátní) ustanovení společenské smlouvy, které jsou její součástí pouze ve formálním smyslu, nikoliv materiálním. Nachází-li se některé ujednání ve stanovách, musí se tedy projít testem jeho korporátní či obligačně-právní povahy.

Typickým příkladem je ujednání o příplatkové povinnosti. Nachází-li se ujednání o příplatkové povinnosti ve společenské smlouvě, působí *erga omnes*, a pokud společník nesplní tuto povinnost, může být i vyloučen v kadučním řízení. Převéde-li podíl, přechází i příplatková povinnost na nabyvatele. Převádějící společník se stává *ex lege* ručitelem. Pokud je ujednání o příplatkové povinnosti pouze ve vedlejší dohodě, váže pouze smluvní strany. Společnost je vázána za podmínky, že je smluvní stranou takové smlouvy.⁸

3 Důsledky porušení vedlejších dohod

Na výše uvedeném příkladu lze vidět rozdílnost důsledků, které se vážou s porušením povinnosti zakotvené ve společenské smlouvě či ve vedlejší dohodě. Ve vedlejších dohodách se jako sankční mechanismy uplatní obecné instituty závazkového práva. Smluvní strany si mohou sjednat například úroky z prodlení, náhradu škody či smluvní pokutu.

⁸ ČERNÁ, op. cit., 2011.

Smluvní strany tedy zásadně budou moci vymáhat sjednané povinnosti. Nicméně lze i uvažovat o situaci, kdy by se některá povinnost ze smlouvy překrývala s jinou obecnou povinností (např. povinností loajality společníka vůči společnosti zakotvené v § 212 o. z.). V takovém případě by se i společnost (jež není stranou vedlejší dohody) mohla domáhat po porušiteli náhrady škody, ovšem nikoliv z titulu porušení povinnosti zakotvené ve vedlejší dohodě, nýbrž porušení povinnosti loajality.

Občas diskutovanou otázkou zůstává, zda může porušení vedlejší dohody založit neplatnost rozhodnutí valné hromady. V teorii je zastáván názor, že porušení vedlejší dohody (na rozdíl od porušení společenské smlouvy) není zásadně důvodem pro vyslovení neplatnosti usnesení valné hromady. Při porušení se uplatní jiné sankční mechanismy (například náhrady škody). Bezesporu takové porušení dohody bude mít i morální důsledky a ovlivní vztahy mezi společníky.⁹

V případě porušení dohod o výkonu hlasovacích práv byla v teorii otevřena otázka¹⁰, zda může takové porušení zakládat neplatnost usnesení valné hromady, na niž bylo v rozporu s touto dohodou hlasováno. Hlasoval-li společník v rozporu s vedlejší dohodou, porušil princip *pacta sunt servanda*. V takovém případě jednal úmyslně v rozporu se základními zásadami a nemohl ani jednat v souladu s dobrými mravy. Usnesení by mohlo být neplatné pro rozpor s dobrými mravy podle § 191 odst. 2 z. o.

Porušením zásady *pacta sunt servanda* a nesplněním akcionářské dohody by ožila možnost sankčních mechanismů smluvního práva (smluvní pokuta, náhrada škody). Nicméně domnívám se, že ve většině případů by rozpor usnesení valné hromady s dobrými mravy ve smyslu § 191 odst. 2 z. o. k. nebyl dán. Nevylučuji, že by – dle konkrétních okolností případu – mohlo usnesení valné hromady být neplatné. Rozpor s dobrými mravy, který by založil neplatnost usnesení valné hromady, by v podstatě sloužil jako sankční prostředek pro „pouhé“ porušení vedlejší dohody. To samozřejmě nevylučuje situace, kdy by nastalo porušení dohody a zároveň i některý z důvodů

⁹ ČERNÁ, op. cit., 2011.

¹⁰ NOVOTNÁ, M. Rozhodování o neplatnosti usnesení orgánu obchodní korporace v intencích základních zásad soukromého práva. In: *Bulletin advokacie* [online]. Roč. 2017, č. 3 [cit. 12. 1. 2018]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/rozhodovani-o-neplatnosti-intencich-zakladnich-zasad-soukromeho-prava>

pro vyslovení neplatnosti v § 191 z. o. k. Pokud by bylo připuštěno, že porušením vedlejší dohody, by bylo usnesení valné hromady neplatné, zvýšila by se tím důležitost vedlejších dohod, jejichž proces uzavření je mnohem jednodušší než u společenské smlouvy. Navíc ani nemusejí být zveřejněny. Je možné i riziko, že pokud by tak bylo připuštěno, mohly by být vedlejší dohody zneužívány i jako obstrukční mechanismus pro zneplatnění usnesení. Posledně zmíněné nepovažuji za hlavní důvod, nicméně je důležité jej zmínit.

Dalo by se zvažovat i o aplikaci § 212 odst. 2 o. z., podle něhož na návrh osoby, která prokáže právní zájem, se k hlasu člena, který zneužil hlasovací právo k újmě celku, nepřihlíží. V tomto případě bude i nadále nutné splňovat podmínku „újmě celku“. Samotné porušení hlasovací dohody, jež by nepřesahovalo „svět“ vedlejší dohody, a nenarušovalo by nijak společnost, by nemohlo založit nepřihlížení se k takovému hlasování. Nelze ovšem vyloučit, že by byla porušena hlasovací dohoda i k újmě celku. V takovém případě by aplikace § 212 o. z. přicházela v úvahu.

4 Změna okolností

V rámci diskuze ohledně platnosti principu *pacta sunt servanda* shrnu dva instituty, jež za určitých podmínek mohou právě tento princip prolomit.

Prvním z nich je následná nemožnost plnění zakotvená v § 2006 o. z., jejímž důsledkem je zánik závazku ex lege. Není k tomu zapotřebí úkonu dlužníka či věřitele. Zánik nastává k okamžiku, kdy nastala skutečnost, která nesplnitelnost způsobila. Uvedené ustanovení reaguje na závažné změny okolností, které nastávají v průběhu trvání závazku. Jedná se o naprostou nesplnitelnost dluhu. Na pouhé zvýšení obtížnosti plnění reaguje právě § 1765 a násl. o. z. Konstrukce ustanovení § 2006 odst. 1 o. z. je vystavěna na „nesplnitelnosti dluhu“. Předchozí úprava pracovala s „nemožností plnění“ jako podmínkou zániku závazku. „Nesplnitelnost“ dluhu by bylo možné chápat širěji, než „nemožnost“. Vzhledem k tomu, že v důvodové zprávě se zákonodárce vyjadřuje, že úmyslem je převzetí předchozí úpravy, lze to chápat téměř synonymicky. Zásadně se jedná o objektivní podmínky zániku závazku, nikoliv subjektivní. Dluh je „nesplnitelný“ i tehdy, stane-li se právně nedovoleným. Například pokud právní předpisy zakáží plnění dluhu. V úvahu může

přicházet i situace, kdy by ke splnění dluhu bylo nutné vykonat činnost, jež je protiprávní či případně proti dobrým mravům.¹¹

Od nemožného plnění je nutno odlišit plnění, které je možné, ale pouze za ztížených podmínek. Vyšší nákladnost plnění nečiní dluh nesplnitelný. Jedná se o případy tzv. *hardship* v § 1765 o. z. Změna okolností zásadně nemá vliv na povinnost splnit dluh (§ 1764 o. z.). Nicméně založí-li tato změna v právech a povinnostech stran zvláště hrubý nepoměr znevýhodněním jedné z nich, má dotčená strana domáhat se vůči druhé straně obnovení jednání o smlouvě, prokáže-li, že to nemohla rozumně předpokládat, a že tato skutečnost nastala až po uzavření smlouvy.

V následující části stručně uvedu některé možné změny v korporaci s uvážením uplatnění některého z těchto institutů.

5 (Ne)závaznost vedlejších dohod

Smluvními stranami dohod jsou nejčastěji společníci. Někdy uzavírá smlouvu společník s budoucím investorem. Velmi často je vedlejší dohoda ve smyslu § 1769 o. z. (jako přímluva u třetí osoby).¹²

Společnost může být smluvní stranou vedlejší dohody (uzavírá ji za ni statutární orgán). Nicméně měla by být naplněna podmínka, že smluvními stranami dohody jsou rovněž všichni společníci. V případě, že by smluvní stranou byli pouze někteří společníci, hrozilo by riziko porušení principu rovného zacházení se všemi akcionáři v § 212 odst. 1 o. z. (v poměrech kapitálových společností v § 244 z. o. k.).¹³

Problematické jsou případy, kdy by smluvní stranou vedlejší dohody byl člen statutárního orgánu, týkal-li by se závazek z dohody povinnosti souvisejícími s výkonem funkce (kogentní povinnost jednat s péčí řádného hospodáře). Primárně je člen statutárního orgánu ve vztahu se společností.¹⁴

Jak bylo zmíněno výše, dohody zavazují pouze smluvní strany. Vedlejší dohoda tedy není součástí podílu (§ 31 z. o. k.). S převodem podílu automaticky

11 ŠILHÁN, J. Komentář k § 2006. In: *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054)*. 1. vyd. 2014, s. 1219–1229.

12 DĚDIČ, LASÁK, In: *Akcionářské dohody*, op. cit., 2017, s. 52.

13 DĚDIČ, LASÁK, In: *Akcionářské dohody*, op. cit., 2017, s. 53.

14 DĚDIČ, LASÁK, In: *Akcionářské dohody*, op. cit., 2017, s. 54.

nepřechází závazek z dohody na nabyvatele podílu. Nepřistoupí-li k vedlejší dohodě, taková dohoda zaniká pro následnou nemožnost plnění v § 2006 a násl. o. z., neboť zavazovala pouze předchozího vlastníka podílu.¹⁵ Oproti tomu ujednání, jež by se nacházelo ve společenské smlouvě a mělo by věcněprávní povahu, přecházelo by bez dalšího na nabyvatele podílu.

Je ovšem možné převod podílu podmínit i přistoupením k vedlejší dohodě (jako podmínka omezující převod by se musela nacházet ve společenské smlouvě a mít věcněprávní dosah, nikoliv ve vedlejší dohodě). V takovém případě by splněním podmínky – přistoupením k dohodě – bylo možné převést podíl. Není-li převod podílu takto podmíněn, lze smluvní pozici ve vedlejší dohodě postoupit na nabyvatele podle § 1895 o. z.¹⁶

V případě, že by docházelo k univerzální sukcesi (smrt, přeměna společnosti, převod závodu) je vedlejší dohoda způsobilým předmětem právního nástupnictví, a tudíž by přecházela na právního nástupce.¹⁷

6 Změna okolností v korporaci

Vzhledem k tomu, že vedlejší dohody mají samostatný režim, mohou nastat situace, kdy dojde ke změnám v rámci korporace. Například dojde k přeměně společnosti. Při přeměně dochází k nahrazení původní společenské smlouvy. Nic nebrání tomu, aby byla vedlejší dohoda předmětem právního nástupnictví. Existence vedlejší dohody bude nutno posuzovat v rámci užití smluvních institutů sloužícím k řešení změny okolností.¹⁸ Pokud by například v nástupnické společnosti byl úplně jiný poměr mezi podíly, tzn. pokud by se z dohody o výkonu hlasovacích práv mezi majoritními společníky, stala dohoda, která již není uzavřena mezi minoritními společníky, nadále by byla splnitelná. Nedomnívám se, že by zanikla z důvodu nemožnosti plnění. Nicméně dalo by se uvažovat o tom, že nastala podstatná změna okolností podle § 1765 o. z. a smluvní strany by měly zájem o obnovení jednání o uzavření smlouvy. Při přeměně společnosti vedlejší dohody přecházejí na nástupnickou společnost, nicméně až v krajním případě uvažovat o jejich zániku pro jejich nesplnitelnost.

¹⁵ JANOŠEK, op. cit., 2016.

¹⁶ DĚDIČ, LASÁK, In: Akcionářské dohody, op. cit., 2017, s. 52.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ CSACH, HAVEL, In: Akcionářské dohody, op. cit., 2017, s. 24.

Další z případů, který je možné považovat za změnu okolností, je úpadek společnosti. Není-li samotná společnost stranou vedlejší dohody, nemělo by to mít na ni vliv. Nicméně pak bude záviset na způsobu řešení úpadku. Bude-li například nařízena reorganizace, na dohodu o hlasovacích právech to nebude mít zásadně vliv. Ostatně hodně vedlejších dohod je uzavíráno před úpadkem společnosti k jejímu zachránění (tzv. stand still dohody mezi společníky, věřiteli a společností o zmrazení nárůstu výšky dluhu). Je-li smluvní stranou společnost, jež se dostane do úpadku, který je řešen reorganizací, vykonává za ni práva správce podle § 330a zákona č. 182/2006 Sb.¹⁹ Kromě přeměny či úpadku společnosti může dojít ke změně okolností např. pouhou změnou společenské smlouvy. Vzhledem k tomu, že má společenská smlouva přednost, bude nutné posoudit i tuto změnu na existenci dohody. Dovodila bych z uvedeného pravidlo, že zásadně – před učiněním závěru o zániku závazku či pouhém ztížení plnění (s případnou možností nového vyjednávání) – bude nutné posoudit v každém konkrétním případě zvláště, do jaké míry změna okolností ovlivňuje plnění z vedlejší dohody.

7 Závěr

V práci jsem charakterizovala vedlejší dohody v kapitálových společnostech. Nutno zdůraznit, že vedlejší dohody existují nezávisle na společenské smlouvě, působí pouze inter partes a aplikují se na ně ustanovení z obecného závazkového práva. Jsou to v podstatě „obyčejné“ „nekorporátní“ smlouvy. Z tohoto důvodu je jejich plnění podle mého názoru hůře vynutitelné. Například při porušení dohody o výkonu hlasovacích práv může druhá smluvní strana požadovat náhradu škody či smluvní pokutu, nicméně nemůže se již domáhat z tohoto důvodu neplatnosti usnesení valné hromady, na níž bylo v rozporu s touto dohodou hlasováno.

Smluvními stranami dohod jsou zásadně společníci, někdy též společnost (za splnění určitých podmínek), statutární orgány či třetí osoby (zpravidla věřitelé či budoucí investor). V korporátním prostředí může často docházet ke změně okolností. Úpadek společnosti, její přeměna či pouhá změna společenské smlouvy mohou mít vliv na existenci vedlejší dohody. Vždy bude nutné v konkrétním případě posoudit, zda se změnila okolnosti natolik,

¹⁹ CSACH, HAVEL, In: Akcionářské dohody, op. cit., 2017, s. 24..

že závazek zanikl pro následnou nemožnost plnění, či jde pouze o ztížení podmínek plnění, které v určitých případech může založit právo na nové vyjednávání dohody.

Literature

CSACH, K., B. HAVEL a kol. *Akcionářské dohody*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2017, 320 s. ISBN 978-80-7552-784-4.

ČERNÁ, S. Vedlejší dohody (sideletters) společníků kapitálových společností. *Obchodněprávní revue*, roč. 2011, č. 1. Citované z: *Beck-online.cz* [právní informační systém] [cit. 12. 1. 2018].

LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, 2400 s.

HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník V. Závazkové právo. Obecná část (§ 1721–2054). Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, 1335 s.

NOVOTNÁ, M. Rozhodování o neplatnosti usnesení orgánu obchodní korporace v intencích základních zásad soukromého práva. In: *Bulletin advokacie* [online]. Roč. 2017, č. 3 [cit. 12. 1. 2018]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/rozhodovani-o-neplatnosti-intencich-zakladnich-zasad-soukromeho-prava>

JANOŠEK, V. Dohody o výkonu hlasovacích práv, akcie bez hlasovacích práv, sítě hlasovacích práv akcionáře (nejen) na základě ujednání stanov. *Obchodněprávní revue*, roč. 2016, č. 4 [cit. 12. 1. 2018]. Citované z: *Beck-online.cz* [právní informační systém] [cit. 12. 1. 2018].

Stanovisko občankoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 13. ledna 2016, sp. zn. Cpjn 204/2015, dostupné na stránkách Nejvyššího soudu.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 8. 1. 2018].

Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních korporacích. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 8. 1. 2018].

Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 8. 1. 2018].

Contact – e-mail

Augustinova.kat@gmail.com

Působnost orgánů v monistickém systému řízení akciové společnosti

Kateřina Blisová

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Zákon o obchodních korporacích nově upravuje kromě dualistického systému řízení také systém monistický. Právní úprava monistického systému je ovšem poměrně kusá a problematická především co do vymezení působnosti orgánů společnosti. Příspěvek se zaměří na nedostatky v úpravě působnosti orgánů v monistickém systému, na jejich možné praktické důsledky nejen při právním jednání členů orgánů a nastíní možná řešení.

Keywords in original language

Monistický systém; akciová společnost; působnost orgánů; právní jednání.

Abstract

The Business Corporations Act newly includes not only a regulation of dualistic system of corporate governance, but also a monistic (one-tier) one. The regulation of the monistic system is however quite incomplete and problematic. This paper focuses specifically on the deficits in the regulation of competences of the respective a corporation's bodies and on the possible consequences of the deficiencies in relation to the juridical acts of the bodies' members, and suggests possible solutions.

Keywords

One-Tier System; Competences; Juridical Act.

1 Úvod

Právní úprava monistického systému řízení akciové společnosti v zákoně o obchodních korporacích¹ přináší jako každý nový institut v právním řádu

¹ Zákon č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích), v účinném znění. Dále v textu budu používat pouze „zákon o obchodních korporacích“ či zkratku „ZOK“.

mnoho výkladových otázek. V případě monistického systému jsou ovšem z velké části tyto otázky zapříčiněny nedostatečností právní úpravy, která je velmi kusá a stručná. I přes svou stručnost však tato právní úprava není prostá chyb a vzájemně si protirečících ustanovení. Příspěvek je zaměřen na otázky týkající se působnosti orgánů v monistickém systému řízení akciové společnosti, pokusí se identifikovat problematická místa právní úpravy a navrhnout přijatelná řešení.

Z hlediska systematického je příspěvek rozdělen do několika částí. První část se zaměří na samotné vymezení působnosti jednotlivých orgánů monistického způsobu řízení akciové společnosti. Následující části pak budou věnovány již konkrétním výkladovým problémům vztahujícím se k působnosti orgánů a případným návrhům k jejich řešení.

2 Problematika působnosti orgánů monistického systému řízení akciové společnosti v ZOK

Zákon o obchodních korporacích navzdory terminologii, která implikuje, že v monistickém systému řízení bude kromě orgánu nejvyššího (valné hromady) pouze jeden orgán², který v sobě bude spojovat jak působnost orgánu statutárního, tak kontrolního, zavádí u monistického systému také dva orgány – správní radu a statutárního ředitele. Už jen tento fakt nabízí otázku, nakolik se skutečně jedná o monistický systém, obzvláště když zákonodárce deklaroval svoji inspiraci v zahraničí, především ve Francii, jejíž korporátní právo ovšem monistický systém se dvěma orgány nezná.³ Mnohem problematičtější se ovšem jeví například nepromyšlené odkazy v ustanoveních § 456 odst. 1 a 2 ZOK, v nichž zákonodárce zakotvil použití pravidel o představenstvu na statutárního ředitele (nebo jiný orgán společnosti s obdobnou působností) a pravidel o dozorčí radě na správní radu (nebo jiný orgán s obdobnou kontrolní působností). J. Dědič a J. Lasák považují takové vymezení působnosti orgánů monistického systému za „*pobříchů nedokonalé*“⁴. Tato nepromyšlená ustanovení vedou na první pohled k redukci

² V kontrastu k systému dualistickému, v němž se povinně zřizuje jak statutární orgán (představenstvo), tak i orgán kontrolní (dozorčí rada).

³ Viz Důvodovou zprávu k návrhu zákona č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech, s. 66.

⁴ DĚDIČ, Jan a Jan LASÁK. Monistický systém řízení akciové společnosti: výkladové otazníky (1. část). *Obchodněprávní revue*, č. 3, roč. 5, s. 65.

správní rady na kontrolní orgán a statutárního ředitele na orgán statutární, ačkoliv následující ustanovení zákona upravující tuto redukci problematizují (viz níže).

Co se týče vymezení působnosti jednotlivých orgánů v monistickém systému akciové společnosti, je třeba poukázat na několik problematických oblastí, jimž budou věnovány následující části příspěvku. První problém tkví v tom, kterému orgánu náleží obchodní vedení. Ustanovení § 460 odst. 1 ZOK uvádí, že správní rada určuje základní zaměření obchodního vedení, přičemž obchodní vedení obvykle náleží statutárnímu orgánu (ačkoliv výše citované ustanovení § 456 odst. 2 ZOK přibližuje správní radu ke kontrolnímu orgánu). Obchodní vedení pak zákon, byť již ne jako „určení základního zaměření obchodního vedení“, ale jako samotnou realizaci obchodního vedení, svěřuje statutárnímu řediteli, a to v ustanovení § 463 odst. 4 ZOK. Nelze říci, že by tato dvě ustanovení byla přímo v konfliktu, ovšem může docházet k jejich tření vzhledem k nejasné linii rozdělení působnosti mezi zmíněné dva orgány a s tím spojeným aplikačním potíží, kterým bude věnována třetí část tohoto příspěvku.

Další pochybnosti vzbuzuje úprava volby (či jmenování) statutárního ředitele. Ustanovení § 421 odst. 2 písm. e) ZOK svěřuje volbu do působnosti valné hromady. Naproti tomu ustanovení § 463 odst. 1 uvádí, že statutární ředitel je jmenovaný správní radou. Citovaná ustanovení si zcela protirečí a v praxi bude třeba nalézt řešení tohoto konfliktu. Dostává se zde tedy do kolize působnost valné hromady s působností správní rady v oblasti volby statutárního ředitele. Tomuto problému je věnována následující část příspěvku.

3 Působnost orgánů monistického systému řízení akciové společnosti při volbě statutárního ředitele

Jak již bylo nastíněno výše, v otázce volby či jmenování statutárního ředitele je nutné řešit problém vzniknuvší z nedůsledné právní úpravy, neboť zákon o obchodních korporacích na dvou místech svěřuje volbu statutárního ředitele dvěma různým orgánům, a to valné hromadě podle ustanovení § 421 odst. 2 písm. e) ZOK a současně správní radě v ustanovení § 463 odst. 1

ZOK. Podle autorů komentáře „jde zřejmě o diskrepanci způsobenou dodatečným zpracováním připomínek do návrhu zákona o obchodních korporacích“.⁵

Řešení uvedeného konfliktu v působnosti orgánů monistického systému je třeba hledat s ohledem na smysl a účel zákona. Ze samotné úpravy několika stručných ustanovení o monistickém systému je zřejmé, že „klasickému“ pojetí monistického systému odpovídá volba statutárního ředitele správní radou, jak normuje § 463 odst. 1 ZOK. Správní rada by totiž měla být oním klíčovým orgánem („jediným“ orgánem; uvozovky jsou v poměrech české právní úpravy monistického systému na místě). Tento závěr je možné dovodit také pomocí toho, že ustanovení, které svěřuje jmenování statutárního ředitele správní radě, je normou speciální ve vztahu k ustanovení, které volbu statutárního ředitele svěřuje do působnosti valné hromady. Lze tedy učinit dílčí závěr, že jmenování statutárního ředitele náleží správní radě.⁶ Tento závěr respektuje nejen smysl a účel právní úpravy monistického systému řízení akciové společnosti, ale také respektuje systematiku zákona a zásadu zásadu „lex specialis derogat legi generali“.

Je však na místě pro praxi doporučit, aby akciové společnosti, které si zvolí monistický systém řízení, upravily tuto otázku jednoznačně ve svých stanovách a předešly tak případným problémům. Zmíněné problémy totiž může přinést stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 13. ledna 2016, sp. zn. Cpjn 204/2015, v němž Nejvyšší soud dospěl mimo jiné k závěru, že „statutárního ředitele volí a odvolává valná hromada, neurčí-li stanovy, že tak činí správní rada.“⁷ Nejvyšší soud svůj závěr o působnosti orgánů při volbě statutárního ředitele opřel kromě dvou v kolizi stojících ustanovení o volbě statutárního ředitele také o problematiku § 456 odst. 2 ZOK, podle něhož kde se v zákoně hovoří o dozorčí radě, rozumí se tím správní rada. V ustanovení § 421 odst. 2 písm. e) ZOK se o dozorčí radě hovoří, ovšem to dle mého názoru neznamená, že z toho lze dovodit působnost správní rady při volbě statutárního ředitele pouze pro případy, kdy jí toto svěřují stanovy. Takový gramatický

⁵ ŠTENGLOVÁ, Ivana. § 463. In: ŠTENGLOVÁ, Ivana a kol. *Zákon o obchodních korporacích: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017.

⁶ Stejný závěr je zastáván také v literatuře. K tomu viz ŠTENGLOVÁ, Ivana a kol. *Zákon o obchodních korporacích: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017. Nebo také viz DĚDIČ, Jan a Jan LASÁK. Monistický systém řízení akciové společnosti: výkladové otazníky (1. část). *Obchodněprávní revue*, č. 3, roč. 5, s. 65.

⁷ Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 13. ledna 2016, sp. zn. Cpjn 204/2015.

výklad za použití problematického pravidla § 456 odst. 2 ZOK nepovažují za natolik nosný, aby převážil výše uvedené argumenty svědčící pro závěr, že působnost v oblasti volby statutárního ředitele náleží správní radě ex lege, aniž by jí to výslovně stanovily.

Z výše uvedeného vyplývá, že ačkoliv by se na první pohled mohlo řešení kolize citovaných dvou ustanovení zákona o obchodních korporacích jevit logické, situace opět není tak jednoznačná, a to především s ohledem na výše rozebrané stanovisko Nejvyššího soudu. Zastávám názor, že působnost správní rady při volbě statutárního ředitele je možné ze zákona dovodit i bez toho, aniž by jí tuto oblast přímo svěřily do působnosti stanovy. Ovšem v praxi s ohledem na citované stanovisko Nejvyššího soudu bude nanejvýš prozíravé upravit tuto otázku přímo ve stanovách.

4 Působnost orgánů monistického systému v oblasti obchodního vedení

Poměrně zásadní otázkou v oblasti působnosti orgánů monistického systému je to, jakému orgánu náleží obchodní vedení. Podle ustanovení § 460 odst. 1 ZOK správní rada určuje „základní zaměření obchodního vedení“. Zákon o obchodních korporacích a ani důvodová zpráva se však již tomu, co lze považovat za základní zaměření obchodního vedení, nikterak nevěnují. Nadto zákon v ustanovení § 463 odst. 4 ZOK zakotvuje, že obchodní vedení přísluší statutárnímu řediteli. Nabízí se tedy otázka, co z obchodního vedení náleží správní radě a co statutárnímu řediteli a zda si ten či onen orgán může atrahovat věci v oblasti obchodního vedení náležející do působnosti druhého orgánu.

Podle J. Dědiče a J. Lasáka je třeba pod pojmem „základní zaměření obchodního vedení“ rozumět vytyčení jistých limitů, v nichž se může statutární ředitel pohybovat.⁸ Zmínění autoři ovšem považují rovněž za velmi problematické případné odlišení toho, zda se v konkrétní věci ještě bude jednat o základní zaměření obchodního vedení či nikoli. Títěž autoři ovšem dovozují, že ze samotného zákona, konkrétně z ustanovení § 460 odst. 1 ZOK, vyplývá, že správní rada může rozhodovat o obchodním vedení v plném

⁸ Více viz DĚDIČ, Jan a Jan LASÁK. Monistický systém řízení akciové společnosti: výkladové otázky (2. část). Obchodněprávní revue, č. 4, roč. 5, s. 97.

rozsahu, nejen pouze v otázkách základního zaměření. Ustanovení § 460 odst. 1 ZOK totiž uvádí, že do působnosti správní rady náleží jakákoliv věc týkající se společnosti, ledaže ji tento zákon svěřuje do působnosti valné hromady. Podle J. Dědiče a J. Lasáka tedy správní rada rozhoduje především o základním zaměření obchodního vedení, může si ale atrahovat i jednotlivé složky a projevy obchodní vedení.⁹

Závěr o tom, že správní rada si může atrahovat rozhodování o všech složkách obchodního vedení, nikoli pouze o jeho základním zaměření, ovšem nekoresponduje s úpravou § 463 odst. 4 ZOK, který svěřuje obchodní vedení do působnosti statutárního ředitele. Neztotožňuji se s tím, že by ustanovení § 460 odst. 2 ZOK upravující zbytkovou působnost správní rady bylo ustanovením speciálním ke zmíněnému § 463 odst. 4 ZOK. Podobný názor zastává I. Štenglová, podle které „*lze argumentovat i tím, že opačný výklad by vedl ke závěru, že jen na rozhodnutí správní rady záleží, zda statutární ředitel jako statutární orgán, bude jen jakýmsi „podepisovačem“ či „uzavíratelem“ smluv či jiných právních jednání, který bude právně jednat podle pokynů správní rady bez jakéhokoliv rozhodovacího oprávnění.*“¹⁰ Napříč vyjádřenými názory panuje shoda na tom, že linie, která dělí působnost v oblasti obchodního vedení mezi správní radu a statutárního ředitele, je nejasná, a že podstatě monistického systému by více odpovídalo, kdyby hlavním orgánem majícím působnost v oblasti obchodního vedení byla správní rada. Toto klasické pojetí monistického systému ovšem není příliš reflektováno v zákonné úpravě, kterou je při hledání řešení nezbytné respektovat.

Vzhledem k nejasné linii rozdělení působnosti v oblasti obchodního vedení mezi dva orgány se nabízí otázka, nakolik lze problémy vyplývající ze zákonné úpravy vyřešit výslovnou úpravou působnosti orgánů v těchto věcech ve stanovách. Na rozdíl od problému řešeného v předchozí části příspěvku, zákon u působnosti orgánů v oblasti obchodního vedení nepředpokládá, že by působnost mohly stanovy svěřit jinému orgánu, než kterému ji svěřuje zákon. Zákon tedy s odlišnou úpravou ve stanovách v tomto ohledu nepočítá. Případná odlišná úprava ve stanovách by tak mohla narazit

⁹ Viz DĚDIČ, Jan a Jan LASÁK. Monistický systém řízení akciové společnosti: výkladové otazníky (2. část). Obchodněprávní revue, č. 4, roč. 5, s. 97.

¹⁰ ŠTENGLOVÁ, Ivana. § 460. In: ŠTENGLOVÁ, Ivana a kol. *Zákon o obchodních korporacích: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017.

to, že otázky týkající se působnosti orgánů společnosti jsou otázkami statusovými a od jejich zákonné úpravy se proto nelze odchyliť.¹¹

5 Závěr

Cílem příspěvku bylo poukázat na problémy úpravy monistického systému řízení akciové společnosti týkající se působnosti orgánů a navrhnout jejich možná řešení. Právní úprava působnosti orgánů v monistickém systému v zákoně o obchodních korporacích svojí nedotažeností a některými zjevnými rozpory mezi dikcí jednotlivých ustanovení vyvolává problémy, na jejichž řešení mnohdy nepanuje napříč doktrínou shoda. V příspěvku byly akcentovány také závěry stanoviska Nejvyššího soudu k (nejen) této problematice, byť ani tyto závěry nelze považovat za zcela bezproblémové. Vzhledem k roli Nejvyššího soudu jako sjednocovatele judikatury lze ovšem očekávat, že názory vyjádřené v jeho stanovisku ze dne 13. ledna 2016, sp. zn. 204/2015, v praxi převáží. Praxe by tedy měla v zákoně nevyjasněné otázky působnosti orgánů monistického systému řešit s ohledem na závěry tohoto stanoviska, ačkoliv ne se všemi se lze z mého pohledu ztotožnit.

Literature

DĚDIČ, Jan a Jan LASÁK. Monistický systém řízení akciové společnosti: výkladové otazníky (1. část). *Obchodněprávní revue*, č. 3, roč. 5, s. 65.

DĚDIČ, Jan a Jan LASÁK. Monistický systém řízení akciové společnosti: výkladové otazníky (2. část). *Obchodněprávní revue*, č. 4, roč. 5, s. 97.

ŠTENGLOVÁ, Ivana a kol. *Zákon o obchodních korporacích: komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017.

Stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 13. ledna 2016, sp. zn. Cpjn 204/2015.

Důvodová zpráva k návrhu zákona č. 90/2012 Sb., o obchodních společnostech a družstvech. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-k-ZOK.pdf>

Contact

393164@mail.muni.cz

¹¹ Názor, že otázka působnosti orgánů společnosti je statusovou otázkou, vyjádřil Nejvyšší soud ve svém stanovisku ze dne 13. ledna 2016, sp. zn. Cpjn 204/2015. Podobný závěr zastávají také například J. Dědič a J. Lasák. Viz DĚDIČ, Jan a Jan LASÁK. Monistický systém řízení akciové společnosti: výkladové otazníky (2. část). *Obchodněprávní revue*, č. 4, roč. 5, s. 97.

Právní nemožnost plnění

Liboš Brim

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Právní nemožnost plnění je konceptem, jenž je v teorii i praxi občanského práva dlouhodobě užíván, podobně dlouho je však rovněž kritizován. V tomto příspěvku analyzuji otázku, zda je existence právní nemožnosti plnění coby právní kategorie obhajitelnou, a to ve vztahu jednak k nemožnosti počáteční, jednak k nemožnosti následné. Dospívám k závěru, že kriticky nazíráno pokusy o obhajobu pojmu právní nemožnosti neobstojí, avšak s ohledem na absenci regulace důsledku následné nedovolenosti v platném právu je třeba tolerovat přinejmenším používání pojmu následné právní nemožnosti plnění.

Keywords in original language

Právní nemožnost plnění; neplatnost právního jednání; zánik závazku.

Abstract

Legal impossibility of performance is a concept that has been used in the jurisprudence as well as the legal practice for a long time, while also being subject to criticism for almost just as long. In this article I analyse the question whether legal impossibility of performance is defensible as a legal category, dealing with initial impossibility on the one hand and supervening impossibility on the other. I arrive at the conclusion that attempts to defend the concept of legal impossibility don't stand up to critical scrutiny; however as the law currently doesn't contain rules regulating consequences of subsequent illegality of performance it seems necessary to at least tolerate the use of the concept of supervening impossibility of performance.

Keywords

Legal Impossibility of Performance; Invalidity of a Juridical Act; Termination of an Obligation.

1 Úvod

Nemožnost plnění hraje v občanském právu roli jako důvod absolutní neplatnosti právního jednání [nemožnost počáteční, tj. existující již v okamžiku vzniku právního jednání;¹ § 580 odst. 2 a § 588 věta druhá zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „obč. zák.“)], jednak jako okolnost působící zánik závazku (nemožnost následná, vyvstávající až po vzniku právního jednání;² § 2006 obč. zák.). Civilistická dogmatika zpravidla dělí nemožnost plnění na faktickou (či fyzickou) a právní.³ Pojem faktické nemožnosti, ač si v právním kontextu vyžaduje jisté specifikace,⁴ je v zásadě intuitivně přístupný, neboť podobně jako v přirozeném jazyce odkazuje na zákonitost logiky a fyziky, respektive existující technické možnosti apod.⁵ Naproti tomu hovoří-li se o právní (juristické) nemožnosti, jde o výraz na první pohled nejasný. Právo je normativním systémem, vyjadřuje, co má či nemá být. Je-li cosi podle práva „nemožným“, nemůže se jednat než o stav negativně hodnocený z hlediska měti, tedy cosi, co být nemá, co je rozporné s normou. Zdejší judikatorní praxe právní přitom nemožnost definuje právě skrze existenci právní překážky,⁶ odlišné ovšem od nedovolenosti ve smyslu § 39 zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon č. 40/1964 Sb.“).⁷ Podobně pokusy o zachycení pojmu právní nemožnosti v literatuře, ať již české, či zahraniční, neomezují-li se na kazuistický výčet případů, v nichž byla uvedena kategorie rozhodovací praxí

¹ Viz mimo jiné usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2013, sp. zn. 33 Cdo 1375/2013.

² Srovnej kupř. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 4. 2007, sp. zn. 32 Odo 795/2006.

³ Viz např. ZUKLÍNOVÁ, M. In: DVORÁK, J., J. ŠVESTKA, M. ZUKLÍNOVÁ a kol. *Občanské právo hmotné*. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 191; DOBROVOLNÁ, E. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2088; nebo VÝTISK, M. In: PETROV, J., M. VÝTISK a V. BERAN. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 2026; Dále srovnej SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové*. Praha: Wolters Kluwer, 2011 (pův. 1946), s. 34; ARNDTS, C. L. *Učební kniha pandekt. Díl II*. Praha: Wolters Kluwer, 2010 (pův. 1886), s. 5; či TILSCH, E. *Občanské právo. Část všeobecná*. Praha: Wolters Kluwer, 2012 (pův. 1925), s. 173.

⁴ Srovnej kupř. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 1. 2012, sp. zn. 32 Cdo 3334/2010.

⁵ Viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 9. 2009, sp. zn. 33 Cdo 1787/2007.

⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 11. 12. 2002, sp. zn. 22 Cdo 1377/2001, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 7. 2011, sp. zn. 26 Cdo 4772/2010, či rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 9. 2007, sp. zn. 28 Cdo 2789/2007.

⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 3. 2004, sp. zn. 26 Cdo 1775/2002.

uplatněna,⁸ konverguje k nejasným výměřům, dle nichž juristicky nemožné plnění je nerealizovatelné z právních důvodů⁹ či pro trvalou překážku právní povahy.^{10,11}

Nabízí se tedy otázka, jak právní nemožnost odlišit od nedovolenosti, jež se zakládá na právní reprobaci příslušného projevu vůle právním řádem, respektive jeho rozporu s právní normou. Lze přitom vysledovat poměrně dlouhou linii autorů, kteří samotný pojem právní nemožnosti plnění kritizovali a upozorňovali na jeho teoretickou neodlišitelnost od rozporu se zákonem (potažmo jinou normou). Z nejstarších představitelů tohoto polemického proudu lze zmínit Felixe Kornfelda, jenž pojem právní nemožnosti plnění podrobil kritice ve svém pojednání z roku 1913,¹² mezi českými autory deklarujícími negativní postoj k dotčenému konceptu pak zaujímá přední pozici Vladimír Kubeš, jenž proponoval, že právní nemožnost je nesprávným označením případů, kdy se určitá právní norma ocitá v rozporu s právní normou jí nadřazenou, a stihá ji proto neplatnost. Z naznačeného důvodu navrhoval, aby byl daný pojem zcela vymýcen z nauky o nemožnosti jako neudržitelný a hrubě nesprávný.¹³ V podobném duchu se posléze vyjadřoval též Viktor Knapp, dle něhož brání-li splnění závazku právní předpis, nejde o nemožnost, nýbrž o protizákonnost plnění, působící neplatnost právního úkonu, a to i v případě, že nastane až po jeho vzniku.¹⁴ Podobné závěry artikuloval s odvoláním na Kubeše a Knappa též Antonín Kanda.¹⁵

⁸ BYDLINSKI, P. *Bürgerliches Recht I. Allgemeiner Teil*. Wien: Springer Verlag, 2000, s. 114.

⁹ MUSIELAK, H.-J. *Grundkurs BGB*. 11. Aufl. München: C. H. Beck, 2009, s. 204.

¹⁰ PALANDT, O. *Bürgerliches Gesetzbuch*. 66. Aufl. München: C. H. Beck, 2007, s. 340.

¹¹ TILSCH, op. cit., sub 3, s. 173–174, podřazuje právní nemožnosti též případy, v nichž by „odporovalo právnímu citu, požadovati na dlužníku plnění, které by bylo v nápadném nepoměru k jeho smluvnímu nároku následkem nepředvídatelné změny poměrů hospodářských“. To je ovšem čtení dosti neobvyklé a zřejmě motivované více snahou o spravedlivé řešení případů následné změny poměrů než dogmatickou správnost, přičemž v kontextu českého občanského práva již potřeba uchylvat se v podobných případech k pojmu právní nemožnosti plnění s ohledem na § 1764 a násl. obč. zák. nevyvstává.

¹² KORNFELD, F. *Leistungsummöglichkeit: Eine zivilistische Studie unter besonderer Berücksichtigung des österreichischen Rechts*. Wien: Manzsche k. u. k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1913, s. 12–13 a 91–96.

¹³ KUBEŠ, V. *Nemožnost plnění a právní norma*. Praha: Orbis, 1938, s. 82–89.

¹⁴ KNAPP, V. *Splnění závazků a jiné způsoby jejich zániku*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1955, s. 271.

¹⁵ KANDA, A. *Vliv změny poměrů na trvání závazku*. Praha: Academia, 1966, s. 139–140; KANDA, A. *Nesplnění závazku a jeho právní následky*. Praha: Academia, 1970, s. 24.

2 Počáteční právní nemožnost plnění

Zaměříme-li se nejprve na pojem počáteční nemožnosti plnění, zjistíme, že rozhodovací praxe z doby účinnosti předchozího občanského zákoníku nevěnovala preciznímu odlišení právní nemožnosti a nedovolenosti valnou pozornost, což bylo pochopitelné vzhledem k tomu, že obě vady sankcionovala právní úprava absolutní neplatností.¹⁶ Nový občanský zákoník však vyžaduje, abychom daný problém analyzovali blíže, neboť zatímco rozpor se zákonem nyní nemusí nutně působit neplatnost právního jednání a i v případě, že ji zapříčiní, nemusí se jednat o neplatnost absolutní, není-li zde současně zjevné narušení veřejného pořádku, nemožnost předmětu právního jednání vede vždy jedině k jeho absolutní neplatnosti (§ 588 obč. zák.).

Je nepochybné, že má-li být uchována právní nemožnost jako samostatná kategorie, musí být nejprve nalezeno hledisko, umožňující její odlišení od rozporu se zákonem. S ohledem na jasnější kontury konceptu nedovolenosti se jeví logickým traktovat při pokusu o podání definice právní nemožnosti daný pojem zbytkově, jak to činí i judikatura, dle níž se právní úkon patří pokládat za neplatný pro právní nemožnost, je-li předmět plnění neuskutečnitelný v důsledku určité právní překážky, pokud zároveň nejde o nedovolený právní úkon ve smyslu § 39 zákona č. 40/1964 Sb.¹⁷ Tento přístup, pojímající nedovolenost jako zvláštní případ právní překážky, však může nabídnout uspokojivé výsledky, pouze pokud dokážeme jednoznačně pojmenovat ony právní překážky, jež nespádají pod rozpor se zákonem, a přesto působí neplatnost právního jednání pro právní nemožnost jeho předmětu.

Nabízejí se patrně alespoň tři cesty, jak dát právní nemožnosti samostatný obsah, a tím ospravedlnit její existenci. První z nich se opírá o fakt,

¹⁶ V několika případech výslovně artikulovala názor, že právní nemožnost je „v podstatě“ nedovoleností plnění ve smyslu § 39 zákona č. 40/1964 Sb., viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 6. 2007, sp. zn. 33 Odo 605/2005, a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 1. 2012, sp. zn. 32 Cdo 3334/2010. Tentýž názor viz v KNAPPOVÁ, M. In: LÁZAR, J., J. ŠVETSKA a kol. *Občanské právo hmotné. I. svazek*. Praha: Panorama, 1987, s. 97. Až překvapivě daleko v tomto směru pak dospělo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2. 8. 2005, sp. zn. 33 Odo 687/2004, v němž je pojem „právní nemožnosti“ jako samostatná kategorie zcela negován a ztotožněn s nedovoleností.

¹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2003, sp. zn. 28 Cdo 1862/2003, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 2. 2004, sp. zn. 29 Odo 22/2002, nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 9. 2007, sp. zn. 28 Cdo 2789/2007, stejně viz i ŠVETSKA, J. In: ŠVETSKA, J., J. SPÁČIL, M. ŠKÁROVÁ, M. HULMÁK a kol. *Občanský zákoník I. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 340.

že pravidlo upravující neplatnost právního jednání pro jeho nedovolenost hovoří o rozporu se zákonem. Dle své dikce tedy nepokrývá případy rozporu s podzákonými předpisy a soudními či správními rozhodnutími. Právní nemožnost plnění by tak mohla vyplnit tento volný prostor normativního rozporu, pakliže bychom normu o právních následcích rozporu se zákonem interpretovali úzce, potažmo doslovně.¹⁸ Předestřený pokus o udržení pojmu právní nemožnosti však nemůže být úspěšný, předně proto, že i kdyby byl pojem rozporu se zákonem vykládán úzce, bylo by protismyslné, aby jeho důsledkem byla relativní či absolutní neplatnost, a to ještě nikoli nutně (pouze žádá-li si vyslovení neplatnosti jeho smysl a účel), zatímco rozpor s předpisem nižší právní síly či rozhodnutím orgánu veřejné moci vydanými na základě zákona a v jeho mezích by vždy (bez dalšího) působil neplatnost absolutní. Naznačená restriktivní interpretace rozporu se zákonem se nadto neprosazuje a teorie i praxe dotčenému konceptu podřazují také rozpor s obecně závazným předpisem nižší právní síly či rozhodnutím orgánu veřejné moci vydaným v rámci zákonem stanovené pravomoci. V kontextu českého právního řádu, jehož ústavní základy dovolují ukládání povinností toliko na základě zákona a v jeho mezích, ostatně nevyžaduje velkého interpretačního úsilí dovodit, že též na právní jednání, jež odporuje obecně závaznému podzákonnému předpisu vydanému k provedení zákona na základě řádného zmocnění, lze nazírat jako na akt odporující zákonu. Stejně tak rozpor právního jednání s rozhodnutím orgánu veřejné moci vydaným v mezích zákona a pravomoci jím svěřené lze nazírat jako případ rozporu se zákonem.¹⁹

¹⁸ To si dobře uvědomoval Vladimír Kubeš, který však trval na tom, že rozpor se zákonem musí být interpretován široce, totiž tak, že se vztahuje na rozpor s jakoukoli „nadřazenou právní normou“, čímž mínil kromě zákonů i delegované (nižší) normy, vydané v mezích daných normami delegujícími, srovnej KUBEŠ, op. cit. sub 13, s. 88–89; a KUBEŠ, V. In: ROUČEK, F. a J. SEDLÁČEK. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý*. Praha: Právnícké nakladatelství a nakladatelství V. Linhart, 1936, s. 111–112 a 127–128.

¹⁹ Viz zejména ČECH, P. Ještě k neplatnosti pro rozpor se zákonem. *Právní fórum*, 2009, č. 3, s. 95. Dále srovnej BEZOUŠKA, P. In: FIALA, J., M. KINDL a kol. *Občanský zákoník: komentář. I. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 213; ŠVESTKA, op. cit., sub 17, s. 350; HANDLAR, J. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2079–2080. Z judikatury pak např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2001, sp. zn. 26 Cdo 586/99, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 7. 12. 2005, sp. zn. 32 Odo 1144/2004, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 8. 2011, sp. zn. 30 Cdo 4831/2010, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 5. 11. 2012, sp. zn. 28 Cdo 3911/2011, či rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2017, sp. zn. 30 Cdo 268/2016.

Teoreticky přichází v úvahu též druhý způsob, jak naplnit pojem právní nemožnosti obsahem, a to tak, že mu budou subsumovány situace, v nichž se obsah právního jednání protíví normám obsaženým v jiných (dřívějších) právních jednáních (*lex contractus*). Ačkoli v doktríně podobné užití analyzovaného konceptu nebylo výslovně rozpracováno, v tuzemské judikatuře se lze setkat s myšlenkou, dle níž počáteční právní nemožnost plnění působí mimo jiné „*stav objektivního rozporu s (...) právem vyplývajícím z dvou- či vícestranného právního ujednání (...), existujícího již v době vzniku právního úkonu*“.²⁰ Tato teze pak byla používána pro dovození neplatnosti s ohledem na právní nemožnost kupříkladu tam, kde byl podruhé pronajat objekt již dříve přenechaný k užívání jiné osobě.²¹ Popsaný způsob aplikace kategorie právní nemožnosti plnění byl patrně pragmatickou snahou předejít tomu, aby jednomu subjektu vzniklo více kontradiktorních povinností (pronajímatel byl zavázán přenechat věc k užívání současně dvěma nájemcům dle dvou platných nájemních smluv),²² respektive aby subjekt nebyl donucován ke splnění povinnosti, již nemůže po právu dostat. Z hlediska teoretického však musela daná konstrukce vyvolávat rozpaky pro napětí s myšlenkou, rovněž lapidárně vystiženou rozhodovací praxí, že „rozpor právního úkonu s obsahem jiného právního úkonu nečiní úkon bez dalšího neplatným“,²³ a v současnosti se již (podobně jako konstatování právní nemožnosti při

²⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 5. 2003, sp. zn. 28 Cdo 870/2003, rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2003, sp. zn. 28 Cdo 1862/2003, nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 12. 2003, sp. zn. 28 Cdo 2488/2003.

²¹ Viz zejména rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 9. 2007, sp. zn. 28 Cdo 2789/2007, podobně srovnaj i rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. 8. 2000, sp. zn. 26 Cdo 1654/98, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 4. 2002, sp. zn. 28 Cdo 675/2002, či rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 20. 7. 2011, sp. zn. 26 Cdo 4772/2010.

²² Stejně důvody by patrně mohly ospravedlňovat kritizovanou (viz HULMÁK, M. a M. NOVOTNÝ. In: ŠVESTKA, J., J. SPÁČIL, M. ŠKÁROVÁ, M. HULMÁK a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1952) judikaturu dovozující nemožnost pronájmu věci k účelu rozpornému s jejím veřejnoprávním určením (srovnaj např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 5. 2011, sp. zn. 26 Cdo 522/2011). Její smysl by bylo možné vidět ve snaze zabránit tomu, aby byl pronajímačící vlastník současně soukromoprávně zavázán umožnit věc užívat k účelu, k němuž ji veřejnoprávně užívat nesmí. I tento přístup je ovšem v kontextu nové právní úpravy pravděpodobně překonán, srovnaj BEZOUŠKA, P. Nájem bytu – výklad základních ustanovení (§ 2235, 2236 ObčZ). *Právní rozhledy*, 2015, č. 3, s. 77; a DOBROVOLNÁ, E. Nájem nezkoaudovaných bytových a nebytových prostor. *Soudní rozhledy*, 2016, č. 9, s. 286.

²³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 26. 3. 2008, sp. zn. 25 Cdo 1671/2006.

převodu vlastnického práva k věci nevlastníkem²⁴) nejvíe udržitelnou s ohledem na § 1760 a § 1763 obč. zák., jak přesvědčivě argumentují Filip Melzer a Lucie Piechowiczová.^{25,26}

Třetí pokus o udržení pojmu právní nemožnosti by se mohl opírat nikoli o odlišné pojetí pramenů norem, s nimiž je „právně nemožné“ jednání v rozporu, nýbrž o celkové odloučení pojmu právní nemožnosti od rozporu s normami. Melzer popisuje Gschnitzerovu snahu udržet distinkci mezi právní nemožností a nedovoleností údajným rozlišením v účelu příslušné normy s tím, že nedovolenost zakládá pouze zákonný zákaz, odmítnutí určitého právního následku, jeho negativní hodnocení (reprobace) právním řádem. Naproti tomu právní nemožnost nastupuje, pakliže určitým právním jednáním právní řád nepřiznává účinků, neuznává je, aniž by je výslovně zakazoval.²⁷ Ani toto rozlišení však nepokládám za přesvědčivé.

Předně je možné pochybovat, zda se naznačené rozlišení skutečně opírá o odlišný účel normy, a nikoli o její obsah, nebo ještě spíše o její jazykové vyjádření, neboť z hlediska posuzování platnosti právního jednání je obtížné zachytit věcný rozdíl mezi zákazem určitého právního jednání a jeho neuznáním, pokud spočívá důsledek tohoto neuznání v upření právních účinků zamýšlených jednájícím. Je-li právní jednání projevem vůle směřujícím k vyvolání určitých právních následků, pak jeho zákonný zákaz značí, že nadřazená právní norma odnímá určitému projevu vůle zamýšlených právních následků a případně mu ve spojení s jinými právními skutečностями přiznává právní následky odlišné (povinnost k náhradě škody

²⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 2. 2001, sp. zn. 22 Cdo 1072/99, popřípadě rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 7. 2005, sp. zn. 33 Odo 713/2004.

²⁵ MELZER, F. a L. PIECHOWICZOVÁ. In: MELZER, F. a P. TĚGL. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III, § 419–654 a související společná a přechodná ustanovení*. Praha: Leges, 2014, s. 735–737.

²⁶ Myslitelné přetrvávání závazku, který nelze po právu splnit, s ohledem na existenci § 1760 obč. zák. je nicméně nadále problematickým a žádá si řešení, jež musí být diferencované, přičemž se patrně může opírat zejména o *faktickou* nemožnost plnění, případně jeho následnou nedovolenost.

²⁷ MELZER, F. In: MELZER, F. a P. TĚGL. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III, § 419–654 a související společná a přechodná ustanovení*. Praha: Leges, 2014, s. 524–525. Podobně TICHÝ, L. In: ŠVESTKA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, uvádí, že „právně nemožné jsou přísliby (návrhy smluv), jejichž splnění právní řád sice nezakazuje, ale jejich způsob nezna (neuznává)“⁶. Takto viz i EMMERICH, V. In: KRÜGER, W. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 2a. Schuldrecht. Allgemeiner Teil*. München: C. H. Beck, 2003, s. 786.

či vydání bezdůvodného obohacení apod.). Tvrzený rozdíl mezi zákazem a neuznáním určitého právního jednání majícím za následek vyloučení jeho předpokládaných následků tak, pokud jde o hodnocení platnosti právního jednání, pokládám za v zásadě jevový.

Současně nelze tvrdit, že by právní řád vůči právním jednáním, jež neuznává, aniž by je explicitně zakazoval, zůstával indiferentním. Pokud totiž vůbec uvažujeme o aplikaci kategorie právní nemožnosti na právní jednání, zjevně zde cítíme, že právní řád dotčenému aktu klade do cesty určitou překážku. Kdyby vůči danému jednání vsuktu zůstával neutrálním, plynul by ze zásady soukromoprávní autonomie závěr, že právní následky, k nimž se dotčený projev vůle ubírá, mohou nastat, neboť je žádná norma nezakazuje, přičemž co není zakázáno, je dovoleno. Tak tomu však očividně není, neboť aplikujeme-li kategorii právní nemožnosti, máme za to, že příslušné právní následky nastat nemohou, neb jim v tom cosi obsaženého v právním řádu brání. Touto překážkou pak nemůže být nic jiného než norma, s níž je předvídaný právní následek v rozporu. V případech, kdy uvažujeme o právní nemožnosti plnění, bude tato norma zpravidla v právním řádu obsažena toliko implicitně, neboť existuje-li výslovná norma vyjadřující negativní poměr právního řádu k určitému právnímu jednání, nabízí se nám intuitivně pojem nedovolenosti, potažmo rozporu se zákonem. Fakt, že tam, kde norma, již se „právně nemožné“ právní jednání ve skutečnosti protíví, není právním řádem pojmenována explicitně, je méně nasnadě použít pojmu nedovolenosti, je však pouze psychologickým vysvětlením, nikoli argumentačním ospravedlněním.²⁸ Důsledným tázáním se po příčině údajné právní nemožnosti totiž i v každém podobném případě jako odpověď vždy nalezneme normu, jež předmět právního jednání právně znemožňuje, tj. činí nedovoleným.

Tak ani v právním řádu, v němž je obsažena norma, dle níž typy věcných práv mohou být stanoveny pouze zákonem, aniž by byla zároveň dána norma uvádějící, že právním jednáním jiná věcná práva než ta, jež vypočítává zákon, založit nelze, či dokonce taková ujednání zakazující, není správné hovořit o tom, že právní řád projevy vůle směřující k založení zákonem nepředvídaných věcných práv neuznává, avšak nereprobuje. Norma, dle níž právním

²⁸ Srovnej též KUBEŠ, op. cit., sub 13, s. 85–86.

jednáním nelze založit věcná práva, jež nejsou známa zákonu, respektive takový následek odmítající, negativně hodnotící, je v daném právním řádu obsažena implicitně (vyplývá z užití slova „pouze“), dotčené ujednání tudíž nemůže mít právních účinků proto, že se právě této právní normě přičítá, což je jediný smysluplný obsah do důsledků analyzované „právní nemožnosti“. Stejně tak v každém jiném z učebnicových případů právní nemožnosti, tážeme-li se po důvodu této nemožnosti, dojdeme k formulaci normativní věty, s níž je „právně nemožný“ právní následek v rozporu (koupě podlahy domu je „právně nemožná“, protože je v rozporu s normou, dle níž lze věcněprávně disponovat *pouze* věcí v právním smyslu, respektive nelze věcněprávně disponovat její neoddělenou součástí apod.).

Domnívám se tedy, že normativisté jako Vladimír Kubeš a jiní kritikové ostře a správně domysleli, že pojem právní nemožnosti je zavádějící a teoreticky pochybný. Na druhou stranu by bylo možné namítnout, že jde toliko o projev jistého samoučelného právního purismu, neboť i když tam, kde se nám nabízí pojem právní nemožnosti, přeformulujeme (po nemalém úsilí) své úvahy tak, aby se opíraly o kategorii rozporu se zákonem, budeme stejně muset učinit závěr o absolutní neplatnosti právního jednání hodnoceného prve jako právně nemožné, neboť normy, s nimiž jsou takováto jednání v rozporu, náležejí k fundamentálním pravidlům právního řádu a rozpor s nimi je doprovázen rozporem s veřejným pořádkem.²⁹ Tato argumentace není prosta přesvědčivosti, poněvadž by vskutku bylo lze vnímat právní nemožnost jako určitou užitečnou zkratku pro rozpor s normami tak základními, že jeho důsledkem nemůže být než absolutní neplatnost. Naznačená cesta ovšem není bez nebezpečí, neboť zatímco korektním postupem při řešení důsledků rozporu se zákonem je prvotní zjištění, zda existuje norma, již se určité právní jednání přičítá, následné zodpovězení otázky, zda smysl a účel zákona vyžadují prohlášení jeho neplatnosti (§ 580 obč. zák.), a konečně zkoumání, zda dotčené právní jednání zjevně narušuje veřejný pořádek (§ 588 obč. zák.), což determinuje posouzení neplatnosti jako relativní či absolutní, při aplikaci kategorie právní nemožnosti všechny tyto analytické úsudky splývají v jeden. Zároveň zde nejsou dána žádná jasná, spolehlivá a srozumitelná kritéria pro určení případů rozporu

²⁹ Takto viz MELZER, op. cit., sub 25, s. 525.

se zákonem podřaditelných pojmu právní nemožnosti plnění, respektive pro jejich odlišení od jiných případů nedovolenosti právního jednání, pročež je provedení této distinkce ponecháno nestrukturované úvaze postrádající zřetelného vodítka.

3 Následná právní nemožnost plnění

Dosavadní výklad se zaměřoval na zhodnocení pojmu počáteční právní nemožnosti plnění, jenž se ukázal teoreticky problematickým, neboť bylo obtížné nalézt jeho samostatný obsah odlišující jej od nedovolenosti. Obrátíme-li pozornost na následnou právní nemožnost plnění, zjišťujeme, že se jedná o pojem sémanticky poněkud širší. Zatímco počáteční právní nemožnost se nutně vymezuje vůči kategorii rozporu se zákonem coby jinému důvodu neplatnosti právního jednání, následná právní nemožnost podle těch, kdo samostatnou existenci pojmu počáteční právní nemožnosti uznávají, v sobě zahrnuje nejen okolnosti, jež by působily počáteční právní nemožnost, kdyby byly dány při vzniku právního jednání, ale také skutečnosti, jež by přivodily počáteční nedovolenost. I rozpor s nadřazenou normou, jenž by vyvolal neplatnost právního jednání, kdyby zde byl přítomen při jeho vzniku, působí, vyvstav dodatečně, dle klasického výkladu zánik závazku pro právní nemožnost.³⁰

Podle některých autorů, kteří pojem právní nemožnosti plnění odmítali, by však také v situacích dodatečně nastalého rozporu s právní normou bylo namíště hovořit nikoli o nemožnosti splnění závazku a o jeho zániku, ale o neplatnosti smlouvy, pouze s tím rozdílem, že nepůjde o neplatnost počáteční, nýbrž následnou, působící odpadnutí smlouvy coby právního důvodu.³¹ Tento úsudek je ovšem neuspokojivý. Ne ani tak proto, že „platné občanské právo nezná institut dodatečné ztráty platnosti smlouvy“,

³⁰ ŠKÁROVÁ, M. In: ŠVESTKA, J., J. SPÁČIL, M. ŠKÁROVÁ, M. HULMÁK a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek II.* 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1683.

³¹ Šrovnej KNAPP, V. *Splnění závazků a jiné způsoby jejich zániku*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1955, s. 271–272. Shodně s Knappem vyjadřuje názor, že dodatečně vzniklý rozpor se zákonem je třeba posuzovat dle ustanovení o neplatnosti právních úkonů, nikoli podle předpisů o zániku závazku pro nemožnost plnění též KANDA, op. cit., sub 15, s. 139–140. Uvedený názor pak přebírá i Karel Eliáš, viz ELIÁŠ, K. Následná nemožnost plnění se zřetelem k obchodním závazkům. *Právní práce v podnikání*, 1995, č. 7, s. 24; a ELIÁŠ, K. Clausula rebus sic stantibus (Význam změny okolností pro trvání obligace ex contractu). *Obchodněprávní revue*, 2009, č. 6, s. 151.

jak se někdy uvádí v judikatuře.³² Problematickým je spíše fakt, že traktování důsledků následné nedovolenosti v pojmech dodatečné neplatnosti vyvolává zpětné časové působení nového práva. Právní norma, jež nabyla platnosti po vzniku dotčeného právního jednání, může své časové účinky upravovat různým způsobem. Pakliže jí intertemporální ustanovení předpisu, v němž je obsažena, přiznají působení *pro praeterito*, může být právní jednání, jež se jí protíví, shledáno neplatným, přestože jí časově předcházelo. Pak bude vskutku správné hovořit o tom, že rozpor s pozdější normou působí dodatečnou neplatnost právního jednání. Avšak vzhledem k tomu, že se takováto zpětná dequalifikace právního jednání protíví principu ochrany minulých právních skutečností a začasť též zásadě ochrany nabytých práv i zákazu retroaktivity,³³ jež jsou atributy demokratického právního státu,³⁴ bude pravděpodobnější, že příslušná právní norma založí účinky pouze *pro futuro*, přičemž právní jednání, jež byla učiněna dříve, ponechá v platnosti s tím, že tam, kde to vyžadují hodnoty, jejichž realizace je přijetím normy sledována, zapoví do budoucna plnění povinností, k nimž toto právní jednání zavazuje. Mějme kupříkladu situaci, v níž má smluvní strana v souladu s obsahem smlouvy uskutečnit dvojí plnění, jedno dne 1. 9. 2017, druhé dne 1. 3. 2018. S plněním první dodávky se dostane do prodlení, čímž vznikne protistraně nárok na smluvní pokutu. Dne 1. 1. 2018 nabude účinnosti norma, jež bude realizaci sjednaného plnění zapovídat, avšak pouze do budoucna, nikoli zpětně. Konstrukce, dle níž by se vlivem dané normy smlouva stala od počátku neplatnou, by představovala retroaktivní zásah do již nabytých práv, neboť by anulovala již vzniklé právo na smluvní pokutu. Takové působení je v právním státě v zásadě nežádoucí, nesvědčí-li pro něj závažné důvody. Jestliže příslušná norma naznačeným způsobem

³² Viz např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 12. 2010, sp. zn. 22 Cdo 1028/2009, nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29. 5. 2012, sp. zn. 22 Cdo 2222/2011. Starší doktrína s neplatností následující či dodatečnou (nastávající po vzniku právního jednání, působící ovšem *ex tunc*) bez obtíží pracovala, byť ji označovala za jev zřídka, viz např. TILSCH, op. cit., sub 3, s. 184–186; nebo KRČMÁŘ, J. *Právo občanské. Výklady úvodní a část všeobecná*. Praha: Wolters Kluwer, 2014 (pův. 1946), s. 204.

³³ PROCHÁZKA, A. *Základy práva intertemporálního se zvláštním zřetelem k § 5 obč. zák.* Brno: Nakladatelství Barvič & Novotný, 1928, s. 154–184; a RUBAN, R. K intertemporalitě plné moci. *Právní rozhledy*, 2014, č. 17, s. 593.

³⁴ Viz např. nálezy Ústavního soudu ze dne 4. 2. 1997, sp. zn. Pl. ÚS 21/96, ze dne 30. 6. 2005, sp. zn. II. ÚS 37/04, a ze dne 25. 4. 2012, sp. zn. I. ÚS 2989/09.

své účinky nekonstruuje, není možné v rozporu s jejím obsahem dovozovat, že nabytím její účinnosti se stala zasažená smlouva od počátku neplatnou. V těchto (pravděpodobně dominantních) situacích, v nichž následná norma nepředpokládá vyvolání zpětných účinků, proto není korektní posuzovat právní následky dodatečně vzniklé nedovolenosti plnění předvídaného právním jednáním dle ustanovení o neplatnosti, ale podle pravidel o zániku závazku.

Přestože by tedy z hlediska pojmové čistoty bylo lépe hovořit o následné nedovolenosti,³⁵ nazíráno pragmaticky se jeví korektním podřídit podobné případy ustanovením o následné nemožnosti plnění, a pojem „právní nemožnosti plnění“, ač nikoli nedůvodně kritizovaný coby teoreticky nesprávný, tak v kontextu právního řádu, jenž jiný instrument pro náležité řešení případů dodatečného rozporu s právní normou neobsahuje, nabývá významu a funkce, jež jeho existenci ospravedlňují. Právě takovéto užití institutu nemožnosti plnění ostatně výslovně předvíдалa úprava obsažená v § 352 odst. 2 obchodního zákoníku,³⁶ v občanskoprávním kontextu potom podřízení dodatečného rozporu s normou ustanovení § 575 zákona č. 40/1964 Sb. dovozovala judikatura i doktrína.³⁷ Soudě dle důvodové zprávy k § 2006 až 2008 obč. zák. přitom zákonodárce mínil dosavadní úpravu nemožnosti plnění převzít beze změn.

Řešení dodatečně vzniklé nedovolenosti pomocí pravidel o následné nemožnosti plnění s sebou ovšem rovněž nese určité interpretační obtíže, přinejmenším v kontextu nového občanského práva, jež jak už bylo vícekrát řečeno, výrazněji diferencuje následky rozporu právního jednání se zákonem. Patrně nebude sporu, že následná nedovolenost nenastane tam, kde by právní jednání ani nebylo posouzeno coby neplatné pro nedovolenost počáteční, kdyby předmětné okolnosti existovaly již v době jeho vzniku. Pokud tedy

³⁵ Srovnej ŠILHÁN, J. *Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 99–101.

³⁶ Viz BEJČEK, J. Nemožnost plnění. *Právní rádce*, 1994, č. 9, s. 19; PELIKÁNOVÁ, I. *Komentář ke obchodnímu zákoníku. 3. díl*. Praha: Linde, 1996, s. 758–759; a KOVÁŘÍK, Z. In: POKORNÁ, J., Z. KOVÁŘÍK, Z. ČÁP a kol. *Obchodní zákoník: komentář. II. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 1438–1439.

³⁷ ŠKÁROVÁ, op. cit., sub 30, s. 1683; a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 1. 2012, sp. zn. 32 Cdo 3334/2010. Bylo tak činěno s vědomím, že „v podstatě jde o nedovolenost plnění“ podle § 39 obč. zák.

smysl a účel zákona dle § 580 obč. zák. nevyžadují, aby bylo právní jednání posouzeno coby neplatné, není ani namístě dovozovat, že by zjištěný rozpor se zákonem činil splnění závazku dodatečně nemožným podle § 2006 obč. zák. Bude-li se naproti tomu jednat o takový rozpor se zákonem, k němuž by s ohledem zájmy veřejného pořádku soud při zkoumání platnosti právního jednání přihlížel z úřední povinnosti (§ 588 obč. zák.), bude namístě dovodit, že se předmětné plnění stalo „právně nemožným“. Otázka zůstává, jak posoudit případy, v nichž se dodatečně vyskytne rozpor s právní normou, který by opodstatňoval neplatnost relativní. Zajisté půjde o situace výjimečné, neboť příčinami následné nedovolenosti plnění jsou v praxi zpravidla veřejnoprávní normy či rozhodnutí, jež buď neplatnost právního jednání neodůvodňují vůbec, anebo naopak vzhledem k hodnotám veřejného pořádku, jimž poskytují ochranu, opodstatňují přímo závěr o neplatnosti absolutní. Pokud přesto dojde k tomu, že se obsah závazku dodatečně dostane do rozporu s normou, jenž by působil relativní neplatnost, jevílo by se z hlediska hodnotové koherence zvolených řešení žádoucím, aby též konstatování následné nemožnosti plnění ve smyslu § 2006 obč. zák. bylo učiněno závislým na námitce dotčené osoby, byť takovému řešení text právní úpravy neskýtá žádnou oporu.

4 Závěr

Je tedy možné shrnout, že pojem právní nemožnosti plnění pokládám za z teoretického hlediska obtížně obhajitelný. Nazíráno prakticky je však v právním řádu postrádajícím úpravu následné nedovolenosti nutné přinejmenším akceptovat pojem následné právní nemožnosti plnění. S počáteční nemožností plnění je pak myslitelné pracovat jako s jistou zkratkou pro případy rozporu s bazálními pravidly, jenž nemůže mít za následek jinou než absolutní neplatnost jím zatíženého právního jednání, při takovém postupu však riskujeme ztrátu analytické výhody, kterou přináší tázání se po pravidlu, jež představuje právní překážku realizace určitého plnění. Nutnost zodpovědět tuto otázku přitom skýtá jistou ochranu před nadužíváním pojmu právní nemožnosti v kontextech, v nichž se to jeví dogmaticky nepřiléhavým a (zejména) teleologicky neoptimálním.

Literature

- ARNDT'S, C. L. *Učební kniha pandekt. Díl II.* Praha: Wolters Kluwer, 2010 (pův. 1886).
- BEJČEK, J. Nemožnost plnění. *Právní rádce*, 1994, č. 9, s. 19.
- BEZOUŠKA, P. Nájem bytu – výklad základních ustanovení (§ 2235, 2236 ObčZ). *Právní rozhledy*, 2015, č. 3, s. 77.
- BYDLINSKI, P. *Bürgerliches Recht I. Allgemeiner Teil.* Wien: Springer Verlag, 2000.
- ČECH, P. Ještě k neplatnosti pro rozpor se zákonem. *Právní fórum*, 2009, č. 3, s. 95.
- DOBROVOLNÁ, E. Nájem nezkolaudovaných bytových a nebytových prostor. *Soudní rozhledy*, 2016, č. 9, s. 286.
- DVOŘÁK, J., J. ŠVESTKA, M. ZUKLÍNOVÁ a kol. *Občanské právo hmotné.* Praha: Wolters Kluwer, 2013.
- ELIÁŠ, K. Následná nemožnost plnění se zřetelem k obchodním závazkům. *Právní praxe v podnikání*, 1995, č. 7, s. 24.
- ELIÁŠ, K. Clausula rebus sic stantibus (Význam změny okolností pro trvání obligace ex contractu). *Obchodněprávní revue*, 2009, č. 6, s. 151.
- FIALA, J., M. KINDL a kol. *Občanský zákoník: komentář.* I. díl. Praha: Wolters Kluwer, 2009.
- KANDA, A. *Nesplnění závazku a jeho právní následky.* Praha: Academia, 1970.
- KANDA, A. *Vliv změny poměrů na trvání závazku.* Praha: Academia, 1966.
- KNAPP, V. *Splnění závazků a jiné způsoby jejich zániku.* Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1955.
- KORNFELD, F. *Leistungsunmöglichkeit: Eine zivilistische Studie unter besonderer Berücksichtigung des österreichischen Rechts.* Wien: Manzsche k. u. k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1913.
- KRČMÁŘ, J. *Právo občanské. Výklady úvodní a část všeobecná.* Praha: Wolters Kluwer, 2014 (pův. 1946).

- KRÜGER, W. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 2a. Schuldrecht. Allgemeiner Teil.* München: C. H. Beck, 2003.
- KUBEŠ, V. *Nemožnost plnění a právní norma.* Praha: Orbis, 1938.
- LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654).* Praha: C. H. Beck, 2014.
- LÁZAR, J. a J. ŠVETSKA a kol. *Občanské právo hmotné. I. svazek.* Praha: Panorama, 1987.
- MELZER, F. a P. TÉGL. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III, § 419–654 a související společná a přechodná ustanovení.* Praha: Leges, 2014.
- MUSIELAK, H.-J. *Grundkurs BGB.* 11. Aufl. München: C. H. Beck, 2009.
- PALANDT, O. *Bürgerliches Gesetzbuch.* 66. Aufl. München: C. H. Beck, 2007.
- PELIKÁNOVÁ, I. *Komentář k obchodnímu zákoníku. 3. díl.* Praha: Linde, 1996.
- PETROV, J., M. VÝTISK a V. BERAN. *Občanský zákoník: komentář.* Praha: C. H. Beck, 2017.
- POKORNÁ, J., Z. KOVARŽÍK, Z. ČÁP a kol. *Obchodní zákoník: komentář. II. díl.* Praha: Wolters Kluwer, 2009.
- PROCHÁZKA, A. *Základy práva intertemporálního se zvláštním zřetelem k § 5 obč. zák.* Brno: Nakladatelství Barvič & Novotný, 1928.
- ROUČEK, F. a J. SEDLÁČEK. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl čtvrtý.* Praha: Právnické knihupectví a nakladatelství V. Linhart, 1936.
- RUBAN, R. K intertemporalitě plné moci. *Právní rozhledy*, 2014, č. 17, s. 593.
- SOMMER, O. *Učebnice soukromého práva římského. Díl II. Právo majetkové.* Praha: Wolters Kluwer, 2011 (pův. 1946).
- ŠILHÁN, J. *Právní následky porušení smlouvy v novém občanském zákoníku.* Praha: C. H. Beck, 2015.
- ŠVESTKA, J., J. SPÁČIL, M. ŠKÁROVÁ, M. HULMÁK a kol. *Občanský zákoník I. Komentář. 2. vyd.* Praha: C. H. Beck, 2009

ŠVESTKA, J., J. SPÁČIL, M. ŠKÁROVÁ, M. HULMÁK a kol. *Občanský zákoník II. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009.

ŠVESTKA, J. a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek I*. Praha: Wolters Kluwer, 2014.

TILSCH, E. *Občanské právo. Část všeobecná*. Praha: Wolters Kluwer, 2012 (pův. 1925).

Contact – e-mail

257073@mail.muni.cz

Vývoj právní úpravy směnečných sporů na Slovensku

Matěj Dobeš

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, České republika

Abstract in original language

Ve svém příspěvku mapuji nedávný vývoj právní úpravy směnečných sporů na Slovensku, který se uskutečnil v reakci na zneužívání spotřebitelských směnek. Nežádoucí stav vyřešil nejdříve Nejvyšší soud Slovenské republiky ve svém stanovisku č. 93/2015, a následně se jej jal řešit rovněž slovenský zákonodárce, a to prostřednictvím novely č. 438/2015 Z. z. Tento vývoj průběžně srovnávám s právním stavem v České republice.

Keywords in original language

Směnka; ochrana spotřebitele; civilní práva procesní; České republika; Slovenská republika.

Abstract

The subscription deals with development of bill of exchange disputes legislation in Slovakia, which has taken place as the result of bill of exchange consumer abuse crisis. The unwanted state was first solved by the stand of the Supreme Court of Slovakia nr. 93/2015, and consequently also by the amendment nr. 438/2015 Coll. This development is simultaneously being compared to the bill of exchange disputes legal state in Czech Republic.

Keywords

Bill of Exchange; Consumer Protection; Civil Procedure; Czech Republic; Slovak Republic.

1 Úvod

Směnečné spory se v absolutní většině případů vyřizují ve směnečném rozkazním řízení. Na Slovensku upravovalo směnečné rozkazní řízení ustanovení § 175 zákona č. 99/1963 Zb., občiansky súdny poriadok (dále jen

„OSP“), které víceméně (viz níže) odpovídalo pojetí směnečného rozkazního řízení u nás. S účinností od 1. července 2016 je sporné řízení nově upraveno v zákoně č. 160/2015 Z. z., civilný sporový poriadok, z jehož textu byla právní úprava směnečného rozkazního řízení bez náhrady vypuštěna.¹

Tomuto vyústění předcházelo zneužívání směnek vůči spotřebitelům, na které slovenský zákonodárce reagoval natolik radikálně, že někteří autoři hovořili o konci směnek na Slovensku.² Následující text obsahuje pouze stručnou analýzu (zmapování) toho, jak se právní úprava směnečných sporů na Slovensku pod vlivem práva na ochranu spotřebitele postupně měnila, a do jaké míry se rozešla s právní úpravou směnečných sporů u nás. Nebude opomenuta ani související judikatura Nejvyššího soudu České republiky a Slovenské republiky. Ještě předtím, než se právní úprava směnečných sporů na Slovensku začala transformovat, rozešli se české a slovenské směnečné rozkazní řízení následujícím způsobem.

1. Zatímco na Slovensku nebyla nikdy prodloužena třídenní lhůta k podání námitek proti směnečnému platebnímu rozkazu (§ 175 odst. 1 věta první OSP),³ u nás se tato lhůta stala předmětem kritiky⁴ a byla s účinností od 1. ledna 2013 prodloužena na 8 dnů⁵ a následně s účinností od 1. května 2013 na 15 dnů.⁶
2. Směnečný platební rozkaz se na Slovensku vždy doručoval do vlastních rukou žalovaného s možností náhradního doručení (§ 175 odst. 1 věta druhá OSP), zatímco u nás byla možnost náhradního doručení směnečného platebního rozkazu žalovanému vyloučena s účinností od 1. ledna 2014.⁷

1 Dôvodová správa k zákonu č. 160/2015 Z. z. (Civilný sporový poriadok).

2 KOTÁSEK, J. Zavřete oči, odcházím... In: *Lexforum.sk*. Dostupné z: <http://www.lexforum.sk/551>

3 Srov. např. GEŠKOVÁ, K. In: TAEELMAN, P. (ed.). *International Encyclopaedia of Laws (IEL)*. *International Encyclopedia for Civil Procedure. Slovakia*. Wolters Kluwer, 2015, s. 91. Dostupné z: <https://www.kluwerlawonline.com/document.php?id=CIVI20131086>

4 Např. HRUDA, Ondřej. Třídenní lhůta k podání směnečných námitek – neobvykle tvrdý přežitek. *Obchodněprávní revue*, 2011, č. 8, s. 234–238.

5 Novela provedená zákonem č. 404/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

6 Novela provedená zákonem č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů a o změně některých zákonů (zákon o obětech trestných činů).

7 Novela provedená zákonem č. 293/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

2 Právní předpisy na ochranu spotřebitele

Jelikož bylo řečeno, že proces uplatňování směnek na Slovensku se měnil pod vlivem práva na ochranu spotřebitele, nelze o tomto procesu pojednat bez stručného poukázání na příslušné předpisy, které právo na ochranu spotřebitele regulovaly nebo regulují. Těmito předpisy jsou zejména:

1. zákon č. 258/2001 Z. z., o spotřebitelských úveroch a o zmene a doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 71/1986 Zb. o Slovenskej obchodnej inšpekcii v znení neskorších predpisov (dále jen „ZSÚ I“),
2. zákon č. 250/2007 Z. z., o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (dále jen „ZOS“ nebo „zákon o ochraně spotřebitele“),
3. zákon č. 129/2010 Z. z., o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (dále jen „ZSÚ II“).

Do 31. prosince 2007 zákon spotřebitelské směny (směny vystavené k zajištění pohledávky ze spotřebitelské smlouvy) nezakazoval. Ustanovení § 4 odst. 7 ZSÚ I pouze ukládalo věřiteli povinnost počínat si tak, aby byla zachována všechna práva spotřebitele, která vyplývají ze smlouvy o spotřebitelském úvěru.

Od 1. ledna 2008 do 31. prosince 2010 ustanovení § 4 odst. 6 ZSÚ I⁸ zakazovalo platební spotřebitelské směny ve vztahu ke spotřebitelskému úvěru, nevylučovalo však využití směny jako prostředku zajišťovacího. Zajišťovací směnka nesměla znít na částku, která v čase vyplnění převyšovala výši jistiny neuhrazeného spotřebitelského úvěru o více než 30%. To znamená, že pokud zbývalo doplatit 100.000 Kč na jistinu a 50.000 Kč na příslušenství a smluvní pokutu, mohla být zajišťovací spotřebitelská směnka vystavena maximálně na částku 130.000 Kč.

Od 1. ledna 2011 do 30. dubna 2014 zavedlo ustanovení § 17 odst. 3 ZSÚ II pouze ve vztahu ke spotřebitelskému úvěru plošný zákaz

⁸ Novela provedená zákonem č. 568/2007 Z. z., kterým sa mení a dopĺňa zákon č. 527/2002 Z. z. o dobrovoľných dražbách a o doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 323/1992 Zb. o notároch a notárskej činnosti (Notársky poriadok) v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

platebních i zajišťovacích směnec bez rozdílu. Tento zákaz byl s účinností od 1. května 2014 (novelou provedenou zákonem č. 102/2014 Z. z.)⁹ přesunut do obecného předpisu – zákona o ochraně spotřebitele – s dopadem pro všechny spotřebitelské smlouvy, tedy nejenom smlouvy o úvěru. Podle § 5a odst. 1 písm. b) ZOS je nepřipustné použití směnky při splácení (platební směnka) nebo zajištění (zajišťovací směnka) jakéhokoli závazku ze spotřebitelské smlouvy.

Z relevantní české legislativy lze pro srovnání uvést ustanovení § 12 zákona č. 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru a o změně zákona č. 64/1986 Sb. (dále jen „zákon o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru“), které s účinností od 1. ledna 2002 ukládalo směnečným věřitelům počínat si tak, aby byla zachována všechna práva spotřebitele, která vyplývají ze smlouvy o poskytnutí spotřebitelského úvěru, splácí-li spotřebitel spotřebitelský úvěr prostřednictvím směnky nebo zajišťuje-li směnkou jeho splacení.

S účinností od 25. února 2013¹⁰ byl do českého právního řádu zaveden zákaz použití směnec při splácení nebo zajištění spotřebitelského úvěru bez dalšího. Tato právní úprava byla s účinností od 1. prosince 2016 převzata do ustanovení § 112 odst. 1 zákona č. 257/2016 Sb., o spotřebitelském úvěru.

3 Stanovisko Nejvyššího soudu Slovenské republiky č. 93/2015

Necelé dva měsíce před přijetím zákona č. 438/2015 Z. z.,¹¹ který zásadním způsobem ovlivnil právní úpravu směnečných sporů, přijal Nejvyšší soud Slovenské republiky na návrh ministra spravedlnosti stanovisko ze dne 20. září 2015, uveřejněné ve Sbírce stanovisek Nejvyššího soudu a rozhodnutí soudů Slovenské republiky pod číslem 93/2015, které mělo sjednotit

⁹ Zákona č. 102/2014 Z. z., o ochrane spotrebiteľa pri predaji tovaru alebo poskytovaní služieb na základe zmluvy uzavretej na diaľku alebo zmluvy uzavretej mimo prevádzkových priestorov predávajúceho a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹⁰ Ustanovení § 18 odst. 1 zákona č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů, ve znění zákona č. 43/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů.

¹¹ Zákon č. 438/2015 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony.

nejednotnou praxi slovenských soudů. Ty v některých případech přihlížely ve směnečném rozkazním řízení k právním předpisům na ochranu spotřebitele z úřední moci, v jiných pouze k řádně a včas vznesené námitce žalovaného. Podstatu stanoviska lze shrnout následujícím způsobem.

1. Ve směnečných sporech je soud povinen zabývat se případnou „absolutní neplatností směnečného právního jednání“ z úřední moci, kdykoli podezření na možnou nekalou povahu původu směnky vyjde v řízení najevo, ať už k námitce žalovaného (vznesené kdykoli v průběhu řízení) nebo nad rámec jeho námitek, a poskytnout žalovanému odpovídající ochranu. Bude se jednat mimo jiné o zákaz vystavení směnky dle ustanovení § 4 ZSÚ I ve znění od 1. ledna 2008 do 31. prosince 2010, § 17 ZSÚ II a § 5a odst. 1 písm. b) ZOS, přičemž vždy je potřeba respektovat právní stav v době vystavení směnky (do 31. prosince 2007 samotné vystavení směnky zakázáno nebylo).
2. Pokud je výstavcem směnky spotřebitel, lze ho takto chránit proti každému majiteli směnky, tedy i proti poctivému indosatáři směnky na řad. Konstatuji, že tím je ve vztahu ke spotřebitelským směnkám prolomen abstrakční účinek indosamentu,¹² pokud tedy indosamentu (teoreticky) tento účinek přisuzujeme.
3. Je rovněž na soudu, aby se z úřední moci zabýval otázkou, zda žalobce neuplatňuje svůj nárok v rozporu s dobrými mravy ve smyslu § 39 zákona č. 40/1964 Zb., občiansky zákonník. Bude se jednat o situaci, kdy směnka zajišťuje nepřiměřeně vysoký úrok nebo smluvní pokutu, přičemž tento závěr se má plně uplatnit i mimo spotřebitelské směnky.

Všechny výše uvedené předpisy na ochranu spotřebitele výslovně sankcionovaly porušení zákazu vystavení směnky pouze nastoupením povinnosti nahradit škodu, která spotřebiteli tímto porušením vznikla (srov. např. § 5a odst. 5 ZOS). O tom, zda bylo možné dovodit i další následky, jsem nepojednal záměrně proto, že tuto otázku vyřešil retrospektivně¹³ Nejvyšší soud Slovenské republiky v nadepsaném stanovisku.

¹² CHALUPA, R. *Zákon směnečný a šekový – komentář. 1. díl – směnky*. Praha: Linde, 1996, s. 167–169.

¹³ KÚHN, Z. Prospektivní a retrospektivní působení judikatorních změn. *Právní rozhledy*, 2011, č. 6, s. 191–197.

Pojem „absolutní neplatnosti směnečného právního jednání“ vyžaduje krátký komentář. Zřejmě se má jednat o absolutní neplatnost směnečné smlouvy, tedy dohody smluvních stran, která stojí za vystavením směnky (např. dohody o zajištění pohledávky směnkou), případně absolutní neplatnost spotřebitelské smlouvy, ze které vyplývá směnkou zajištěná pohledávka. Teoreticky je platnost směnečné smlouvy nebo kauzální smlouvy potřeba odlišovat od platnosti samotné směnky, neboť neplatnost těchto smluv není důvodem neplatnosti směnky, ale (podle judikatury Nejvyššího soudu České republiky) zakládá námitku nepřipustného důvodu směnky,¹⁴ která maří uplatnění směnky.

Pro srovnání lze uvést, že i judikatura Nejvyššího soudu České republiky, která je tradičně setrvalá v závěru, že předmětem námitkového řízení mohou být pouze námitky včasné a odůvodněné,¹⁵ z tohoto pravidla ve vztahu ke spotřebitelským směnkám již také dovodila výjimku. V rozsudku ze dne 30. září 2015, sp. zn. 29 Cdo 688/2012, se Nejvyšší soud České republiky v poměrech směnečného rozkazního řízení výslovně přihlásil ke stanovisku občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 9. října 2013, sp. zn. Cpjn 200/2011, uveřejněného pod číslem 79/2013 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, podle kterého soud, který i bez návrhu zjistil, že smluvní klauzule má zneužívající charakter, není k tomu, aby vyvodil z tohoto zjištění důsledky, povinen čekat na to, až spotřebitel, který je informován o svých právech, navrhne zrušení uvedené klauzule.

Pokud se jedná o prolomení abstrakčního účinku indosamentu ve vztahu ke spotřebitelským směnkám, to stejné dovodila i rozhodovací praxe českých soudů. Nejvyšší soud České republiky v rozsudku ze dne 17. prosince 2015, sp. zn. 29 Cdo 1155/2014, uveřejněném pod číslem 104/2016 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, s odkazem na nálezy Ústavního soudu České republiky ze dne 18. července 2013, sp. zn. IV. ÚS 457/10, a ze dne 19. června 2014, sp. zn. III. ÚS 980/13, uzavřel, že zajišťuje-li indosovaná směnka pohledávku remitenta za žalovaným ze spotřebitelské smlouvy, náleží žalovanému námitky vůči indosatáři směnky na řad zakládající se na jeho

¹⁴ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. září 2008, sp. zn. 29 Cdo 933/2008, uveřejněný pod číslem 92/2009 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

¹⁵ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 3. března 2009, sp. zn. 29 Cdo 2270/2007, uveřejněný pod číslem 3/2010 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek.

vztazích k remitentovi bez zřetele k tomu, zda nový majitel při nabývání směnky jednal vědomě na škodu dlužníka.

Ve vztahu k nepřiměřené vysoké smluvní pokutě Nejvyšší soud České republiky v rozsudku ze dne 29. dubna 2013, sp. zn. 29 Cdo 692/2011, uveřejněném pod číslem 84/2013 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, v poměrech obchodního zákoníku dovodil, že vyplývá-li tato pokuta ze smlouvy, jež má obchodní povahu, může se žalovaný bránit námitkou. Navzdory absenci výslovné judikatury se zcela osobně domnívám, že pokud jde o spotřebitele, tak judikatura Nejvyššího soudu České republiky k závěru, že soudy by měly k nepřiměřeně vysokým úrokům nebo smluvní pokutě (pokud jsou kryty spornou směnkou) přihlížet z úřední povinnosti (pokud se o této skutečnosti procesně korektním způsobem dozví), postupně tenduje.

4 Novela č. 438/2015 Z. z.

Další změny přinesla s účinností od 15. prosince 2015 novela provedená zákonem č. 438/2015 Z. z., která měla zvýšit ochranu spotřebitele v řízení před soudy, zamezit zneužívání směnek proti spotřebitelům a zabezpečit, aby nedocházelo k prisuzování vysokých úroků.¹⁶

Novela byla obsahově velmi bohatá a dotkla se hned několika právních předpisů, mezi nimi i občanského soudního pořádku, zákona č. 191/1950 Zb., zákon zmenkový a šekový (dále též jen „sZZŠ“), a zákona č. 233/1995 Z. z., o súdnych exekútorech a exekučnej činnosti (exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov (dále též jen „EP“). Změny provedené v občanském soudním pořádku neměly dlouhé trvání, neboť tento předpis byl s účinností od 1. července 2016 nahrazen zákonem č. 160/2015 Z. z., civilný sporový poriadok (dále též jen „CSP“), který již byl v době přijímání novely platný, ale účinnosti nabyl až později. Pro přehlednost předesílám, že v následujícím textu bude postupně poukázáno na tyto legislativní změny, které novela (mimo jiné) přinesla:

1. vypuštění právní úpravy směnečného řízení bez náhrady (§ 175 OSP),
2. vyvratitelnou právní domněnku, že směnka, která je ve sporném řízení uplatňována proti fyzické osobě, byla vystavena v souvislosti se spotřebitelskou smlouvou (§ 79 odst. 4 OSP),

¹⁶ Důvodová správa k zákonu č. 438/2015 Z. z.

3. absolutní neplatnost směnečného právního jednání učiněného v rozporu se zákazem použití směnky při splácení nebo zajištění závazku ze spotřebitelské smlouvy (čl. III. § 3a sZZŠ),
4. možnost žalovaného uplatnit námitky, které se zakládají na jeho vlastních vztazích k výstavci nebo dřívějším majitelům směnky, vůči všem směnečným věřitelům, pokud byla směnka vystavena v souvislosti se spotřebitelskou smlouvou (Čl. I. § 17 odst. 1 věta druhá sZZŠ),
5. povinnost soudu přihlédnout z úřední moci ke skutečnostem odůvodňujícím námitky, které se zakládají na vlastních vztazích žalovaného k výstavci nebo k dřívějším majitelům směnky, které by žalovaný mohl uplatnit, kdyby směnka byla vystavena v souvislosti se spotřebitelskou smlouvou (čl. I. § 17 odst. 2 sZZŠ),¹⁷
6. vylíčení rozhodných skutečností ohledně kauzy směnky jako povinnou náležitost žaloby, kterou žalobce ve sporném řízení uplatňuje směnku proti fyzické osobě, a povinnost připojit k této žalobě písemnou smlouvu, pokud měla směnka sloužit k zajištění pohledávky z písemné smlouvy (§ 79 odst. 3 věta první a třetí OSP).

Především je potřeba říci, že s účinností od 15. prosince 2015 byl bez náhrady zrušen § 175 OSP, který upravoval směnečné rozkazní řízení. Slovenský zákonodárce toto řízení vypustil s odkazem na důvodovou zprávu k civilnímu spornému pořádku, který již byl v té době platný, ale nebyl účinný.¹⁸ Z nového kodexu civilního procesu bylo směnečné řízení vypuštěno z důvodu zákazu použití směnky při splácení nebo zajištění závazku ze spotřebitelské smlouvy dle ustanovení § 5a odst. 1 písm. b) ZOS. Jestliže mají totiž slovenské soudy z úřední moci přihlížet k právu na ochranu spotřebitele (Čl. I. § 17 odst. 2 ZZŠ), musejí mít možnost posoudit, zda byla směnka vystavena v souvislosti se spotřebitelskou smlouvou, což ve směnečném řízení nemají.

¹⁷ Slovenský zákonodárce v důvodové zprávě vysvětlil, že i dosavadní právní úprava, jakož i legislativa Evropské unie a judikatura Evropského soudního dvora soudům ukládala, aby z úřední moci přihlíželi k právu na ochranu spotřebitele. K tomu odkázal na rozsudek Soudního dvora ze dne 14. března 2013 (*Česká spořitelna, a. s. proti Gerald Feichter*). Protože však praxe slovenských soudů nebyla v tomto směru jednotná, zanesl tuto povinnost výslovně do zákona.

¹⁸ O tom, že bude směnečné řízení z civilního procesu odstraněno, bylo již toho času legislativně rozhodnuto. Novela č. 438/2015 Z. z. jeho odstranění pouze uspěla.

Od účinnosti novely č. 438/2015 Z. z. tedy již nebyl vydán žádný směnečný platební rozkaz. Bylo však potřeba vyřešit otázku, jak postupovat ve všech probíhajících řízeních, ve kterých již byl směnečný platební rozkaz vydán. Podle přechodného ustanovení § 372y odst. 2 OSP platilo, že byl-li vydán směnečný platební rozkaz žalovanému doručen do dne účinnosti novely, postupovalo se v řízení podle občanského soudního pořádku v dosavadním znění, žalovanému však byla poskytnuta ochrana dodatečně v exekucním řízením. Nebyl-li do dne účinnosti novely směnečný platební rozkaz doručen některému z žalovaných, soud jej ve vztahu k tomuto žalovanému zrušil a nařídil jednání.

Zrušení směnečného řízení se dotklo rovnoměrně všech věřitelů uplatňujících směnečné pohledávky ve sporném řízení. Další změny, které přinesla novela č. 438/2015 Z. z., už dopadají pouze na situace, kdy věřitel uplatňuje směnečnou pohledávku vůči žalovanému, který je fyzickou osobou (neboť je zde určitá pravděpodobnost, že směnka byla vystavena v souvislosti se spotřebitelskou smlouvou). Uplatňuje-li věřitel směnku proti žalovanému, který je právnickou osobou, tyto změny se ho nedotýkají. Pro úplnost lze uvést, že pokud věřitel uplatňuje směnečnou pohledávku proti obchodní společnosti, která vystavila směnku, a zároveň proti jejímu jednateli, který za zaplacení směnky převzal směnečné rukojemství, uplatní se oba režimy odděleně. Žalování zde totiž tvoří samostatné procesní společenství, a rozhodnutí vůči nim může vyznít odlišně.

Uplatňuje-li žalobce ve sporném řízení směnku vůči fyzické osobě, nastoupí vyvratitelná domněnka upravená v § 79 odst. 4 OSP,¹⁹ podle které byla tato směnka vystavena v souvislosti se spotřebitelskou smlouvou. Na takto navozeném skutkovém základu náleží žalovanému námitka dle § 5a odst. 1 písm. b) ZOS²⁰ ve spojení s čl. III. § 3a ZZŠ.²¹ Jedná se o námitku absolutní,²²

¹⁹ Není-li prokázán opak, platí, že nárok ze směnky nebo šeku vůči žalovanému, který je fyzickou osobou, vznikl v souvislosti se spotřebitelskou smlouvou.

²⁰ „Nepřípustné je zabezpečenie uspokojenia pohľadávky alebo splnenie záväzku zo spotrebiteľskej zmluvy zmenkou.“

²¹ „Neplatné sú zmenkové alebo šekové prejavy urobené v rozpore so zákazom použitia zmenky na zabezpečenie uspokojenia pohľadávky alebo splnenie záväzku zo spotrebiteľskej zmluvy podľa osobitných predpisov.“

²² ROUČEK, F. *Nové československé právo směnečné*. II. vyd. Praha: Státní tiskárna v Praze, 1927, s. 196–197.

kteřou může uplatnit vůči všem směnečným věřitelům včetně poctivého indosatáře směňky na řad (čl. I. § 17 odst. 1 věta druhá ZZŠ),²³ která maří výkon práv ze směňky, a ke které soud přihlíží z úřední povinnosti (čl. I. § 17 odst. 2 sZZŠ).

Je na žalobci, který uplatňuje směňku proti fyzické osobě, aby vyvrátil domněnku, že směňka byla vystavena v souvislosti se spotřebitelskou smlouvou. Tomu odpovídá jeho povinnost vylíčit v žalobě rozhodné skutečnosti ohledně kauzy směňky (§ 79 odst. 3 věta první OSP),²⁴ a povinnost připojit k žalobě písemnou smlouvu, pokud měla směňka sloužit k zajištění pohledávky z písemné smlouvy (§ 79 odst. 3 věta třetí OSP).²⁵ Obojí platí bez ohledu na to, zda se jedná o remitenta (původního majitele) nebo nabyvatele sporné směňky. Pokud žalobce nesplní svoji povinnost, nevyvrátí domněnku, že směňka byla vystavena v souvislosti se spotřebitelskou smlouvou, a soud žalobu zamítne.

5 Závěr

Není potřeba zdůrazňovat, že přijaté řešení je nekonvenční (navíc jsem ponechal stranou další změny, které mění exekuční pořádek). V obecné rovině totiž platí, že pohledávka ze směňky představuje abstraktní a nesporný závazek, a její majitel nemusí při jejím předložení k placení ani při případném vymáhání plnění z ní dokazovat nic jiného, než že je majitelem platné směňky. Platná směňka by měla být (teoreticky) sama o sobě dostatečným důvodem pro vznik nároku na částku v ní uvedenou. I když se vystavení směňky zpravidla opírá o určitý důvod (kauzu), vzniká ze směňky specifický (směnečný) právní vztah, jehož abstraktní charakter tkví v tom, že právní důvod (kauza) není pro jeho existenci významný a ze směňky nevyplývá.

²³ „Ak je žalovaným zo zmenky ten, koho zaviazanosť zo zmenky vznikla v súvislosti so spotrebiteľskou smlouvou, možno majiteľovi robiť námietky, ktoré sa zakladajú na jeho vlastných vzťahoch k vystaviteľovi alebo k predošlým majiteľom vždy.“

²⁴ Pokud jde o žalobu, kterou se uplatňuje nárok ze směňky proti žalovanému, který je fyzickou osobou, žalobce je povinen vylíčit rozhodující skutečnosti, týkající se vlastního vztahu s žalovaným, a pokud jde o žalobce, který své právo prokazuje nepřetržitou řadou indosamentů, skutečnosti týkající se vlastního vztahu jeho právních předchůdců s žalovaným.

²⁵ „Pokud směňka nebo šek byly vystaveny ke zajištění pohledávky z písemné smlouvy, připojí se ke žalobě i tato smlouva.“

Směnečný závazek je přitom zcela samostatný a oddělený od případného závazku, který byl původem jeho vzniku.²⁶

K hodnocení vývoje právní úpravy směnečných sporů na Slovensku se vyjádřím jenom velmi stručně, neboť cílem příspěvku bylo tuto situaci pouze zmapovat (a předložit k diskusi, případně k dalšímu zkoumání). Domnívám se, že ochranu, kterou spotřebiteli poskytlo stanovisko Nejvyššího soudu Slovenské republiky č. 93/2015, byla zcela vyhovující a dostačující; obdobnou ochranu poskytuje spotřebiteli i judikatura Nejvyššího soudu České republiky, a domnívám se, že problém spotřebitelských směnek byl prostřednictvím této judikatury uspokojivě vyřešen. Legislativní změny, které následovaly, šly rámcem toho, co je potřebné, a českému zákonodárci nelze doporučit jejich následování,

Literature

V poznámkách pod čarou.

Contact – e-mail

322823@mail.muni.cz

²⁶ K tomu srov. např. rozsudky Nejvyššího soudu ze dne 22. srpna 2002, sp. zn. 25 Cdo 1839/2000, a ze dne 28. srpna 2008, sp. zn. 29 Odo 1141/2006, uveřejněné pod čísly 59/2004 a 77/2009 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek.

Konkludentní uzavření dohody o směnečném vyplňovacím právu ve světle judikatury Nejvyššího soudu

Zuzana Dvořáková

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek se zabývá dvěma rozhodnutími Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 1621/2006 a 29 Cdo 1541/2011, v nichž Nejvyšší soud dovodil, že existence písemně uzavřené dohody o směnečném vyplňovacím právu nevylučuje existenci další, konkludentně uzavřené dohody. Přijetím tohoto závěru zhojil Nejvyšší soud neplatnost dvou směnek, které byly vystaveny jako blankosměnky.

Autorka se v příspěvku věnuje v návaznosti na výše uvedená rozhodnutí rozdílu mezi konkludentním uzavřením dohody o směnečném vyplňovacím právu a tzv. fikcí směnečného vyplňovacího práva, protismluvním doplněním blankosměnky a neoprávněnou změnou textu směnky. V tomto světle se pak kriticky zamýšlí nad obhajitelností závěrů přijatých rozhodnutí a riziky spojenými jejich zobecněním.

Keywords in original language

Blankosměnka; dohoda o směnečném vyplňovacím právu; námitka protismluvního doplnění blankosměnky; námitka neoprávněné změny textu směnky, konkludentní uzavření smlouvy.

Abstract

The article looks into the Supreme Court decisions 29 Odo 1621/2006 and 29 Cdo 1541/2011 where the Supreme Court has concluded that the written agreement on bills of exchange does not prevent an existence of another tacit agreement. In this decision the Supreme Court breached the invalidity of bill of exchange.

The author devoted to the possibility to change the written agreement on bills of exchange by an implied agreement according to different arrangements in the written agreement. She critically thinks about the possible consequences of generalization above mentioned the Supreme Court decision.

Keywords

Blank Bills of Exchange; Agreement on Bills of Exchange; Objection to Excessive Completion of a Blank Bill of Exchange; Alteration of the Text of a Blank Bill of Exchange.

1 Východiska¹

V judikatuře Nejvyššího soudu se objevují různé případy, kdy Nejvyšší soud dovozuje uzavření konkludentní dohody o směnečném vyplňovacím právu nebo sjednání jejího obsahu. Není sporu o tom, že dohodu o směnečném vyplňovacím právu lze zavřít v jakékoli formě, tedy i konkludentně. Tento názor zastává jak odborná literatura², tak judikatura³. Nad rámec toho pak judikatura zformulovala konkrétní situace, v nichž lze rovněž dovodit konkludentní uzavření dohody o směnečném vyplňovacím právu nebo její části, případně určení obsahu takové dohody.

S konkludentním uzavřením dohody o vyplňovacím právu úzce souvisejí rozhodnutí týkající se určitosti a obsahu dohody o směnečném vyplňovacím právu. Konkrétně se jedná o rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 860/2012⁴, který se zabývá určením obsahu dohody o směnečném vyplňovacím právu v případě, kdy bylo výslovně sjednáno, jaké údaje může věřitel do blankosměnky doplnit, nebyl však sjednán bližší obsah vyplňovacího práva ve vztahu k těmto údajům. Ve vystavené blankosměnce nebyla uvedena směnečná suma, měna, v níž má být směnečná suma proplacena, místo placení a datum splatnosti. Podle dohody o vyplňovacím právu byl věřitel oprávněn doplnit na blankosměnce všechny chybějící údaje, konkrétní

¹ Příspěvek byl zpracován v rámci projektu MUNI/A/0830/2016.

² KOVÁŘÍK, Zdeněk. *Směnka jako zajištění*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 80; CHALUPA, Radim. *Zákon směnečný a šekový. Komentář. 1. díl. 2. vyd.* Praha: Linde, 2006, s. 93.

³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 22. 4. 2009, sp. zn. 29 Cdo 2605/2007.

⁴ K závěrům přijatým v tomto rozsudku se Nejvyšší soud přihlásil i v dalších rozhodnutích, a to např. v rozsudku ze dne 24. 2. 2016, sp. zn. 29 Cdo 1245/2014.

obsah vyplňovacího práva byl ale sjednán pouze ohledně směnečné sumy, a to tak, že směnečná suma může zahrnovat všechny blíže specifikované splatné i nesplatné zajištěné pohledávky. Nejvyšší soud navázal na dřívější judikaturu, v níž formuloval dílčí závěry o obsahu směnečného vyplňovacího práva u jednotlivých údajů v případě, že tento obsah není stranami konkretizován⁵, a s odkazem na starší literaturu dovedl, že „(v) případě, že blankosměnka byla vystavena jako prostředek zajištění jiné (kauzální) pohledávky, bude v takové situaci – při absenci odlišného způsobu ujednání – pro vymezení obsahu uděleného vyplňovacího práva (pro určení, kdy a jakým způsobem může jeho nositel chybějící údaje do blankosměnky doplnit) určující především obsah kauzálního vztahu, jebož se vystavená směnka týká.“⁶

Uzavření konkludentní dohody dovedl Nejvyšší soud i v usnesení sp. zn. 29 Cdo 3355/2015, které navazuje rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Cdo 3727/2007, v němž Nejvyšší soud dovedl, že pokud směnečný rukojmí podepsal smlouvu, „(...) jejíž součástí byla i směnečná dohoda mezi remitentem a výstavkyní směnky vlastní, jako jednatel výstavkyně vztahuje se směnečná dohoda o na vztah mezi remitentem a směnečným rukojmím, nedošlo-li mezi nimi k jiné dohodě.“⁷ V navazujícím rozhodnutí Nejvyšší soud přenesl přijatý závěr i na uzavření dohody o směnečném vyplňovacím právu a vystavení blankosměnky. Dovedl, že pokud blankosměnku vystavil jménem společnosti jednatel, který současně takovou blankosměnku avaloval, platí, není-li ujednáno jinak, že se dohoda o vyplňovacím právu, která byla sjednána mezi výstavcem a remitentem, vztahuje i na jednatele v postavení avala. Přijetí tohoto závěru tak rozšiřuje dohodu o vyplňovacím právu i na vztah avala a remitenta a otevírá avalovi cestu k námitkám výstavce vůči remitentovi.

Otázka uzavření dohody o vyplňovacím právu v konkludentní formě nabývá zvláštního významu při souběhu s písemnou formou, resp. případně, kdy je část dohody uzavřena písemně a část konkludentně. V rozsudku sp. zn. 29 Odo 1621/2006 se Nejvyšší soud zabýval platností směnky, která byla původně vydána jako blankosměnka, a v níž původní počet bílých míst

⁵ Příkladem lze uvést rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 18. 10. 2004, sp. zn. 9 Cmo 274/2004 týkající se data splatnosti nebo rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 12. 2008, sp. zn. 29 Odo 1621/2006 týkající se data vystavení.

⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 6. 2015, sp. zn. 29 Cdo 860/2012.

⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 6. 2009, sp. zn. 29 Cdo 3727/2007.

neodpovídal počtu údajů, které byl věřitel oprávněn podle písemné dohody o směnečném vyplňovacím právu do blankosměnky doplnit (počet bílých míst byl vyšší než počet takových údajů). Věřitel však doplnil i ty údaje, ke kterým směnečné vyplňovací právo výslovně uděleno neměl, neboť bez nich by doplněná blankosměnka neobstála jako platná směnka, a následně směnku uplatnil u soudu. Při posuzování platnosti této směnky se nabízel dvě možná řešení. Posoudit doplnění údaje, k němuž věřitel neměl autorizaci, jako neoprávněnou změnu textu (blanko)směnky a směnku prohlásit za neplatnou. Nebo konstruovat konkludentní uzavření dohody o směnečném vyplňovacím právu i k údajím, k němuž ve skutečnosti taková dohoda uzavřena nebyla, a dovést tedy platnost směnky. V posuzovaném případě se Nejvyšší soud vydal druhou cestou, cestou platnosti směnky. V navazujícím rozsudku sp. zn. 29 Cdo 1541/2011 pak tento závěr potvrdil a nad jeho rámec formuloval, že důkazní břemeno o tom, že taková konkludentní dohoda nebyla uzavřena, nese dlužník. Nejvyšší soud tedy konstruoval uzavření další konkludentní dohody o vyplňovacím právu v případě, kdy již byla k blankosměnce uzavřena písemná dohoda o vyplňovacím právu, a přenesl důkazní břemeno o prokázání neexistence takové dohody na dlužníka. K těmto rozhodnutím se Nejvyšší soud přihlásil i v novější judikatuře, příkladem lze uvést rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 2. 2016, sp. zn. 29 Cdo 1245/2014, kterému bude věnována stručná poznámka ještě v následující kapitole.

Na rozdíl od rozhodnutí uvedených na prvním místě, která se týkají určitosti dohody o vyplňovacím právu a tedy konkretizování dojednaného obsahu, a rozhodnutí rozšiřujících uzavřenou dohodu o vyplňovacím právu na další účastníky směnečného vztahu, které jsou de facto jednou osobou, dovozuje Nejvyšší soud ve skupině rozhodnutí uvedených na posledním místě existenci další dohody o vyplňovacím právu, konkludentně uzavřené, které modifikuje obsah písemné dohody, a ukládá, aby případnou neexistenci konkludentní dohody prokázal dlužník.

V příspěvku se zaměřím pouze na skupinu rozhodnutí uvedenou na třetím místě, tedy na konstruování další dohody o vyplňovacím právu v konkludentní formě, která je souběžná s dohodou uzavřenou ve formě písemné. Tato rozhodnutí mohou být sympatická tím, že upřednostňují platnost

směnky v situaci, kdy je z okolností zřejmé, že úmyslem účastníků bylo vystavit blankosměnku, která by se po doplnění sjednaných údajů stala hotovou směnkou, a že absence údaje ve směnce vedoucí k její neplatnosti je zřejmě omylem účastníků.⁸ Současné ale představují pro dlužníka riziko, neboť konstruují dohodu o směnečném vyplňovacím právu a oprávnění věřitele doplnit údaj, k němuž žádná taková dohoda uzavřena nebyla, a navíc ukládají dlužníkovi, aby neexistenci takové dohody prokázal. Věřiteli tedy přiznávají širší oprávnění k doplnění blankosměnky, než jaké si s dlužníkem ujednal. Riziko, které může být ve výše posuzovaných případech s ohledem na skutkové okolnosti minimální, se s případným zobecněním přijatých závěrů může zvyšovat. Dlužník pak může být vystaven na milost nepoctivému věřiteli, neboť fikce sjednání směnečného vyplňovacího práva⁹ otevírá možnost odůvodnit jakýkoli zásah na hotové směnce. Vždy existuje úmysl stran vyhotovit platnou směnku. A protože se udělení takového oprávnění a priori předpokládá, bude na dlužníkovi, aby prokázal, že věřitel takové oprávnění neměl, přičemž ani precizně formulovaná písemná dohoda nemusí být k prokázání neexistence další, ústně či konkludentně uzavřené dohody, dostačující. Formulace fikce sjednání směnečného vyplňovacího práva stírá rozdíly mezi protimluvním doplněním blankosměnky a neoprávněnou změnou jejího textu, což se zcela zásadním způsobem projevuje v námitkovém postavení dlužníka.

Nejvyšší soud musel vážit mezi zachováním platnosti směnky v případě, kdy je zcela zřejmý úmysl stran vyhotovit blankosměnku, a na druhé straně mezi riziky, které by formování fikce sjednání vyplňovacího práva mohlo přinést v případě, že by došlo k jeho zobecnění. Příspěvek si proto klade za cíl upozornit na rizika spojená se závěry rozhodnutí a nastínit možné limity, které by měl soud při rozhodování obdobných případů zvažovat tak, aby nedošlo k přílišnému zobecnění přijatých závěrů.

⁸ Pokud by se však nejednalo o blankosměnku, ale směnka, která by měla být úplná, absence takové náležitosti by vedla k její neplatnosti bez dalšího, přestože by taková absence byla také omylem účastníků.

⁹ KOTÁSEK, Josef. *Zákon směnečný a šekový. Komentář*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 289.

2 K rozsudkům Nejvyššího soudu sp. zn. 29 Odo 1621/2006 a 29 Cdo 1541/2011 podrobněji

V případě posuzovaném Nejvyšším soudem v rozsudku sp. zn. 29 Odo 1621/2006 byla první žalovanou¹⁰ ve prospěch žalobkyně vystavena zajišťovací blankosměnka ke kupní smlouvě (smlouvě o dodávkách pohonných hmot). Společně s kupní smlouvou byla uzavřena i dohoda o vystavení a vyplnění směnky s tím, že „*ke zajištění pohledávek z kupní smlouvy bude první žalovanou vystavena směnka vlastní, na řad věřitele, bez protestu, přičemž nevyplněnými údaji jsou směnečná suma a datum splatnosti směnky a že v případě nesplnění závazku první žalované může žalobkyně blankosměnku vyplnit.*“⁴¹ Směnka, která byla následně uplatněna u soudu, však již obsahovala mimo jiné i datum vystavení, směnečnou sumu a datum splatnosti. Vystavená blankosměnka tedy neobsahovala datum vystavení, směnečnou sumu a datum splatnosti, přičemž dohoda o směnečném vyplňovacím právu výslovně umožňovala žalobkyni doplnit pouze směnečnou sumu a datum splatnosti. K údajům datum vystavení vyplňovací právo uděleno nebylo. Žalobkyně však i přes nedostatek vyplňovací oprávnění tento údaj do blankosměnky doplnila, neboť bez něj by směnka neobstála jako platná směnka.¹²

Soud prvního stupně dospěl k závěru o neplatnosti směnky s odůvodněním, že směnka v době svého vystavení neobsahovala údaj data vystavení a současně žalobkyni ani nesvědčilo právo tento údaj podle uzavřené dohody vyplnit. „*Doplnila-li žalobkyně později datum vystavení, učinila tak bez předchozí dohody se žalovanými, tedy bezprávně, protože takový změněný text směnky žalované neváže.*“⁴³ Naopak odvolací soud, stejně jako Nejvyšší soud, považoval předloženou směnku za platnou směnku s odůvodněním, že srozumění s doplněním určitého údaje do blankosměnky (v tomto případě se jedná o datum vystavení) ze strany dlužníka je konkludentním projevem jeho vůle, kterým může doplnit (změnit) i písemně uzavřenou dohodu o směnečném vyplňovacím právu. Smlouvu o směnečném vyplňovacím právu lze uzavřít

¹⁰ Blankosměnka byla vystavena první žalovanou (obchodní společností), druhý a třetí žalovaný blankosměnku avalovali.

¹¹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 12. 2008, sp. zn. 29 Odo 1621/2006.

¹² Datum vystavení je podle čl. I § 75 ZSŠ jednou z náležitostí, která nemá, na rozdíl od data splatnosti, místa vystavení či místa splatnosti, zákonnou náhradu podle čl. I § 76 ZSŠ. Absence tohoto údaje tedy vede vždy k neplatnosti směnky.

¹³ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 12. 2008, sp. zn. 29 Odo 1621/2006.

zcela bezformálně, tedy i konkludentně, přičemž nelze vyloučit uzavření více takových smluv k jedné blankosměnce, z nichž každá může mít jinou formu. Pokud tedy žalovaní podepsali a předali žalobkyni torzo směnky, „museli si být vědomi, že v případě, kdy nebude splněn závazek, k jehož zajištění byla směnka vystavena, žalobkyně neúplnou listinu doplní a vytvoří platnou směnku se všemi zákonem stanovenými náležitostmi. Tím byla mezi žalobkyní a (...) žalovanými uzavřena (konkludentně) dohoda o vyplnění blankosměnky i co do doplnění data vystavení směnky.“¹⁴ Nadto ještě Nejvyšší soud doplnil, že pro doplnění data vystavení není zásadně potřebné ujednání konkretizující podmínky a způsob vyplnění zmíněného údaje, datum splatnosti však nesmí předcházet doplněnému datu vystavení.

Přijatý závěr Nejvyšší soud potvrdil i v následujícím rozhodnutí¹⁵, v němž se jednalo o skutkově obdobnou situaci. Společně se smlouvou o úvěru byla písemně uzavřena dohoda o udělení vyplňovacího práva směnečného s tím, že k zajištění pohledávek z této úvěrové smlouvy vystavila první žalovaná blankosměnku, do níž byla žalobkyně oprávněna doplnit chybějící údaj směnečné sumy a data splatnosti. Blankosměnka, která byla první žalovanou na základě této dohody podepsána, neobsahovala kromě uvedených údajů ani údaj data vystavení směnky. Žalobkyně následně blankosměnku i o tento údaj doplnila. Nejvyšší soud uzavřel, že nemá důvod odchytil se od právního názoru přijatého v předchozím rozhodnutí a směnku se stejnou argumentací posoudil jako platnou směnku. Nad rámec předchozího odůvodnění dále uvedl, že „(...) jakkoli je pro vymezení rozsahu vyplňovacího práva určující úmluva účastníků směnečného vztahu, pouze ze skutečnosti, že při vydání blankosměnky byly zúčastněnými stranami výslovně upraveny podmínky, za nichž mají být na blankosměnce vyplněny jen některé chybějících údajů, ještě nelze usuzovat na to, že vyplňovací právo nebylo sjednáno ohledně dalších (na směnce dosud nevyplněných) údajů.“¹⁶ Nejvyšší soud tedy dovodil, že skutečnost, že smluvní strany uzavřely písemnou dohodu o směnečném vyplňovacím právu, v níž se dohodly na způsobu doplnění pouze některých prázdných míst na směnce, ještě neznamená, že vyplňovací právo nebylo sjednáno i ohledně dalších, na směnce dosud nevyplněných údajů. Současně však důkazní břemeno o neuzavření této vykonstruované

¹⁴ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 12. 2008, sp. zn. 29 Odo 1621/2006.

¹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 12. 2013, sp. zn. 29 Cdo 1541/2011.

¹⁶ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 12. 2013, sp. zn. 29 Cdo 1541/2011.

smlouvy přenesl na dlužníka. „*Důkazní břemeno o tom, že taková jiná dohoda nebyla uzavřena (tedy, že ani se zřetelem ke všem okolnostem daného případu nelze za projev vůle směřující ke vzniku dohody o vyplňovacím právu považovat jednání osoby, která listinu záměrně vydanou jako blankosměnku podepsala a předala jejímu majiteli s tím, aby ji doplnil a učinil z pouhého blanketu směnku úplnou), přitom nese žalovaný směnečný dlužník.*“¹⁷

Uvedený názor reflektuje i novější judikatura Nejvyššího soudu. Příkladem lze uvést rozsudek ze dne 24. 2. 2016, sp. zn. 29 Cdo 1245/2014, v němž se Nejvyšší soud podrobně vypořádal s odmítavým stanoviskem Vrchního soudu, který při svém rozhodování ve skutkově stejné situaci shora popsané závěry neaplikoval (v blankosměnce nebylo vyplněné datum vystavení, datum splatnosti a směnečná suma, písemně sjednaná dohoda o směnečném vyplňovacím právu opravňovala věřitele pouze k vyplnění směnečné sumy a data splatnosti). „*(...) závěry Nejvyššího soudu o vzniku a obsahu vyplňovacího práva (obledně chybějícího údaje data vystavení směnky) se mohou pochopitelně prosadit jen tehdy, jde-li o skutku o blankosměnku, tedy o listinu, jež podle ujednání stran byla záměrně (!) vydána neúplná s tím, že později bude o chybějící údaje doplněna a stane se tak směnkou. Odvolacím soudem vyslovené obavy, podle nichž názor zastávaný Nejvyšším soudem povede ve svých důsledcích ke tomu, že jakákoliv listina, na níž chybí některá z podstatných náležitostí směnky, se předáním remitentovi „stane“ blankosměnkou, jsou tak zjevně neopodstatněné. Není žádných pochyb o tom (a Nejvyšším soudem vyslovené závěry ke opačnému řešení ani v nejmenším nevybízejí), že listina, v níž schází některá z náležitostí uvedených v ustanovení čl. I. § 1 (jde-li o směnku cizí) nebo § 75 (jde-li o směnku vlastní) a která nebyla vystavena „záměrně“ jako blankosměnka, nemůže být (s výjimkou případů upravených v ustanovení čl. I. § 2 odst. 2 až 4 a § 76 odst. 2 až 4 směnečného zákona) platnou směnkou.*“¹⁸

3 Doplnění blankosměnky vs. neoprávněná změna textu (blanko)směnky

Již popis předmětných rozhodnutí naznačuje, že při posuzování platnosti předložených směnek bylo možné argumentovat dvěma způsoby a dospět tak ke dvěma odlišným závěrům. Tak, jak to učinily soudy prvního stupně, tedy neoprávněnou změnou textu směnky podle čl. I § 69 zákona

¹⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 12. 2013, sp. zn. 29 Cdo 1541/2011.

¹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 2. 2016, sp. zn. 29 Cdo 1245/2014.

č. 191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový (dále jen ZSS), nebo rozšířením vyplňovacího oprávnění i na ty údaje, které v dohodě nebyly výslovně zahrnuty, tedy stejně jako Nejvyšší soud. Rozlišování mezi neoprávněnou změnou textu blankosměnky a porušením vyplňovacího oprávnění má své opodstatnění, v konkrétním případě může mít za následek rozlišování mezi platností a neplatností směnky. Zatímco neoprávněná změna textu směnky dlužníka nezavazuje vůbec, v případě protismluvného doplnění blankosměnky je dlužník vázán v té míře, v jaké byl věřitel oprávněn blankosměnku doplnit.

O protismluvním doplnění blankosměnky jde tehdy, pokud věřitel doplní blankosměnku v rozporu s dohodou. Námitka protismluvním doplnění tedy bezpodmínečně předpokládá existenci blankosměnky – alespoň jedním potencialem dlužníkem podepsané listiny, která je určena za směnku, je vědomě neúplná a bylo k ní sjednáno směnečné vyplňovací právo. Dohoda o směnečném vyplňovacím právu dává věřiteli oprávnění konkrétní údaj do směnky doplnit, zpravidla pak také určuje způsob, jakým má být daný údaj vyplněn (resp. jeho obsah)¹⁹ a okamžik, kdy věřitel může vyplňovací prohlášení realizovat. Pokud věřitel doplní údaj, k jehož doplnění byl sice podle dohody oprávněn, avšak doplnění je v rozporu s dohodou, jedná se o protismluvním vyplnění. Příkladem může být doplnění vyšší směnečné sumy, než jaká byla v dohodě ujednána, doplnění jiného data splatnosti směnky nebo jiného místa vystavení. Míří tedy na situace, kdy věřitel je sice oprávněn konkrétní údaj doplnit, tento údaj ale doplní v rozporu s tím, co si s dlužníkem ujednal. Porušení vyplňovacího práva pak nezpůsobuje neplatnost směnky²⁰, ale zakládá dlužníkovi námitku protismluvním doplnění blankosměnky. Podle toho, zda se jedná o protismluvním doplnění kvalitativního údaje (např. směnečná suma) nebo údaje kvalitativního (např. údaj remitenta), ztrácí věřitel právo na zaplacení směnky v částečném nebo celém rozsahu.²¹

¹⁹ Neurčitost dohody o vyplňovacím právu spočívající ve způsobu, jakým mají být údaje doplněny, však judikatura překlenula, a to formulací pravidel týkajících se jednotlivých náležitostí, tak i formulací pravidla obecného. „V případě, že blankosměnka byla vystavena jako prostředek jiné (kauzální) pohledávky, bude v takové situaci – při absenci odlišného ujednání – pro vymezení obsahu uděleného vyplňovacího práva (pro určení, kdy a jakým způsobem může jeho nositel chybějící údaje do blankosměnky doplnit) určujícím především obsah kauzálního vztahu, jehož se vystavená blankosměnka týká.“ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. 6. 2015, sp. zn. 29 Cdo 860/2012.

²⁰ Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 13. 10. 1998, sp. zn. 5 Cmo 125/98.

²¹ ONDREJOVÁ, Dana. Námitka excesivního vyplnění blankosměnky aneb kladivo na směnečné „blankodlužníky“. *Právní fórum*, 2010, roč. 7, č. 11, s. 531.

O neoprávněnou změnu textu směnky se naopak jedná tehdy, pokud věřitel zásah do (blanko)směnky provádí bez oprávnění, tedy ve srovnání s blankosměnkou bez oprávnění uděleném mu v dohodě o vyplňovacím právu. Příkladem může být dopsání doložky „bez protestu“ do jinak platné směnky nebo změna směnečné sumy (např. její zvýšení dopsáním nuly). Zásahy do směnky se ale nemusí týkat pouze „vylepšení“ pozice věřitele, zásahy mohou vést i ke změně neplatné směnky v platnou směnku. Příkladem takové neoprávněné změny textu směnky může být škrtnutí některého údaje, který by jinak způsoboval neplatnost směnky (např. údaj „do“ uvedený u data splatnosti), ale i vepsání údaje, jehož absence by vedla k neplatnosti směnky (např. právě data vystavení).

Neoprávněná změna textu směnky se však nemusí týkat pouze hotových smének, ale dopadá i na ty změny textu blankosměnky, které nebyly kryty oprávněním k doplnění blankosměnky.²² „*Stejně tak ovšem musíme zacházet s těmi změnami textu blankosměnky, ke kterým nebyl věřitel pověřen dohodou, a u kterých se tedy vůbec žádná vyplnění nezamýšlelo. Udělení práva vyplnit konkrétní údaje není přece automatickou autorizací věřitele k vyplnění jakéhokoliv údaje se stejným způsobem řešení jako u údajů předpokládáných v dohodě o vyplnění.*“²³ Doplnění údajů na blankosměnku tedy může probíhat ve dvou režimech – u údajů, které je věřitel oprávněn vyplnit, lze uvažovat o případné námitce protismluvného doplnění, pokud věřitel tyto údaje doplní v rozporu s dohodou. Ve vztahu k údajům, které věřitel nebyl do směnky oprávněn doplnit vůbec, tedy ve vztahu k údajům, o kterých dohoda mlčí, pak přichází v úvahu námitka neoprávněné změny textu směnky. Na neoprávněné změny textu směnky reaguje zákonodárce v čl. I § 69 ZSŠ, podle nějž platí, že osoby, které se podepsaly před provedenou změnou, jsou zavázány podle původního textu, ty, které se podepsaly až po provedené změně, jsou zavázány v souladu s provedenou změnou. Platí tedy zásada, že „*každý dlužník je ze směnky zavázán tak, jak to odpovídá textu směnky, který mohl poznat.*“²⁴ Zásah do textu směnky ve smyslu čl. I § 69

²² KOTÁSEK, Josef. *Zákon směnečný a šekový. Komentář*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 114. CHALUPA, Radim. Excesivní vyplnění blankosměnky a změna textu blankosměnky. *Právní rádce*, 2009, roč. XVII, č. 12, s. 22.

²³ KOTÁSEK, Josef. *Zákon směnečný a šekový. Komentář*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 114.

²⁴ KOVAŘÍK, Zdeněk. *Zákon směnečný a šekový. Komentář*. 6. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 249.

ZSŽ dlužníka tedy vůbec nezavazuje, a to na rozdíl od realizace vyplňovacího práva, která zavazuje dlužníka do té míry, v níž věřitel vyplňovací právo v souladu s dohodou realizuje.

Význam rozlišování mezi neoprávněnou změnou textu směnky a protisměnným doplněním blankosměnky se zvyšuje při její indosaci. Zatímco námitku neoprávněné změny textu směnky může dlužník vůči nabyvateli rubopisované směnky uplatnit vždy, námitku protisměnného doplnění blankosměnky lze vůči takovému nabyvateli uplatnit pouze, pokud směnku (doplněnou blankosměnku) nabyt ve zlém víře nebo se při jejím nabytí provinil hrubou nedbalostí.²⁵

V obou popisovaných rozhodnutích bylo uděleno směnečné vyplňovací právo ke směnečné sumě a datu splatnosti. Doplnění data vystavení tedy bylo realizováno nad rámec směnečného vyplňovacího práva, resp. věřitel k vyplnění data vystavení vůbec neměl oprávnění. Pokud tak učinil, učinil tak v režimu čl. I § 69 ZSŽ, tedy v režimu neoprávněné změny textu (blanko) směnky a doplnění data vystavení by dlužníka nemělo vůbec zavazovat. Směnka by tedy neměla obstat jako platná směnka, neboť jí chybí jedna z podstatných náležitostí.

4 Fikce dohody o směnečném vyplňovacím právu vs. konkludentní uzavření dohody o směnečném vyplňovacím právu

Nejvyšší soud se vydal cestou konstruování směnečného vyplňovacího práva i k údajím, který v písemné dohodě nebyl zahrnutý. Předpokládal, že dlužník udělil směnečné vyplňovací právo ke všem nevyplněným údajům na blankosměnce, tj. datu vystavení, datu splatnosti a směnečné sumě. Zatímco oprávnění vyplnit datum splatnosti a směnečnou sumu bylo předmětem písemně uzavřené dohody o vyplňovacím právu, v níž byly i konkretizovány podmínky, za jakých bude vyplňovací právo realizováno, oprávnění k vyplnění data vystavení dovodil z úmyslu stran vyhotovit platnou blankosměnku, která by po svém doplnění plnila zajišťovací funkci. Protože soud dovodil existenci konkludentně uzavřené dohody o vyplňovacím právu

²⁵ Čl. I § 10 ZSŽ.

k datu vystavení a tedy oprávnění věřitele tento údaj doplnit, nebylo možné posoudit doplnění tohoto údaje v režimu čl. I § 69 ZSŠ.

V odborné literatuře není sporu o tom, že dohodu o směnečném vyplňovacím právu je možné uzavřít i konkludentně.²⁶ „Je-li jasné, že žádná výslovná smlouva o vyplnění neexistuje a na druhé straně je stejně evidentní, že někdo vědomě podepsal listinu, která jej nemohla nechat na pochybách o své povaze, a bylo z ní zřetelně patrné, že není úplná, lze existenci konkludentní, faktické dohody považovat za velmi pravděpodobnou.“²⁷ K uzavření takové dohody však musí existovat vůle stran vystavit blankosměnku, která by byla v souladu s takovou dohodou vyplněna. Musí se tedy jednat o vědomou neúplnost směnky.

Konkludentní udělení vyplňovacího oprávnění nemůže být zaměňováno s případy, kdy neúplnost směnky není úmyslem stran, tedy s případy, kdy strany zamýšlely vydat směnku úplnou a absence některých údajů na směnce je důsledkem jejich omylu. Pokud by věřitel přesto chybějící údaje doplnil, nejednalo by se o realizaci vyplňovacího oprávnění v režimu blankosměnky a čl. I § 10 ZSŠ, ale o neoprávněnou změnu textu směnky podle čl. I § 69 ZSŠ. J. Kotásek v této souvislosti upozorňuje na názory, které v těchto případech zaměňují blankosměnku s neoprávněnou změnou textu směnky a které označuje jako fikci směnečného vyplňovacího práva. Podstatu fikce vyplňovacího práva formuluje volně takto: „(d)lužník, který neúmyslně vydá směnku neplatnou pro absenci podstatné náležitosti, dává tím majiteli automaticky zmocnění k doplnění listiny na směnku, neboť bylo stejně jeho záměrem směnku vystavit. Jinak řečeno, jestliže se kvůli nepozornosti či neznalosti účastníkům nepodaří vystavit platnou směnku, může si ji majitel směnky dotvořit, protože k tomu stejně úmysl stran mířil.“²⁸ Fikci směnečného vyplňovacího práva pak považuje za nepřipustnou. S jeho názorem nelze než souhlasit. V případě fikce udělení vyplňovacího oprávnění zde není žádná vůle účastníků vydat blankosměnku, případná absence nějakého podstatného údaje může být způsobena omylem nebo nepozorností či neznalostí účastníků. Chybí zde tedy vůle stran, aby tento údaj byl později doplněn a prozatím nehotová směnka byla přeměněna na směnku úplnou.

²⁶ KOVAŘÍK, Zdeněk. *Zákon směnečný a šekový. Komentář*. 6. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 81.

²⁷ KOVAŘÍK, Zdeněk. *Směnka jako zajištění*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 80.

²⁸ KOTÁSEK, Josef. *Zákon směnečný a šekový. Komentář*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 289.

S obdobným řešením se lze setkat i rakouské judikatuře. Rakouský Nejvyšší soud konstruuje skutkovou domněnku, podle níž při vydání nevyplněného směnečného formuláře opatřeného podpisem výstavce hovoří skutková domněnka pro udělení směnečného vyplňovacího práva. Takovým případem je i případ, kdy směnečné listina vykazuje určitá místa, která jsou očividně určena k doplnění. Tato domněnka je pak vyvrácena důkazem, že strany předpokládaly úplnost směnky. O nevědomou neúplnost se jedná tehdy, pokud je prokázána.²⁹ Pokud je však nehotová směnka vydaná omylem, nezakládá ani směnečný závazek, ani právo věřitele na její doplnění.³⁰

Literatura i judikatura tedy rozlišuje dva hraniční případy. Směnky, u nichž je absence některé náležitosti důsledkem omylu účastníků na straně jedné, a směnky, jejichž neúplnost je záměrná, tedy blankosměnky na straně druhé. Případy posuzované Nejvyšším soudem však stojí někde mezi výše popsanými situacemi. Vyplňovací právo sice uděleno bylo, avšak pouze k určitým nevyplněným údajům, tedy ne ke všem bílým místům na směnce. Důvod této absence výstižně odhaduje J. Kotásek, podle něž je nanejvýš nepravděpodobné, že strany vedle písemně uzavřené smlouvy uzavřely další dohodu o vyplnění blankosměnky, k něčemu tak banálnímu, jako je datum vystavení směnky. Pokud by už zamýšlely udělit vyplňovací právo i k tomuto údaji, v situaci, kdy byla uzavřena poměrně sofistikovaná písemná dohoda, je nanejvýš nepravděpodobné, že by k ní uzavíraly ještě dohodu další, ústní. Spíše se jeví pravděpodobné, že uvedení data vystavení věřitel nebo dlužník opomněl do blankosměnky uvést, a věřitel, při doplnění blankosměnky, ve snaze zachovat platnost směnky, doplnil i datum vystavení.³¹

Zatímco v případě fikce sjednání směnečného vyplňovacího práva není žádná vůle stran provádět zásahy do směnky a od počátku je zde vůle stran vydat úplnou směnku, v případě doplnění blankosměnky přece jen vůle k určitým zásahům do listiny existuje. Vůle pak nesměruje pouze k doplnění určitých údajů do směnky, ale i k doplnění údajů tak, aby se z blankosměnky realizací směnečného vyplňovacího práva stala hotová směnka. Pokud tedy je umožněno stranám uzavřít konkludentní dohodu o všech náležitostech,

²⁹ OGH 2. 10. 1968, 7 Ob 655/86 RdW 1987.

³⁰ OGH 13. 2. 1986, 8 Ob 655/85 RdW 1986.

³¹ KOTÁSEK, Josef. *Zákon směnečný a šekový. Komentář*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 115.

kteře mají být do směnky doplněny, tím spíše by pak měly mít možnost uzavřít takovou konkludentní dohodu pouze o určitých údajích, které možná nepovažují za tolik důležité, aby jejich vyplnění zvláštním způsobem sjednaly, či tyto údaje zahrnuly do písemně uzavřené dohody. Na rozdíl od fikce sjednání směnečného vyplňovacího práva u hotových smének u blankosměnky přece jen vůle k jejímu doplnění a změně na hotovu směnku je dána.

5 Možná rizika a limity zobecnění

Popsaná rozhodnutí stírají rozdíly mezi doplněním blankosměnky a neoprávněnou změnou textu směnky a formulují fikci vyplňovacího oprávnění k údajům, které nebyly výslovně zahrnuty v dohodě o směnečném vyplňovacím právu. Jakkoli mohou být rozhodnutí za daných skutkových okolností obhajitelná (upřednostňují platnost směnky nad její neplatností), riziko, které jejich možné zobecnění přináší, je příliš vysoké. Tímto rizikem je především formulace fikce sjednání vyplňovacího práva, která stírá rozdíly mezi neoprávněnou změnou textu směnky a protismluvním doplněním blankosměnky, a dále přenesení důkazního břemene na dlužníka, kterého dle soudu tíží důkazní břemeno o neexistenci tímto způsobem konstruované konkludentně uzavřené dohody.

Připuštění fikce sjednání směnečného vyplňovacího práva pak může být základem pro přípustnost jakékoli změny nebo doplnění blankosměnky nebo již hotové směnky. Se stejnou argumentací by mohly být připuštěny i ty zásahy věřitele na hotových směnách, které jsou neplatné z důvodu absence nějaké podstatné náležitosti. Zásahy věřitele do těchto smének, které by jinak byly kryty čl. I § 69 ZSŠ, a které by jinak dlužníka nezavazovaly, by bylo možné překlenout formulovanou fikcí konkludentně uzavřené dohody. Vždyť vydání platné směnky je zpravidla vždy úmyslem stran. Fikce by tedy umožnila zhojení omylu i u těch smének, které byly vydány jako úplné směnky, přestože v nich některá podstatná náležitosti chybí. V důsledku toho by tak byly popřeny neoprávněné změny textu směnky ve smyslu čl. I § 69 ZSŠ, neboť zásahy věřitele do směnky by bylo možné v zásadě vždy vyargumentovat právě fikcí dohody o vyplňovacím právu. Formulací fikce vyplňovacího oprávnění by tedy byla dlužníkovi odepřena možnost bránit se proti neoprávněným změnám textu směnky.

V tomto smyslu by proto k rozhodnutí mělo být přistupováno. Přijaté závěry by neměly být zobecněny natolik, aby kryly zásahy nepoctivých věřitelů, kteří se rozhodnout „vylepšit“ si své postavení doplněním vedlejší doložky, zhojit neplatnost směnky doplněním podstatné náležitosti nebo naopak odstraněním údaje mařícího platnost směnky. Pokud má tedy rozhodnutí do budoucna obstát, mělo by být interpretováno jako výjimka z obecného zákazu fikce sjednání směnečného vyplňovacího oprávnění.

Dovození konkludentního uzavření dohody o vyplňovacím právu k údajům, které nebyly do písemné (ústní) dohody výslovně zahrnuty, by tak mělo být možné, ve světle popsaných rozhodnutí, pouze v těch případech, kdy neúplná směnka byla vydána jako blankosměnka, tedy záměrně neúplná blankolistina, u níž se předpokládá, že bude vyplněním přeměněna na hotovou směnku. Nemělo by se jednat o zásahy do již hotových smének, neboť zde věřitel nemá žádné oprávnění do textu směnky jakýmkoli způsobem zasahovat. Současně by se mělo konkludentní uzavření vztahovat pouze k doplnění chybějících údajů. Neměly by být tedy kryty případy jako např. doplňování vedlejších doložek (např. doložky bez protestu), jejichž účelem je vylepšení pozice věřitele, nebo jiné zásahy do textu směnky (např. škrtnutí předložky „do“ před datem splatnosti, škrtnutí více platebních míst), tedy takové zásahy, které zpravidla obsahem dohody o vyplňovacím právu nejsou. A současně nesmí doplnění takového údaje vést ke zhoršení postavení dlužníka.³²

6 Shrnutí

Nejvyšší soud v rozhodnutích sp. zn. 29 Odo 1621/2006 a 29 Cdo 1541/2011 dovodil, že existence písemně uzavřené dohody o směnečném vyplňovacím právu k určitým nevyplněným údajům na blankosměnce ještě nevyklučuje existenci další, konkludentně uzavřené dohody, která by věřitele opravňovala k doplnění i dalších údajů na směnce. Přijaté závěry se mohou zdát

³² Tento požadavek formuloval Rakouský Nejvyšší soud v rozhodnutí OGH 2. 10. 1987, 7 Ob 655/86 RdW 1987, v němž formuluje skutkovou domněnku o udělení vyplňovacího práva v případě, že je vydána neúplná směnka. Konkrétně uvádí, volně přeloženo, toto: Blankosměnka může být doplněna pouze podle sjednaných pravidel. V případě nedostatku ujednání může doplnění realizováno podle pravidel právních vztahů, která jsou základem vydání směnky, tedy způsobem, který nezhoršuje postavení výstavce (dlužníka). V posuzovaném případě pak údaj, které nemohou zhoršit postavení dlužníka, byly datum a místo vystavení.

v konkrétních posuzovaných případech s ohledem na skutkové okolnosti obhajitelné, neboť preferují platnost směnky před její neplatností. Současně však znamenají konstruování nebezpečné fikce směnečného vyplňovacího práva, jejímž důsledkem je popření rozdílu mezi protismluvním doplněním blankosměnky a neoprávněnou změnou textu směnky.

Pokud by došlo k zobecnění přijatých závěrů, byl by dlužník vystaven riziku, že jakýkoli zásah do směnky bude odůvodněn konkludentním udělení vyplňovacího oprávnění a on tak bude vydán zcela na milost věřiteli. Proto pokud již má být zvažováno dovození konkludentního uzavření dohody o směnečném vyplňovacím právu, mělo by se jednat pouze o výjimku, a to tehdy, pokud bude zřejmá vůle stran vystavit blankosměnku a udělit směnečné vyplňovací právo. Konkludentní uzavření dohody o směnečném vyplňovacím právu by se tedy mělo vztahovat pouze k blankosměnkám a na nich chybějícím údajům, které bývají zpravidla v dohodách ujednávány (datum splatnosti, vystavení a směnečná suma). Neměly by jí být kryty jakékoli zásahy do blankosměnky. Současně pak nesmí dojít ke zhoršení postavení dlužníka.

Literature

- CHALUPA, Radim. Excesivní vyplnění blankosměnky a změna textu blankosměnky. *Právní rádce*, 2009, roč. XVII, č. 12, s. 17–29. ISSN 1210-4817.
- CHALUPA, Radim. *Zákon směnečný a šekový. Komentář. 1. díl. 2. vyd.* Praha: Linde, 2006, 623 s. ISBN 80-7201-570-2.
- KOTÁSEK, Josef. *Zákon směnečný a šekový. Komentář. 2. vyd.* Praha: Wolters Kluwer, 2017, 456 s. ISBN 978-80-7552-543-7.
- KOVAŘÍK, Zdeněk. *Zákon směnečný a šekový. Komentář. 6. vyd.* Praha: C. H. Beck, 2014, 511 s. ISBN 978-80-7400-361-5.
- KOVAŘÍK, Zdeněk. *Směnka jako zajištění. 2. vyd.* Praha: C. H. Beck, 2009, 128 s. ISBN 978-80-7400-182-6.
- ONDREJOVÁ, Dana. Námitka excesivního vyplnění blankosměnky aneb kladivo na směnečné „blankodlužníky“. *Právní fórum*, 2010, roč. 7, č. 11, s. 529–534. ISSN 1214-7966.

Contact – e-mail

371539@mail.muni.cz

Limitace zásady *pacta sunt servanda* při oddlužení

Jakub Halíř

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Príspevok sa zaoberá tendenciou opoušťať zásadu „smlouvy se mají dodržovat“ při řešení úpadku oddlužením. Při splnění podmínek definovaných insolvenčním zákonem bude dlužník zbaven svého peněžního závazku ve výši až 70%, čímž dochází k jednoznačnému zhoršení postavení věřitele. Navíc připravovaná novela insolvenčního zákona počítá i s menším uspokojením věřitelů. Oddlužení dle názoru autora jednoznačně naráží právě na podstatu právního institutu smlouvy a celého závazkového práva vůbec.

Keywords in original language

Insolvence; oddlužení; *pacta sunt servanda*; závazek; věřitel; dlužník.

Abstract

This paper deals with the tendency to abandon the “*pacta sunt servanda*” principle when dealing with bankruptcy by debt relief. Under the conditions defined by the Insolvency Act, the debtor will be deprived of financial obligation of up to 70%, which will lead to a definite deterioration of the creditor’s position. In addition, the forthcoming amendment to the Insolvency Act provides for a lower satisfaction of creditors. In the opinion of the author, this institute clearly strikes the very essence of the legal contract law and the entire obligation of law at all.

Keywords

Insolvency; Debt Relief; *Pacta Sunt Servanda*; Obligation; Creditor; Debtor.

1 Úvod

Tento příspěvek si klade za cíl poukázat na institut oddlužení jako limit zásady *pacta sunt servanda*. Cílem je odpovědět na otázku, zda je možné tuto zásadu

prostřednictvím institutu oddlužení limitovat, a pokud ano, zda je takový limit oprávněný. Při oddlužení jistě dochází ke krácení věřitele, proto bude poukázáno na vybrané problematické jevy. Osobně vnímám jako problematické aplikaci oddlužení na dluhy z podnikání, čímž dochází k narušení hospodářské soutěže.

Úpadkové právo má své nezastupitelné místo v právním řádu každého státu s tržní ekonomikou. Zásadním problémem je nízká vymahatelnost pohledávek v insolvenčním řízení, zejména velmi nízký výnos z insolvenčních řízení pro nezajištěné věřitele, a to v průměru pouze okolo 3%. Průměrné uspokojení zajištěných věřitelů se blíží 30%. Z tohoto pohledu by se mohlo jevit řešení úpadku oddlužením, kdy je podmínkou uspokojení i nezajištěných věřitelů alespoň 30%, jako výhodnější oproti konkursu. Tento příspěvek chce poukázat na neustále se rozšiřující okruh dlužů řešitelných oddlužením, a to zejména s poukázáním na skutečnost, že při splnění podmínek je dlužník po oddlužení osvobozen od placení zbytku dlužů. Naproti tomu dluhy po konkursu lze dále vymáhat.

2 Stanovení pojmů

Historie zásady *pacta sunt servanda* sahá do dávné minulosti, prakticky ji lze nalézt již u počátku obchodu. Nejdříve se jednalo o personální ručení za dluhy, tedy svou osobou, svým životem. Mnohdy se tak osoba ocitla v otroctví pro své dluhy. Teprve postupem času se přistoupilo k ručení za závazky svým majetkem. Zásada, že závazky se mají dodržovat, se objevuje i v řadě náboženských textů. Nalezneme ji v koránu¹ nebo v křesťanských evangeliích². Tato zásada je vnímána rovněž jako pravidlo přirozeného práva a je jistým pilířem ekonomiky. V českém právním řádu je obsažena v ustanovení § 3 odst. 2 písm. d) občanského zákoníku – *daný slib zavazuje a smlouvy mají být splněny* a v úvodní větě § 1759, dle které *smlouva strany zavazuje*. Dále je tato zásada vyjádřena i ustanovení § 1910, dle kterého *proti své vůli nemůže být věřitel nucen, aby přijal něco jiného, než co přísluší k jeho pohledávce, a dlužník nemůže být nucen, aby poskytl něco jiného, než co je dlužen*. Obecně je ve společnosti vnímáno, že vracet vypůjčené peníze je morální.

¹ Jedná se např. o pasáž: „*Budte věrni závazkům, které jste pořídili pod zraký Alláha. Alláh je Váš svědek.*“

² Evangelium podle Matouše v kapitole 5 obsahuje tento verš: „*At' je tedy vaše slovo „Ano' ano a ,Ne' ne. Co je nad to, je od zlého.*“

Právníkový slovník k zásadě *pacta sunt servanda* uvádí, že *symbolizuje podstatu právního institutu smlouvy a celého závazkového práva vůbec, neboť bez dodržování uzavřených dohod by nemohl existovat obchod i jiné společenské vztahy*³.

Oddlužení je jedním ze způsobů řešení úpadku, a to způsobem sanačním. Institut oddlužení byl původně do české právní úpravy zaveden kvůli dluhovým problémům domácností ve spojitosti s nárůstem spotřebitelských úvěrů. Snahou bylo pozastavit lichevní a někdy až likvidační úroky u takových úvěrů. Osoby, které se dostaly do tzv. dluhové pasti, tedy do takové situace, kdy jejich dluhy díky nárůstu o příslušenství dosáhly takové výše, nejsou již schopny uhradit ani splátkami ze svých příjmů, ani výtěžkem z rozprodeje svého majetku. Nicméně tento účel se postupem času začal ztrácet a oddlužení začalo být využíváno i podnikajícími fyzickými osobami na osvobození od jejich dluhů z podnikání.

Pro umožnění oddlužení i pro dluhy z podnikání zákon předpokládá souhlas takových věřitelů. Nicméně soudy se staví k souhlasům věřitelů s pohledávkou z podnikání různým způsobem. Některé krajské soudy si např. vystačí s pouhým tvrzením dlužníka o existenci souhlasu, jiný krajský soud bez doložení souhlasu zamítne návrh na povolení oddlužení. Lze se tedy v zásadě setkat se dvěma názory na získání souhlasu věřitelů s řešením dlužníkového úpadku oddlužením. Dle prvního názoru je dlužník povinen spolu s insolvenčním návrhem předložit i souhlasy svých věřitelů. V takovém případě by měl být návrh na povolení oddlužení bez příloženého souhlasu věřitelů odmítnut a na majetek dlužníka by měl být prohlášen konkurs⁴. Druhý názor, který převažuje, se přiklání k tomu, že by oddlužení mělo být povoleno a otázka souhlasu věřitelů zkoumána až v průběhu schůze věřitelů⁵. Otázkou je i podoba takového souhlasu, zda je potřeba aktivní souhlas, nebo zda postačuje nevyjádřený nesouhlas⁶.

³ HENDRYCH, Dušan a Josef FIALA. *Právníkový slovník*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-059-1.

⁴ Např. dle usnesení Vrchního soud v Olomouci ze dne 29. 9. 2015, sp.zn. 1 VSOL 918/2015.

⁵ Tento názor je obsažen např. v usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 7. 4. 2014, sp. zn. 1 VSOL 313/2014-A-14 a v usnesení Vrchního soud v Praze svém usnesení ze dne 15. 5. 2014, sp. zn. 2 VSPH 961/2014-A.

⁶ K tomu např. usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 4. 4.2014, sp.zn. 4 VSPH 531/2014-B-10.

3 Zásah do závazkového práva

Tento příspěvek vychází z teze, že oddlužení narušuje do značné míry vztah mezi věřitelem a dlužníkem, neboť odpuštění dluhu, resp. osvobození od placení pohledávek, zkracuje na právech věřitele. Platí zásada, že smlouvy mají být plněny a splněny, zákon však tento požadavek může omezit⁷, tímto zákonem je mj. právě insolvenční zákon.

Oddlužení nefunguje v podobě dohody dlužníka s věřiteli o vyrovnání, nýbrž funguje jako dobrodiní vynucené státem za peníze věřitelů. Jinými slovy je věřitelům vnučeno bez jejich souhlasu vypořádání, které znamená uspokojení jejich pohledávek v podstatně nižším rozsahu, než na jaký mají nárok. Proto by měl být požadavek na poctivé oddlužení naplněn v maximální možné míře. Měl by být sledován nepoctivý záměr dlužníka, který např. zatajuje své příjmy, majetek nebo naopak pohledávky, čímž znevýhodňuje věřitele⁸. Insolvenční zákon v takovém případě hovoří o lehkomyšlném nebo nedbalém přístupu dlužníka k plnění povinnosti⁹. Poctivost či nepoctivost záměru dlužníka v oddlužení by měla být sledována nejen při podání insolvenčního návrhu, ale po celou dobu plnění oddlužení a dokonce i po jeho skončení. V případě odhalení nepoctivého záměru dlužníka by mělo následovat zrušení oddlužení a překlopení v konkurs. Nejen z tohoto důvodu insolvenční zákon upravuje pohružku v podobě možnosti odejmutí příznaného osvobození od placení zbytku dluhů. Další ochranu poctivosti oddlužení nabízí trestní zákoník v podobě úpadkových trestných činů¹⁰.

Oddlužení lze akceptovat za situace, kdy pro společnost je přijatelnější obnovit dlužníkovu solventnost, než jej sankčními mechanismy vyřadit z ekonomického života a znemožnit tak uspokojení pohledávky úplně a podílet se na dalších aktivitách. Již za feudalismu můžeme nalézt určité prvky oddlužení. Panovníci tehdy, aby předešli nepokojům, vyhlašovali dluhovou amnestii.

⁷ Druhá věta ustanovení § 1759 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁸ Může se jednat např. o zneužívání darovacích smluv, zcizení majetku před podáním insolvenčního návrhu, trestní minulost dlužníka apod.

⁹ § 395 odst. 2 zákona č. 182/2006 Sb., insolvenční zákon, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁰ Jedná se zejména o trestné činy způsobení úpadku, porušení povinnosti v insolvenčním řízení a pletichy v insolvenčním řízení § 224 – 226 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. Ale také poškození a zvyhodnění věřitele dle § 222 a 223 téhož zákona.

Pokud je závazkové právo vedeno zásadou, že smlouvy mají být plněny, potom institut oddlužení, který předpokládá po splnění zákonných podmínek osvobození od placení značného rozsahu dluhu, nejen limituje zásahu *pacta sunt servanda*, ale celý závazkový vztah mezi dlužníkem a věřitelem. Pokud je uplatněno oddlužení, není aktivováno vymáhání pohledávky. Tím se dostáváme k další klasické římskoprávní zásadě *vigilantibus iura scripta sunt* tedy, že právo přeje bdělým. Každý si má hájit svá práva a v případě pohledávky má tuto uplatňovat a po dlužníkovi požadovat zaplacení. Většina dlužníků toto činí, ale jak již bylo uvedeno výše, v případě podání insolvenčního návrhu nemá věřitel toto své právo možnost realizovat.

Dle důvodové zprávy k insolvenčnímu zákonu byl institut oddlužení do právního řádu zaveden s ryzí sociální účelem, který má mít přednost před tím ekonomickým, neboť umožňuje dlužníkovi nový start a motivuje ho k aktivnímu zapojení do umožování svého dluhu vůči věřitelům. Dále je v důvodové zprávě uvedeno, že institut oddlužení nemá dopad do vlastnického práva. S tímto tvrzení bych si dovolil nesouhlasit, neboť se domnívám, že snížení plnění věřitelů až o 70% je značný zásah do jejich vlastnického práva. K tomu Ústavní soud uvádí, že z definice úpadku plyne, že dlužník nemá dostatečný majetek na uspokojení všech svých závazků. Je tedy zřejmé, že všichni věřitelé nemohou být uspokojeni v plné míře. Úlohou insolvenčního práva poté je určit, jakým způsobem a jakým poměrem budou jednotliví věřitelé uspokojeni. Majetek věřitelů není v prvé řadě ohrožen činností státu, ale úpadkem třetí soukromé osoby – dlužníka¹¹.

Lze konstatovat, že prostřednictvím institutu oddlužení je přenášeno břemeno platební neschopnosti na věřitele, kteří musí strpět snížení uspokojení jejich pohledávky. Tímto se do jisté míry snižuje společenská odpovědnost za svou ekonomickou situaci. Jedná se o vyjádření principu solidarity jako součásti sociální politiky státu.

Osoby, které nejsou schopny splnit své dluhy vůči věřitelům, se dostávají do úpadku, přičemž v konečném důsledku dochází k utlumení jejich participace na ekonomickém růstu daného státu. Předluženost negativně ovlivňuje finanční trhy, mj. insolventní osoby neodvádějí daně, klesá tak příjem do státního rozpočtu. Současně se při přijetí právní úpravy insolvenčního

¹¹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 6. 2. 2014, sp. zn. I. ÚS 3271/13.

práva uvádělo, že cílem je snížit náklady veřejných rozpočtů na sanaci těch, kdo se ocitli v sociální krizi např. předcházet výplatě sociálních dávek. Proto státy s tržní ekonomikou zavádějí v rámci své sociální politiky právě možnost oddlužení, tzv. osobního bankrotu. Vnímají umožnění oddlužení za realizaci povinnosti státu pomáhat osobám v hmotné nouzi.

Média a reklamy přesvědčují spotřebitele o tom, že pokud nebudou schopni splácet své úvěry a půjčky, popřípadě se dostanou do finančních potíží z jiných důvodů, vyřeší vše osobním bankrotem, tedy oddlužením. Řada dlužníků je přesvědčena, že mají uhradit svým věřitelům pouze 30% výše svých dluhů. Jenže jedná se o minimální část, a pokud mají dostatečný příjem, může nastat situace, že po dobu pěti let budou odevzdávat svůj příjem nad nezabavitelné minimum a uhradí i plnou výši svých dluhů. Na druhou stranu je dobré si přiznat, že průměrné uspokojení z konkursu jsou pouhá 3%. Z tohoto pohledu je do jisté míry pro věřitele výhodnější řešení úpadku jejich dlužníka formou oddlužení.

Zároveň lze uvést, že jistá míra odpovědnosti leží i na věřiteli, neboť sám věřitel vstupem do závazkového vztahu s dlužníkem do jisté míry riskuje. Je na něm, aby byl obezřetný a později hájil své pohledávky např. před promlčením. Věřitel by měl sám posoudit důvěryhodnost a solventnost svého budoucího dlužníka. Toto jeho nebezpečí je poté kompenzováno ziskem z tohoto kontraktu.

4 Uvažované rozšíření oddlužení

Oddlužení díky řadě novelizací a bohaté judikatuře je značně živelným institutem. Např. díky poslední novele insolvenčního zákona došlo ke zpřísnění podmínek podání návrhu na oddlužení a tím i ke snížení počtu podaných žádostí na oddlužení. Tato oblast není stále stabilizovaná a i nadále lze očekávat další bouřlivý vývoj v oblasti insolvenčního práva.

Přes nevíli bank a řady dalších věřitelů ministerstvo spravedlnosti připravovalo novelu insolvenčního zákona, která by měla pomoci lidem s nezvladatelnými dluhy. Dle sdružení bank povede novela k nezodpovědnému chování některých skupin dlužníků a nejspíše dojde ke zdražení úvěrů a přísnějšímu vymáhání pohledávek. Výsledek oddlužení by v krajním případě byl, že by pohledávka věřitelů nebyla uspokojena vůbec za podmínky,

že by dlužník plnil podmínky oddlužení déle než nyní, a to 7 let. Stačilo by, když by dlužník měl dostatek prostředků na úhradu nákladů souvisejících s oddlužením. Po celou dobu probíhajícího oddlužení bude dlužníkovi ponecháno nezabavitelné minimum. Osobně tuto podmínku vnímám tak, že stát přenáší plně odpovědnost za nehrazené dluhy na věřitele. V případě neuhrazení nákladů spojených s insolvenčním řízením dlužníkem byly tyto náhrady hrazeny státem. V případě, že podmínkou osvobození od placení dluhů v plné výši bude uhrazení nákladů dlužníkem, stát se na řešení úpadku nebude již nijak podílet.

V současné době je osvobození od placení pohledávek stanoveno procentuální hranicí minimálně 30%. Nicméně novela předložená v únoru 2017 jako sněmovní tisk 1030 předpokládá možnost osvobození od většího množství dluhů, a to dokonce i úplně při zákonných plnění podmínek po dobu 7 let. Tato novela dále oslabuje postavení věřitelů při oddlužení a může prohloubit frustraci z toho, že se vyplatí dluhy nesplácet a spoléhat na jejich prominutí státem na úkor věřitelů. Projednávání tohoto návrhu bylo sice ukončeno s koncem volebního období, nicméně není vyloučeno, že obdobný návrh bude v budoucnu opětovně předložen.

O osvobození dlužníka od placení zbylých pohledávek, tedy pohledávek, které nebyly uhrazeny v rámci insolvenčního řízení, rozhoduje soud usnesením, a to pouze na návrh dlužníka. Již zmiňovaná plánovaná novela insolvenčního zákona počítala s automatickým osvobozením od placení zbylých pohledávek bez návrhu.

5 Závěr

Stát na jednu stranu posiluje pravomoci exekutorů jako svou prodlouženou ruku při realizaci vymožení pohledávek. Na druhou stranu poskytuje dlužníkům možnost oddlužení. Proto se domnívám, že by k ingerenci státu v podobě oddlužení mělo docházet až v okamžiku, kdy není již možné zadluženost řešit cestou soukromého práva.

Nejvyšší správní soud je toho názor, že snaha oddlužit dlužníka na úkor věřitelů může vést následně k úpadku věřitelů dlužníka¹². Sám věřitel se totiž může nacházet ve stejném nebo dokonce horším sociálním a majetkovém postavení než dlužník¹³.

Domnívám se, že by mělo být věci osobní cti každého dlužníka učinit vše pro maximální uspokojení svých věřitelů. Proto by měl stát vzdělávat a motivovat své občany, aby se do dluhové pasti vůbec nedostaly. Účelem insolvenčního řízení by mělo zůstat majetkové uspořádání a snaha o co nejvyšší míru uspokojení věřitelů.

Literature

HENDRYCH, Dušan a Josef FIALA. *Právníký slovník*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. ISBN 978-80-7400-059-1.

KOZÁK, Jan. *Insolvenční zákon a předpisy související: komentář*. 3. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7552-135-4.

SMOLÍK, Petr. *Oddlužení v právním řádu ČR*. Praha: C. H. Beck, 2016. ISBN 978807400-617-3.

Důvodová zpráva k návrhu zákona – sněmovního tisku č. 1030 [online]. 2018 [cit. 08. 01. 2018]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?T=1030 & O=7>

Výzkum insolvence [online]. Vysoká škola ekonomická [cit. 08. 01. 2018]. Dostupné z: <http://www.vyzkuminsolvence.cz>

Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Contact – e-mail

balir.jakub@mail.muni.cz

¹² Vypořádání připomínek k návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů (Sněmovní tisk č. 785). Dostupné z: <https://apps.odok.cz/attachment/-/down/2LBSAGEBEYEG>

¹³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. července 2014, sen. zn. 29 NSČR 53/2012, uveřejněné pod číslem 10/2015 Sbírkou soudních rozhodnutí.

Reforma zmenkového civilného procesu na Slovensku

Branislav Jablonka

Katedra obchodného práva a hospodárskeho práva, Právnická fakulta,
Univerzita Komenského, Bratislava, Slovenská republika

Abstract in original language

Autor v článku analyzuje zmenkové procesné právo, ktoré v poslednom období na Slovensku prešlo viacerými zmenami. Najvýznamnejšia zmena sa uskutočnila zákonom č. 438/2015 Z. z. činným od 23. 12. 2015, ktorým sa zrušila možnosť domáhať sa nároku zo zmenky v skrátrenom súdnom konaní. Zároveň sa ním sprísnila možnosť domáhať sa nároku zo zmenky voči žalovanému, ktorým je fyzická osoba. Uvedená zmena bola len dočasného charakteru, pretože bol prijatý nový procesný kódex, a to Civilný sporový poriadok účinný od 1. 7. 2016. Civilný sporový poriadok tiež už nepočíta so skrátenu formou zmenkového konania.

Keywords in original language

Zmenka; zmenkový platobný rozkaz; zmenkové konanie; námietky; koncentračná zásada; Občiansky súdny poriadok; Civilný sporový poriadok; naliezacie konanie; exekučné konanie; prípad *Lebaudi*.

1 Úvod

Zmenkové procesné právo na Slovensku prešlo v nedávnom období viacerými zmenami. Špecifikom typickým pre zmenkový civilný proces na Slovensku ako aj v Čechách bolo rozhodovanie o nároku zo zmenky v skrátenej forme prostredníctvom zmenkového platobného rozkazu. Ďalším špecifikom bola možnosť obrany žalovaného voči plateniu zmenky prostredníctvom námietok voči zmenkovému platobnému rozkazu, ktoré boli postavené na koncentračnej zásade. Uvedené princípy platili od účinnosti zákona č. 99/1963 Zb. Občianskeho súdneho poriadku (ďalej aj „OSP“),

t. j. od 1. 4. 1964 až do nadobudnutia účinnosti zákona č. 438/2015 Z. z. (23. 12. 2015).

Zákon č. 438/2015 Z. z. účinný vo vzt'ahu k zmenkovému konaniu od 23. 12. 2015 ktorým sa zmenil a doplnil OSP zrušil možnosť domáhať sa nároku zo zmenky prostredníctvom skráteného súdneho konania upraveného v § 175 OSP, čím *de iure* bola zrušená aj koncentračná zásada viažuca sa s námietkami voči zmenkovému platobnému rozkazu ako obranou voči plateniu zmenky.

Na Slovensku prebehla rekonštrukcia civilného procesného práva, ktorá vyústila do prijatia troch nových procesných kódexov, pričom civilné sporové konanie upravuje zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok (ďalej aj „CSP“) účinný od 1. 7. 2016. Aj novom civilnom kódexe už absentuje právna úprava zmenkového platobného rozkazu a s ním spojenej špecifickej obrany prostredníctvom námietok viazaných na koncentračnú zásadu.

Cieľom článku je analyzovať zmeny v civilnej procesnej úprave na Slovensku, ktorá prešla v priebehu pár mesiacov počítajúc od 23. 12. 2015 výraznými zmenami.

2 Zmenkový proces v režime platnom od 1. 4. 1964 do 22. 12. 2015

Zmenkové konanie bolo špecifické tým, že žalobca mal možnosť domáhať sa nároku zo zmenky v skrátenom súdnom konaní. Podstata skráteného zmenkového konania bola postavená na dvoch základných princípoch, a to 1) na špecifickom spôsobe konania, ktorého výsledkom v prvej fáze civilného konania bol zmenkový platobný rozkaz, 2) na špecifickej možnosti obrany žalovaného voči zmenkovému platobnému rozkazu prostredníctvom námietok, ktoré podliehali z hľadiska skutkových okolností úplnej koncentrácie. Slovenská právna úprava bola postavená na rovnakých zásadách ako česká právna úprava. Zodpovednosť žalovaného pri postavení obrany voči zmenkovému platobnému rozkazu bola veľmi vysoká, pretože v krátkej trojdňovej lehote musel uviesť všetky skutkové okolnosti, z ktorých malo byť zrejmé, z akých dôvodov namieta platenie zo žalovanej zmenky. Všeobecné

súdy ustálené judikovali, že v námietkach musí byť tvrdený konkrétny skutok tak, aby nebol zameniteľný s iným skutkom¹. Z uvedeného vyplýva, že sudcovi pri príprave prvého pojednávania by mali byť zrejme skutkové okolnosti, ktoré namieta žalovaný, do takej miery, aby vedel určiť rozsah ďalšieho dokazovania na základe návrhov strán sporu. Česká právna úprava sa po kasačnom náleze Ústavného súdu ČR zmenila v tom, že lehota na podanie námietok sa predĺžila, keďže Ústavný súd ČR judikoval, že trojdňová lehota na podanie námietok je v rozpore s právom na spravodlivý súdny proces². Je možné stotožniť sa s Kotáskom, že predĺženie lehoty bude iste prínosom pre procesné postavenie žalovaných a umožní im lepšie formulovať obranu³. Na Slovensku v tejto súvislosti nebol podaný žiadny návrh na ústavný súd o vyslovenie nesúladu s Ústavou SR, a ani zákonodarcia lehotu na podanie námietok legislatívne z vlastného podnetu nezmenil.

3 Zmenkový proces v režime platnom od 23. 12. 2015 do 30. 6. 2016

Prijatím zákona č. 438/2015 Z.z., ktorým sa zmenil a doplnil zákon č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov a niektoré ďalšie zákony, účinným od 23. 12. 2015, došlo k zásadným úpravám zmenkového civilného procesu. **Pod zámienkou ochrany zvýšenej ochrany spotrebiteľa v súdnom konaní, tak ako sa všeobecne bez konkrétneho odôvodnenia uvádza v dôvodovej správe k návrhu zákona⁴, bolo zrušené skrátené zmenkové konanie, a to zrušením ustanovenia § 175 OSP.** Hoci spotrebiteľom môže byť len fyzická osoba, nemá logiku zrušiť možnosť domáhať sa nároku zo zmenky v špecifickom skrátenom konaní medzi právnickými osobami.

Ďalším novom zákona č. 438/2015 Z. z. bolo zavedenie nových ustanovení v § 79 OSP, podľa ktorých žalobca v žalobe smerujúcej voči žalovanému fyzickej osobe je povinný opisovať vnútornú kauzu (príčinu)

¹ Napr. Uznesenie Vrchného súdu v Prahe zo dňa 29. 09. 2003, sp. zn. 5 Cmo 353/2003. In: *Právní rozhledy*, 2003, č. 8, s. 309 a nasl.

² Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 16. 10. 2012, sp. zn. Pl. ÚS 16/12. Dostupné z: <http://www.nalus.usoud.cz>

³ KOTÁSEK, J. *Zákon směnečný a šekový. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, s. 147.

⁴ Dôvodová správa k zákonu č. 438/2015. Dostupné z: <http://www.najpravo.sk/dovodove-spravy/rok-2015/438-2015-z-z.html>

emisie zmenky, a to dokonca aj vtedy, ak zmenka bola indosovaná na tretiu osobu.

Podľa § 79 ods. 3 OSP: „*Ak ide o žalobu, ktorou sa uplatňuje nárok zo zmenky alebo šeku proti žalovanému, ktorý je fyzickou osobou, žalobca je povinný opísať aj rozhodujúce skutočnosti týkajúce sa vlastného vzťahu so žalovaným, a ak ide o žalobcu, ktorý svoje právo preukazuje nepretržitým radom indosamentov, skutočnosti týkajúce sa vlastného vzťahu jeho právnych predchodcov so žalovaným. K žalobe sa pripojí zmenka alebo šek a ďalšie listiny potrebné na uplatnenie práva z nich. Ak zmenka alebo šek boli vystavené na zabezpečenie záväzkov z písomnej zmluvy, pripojí sa k žalobe aj táto zmluva.*“

Podľa § 79 ods. 4 OSP: „*Ak nie je dokázaný opak, platí, že nárok zo zmenky alebo šeku proti žalovanému, ktorý je fyzickou osobou, vznikol v súvislosti so spotrebiteľskou zmluvou.*“

Vyššie citované ustanovenia úplne potierajú abstraktný charakter zmenky, pretože procesný predpis imperatívom prikazuje žalobcovi opisovať vnútornú kauzu emitovania zmenky. Čo bolo dovtedy desaťročia doktrínálnou a učebnicovou notoriou, že v návrhu na zmenkový platobný rozkaz bolo povinnosťou žalobcu opísať len rozhodujúce skutkové okolnosti vyplývajúce zo zmenky ako cenného papiera, keďže zmenka stelesňuje právo samé osebe, zákonodarca zrazu o 180 stupňov zmenil a v procesnom poňatí urobil zo zmenky kauzálny právny úkon. Navyiac treba zdôrazniť, že pri indosovanej zmenky, t. j. v situácii, keď žalobca nadobudol zmenku na základe indosamentu, ani nemusí nič vedieť o kauze vystavenia zmenky medzi vystaviteľom a predošlým majiteľom. Napriek tomu § 79 ods. 4, veta prvá, OSP imperatívne prikazuje žalobcovi (novému majiteľovi zmenky) opisovať pôvodnú kauzu vystavenia zmenky, čo v zásade žalobca ani nebude spôsobilý urobiť, pretože nemusí mať vedomosti o pôvodnej kauze vystavenia zmenky.

Ďalším nóvom zákona č. 438/2015 Z. z. bolo zavedenie nových ustanovení do zákona č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok), ďalej aj „EP“, leitmotívom ktorých je, že exekučný súd vo vykonávacom konaní získal právomoc opätovne preskúmať a hodnotiť skutkové okolnosti a dôkazy, ktoré v zásade už raz vykonal súd v naliezacom konaní.

Podľa § 39 ods. 4 EP: „*V návrhu na vykonanie exekúcie na podklade rozhodnutia, ktorým sa priznal nárok zo zmenky proti povinnému, ktorý je fyzickou osobou oprávnený opísať aj rozhodujúce skutočnosti týkajúce sa vlastného vzťahu s povinným. Skutočnosti podľa prvej vety je povinný opísať aj oprávnený, ktorý svoje právo preukazuje nepretržitým radom indosamentov. K návrhu na vykonanie exekúcie sa pripoja dôkazy, ktoré tieto skutočnosti osvedčujú.*“

V tejto súvislosti bolo prijaté aj prechodné ustanovenie § 243f EP, ktoré výrazným spôsobom zasiahlo do už začatých exekučných konaní, ktorých exekučným titulom bola zmenka. Zákonodarca prijal ustanovenie (§ 243 f ods. 3 EP), podľa ktorého sa ex lege odkladajú už začaté exekučné konania. V doktríne exekučného práva o odklade exekúcie dovtedy rozhodoval vždy súd na základe zákonom stanovených podmienok, a nikdy nie zákonodarca zákonom.

Podľa § 243 f ods. 1 EP: „*V exekučných konaniach, ktoré sa začali pred účinnosťou tohto zákona a v ktorých sa odo dňa účinnosti tohto zákona vyžadujú pri podaní návrhu na vykonanie exekúcie náležitosti podľa § 39 ods. 4 je oprávnený povinný doplniť návrh na vykonanie exekúcie podľa § 39 ods. 4 do 30 dní odo dňa účinnosti tohto zákona.*“

Podľa § 243 f ods. 3: „*Exekúcie podľa odseku 1 sa odo dňa účinnosti tohto zákona odkladajú.*“

Podľa § 342 f ods. 4: „*Ak sa v konaniach podľa odseku 1 nepreukáže opak, platí, že sú tu dôvody na zastavenie exekúcie podľa § 57 ods. 1 písm. m).*“

Podľa § 243 f ods. 5 EP: „*Ak oprávnený návrh na vykonanie exekúcie nedoplní v lehote podľa odseku 1, súd exekúciu zastaví.*“

Podľa § 243 f ods. 6 EP: „*Ak oprávnený návrh na vykonanie exekúcie doplní v lehote podľa odseku 1, súd preskúma či je daný dôvod na zastavenie exekúcie podľa § 57 ods. 6 písm. m), a ak exekúciu nezastaví, rozhodne o pokračovaní exekúcie.*“

Z citovaných ustanovení vyplývajú zásadné tézy. V exekučných konaniach, v ktorých exekučným titulom bol nárok zo zmenky smerujúci voči povinnému fyzickej osobe sa ex lege dňom 23. 12. 2015 všetky exekučné konania odkladajú. V lehote do 30 dní od 23. 12. 2015 (t. j. do 22. 01. 2016) bol oprávnený povinný doplniť návrh na vykonanie exekúcie o skutočnosti týkajúce sa kauzy zmenky, a to aj vtedy, ak zmenka bola indosovaná na nového majiteľa. Je absurdné, že zákonodarca obligatórne stanovil povinnosť

doplňat' návrhy na už začaté exekučné konania o opis skutočností týkajúci sa kauzy vystavenia zmenky, ako aj dôkazy s tým súvisiace, keďže tieto nároky už raz riadne preskúmali všeobecné sudy v naliezacom konaní. Zákonodarca tak úplne degradoval naliezacie konania, keďže exekučným súdom zveril opätovnú preskúmovaciu právomoc prehodnotenia skutkového stavu, t. j. opisu skutočností a dôkazov, čo je v zásade neprípustné. V prípade, ak oprávnený do 22. 01. 2016 nedoplnil návrh, resp. exekučný súd v rámci opätovného prieskumu zistil, že opis skutkového stavu je nedostatočný, resp. dôkazy nie sú postačujúce, exekučný súd exekúciu zastavil. Zákonodarca pritom ani nestanovil v akom rozsahu je exekučný súd oprávnený opätovne preskúmať skutkové tvrdenia a dôkazy doložené oprávneným, čím vystavil oprávneného vysokej právnej neistote. Domnievame sa, že uvedená úprava výrazným spôsobom koliduje s ústavným princípom právnej istoty garantovanej v čl. 1 Ústavy SR.

Už Ústavný súd ČSFR (predchodca Ústavného súdu SR) po nežnej revolúcii (1989) v rozhodovacej činnosti zdôraznil, že princípy právneho štátu vyžadujú otázku retroaktivity vyriešiť dôsledky spojené s retroaktivitou tak, aby dobromyseľne nadobudnuté práva boli chránené⁵. Citované ustanovenia § 243 f ods. 1, 3, 4 a 5 Exekučného poriadku však zjavne odporujú viac než 20 rokov ustálenej ústavnej judikatúre zdôrazňujúcej zákaz spätnej pravej pôsobnosti právnych noriem, ale aj ochrane už raz nadobudnutých práv.

V zmysle konštantnej judikatúry Ústavného súdu SR je súčasťou princípu právneho štátu aj princíp právnej istoty. Tá v sebe zahŕňa požiadavku vzájomnej integrity právneho poriadku, pretože vzájomný nesúlad oslabuje reálnu uplatniteľnosť a regulačnú účinnosť právnych noriem a taktiež právnu istotu ako atribút právneho štátu. **Právo musí byť vnútorne zladené, ich jednotlivé časti nemôžu samy seba vyvracať v dôsledku vzájomných rozporov medzi nimi.** Vzájomná vnútorná rozpornosť spôsobuje okrem iného ich logickú a systémovú nezlučiteľnosť, neefektívnosť a v konečnom dôsledku i právnu nesplniteľnosť⁶. Ako vyplýva aj z rozho-

⁵ Nález ÚS ČSFR zo dňa 23. 06. 1999, sp. zn. PL. ÚS 78/92. In: *Zbierka uznesení a nálezov ÚS ČSFR*, 1992, č. 15.

⁶ Porovnaj Nálezy Ústavného súdu SR, sp. zn. PL. ÚS 30/95, ako aj PL. ÚS 2/2013. Dostupné z: <http://www.ustavnysud.sk>

dovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva, ako aj Ústavného súdu SR⁷, tento opakovane poukazuje na rešpektovanie tohto princípu, a to osobitne vo vzťahu k súdnym rozhodnutiam, ktoré už nadobudli právoplatnosť a predstavujú *res iudicata*. V právnom poriadku Slovenskej republiky sú účinky právoplatného súdneho rozhodnutia upravené jednak v procesných normách (§ 159 Občianskeho súdneho poriadku resp. § 226 a nasl. Civilného sporového poriadku), jednak v hmotnoprávných normách. **Zmena právoplatného rozhodnutia súdu by mala predstavovať prísnu výnimku, pričom by sa malo v najväčšej možnej miere prihliadať na už nadobudnuté dobromyseľné práva účastníkov konania, ako ja zásadu „vlády práva“ (rule of law).**

Čo sa týka zmieneného zásahu do naliezacieho konania v konaní vykonávacom, tieto zásahy taktiež narušajú princípy právneho štátu. Hlavné delenie civilného procesu spočíva v delení na konanie naliezacie (základné) a na konanie vykonávacie. Kým naliezacie konanie spočíva v poskytovaní ochrany ohrozeným alebo porušovaným subjektívnym právam, pričom tieto konania sa spravidla končia autoritatívnym rozhodnutím súdu (kedy sa *de facto* rozhodne či nárok na ochranu práva existuje alebo nie), vo vykonávacom súdnom rozhodnutí sa poskytuje súdna ochrana použitím prostriedkov štátnej moci na realizáciu už vykonateľného rozhodnutia vyneseneho súdom v naliezacom konaní. Vo vykonávacom konaní sú relevantnými subjektmi najmä exekučný súd a súdny exekútor, ktorých postavenie je upravené v Exekučnom poriadku. **Zo súčasného znenia Exekučného poriadku je zrejmä oddelenosť týchto dvoch konaní, keďže exekučný súd ani súdny exekútor nemali žiadnu právomoc narúšať stav právnej istoty daný vykonateľným rozhodnutím (exekučným titulom) a ich činnosť bola obmedzená iba na dodržiavanie zákonného postupu pri výkone tohto rozhodnutia.** Navyiac je neprípustné, aby stav právnej istoty nastolenej právoplatným rozhodnutím, bol menený spôsobom, aký nemá v platných právnych predpisoch oporu (keďže sa nejedná o mimoriadny opravný prostriedok, ani iný prostriedok spôsobilý meniť právoplatné rozhodnutie). Uvedené je v právnom štáte neprípustné, keďže sa podstatným spôsobom

⁷ Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. III. ÚS 179/2013. Dostupné z: <http://www.ustavny-sud.sk>

narúša právna istotu osôb, ktoré dobromyseľne nadobudli práva na základe rozhodnutia súdu v naliezacom konaní.

Zákon č. 438/2015 Z. z. účinný od 23. 12. 2015 tak pôsobí retroaktívne na nároky oprávneného už uplatnené na súde, o ktorých naliezací súd rozhodol tak, že oprávnenému priznal plnenie nároku zo zmenky. Ide o pravú retroaktivitu narúšajúci dôveru v dobromyseľne nadobudnuté práva právoplatným rozhodnutím všeobecného súdu, ktorá v prípade konečného a záväzného rozsudku súdu o priznanom plnení nároku zo zmenky, spôsobuje *ex lege* nevykonateľnosť takéhoto právoplatného a vykonateľného rozsudku súdu Slovenskej republiky.

Domnievame sa, že normovanie procesného uplatňovania nárokov zo zmeniek, a to právnych vzťahov do minulosti, zákonom č. 438/2015 Z. z. nemalo racionálne opodstatnenie ani z toho dôvodu, pretože spotrebiteľské (hmotné) právo chráni spotrebiteľa v spotrebiteľských vzťahoch úplným zákazom používania zmeniek, a to v zmysle § 5a zákona č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa účinného od 1. 5. 2014⁸. Nakoniec je potrebné dodať, že zneužívanie zmenkového práva nie je len súčasný fenomén na Slovensku. Už v 19. a 20. st. francúzske súdy čelili námietkam voči plateniu zmenky v súvislosti s úžerou, a to najmä pri emisii blankozmeniek. O tom svedčí známy prípad **Lebaudi**, že blankozmenka bola prostriedok vydierania neskúsených synov z dobrých rodín.⁹ Francúzske súdy sa však s uvedeným náležite vysporiadali, ich rozsudky boli verejnosťou, ale aj zákonodarcom rešpektované¹⁰. Na rozdiel od Francúzska slovenský zákonodarca prehnaným legislatívnym aktivizmom (zákonom č. 438/2015 Z. z.) neracionálne a nelegitímne zasiahol do otázok, ktoré aj podľa pôvodnej právnej úpravy mohli súdy zákonne, ale aj spravodlivo rozhodovať v súvislosti s ochranou spotrebiteľa podľa všeobecne platnej zásady dobrých mravov v civilnom práve (§ 39 ObčZ) inkorporovaných v platnom práve. Aj Najvyšší súd SR v nedávnom stanovisku uviedol, že je možné preskúmať a podľa okolností prípadu

⁸ Podrobne pozri JABLONKA, B. *Zákon zmenkový a šekový. Komentár*. 1. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 112.

⁹ Spracované podľa SPIŠIAK, J. *Blankozmenka*. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského, 1938, s. 165–166.

¹⁰ Podrobnejšie pozri RONTCHEVSKY, N. *Code de Commerce. Annoté*. 112 ed. Paris: DALLOZ, 2017, s. 1002 a nasl.

posúdiť nárok na uplatnený zmluvný úrok zo zmenky na videnie ako nárok uplatnený v rozpore s dobrými mravmi, ak výška uplatneného nároku podľa úvahy súdu takýto exces dosahuje¹¹.

Prehnaný legislatívny aktivizmus novely, ktorá nemá legitímny základ, spočíva aj v tom, že novela bola účinná len na „určitú dobu“, a to od 23. 12. 2015 do 30. 6. 2016, pretože od 1. 7. 2016 nadobudol účinnosť Civilný sporový poriadok, čo už zákonodarca v čase prijímania novely vedel.

4 Zmenkový proces v režime platnom od 1. 7. 2016

Od 1. 7. 2016 nadobudol účinnosť nový rekonštruovaný procesný kódex, a to zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok (ďalej aj „CSP“). V novom CSP nie je osobitne regulované skrátene zmenkové konanie. Žalobca teda nemá osobitnú výhodu skrátene zmenkového konania, ktorého výsledkom by bol zmenkový platobný rozkaz, a teda neplatí tu ani obrana vo forme námietok, ktoré podliehali koncentračnej zásade.

Nárok zo zmenky je možné uplatniť klasickou civilnou žalobou podľa § 131 a nasl. CSP, resp. je možné uplatniť v skrátene konaní formou klasického platobného rozkazu podľa § 265 a nasl. CSP. Našťastie v novom civilnom kódexe už nemáme pozostatky novely – zákona č. 438/2015 Z. z., ktorý zaviedol povinnosť opisovať v žalobe vnútornú kauzu vystavenia zmenky. Zmenka tak opätovne aj v procesnom ponímaní nadobudla abstraktný charakter, čo je možné kvitovať.

Platobný rozkaz podľa § 265 a nasl. však nie je osobitný druh pre nároky zo zmenky (tak ako bol kedysi zmenkový platobný rozkaz), ale ide o formu skrátene konania pre nároky z akýchkoľvek iných peňažných titulov. Nároku zo zmenky je možné vyhovieť aj vo forme platobného rozkazu, avšak rovnako ako inému peňažnému nároku z iného titulu. Zmenka sa v tomto prípade nejako neodlišuje od iných nárokov ako tomu bolo kedysi, keď existovala špecifická forma zmenkového platobného rozkazu.

Je pozoruhodné, že zákonodarca na jednej strane mal úmysel zrýchliť civilný proces, čomu svedčí aj to, že zaviedol inštitúty sudcovskej koncentrácie

¹¹ Spoločné stanovisko občianskoprávneho kolégia NS SR a obchodnoprávneho kolégia NS SR zo dňa 20. 10. 2015. In.: *Zbierka rozhodnutí súdov SR a stanoviská NS SR*, 2015, č. 8, pod číslom 93. Dostupné z: <http://www.nsud.sk>

konania (§ 153 CSP) a zákonnej koncentrácie konania (§ 154 CSP)¹², na druhej strane však najsilnejšie koncentrované zmenkové konanie (tzv. úplná koncentrácia konania uplynutím lehoty na podanie námietok voči zmenkovému platobnému rozkazu) účinné v ére OSP od jeho účinnosti do 22. 12. 2015, ktoré efektívne fungovalo v celej ére platnosti skráteneho zmenkového konania (§ 175 OSP), v novej právnej úprave CSP úplne chýba. Považujem za paradox, ak prebiehali dlhodobé diskusie o skrátenej civilného konania zavedením koncentrácie do celého civilného sporového procesu, no z osobitného druhu zmenkového konania koncentráciu špecifickú pre špecifické zmenkové konanie rušíme bez akéhokoľvek odôvodnenia, resp. seriózneho výskumu, ktorý by aspoň pomenoval negatíva, resp. vyhodnotil fungovanie špecifického skráteneho zmenkového konania.

Pre úplnosť je potrebné dodať, že s účinnosťou od 1. 2. 2017 je možné peňažné nároky uplatňovať aj v skrátenej upomínacom konaní podľa zákona č. 307/2016 Z.z. o upomínacom konaní. Avšak v zmysle § 3 ods. 6 písm. e) uvedeného zákona nie je možné domáhať sa nároku zo zmenky v upomínacom konaní voči žalovanému – fyzickej osobe.

5 Záver

Domnievame sa, že procesná úprava skráteneho zmenkového konania v čase od nadobudnutia účinnosti Občianskeho súdneho poriadku (1. 4. 1964) do nadobudnutia účinnosti zásadnej novely – zákona č. 438/2015 Z.z. (23. 12. 2015) sa v aplikačnej praxi ujala a nevykazovala zásadné zmeny na jej reformu. Polemická bola len snáď otázka primeranosti trojdňovej lehoty na podanie námietok voči zmenkovému platobnému rozkazu zo strany žalovaného. Išlo však o marginálnu otázku, ktorá po náležitom vyhodnotení by mohla byť predĺžená na dlhšiu lehotu.

Novela Občianskeho súdneho poriadku, a to zákon č. 438/2015 Z.z. účinný od 23. 12. 2015 do 30. 6. 2016, ktorý priniesol zásadné zmeny do zmenkového civilného procesu tým, že pri procesnom uplatňovaní nároku zo zmenky spravil z typického abstraktného právneho úkonu (emisía

¹² Podrobnejšie pozri: TOMAŠOVIČ, M. In: ŠTEVČEK, M., S. FICOVÁ, J. BARICOVÁ, S. MESIARKINOVÁ, J. BAJÁNKOVÁ, M. TOMAŠOVIČ a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 576 a nasl.

zmenky) kauzálny právny úkon v tom, že vyžadoval popis vnútornej príčiny (kauzy) emisie zmenky, čím úplne poprel prapodstatu cenného papiera (zmenky), ktorá vyplýva z dlhoročnej hmotnoprávnej úpravy zmenkového práva. Novela ďalej nesystematicky zasiahla do inštitútov exekučného práva najmä tým, že exekučným súdom zverila právomoc opätovne preskúmať právoplatné rozsudky naliezacích súdov, t. j. pripustila opätovne hodnotiť skutočnosti a dôkazy, ktoré už raz boli súdmi vyhodnotené, či už na úrovni prvoinštančného, odvolacieho, alebo dovolacieho konania. Domnievame sa, že novela týmto výrazne zasiahla do dobromyseľne nadobudnutých práv stranami sporu na základe právoplatných rozsudkov, čo hodnotíme ako ústavne neakceptovateľné, priečiace sa s ústavnými požiadavkami právnej istoty. Ako výrazný a neprimeraný zásah hodnotíme aj skutočnosť, že *ex lege* nadobudnutím účinnosti novely (23. 12. 2015) došlo k odkladu exekúcií, v ktorých exekučným titulom bol nárok zo zmenky smerujúci voči fyzickej osobe, a to aj bez ohľadu na to, či išlo o spotrebiteľa alebo nie.

Nový Civilný sporový poriadok (účinný od 1. 7. 2016) nepočíta vôbec so skráteným zmenkovým konaním tak ako bolo konanie upravené v Občianskom súdnom poriadku v znení účinnom do 22. 12. 2015, t. j. nepočíta sa so zmenkovým platobným rozkazom a s ním spojenou obranou voči nemu prostredníctvom námietok, ktoré podliehali úplnej koncentrácii konania z hľadiska tvrdených skutočností. Uvedené hodnotíme ako negatívum, pretože zrušenie zmenkového platobného rozkazu nebolo podrobené žiadnej dôkladnej analýze tohto inštitútu. Vo všeobecnosti sa hovorilo len o ochrane spotrebiteľa, avšak zákonodarcovi zrejme uniklo, že zmenku je v spotrebiteľských vzťahoch zakázané používať vo všetkých jej funkciách (či už platobnej alebo zaistovacej), a to v zmysle § 5a zákona č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa účinného od 1. 5. 2014. Z hľadiska *de lege ferenda* navrhujem reálne uvažovať o vrátení sa k právnej úprave zmenkového platobného rozkazu, t. j. o jeho znovuzavedení a považovať nad predĺžením pôvodnej trojdňovej lehoty na podanie námietok. V prípade, že by napriek zákazu stanoveného hmotnoprávnou normou (ochrana spotrebiteľa) bola použitá zmenka v spotrebiteľskom vzťahu a uplatnená na súde, čo by bolo zistené v rámci súdneho konania, navrhujem, aby v tomto prípade neplatila pre spotrebiteľa koncentračná zásada v rámci námietok, ale uplatnili by sa ustanovenia

Civilného sporového poriadku týkajúce sa ochrany spotrebiteľa. Z hľadiska pozitívneho hodnotím, že Civilný sporový poriadok nemá nesystémové ustanovenia, ktoré boli zavedené pôvodnou novelou Občianskeho súdneho poriadku, a to zákonom č. 438/2015 Z. z. prikazujúce opísať v žalobe kauzu emisie zmenky, ak žalovaný bol fyzická osoba. Tento prechodný stav platil našt'astie len krátko, a to v období od 23. 12. 2015 do 30. 6. 2016.

Contact – email

brislav.jablonka@bajolegal.sk

„Kolísavá“ neplatnost: porušení ZOHS na příkladu pay-for-delay dohod

Jan Kupčík

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek se zabývá kolísavou neplatností na příkladu pay-for-delay dohod. Tyto dohody jsou v poslední době zpravidla shledávány jako neplatné pro rozpor se soutěžním právem. Sporná je nicméně povaha takové neplatnosti. Klasická dichotomie relativní a absolutní neplatnosti zde nepůsobí příliš přesvědčivě. Jejich neplatnost je totiž závislá na časovém hledisku. Zároveň by měla zpravidla být závislá i na jejich dopadu na soutěžní prostředí.

Keywords in original language

Pay-for-delay; soutěžní právo; neplatnost; kolísavost; kolísavá neplatnost.

Abstract

The text is focused on “floating” nullity analysed on an example of pay-for-delay agreements. These agreements are often considered to be void due to their breach of competition law. Nature of voidness is however questionable. Duality of absolute and relative nullity, inherent to continental law, is not particularly persuasive in this case. Nullity is based on time element, as well as an effect of agreements should be relevant.

Keywords

Pay-for-delay; Competition Law; Nullity; Invalidity; Volatility; Floating Nullity; Transient Voidness.

1 Úvod

Tento příspěvek přibližuje pojetí kolísavé neplatnosti jakožto konceptu netradičního pro kontinentální právo na pozadí příkladu pay-for-delay dohod („PFD dohody“). Kontinentální právo rozlišuje zpravidla neplatnost absolutní a neplatnost relativní. Mezi důsledky právního jednání, které

nevyhovuje právnímu řádu, lze dále z materiálního hlediska řadit ještě nicotnost a relativní neúčinnost. V následném textu se nicméně budu zabývat onou neplatností v užším smyslu, tedy klasicky vymezenou dichotomií absolutní a relativní neplatnosti.

PFD dohody patří mezi aktuální témata soutěžně-právní odborné veřejnosti. Jejich podstatou je transfer hodnoty od držitele patentu k potenciálnímu soutěžiteli. Tento potenciální soutěžitel na oplátku oddálí svůj vstup na trh i po vypršení patentu. Nedávná rozhodovací praxe Komise a SDEU prohlásila tyto PFD dohody za neplatné pro rozpor se soutěžním právem. Sporná však je povaha této neplatnosti a její dopad do práva soukromého. Neplatnost je totiž v praxi závislá na časovém faktoru. Je tedy rozhodující, k jakému okamžiku je zakázanost, a tudíž i (ne)platnost PFD dohod, posuzována.

Předesílám, že se ve svém příspěvku budu zabývat pouze neplatností stanovenou § 3 zákona č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže a o změně některých zákonů (zákon o ochraně hospodářské soutěže), ve znění pozdějších předpisů („ZOHS“), resp. čl. 101 Smlouvy o fungování Evropské unie („SFEU“). Pouze tyto články výslovně normují neplatnost jednání, které je v rozporu s právem hospodářské soutěže. Nepochybně by bylo možno uvažovat o neplatnosti unilaterálního jednání v podobě zneužití dominantního postavení. To již nicméně překračuje hranice mého příspěvku, když neplatnost není ani § 11 ZOHS, ani čl. 102 SFEU výslovně stanovena, a takové jednání se explicitně zakazuje pouze „do budoucna“ (srov. § 11 odst. 2). Současně se domnívám, že v případě zneužití dominantního postavení nebude v praxi docházet příliš často k tomu, aby se o jeho platnosti vedl spor a někdo se jí domáhal.¹

2 Absolutní a relativní neplatnost

Rozdíl mezi absolutní a relativní neplatností je jednou ze základních znalostí každého studenta práv. Ačkoliv nový občanský zákoník v této oblasti přinesl systémovou změnu přednosti relativní neplatnosti, na zmíněné dichotomii nic nemění. Jelikož však nic není černobílé, ani toto na první pohled jednoduché a zároveň všeobjímající dělení není pro určité situace příliš vhodné. Jednou z takových situací je neplatnost dohody (smlouvy) jako následek rozporu s ustanoveními soutěžního práva.

¹ Na rozdíl od dohod, viz KINDL, J. Neplatnost dohod narušujících soutěž. *Antitrust*, 2018, č. 1, s. 16.

Výše uvedená ustanovení ZOHS a SFEU zakazují dohody, které mají za cíl nebo výsledek narušení hospodářské soutěže. Doktrína na tomto základě rozlišuje dva typy zakázaných dohod – dohody „by object“ a „by effect“. Český jazyk pro takovéto rozdělení nemá příhodná adjektiva, výrazy „cílová“ a „výsledková“ dohoda se používají pouze sporadicky. Já se tedy i v dalším výkladu přidržím známých anglických výrazů, ač nelibozvučných. Ačkoliv zejména dohody „by object“ jsou posuzovány formálněji, již rozsudek SDEU ve věci *Société Technique Minière*,² potvrdil, že i tyto dohody je třeba zkoumat v jejich právním a zejména ekonomickém kontextu. Zda dohoda spadá do oblasti dohod zakázaných „by effect“, potom závisí naprosto zásadně na skutkových okolnostech, tedy stavu trhu. Lze tedy uzavřít, že se jedná o neplatnost dohod navázanou na skutkovou situaci.

2.1 Charakter neplatnosti dle ZOHS a SFEU

Optikou dělení na absolutní a relativní neplatnost jsou dohody odporující ZOHS zřejmě považovány za absolutně neplatné. ZOHS ve své dřívější podobě odkazoval na § 39 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů („obč. zák.“), jenž upravoval absolutní neplatnost. V současnosti již nelze takto striktní závěr učinit odkazem na psané právo, ale ke stejnému závěru lze dle mého názoru dojít i ve vztahu k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku, ve znění pozdějších předpisů („o.z.“). Na základě § 580 o.z. lze bezpochyby uzavřít, že smysl a účel ZOHS jistě vyžaduje neplatnost takových dohod, když to sám výslovně stanoví. Pravděpodobně nelze plošně tvrdit, že dohody postihované § 3 ZOHS a čl. 101 SFEU se zjevně příčí dobrým mravům ve smyslu § 588 o.z. Jednoznačně však odporují zákonu. ZOHS přitom chrání hospodářskou soutěž, když ochrana soutěže je veřejným zájmem. Ačkoliv zjevnost narušení veřejného pořádku je vždy otázkou, lze se domnívat, že v naprosté většině případů by tento test ony zakázané dohody splňovaly. Tato analýza tedy dle mého názoru dovoluje plošně uzavřít, že by se i za účinnosti o.z. mělo jednat o neplatnosti absolutní. Co se týče porušení čl. 101 SFEU, i judikatura SDEU ve věci *Eco Swiss China* (C-126/97) potvrzuje charakter takového porušení jako porušení veřejného pořádku. Zároveň již ze samotného znění čl. 101

² Tj. rozsudek SDEU ze dne 30. 6. 1966, 56/65, ve věci *Société Technique Minière*, s. 249; dále viz rozsudek SDEU ze dne 12. 12. 1967, 23/67, ve věci *Brasserie de Haecht*, s. 415.

odst. 2 SFEU plyne, že takovéto dohody jsou neplatné „od samého počátku“ (anglicky „*automatically void*“, francouzsky „*nuls de plein droit*“).

V této souvislosti je také vhodné zmínit § 3 odst. 3 ZOHS, který lze považovat za speciální ustanovení k § 576 o.z. Toto ustanovení připouští částečnou neplatnost, tedy zachování platnosti zbývající části smlouvy, kterou je možno od zakázaného ujednání oddělit. Toto pravidlo se také v praxi často uplatní a jeho použití nečiní žádné vážnější problémy. Zaměření této úvahy nicméně směřuje k časovému aspektu neplatnosti. Jak je známo, absolutní neplatnost působí *ex tunc* a relativní *ex nunc*. Na základě výše uvedené analýzy neplatnosti dle ZOHS čl. 101 SFEU bychom tedy měli uzavřít, že každá taková zakázaná dohoda je a vždy byla neplatná.

2.2 Časový charakter neplatnosti

Zakázanost dohod „by object“ i „by effect“ závisí mj. na otázce, zda citelně narušují hospodářskou soutěž (jejichž dopad nebo potenciální dopad není zanedbatelný). U dohod „by effect“ navíc již konceptuálně závisí otázka neplatnosti na jejich reálném vlivu na soutěžní prostředí. Můžeme tedy uzavřít, že platnost či neplatnost určitých „podezřelých“ dohod závisí na vnějších okolnostech, na dohodách (a jejich ustanoveních) naprosto nezávislých. To přitom bezpochyby platí v případě dohod „by effect“. Stejně tak ale i dohody „by object“ jsou závislé na vnějším prostředí, protože otázka toho, zda jejich potenciální dopad bude nebo nebude zanedbatelný, závisí na vnějších okolnostech.³

³ Zde je třeba podotknout, že otázka toho, zda má dohoda zanedbatelný dopad, hraje dle mého názoru roli i v případě dohod „by object“. Je třeba podotknout, že tento závěr není všeobecně přijímán odbornou veřejností, a to zejména s odkazem na rozhodnutí SDEU ve věci *Expedia* (C-226/11). Z něj někteří autoři dovozují, že dohody „by object“ mají vždy nezanedbatelný dopad na soutěž. Tento závěr nepovažuji za správný. Jsem toho názoru, že rozhodnutí ve věci *Expedia* (nehledě na jeho oprávněnou kritiku – viz KINDL, J. Protisoutěžní cíl a účinek ve světle poslední judikatury Soudního dvora EU. *Antitrust*, 2014, č. 4, s. 135–140) fakticky nevylučuje, že dohody „by object“ mohou mít zanedbatelný efekt. Je totiž nezbytné jej vykládat ve světle stanoviska generální advokátky J. Kokott, přičemž to osvětluje, že SDEU pouze spojil dvojitý test zanedbatelného dopadu na soutěž a na obchod mezi členskými státy do jednoho (viz k tomu WHISH, R. a D. BAILEY. *Competition Law*. 8. vyd. 2015, Oxford: Oxford University Press, s. 148). S ohledem na absenci testu dopadu na obchod mezi členskými státy v českém právu je navíc rozhodnutí *Expedia* pro vnitrostátní otázky irelevantní. Dle mého názoru správný výklad rozhodnutí *Expedia* (a jeho nesprávné pochopení ze strany Evropské komise) popisuje také J. Kindl v jeho prezentaci při příležitosti Svatomartinské konference. Dostupné z: <https://www.uohs.cz/cs/informacni-centrum/konference-a-seminare/uskutecnene-akce/svatomartinska-konference-2015/predstaveni-prednasejicich-a-jejich-prezentace.html>

Takové okolnosti společně sestavují tržní situaci, v níž se tyto dohody provádějí. Lze si tak velmi dobře představit dohodu, která za určitých podmínek bude zakázaná (v pro ní nepříznivé tržní situaci) a za určitých dovolená. Přičemž ustanovení takové dohody, resp. práva a povinnosti z ní vyplývající (tedy ona dohoda v materiálním smyslu – nemírím zde pouze na situaci, kdy se za určitých podmínek změní obsah smlouvy, aniž by se měnil její text), se žádným způsobem nemění. Pouze se působením vnějších okolností např. překročí ona hranice zanedbatelnosti dopadů na soutěž.

V takovém případě pak stanovení neplatnosti takové dohody závisí na tom, kdy se posuzuje. Přitom lze uvažovat o situaci, kdy v prvním kole bude dohoda označena za dovolenou, následně v kole druhém v kontextu tržní situace se stane zakázanou. V případě relativní neplatnosti bychom zřejmě v této situaci žádný zásadní problém neměli, neboť by dohoda byla neplatná *ex nunc*, tedy opravdu až od chvíle, kdy její dopad na soutěž byl citelný. Při aplikaci absolutní neplatnosti však je taková dohoda zakázaná *ex tunc*, tedy nikdy platnou nebyla. Nicméně, jak jsem již výše naznačil, fakticky i právně v prvním kole platná byla. Vzniká tak logický nonsens, který může být dokonce potvrzen rozhodnutími správního orgánu v prvním a druhém kole. Tento závěr nás samozřejmě v této podobě vrací k tomu, zda by nebylo vhodné přehodnotit výše uvedený závěr o absolutní neplatnosti. V případě čl. 101 SFEU nám v tom nicméně dle mého názoru brání samo ustanovení odst. 2 tohoto článku (i pokud bychom změnili názor na typ neplatnosti z hlediska toho, kdo se jí může dovolávat, nelze, dle mého názoru, žádným rozumným výkladem dosáhnout kontradikce výslovně stanovené neplatnosti od samého počátku – přičemž ve výše naznačené situaci je toto klíčové). ZOHS žádné takové výslovné ustanovení neobsahuje, nicméně, jak již bylo výše řečeno, odkazovalo na § 39 obč. zák., který upravoval právě absolutní neplatnost. § 3 ZOHS je také dle mého názoru nutno považovat za naplňující požadavky stanovené § 588 o.z. (až na určitou nejistotu ohledně „zjevnosti“ narušení veřejného pořádku). Konečně, argument účelem zákona je zde, myslím si, velmi silný. Pokud bychom považovali peněžité sankce stanovené ZOHS za sekundární a zakázanost dohody za primární – což je v souladu s dikcí zákona, když sankce neplatnosti přichází automaticky,

zatímco pokuty pouze „lze uložit“ (srov. § 22 ZOHS)⁴ – je primárním účelem zákona výslovné veřejnoprávní zakotvení neplatnosti dohody, která by jinak byla neplatná na základě soukromoprávních ustanovení i bez výslovného zakotvení neplatnosti v § 3 ZOHS. Účelem zákona je tedy chránit veřejný pořádek a hospodářskou soutěž a autoritou veřejné moci tyto dohody zakázat. Konečně, bylo by až absurdní, kdyby nebylo možno vyslovit neplatnost kartelových dohod, aniž by o to požádala některá ze stran. Mimo jiné by vznikl koncepční problém s určením strany, na jejíž ochranu je neplatnost stanovena. Zde se totiž chrání soutěž, nikoliv soutěžitelé. Zároveň, z praktického hlediska je třeba přiznat, že kartelové dohody jsou zpravidla (ač protiprávní) ve prospěch všech smluvních stran, tedy žádná zřejmě nebude nucena požadovat neplatnost. Možnost relativní neplatnosti je tedy opravdu nutné odmítnout. Tudíž, na základě dichotomie absolutní a relativní neplatnosti nelze než tvrdit, že se jedná o neplatnost absolutní.

2.3 Alternativa kolísavé neplatnosti

Jelikož je z výše uvedeného ale zřejmé, že ani „klasická“ absolutní neplatnost není pro naznačenou situaci ideální, právní praxe začala hledat alternativy. Za tuto alternativu je třeba považovat zejména tzv. přechodnou, resp. kolísavou neplatnost.

Tento koncept je zřejmě nejrozvinutější v anglickém common law. Jeho základem je rozhodnutí anglického Court of Appeal ve věci *Passmore v. Morland and Co plc. and Others* z roku 1999. Rozhodnutí se zabývalo dohodou mezi dodavatelem a odběratelem piva. Tato dohoda byla posouzena jako zakázaná podle čl. 101 SFEU (tehdy čl. 85). Otázkou bylo, zda tato dohoda může přesto být vynucována ze strany postupníka vůči původnímu dlužníku. Klíčovým v této situaci byl fakt, že kdyby taková smlouva byla přímo uzavřena mezi tímto postupníkem a dlužníkem, smlouva by nemohla být považována za zakázanou (postupník měl nižší tržní podíl a tedy neměl žádnou tržní sílu, tudíž dohoda nebyla způsobilá citelně narušit hospodářskou soutěž). Court of Appeal zde právě vytvořil koncept přechodné neplatnosti, když uznal, že tato smlouva se mohla stát platnou a vynutitelnou

⁴ Je třeba přiznat, že dle § 22a ZOHS se pokuta právnícké osobě „uloží“, nicméně praxe Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže („Úřad“) potvrzuje, že správní diskrece umožňuje vyslovit porušení zákona a přitom pokutu neuložit.

ve chvíli, kdy byla ze strany původního věřitele postoupena jiné společnosti s menším tržním podílem.

Obdobný koncept se také objevuje i v kontinentálním právu, v německé literatuře pod názvem *Schwebende Unwirksamkeit*. Např. § 108 odst. 1 BGB předvídá nastoupení platnosti smlouvy, která byla uzavřena nezletilým, až ve chvíli schválení jeho zákonným zástupcem. Obdobně § 177 odst. 1 BGB předvídá stejný postup u smlouvy uzavřené osobou s omezenou způsobilostí (svéprávností). § 184 odst. 1 BGB pak stanoví, že tato smlouva je (ve chvíli, kdy se stane platnou, tj. schválením zástupce) potom platná ex tunc. Obdobně v českém občanském právu platí možnost zastoupeného dodatečně schválit jednání zástupce, které překračuje zástupčí oprávnění (§ 440 o.z.). V této podobě se tedy jedná o výslovnou výjimku z pravidla, že se platnost právního jednání posuzuje k momentu, kdy je takové právní jednání činěno.

Ani ono německé pojetí není prosto problémů, jelikož zplatňuje smlouvu ex tunc, tedy zjednodušeně řečeno se zde jedná o „absolutní platnost“. Navíc v uvedených ustanoveních jde pouze o pozdější zplnění původně neplatné smlouvy, přičemž v takových situacích nebyla k uzavření smlouvy splněna jedna ze základních podmínek – dostatek vůle na jedné straně. Ve výše naznačené otázce neplatnosti dle § 3 ZOHS se však nejedná o nenaplnění formálních podmínek uzavření smlouvy, jde pouze o její neplatnost z důvodu obsahu (stanovenou za účelem ochrany veřejných zájmů). Zároveň se nejedná pouze o pozdější zplnění, ale naopak i pozdější zneplatnění. Nelze tedy bez dalšího analogicky aplikovat výše uvedená ustanovení o.z., resp. BGB.

Nehledě na to i česká literatura⁵ s konceptem kolísavé neplatnosti pracuje. Prof. Bejček přímo uvádí, že „*pojem neplatnosti i v čl. 85 Římské smlouvy je třeba chápat jako ‚kolísavou‘ (schwebend) a zhojitelnou neplatnost, čili ve smyslu zhojitelné neúčinnosti.*“⁶ Obdobně se vyjadřuje i Kindl: „*Toto pojetí má svou logiku a kloníme se k němu, byť to znamená nutnost vykročit z jednoduché dichotomie konceptu absolutní a relativní neplatnosti uplatňované v českém civilním právu.*“⁷ Tito autoři přitom, jak

⁵ Prof. Bejček v jeho publikaci BEJČEK, J. *Existenční ochrana konkurence*. Brno: Masarykova univerzita, 1996.

⁶ *Ibid.*, s. 201.

⁷ KINDL, J. a J. MUNKOVÁ. § 3 [Zakázané dohody]. In: KINDL, J. a J. MUNKOVÁ. *Zákon o ochraně hospodářské soutěže*. 3. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2016, s. 70.

vyplývá z kontextu, považují platnost a neplatnost vždy k okamžiku, kdy je posuzována, tedy ex nunc.

Kindl uvádí jako příklad toto: „*Kupříkladu vezměme si situaci, kdy určitá dohoda o vyhradním odběru (kratší než 5 let) je uzavřena v době, kdy dodavatel i odběratel smluvního zboží má tržní podíl nižší než 30 %. V takovém případě se na příslušnou dohodu aplikuje blokovaná výjimka pro vertikální dohody (nařízení Komise č. 330/2010). Zákaz v čl. 101 odst. 1 SFEU, resp. § 3 odst. 1 OHS se tedy na danou dohodu nevztahuje. Posléze však dojde ke situaci, že daná hranice tržního podílu je překročena (např. v důsledku fúze s významným konkurentem) a dosahuje 50 %. (...) V případě absolutní neplatnosti (...) by mělo dojít ke zneplatnění dohody ex tunc, tedy i ve vztahu ke období, kdy se aplikovala blokovaná výjimka. S neplatností by pak byly spojeny veškeré standardní důsledky, spočívající zejména v povinnosti vrátit si vzájemná plnění z neplatné smlouvy. (...) Naopak – pokud by nemělo dojít ke neplatnosti (jelikož v době učinění právního jednání nebyl rozpor se zákonem dán), ale mělo by dojít jen ke následné právní nemožnosti plnění, pak by šlo o rozpor s požadavkem čl. 101 odst. 2 SFEU i s textem § 3 odst. 1, které konstatují neplatnost dohod narušujících hospodářskou soutěž. Zmíněné problémy by při pojetí „kolísavé“ neplatnosti nevznikaly.“⁸*

Toto pojetí kolísavé neplatnosti tedy odpovídá anglickému konceptu kolísavé neplatnosti (transient voidness). Platnost a neplatnost v čase závisí na naplnění vnějších podmínek, které jsou pro neplatnost stanoveny, přičemž je taková (ne)platnost stanovena vždy pouze pro to konkrétní časové období. Smlouva tedy přežívá i období neplatnosti a automaticky znovunabývá platnosti ve chvíli, kdy přestane být v rozporu s právním řádem. Kombinuje tedy prvky absolutní a relativní neplatnosti, když neplatnost je stanovena ex nunc (typické pro relativní neplatnost), ale může být určena ex officio, bez ohledu na to, zda je to navrženo osobou, k jejíž ochraně ustanovení o neplatnosti slouží (typické pro absolutní neplatnost).

V této podobě zřejmě nečiní problémy situace, kdy bude smlouva uzavřena v souladu s právním řádem, a její neplatnost nastává až po určitém čase. Naopak, na rozdíl od německého pojetí, shledávám problematickou situaci, kdy je smlouva uzavřena ve chvíli, kdy její neplatnost stanoví zákon. Otázkou

⁸ KINDL, J. a J. MUNKOVÁ. § 3 [Zakázané dohody]. In: KINDL, J. a J. MUNKOVÁ. *Zákon o ochraně hospodářské soutěže*. 3. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2016, s. 133–134.

je, zda smlouva skutečně může „platně“ vůbec vzniknout, pokud sice splní formální podmínky k jejímu uzavření, ale taková dohoda je na základě jiných právních předpisů neplatná.

Toto by dle mého názoru nebylo možné dovodit v situaci, kdy by taková neplatnost znamenala současně i právní nemožnost. Ačkoliv je hranice mezi „obyčejným“ odporováním zákonu a „kvalifikovanou“ právní nemožností nejasná, dle mého názoru nelze tvrdit, že dohoda v tu konkrétní chvíli citelně narušující svým cílem nebo výsledkem hospodářskou soutěž (která navíc nemusí soutěž narušovat v budoucnosti) je právně nemožná. Právní nemožnost totiž dle literatury nastává, když „*neexistuje podle norem platného práva žádná možnost, že dojde ke splnění závazku.*” Zde tedy právě existuje možnost, že závazek bude platně splněn později, až se smlouva stane platnou.

Pokud se nicméně jedná o „obyčejné“ odporování zákonu, jedná se o „obyčejnou“ neplatnost, která dle mého názoru od počátku nevylučuje možnost samotného uzavření takové smlouvy (a nevylučuje pozdější splnění závazku). K tomuto závěru je nicméně nutno poznamenat, že do velké míry závisí na určení hranice mezi počáteční právní nemožností a „pouhému“ odporování zákonu. Zároveň je relativně komplikované a v souvislosti s principy právního státu a právní jistoty velmi sporné obecně připustit možnost uzavírání smluv v rozporu s právním řádem a zejména v rozporu s veřejnoprávními předpisy. Proto bych si dovilil na tomto místě poznámku k tomuto závěru, a to ve vztahu k jiným otázkám než právě v případě porušování § 3 ZOHS nebo čl. 101 SFEU. Domnívám se, že obecně takový závěr přijmout nelze, minimálně nelze pouze na základě výše uvedené analýzy, a tudíž bych jej v této chvíli vztahoval pouze právě na výše naznačené situace.

3 Podstata PFD dohod

PFD dohoda spočívá, jak už bylo v úvodu řečeno, v transferu hodnoty od držitele patentu potenciálnímu soutěžiteli na poli výroby takového výrobku, který je vyráběn na základě patentu. Tento transfer hodnot probíhá na pozadí nejrůznějších schémat zahrnující jak spory o ten konkrétní patent,

⁹ GRAF. In: SCHAUER, KLETECKA. ABGB-ON. 2013. Cit. dle HANDLAR, J. a E. DOBROVOLNÁ. § 580 [Rozpor s dobrými mravy a se zákonem. Počáteční nemožnost plnění]. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 2077.

a tedy různé dohody o narovnání atp.,¹⁰ tak další obchodní vztahy mezi stranami, v jejichž souvislosti dochází k odkladu možného vstupu konkurenta na trh. Může se jednat např. o součást obchodního vztahu týkajícího se výroby nebo propagace jiných výrobků, případně propagace toho konkrétního výrobku, k němuž se vztahuje patent. Lapidárně vyjádřeno, lidská tvořivost je bezbřehá a vymezení PFD dohod nelze uzavřít jen na určitý specifický typ obchodních vztahů.

V praxi není možné bez pochybností stanovit, zda patent, jehož se taková dohoda týká, je platný či neplatný. Při registraci patentu se totiž tato otázka neřeší, a o neplatnosti je možné rozhodnout zpravidla až na návrh. Ekonomický přínos některých PFD dohod spočívá často v tom, že se držitel patentu vyhne riziku jeho zneplatnění. Za to zaplatí potenciálnímu soutěžiteli a současně potenciálnímu navrhovateli zneplatnění patentu, zatímco ten získá určitý příjem okamžitě, i když by se vstupem na trh pravděpodobně stejně musel vyčkat do vypršení patentu. Dovolnost či zakázanost takové dohody závisí na přiměřenosti takové platby. Její výše může naznačovat, že nejde především o snížení rizika, ale spíše o snahu držitele patentu zachovat si co nejdéle dominantní postavení a těžit z něj. Vzniká otázka, zda dohoda není neplatná jen v rozsahu mezi cenou „ještě přiměřenou“ a cenou „příliš vysokou.“ Snížení ceny na „přiměřenou výši“ by pak mohlo znamenat, že dohoda je platná.

3.1 Přístup soutěžního práva k PFD dohodám

PFD dohody nebyly až donedávna v hledáčku soutěžních úřadů. Mezi první zásadní případy tohoto typu se řadí zejména věc *Actavis*. Rozsudek amerického Nejvyššího soudu v této věci byl zřejmě prvním k této tematické a došlo k němu 17. 6. 2013.¹¹ Již dva dny poté vydala Evropská komise své první ze série rozhodnutí navazujících na šetření trhu léků v roce 2009, a to rozhodnutí ve věci *Lundbeck* (cit. výše). Navazovala rozhodnutí ve věci *Fentanyl*¹² a ve věci *Servier* (cit. výše). V současnosti je u Evropské komise

¹¹ Viz např. rozsudek ve věci *Lundbeck*, T-472/13, ECLI:EU:T:2016:449; a předcházející řízení před Evropskou komisí v téže věci; COMP/39.226, a související rozhodnutí Evropské komise ze dne 19. 6. 2013; řízení před Evropskou komisí ve věci *Servier*, COMP/39.612; a související rozhodnutí Evropské komise ze dne 9. 7. 2014.

¹² *Federal Trade Commission v Actavis, Inc., et al.* 570 U.S. 756 (2013).

šetřena také společnost Teva a její PFD dohody.¹³ Jelikož věc *Lundbeck* prošla již i přezkumem Tribunálu (T-472/13), můžeme kvalifikovaně usuzovat, jaký je přístup i soudních orgánů v EU.

V americkém kontextu se prosadil přístup tzv. rule-of-reason, tedy něčeho, co se blíží v evropském pojetí dohodám posuzovaným podle jejich účinků na trh. Nejvyšší soud v tomto kontextu poznamenal, že pravděpodobnost narušení soutěže je u PFD dohod různorodá v závislosti na mnoha faktorech, např. výši platby ve vztahu k očekávatelným budoucím nákladům na vedení sporu, oddělitelnost takové platby od dalších peněžních transferů na základě jiných důvodů nebo celkové situaci na trhu.¹⁴

V evropském kontextu se zřejmě v tuto chvíli prosazuje naopak tvrdší přístup, tedy pohlížení na PFD dohody jako dohody „by object“. Tento postup je od začátku prosazován Evropskou komisí¹⁵ a byl následně potvrzen i rozsudkem Tribunálu.¹⁶ V této souvislosti je nicméně třeba poznamenat, že dosud šetřené případy Evropskou komisí představovaly excesivní případy, kde bylo porušení soutěžního práva spatřováno nejen v PFD dohodách samotných, ale i v celkových strategiích farmaceutických společností, přičemž takové strategie byly přímo flagrantním porušením.

Dle mého názoru proto nelze z dosud sporadické rozhodovací praxe Evropské komise a ještě sporadičtější judikatury Soudního dvora Evropské unie přímo dovozovat, že PFD dohody představují dohody s protisoutěžním cílem. Reálné vztahy mezi výrobcí léků bývají komplexnější, stejně jako otázka platnosti či neplatnosti patentu. Navíc, PFD dohody se rozhodně nedají označit za dlouhodobě a podrobně analyzované, aby bylo možné bez dalších pochybností uzavřít, že opravdu v každém případě narušují hospodářskou soutěž. Tento závěr přitom nelze ani učinit z šetření trhu, prováděného od roku 2009 a každoročně aktualizovaného Evropskou komisí. Na základě judikatury *Cartes Bancaires*¹⁷ se domnívám, že nelze v případě, že dopady PFD dohod na trh nejsou jednoznačné, tyto považovat za dohody

13 Rozhodnutí Evropské komise ze dne 10. 12. 2013, věc *Fentanyl*, COMP/39.685.

14 Řízení Evropské komise, věc *Cephalon*, COMP/39.686.

15 Cit. rozhodnutí Nejvyššího soudu ve věci *FTC v Actavis*, s. 20.

16 Body 652 a násl. cit. rozhodnutí Evropské komise ve věci *Lundbeck*.

17 Cit. rozsudek ve věci *Lundbeck*, odst. 405 a násl.

s protisoutěžním cílem.¹⁸ Ekonomická teorie taktéž potvrzuje, že v určitém nikoliv zanedbatelném procentu případů mohou mít PFD dohody ekonomické opodstatnění, které nebude negativně ovlivňovat situaci na trhu nebo spotřebitele.¹⁹

4 Analýza PFD dohod a jejich neplatnosti

Pokud bychom tedy měli posuzovat účinky PFD dohod na soutěžní prostředí, je třeba zohlednit konkrétní situaci na trhu. PFD dohody zřejmě nebudou spadat pod žádnou z blokových výjimek aplikovaných Evropskou komisí nebo Úřadem,²⁰ v extrémních případech (farmaceutické společnosti zpravidla při výrobě patentovaného léku totiž zaujímají velmi vysoké podíly na trhu, jelikož v množství případů existuje trh pouze s tímto lékem) by nicméně mohly spadat pod *de minimis* doktrínu. Pokud by se tržní podíl společností uzavírající PFD dohodu pohyboval pod 10 %, ²¹ taková dohoda by měla zanedbatelný dopad na soutěž a nebyla by tedy zakázaná. Lze si tedy, ač nejspíše velmi sporadicky, představit situaci, kdy by společný tržní podíl smluvních stran osciloval okolo 10 %.

V této situaci tedy nastává otázka, jak nahlížet na zákaz vyjádřený v § 3 ZOHS a čl. 101 SFEU. Jestliže by se mělo jednat o neplatnost absolutní, dá se říct, že pokud by zkoumání takové dohody bylo dostatečně pečlivé a dlouhodobé, dohoda by byla od počátku neplatná. V určité chvíli by totiž došlo k dosažení hranice 10% podílu a v tuto chvíli by se ze zákona stala dohoda neplatnou *ex tunc*. I s ohledem na někdy překotný vývoj na trzích léčiv je takovýto přístup dle mého názoru nesprávný. Na takto rychle se měnících trzích, které silně závisí na inovacích, mohou konkurenti uzavírat dohodu v situaci, kdy jejich společný podíl dosahuje setin procent, nicméně po několika letech mohou tomuto trhu již dominovat. Na jednu stranu by tedy bylo

¹⁸ Rozsudek Soudního dvora ve věci *Groupement des cartes bancaires v. Evropská komise*, C-67/13 P, ECLI:EU:C:2014:2204.

¹⁹ K této argumentaci více viz např. SKA, N., P. WERNER a Ch. PAUL. Pay-for-delay Agreements: Why the EU Should Judge them by their Effects. *Journal of Competition Law & Practice*, 2017, roč. 8, č. 7, s. 437–450.

²⁰ CHOI, W., B. DEN UYL a M. HUGHES. Pay-For-Delay Practices in the Pharmaceutical Sector: Lundbeck, Actavis, and Others. *Journal of Competition Law & Practice*, 2017, roč. 5, č. 1, s. 44–52.

²¹ K nepoužitelnosti vertikální blokové výjimky viz body 652 a násl. cit. rozhodnutí ve věci *Lundbeck*.

nespravedlivé, aby jejich dohoda byla od počátku neplatná, a tedy mohlo dojít k požadavkům o vydání bezdůvodného obohacení – plateb jednoho konkurenta k druhému za celé období, včetně období, kdy dosahovali méně než tržního 10% podílu. V tom období podle všeho konkurenti v dobré víře tuto dohodu plnili. Na druhou stranu, evidentně nelze považovat za spravedlivé, pokud by bylo ve vstupu na trh bráněno v situaci, kdy již dopad takovéto dohody zanedbatelný není.

Stejně tak si lze představit moment, kdy tržní podíl opakovaně klesne pod 10% z důvodu dalšího překotného vývoje trhu.²² V takové situaci tedy dle dikce zmíněných oznámení *de minimis* jde o dohodu se zanedbatelným účinkem. Proto se domnívám, že koncept kolísavé neplatnosti je zde aplikovatelný a nejvíce odpovídá klasickému chápání spravedlnosti.

Stejně tak je třeba aplikovat kolísavou neplatnost pro případy, kdy se dopad PFD dohod na trh může lišit z jiných důvodů. Zásadním faktorem je např. reálná platnost a vypršení patentu, v jehož souvislosti je PFD dohoda uzavírána. PFD dohoda ve své klasické podobě zřejmě nemůže nijak narušovat trh, pokud související patent je v platnosti. To, že konkurent na trh prozatím nevstupuje, není zkreslením trhu, ale důsledkem patentové ochrany, nehledě na transfer hodnot podle PFD dohody. V některých případech dokonce můžeme PFD dohody označit za prospívající soutěži, když monopolní výrobce takto „daruje“ peněžní prostředky menšímu konkurentovi, který je pak může použít např. na inovace a kvalitněji soupeřit konkurentem, který má mnohem silnější finanční zázemí.

Přítom není vždy zřejmé, zda onen klíčový patent měl či neměl být zapsán (a tedy jestli jej lze nebo nelze zneplatnit), a PFD dohody nebudou výjimkou i v situacích, kdy se následně ukáže, že taková dohoda nebyla nutná, když výrobci svědčí patentová ochrana. I v takovém případě však mohou být dohody prospěšné pro obě strany, když ušetří náklady na vedení sporu. Pokud onen odklad vstupu konkurenta na trh nicméně přesahuje za hranice platnosti onoho patentu, mělo by se zřejmě jednat o dohodu, jež narušuje tržní prostředí a jako

²² Jednalo by se zřejmě o horizontální dohody mezi výrobci. Viz *Oznámení Úřadu o dohodách, jejichž dopad na hospodářskou soutěž je zanedbatelný*. Dostupné z <https://www.uohs.cz/cs/legislativa/hospodarska-soutez/ceska-republika.html>, nebo *Oznámení Komise o dohodách menšího významu, které výrazně neomezuji hospodářskou soutěž podle čl. 81 odst. 1 smlouvy o založení Evropského společenství (de minimis)* (2001/C. 368/07).

taková je zakázaná ZOHS, resp. SFEU. Znovu by nicméně bylo nespravedlivé, kdyby se taková dohoda stala neplatnou i pro období platnosti patentu, kdy měla legitimní účinky a byla uzavírána v dobré víře. Pokud by šlo o absolutní neplatnost, lze si dokonce představit situaci, že by následně došlo k opakovanému započítání sporu, který byl PFD dohodou zastaven. Legitimní očekávání vztahující se k takovému soudnímu smíru by tak bylo porušeno.

V obou naznačených případech se tak jeví kolísavá neplatnost jako logické řešení. Proto se převzetí tohoto konceptu z common law jeví jako vhodné řešení. Je nicméně nutné připustit, že kolísavá neplatnost nemusí v určitých případech odpovídat již zakotveným důsledkům neplatnosti. Zejména se jedná o případy, kdy je neplatnost přítomná při uzavírání smlouvy, a následně je pak zhojena, jak je naznačeno výše.

5 Závěr

Kolísavá neplatnost nabourává dichotomii relativní a absolutní neplatnosti. Pokud nicméně opustíme tuto tradiční dichotomii, ale zachováme jednotlivé elementy relativní a absolutní neplatnosti, kolísavá neplatnost se z těchto elementů skládá. Z absolutní neplatnosti přijímá pravidlo, že k ní soud přihlíží *ex officio*, z relativní neplatnosti potom aplikuje pravidlo časového určení počátku neplatnosti – stanoví ji *ex nunc*. Touto optikou se tedy nejedná o nic, co by naprosto vybočovalo z teorie práva.

Na druhou stranu je bezpochyby nutné přiznat, že právě vystoupení z klasické dichotomie přináší další otázky, které zpravidla není nutné v rámci této dichotomie řešit. Tímto se rozumí zejména teoretický koncept přípustění uzavření formálně bezvadné smlouvy, která nicméně odporuje zákonu. Zásadně také kolísavá neplatnost nabourává právní jistotu, jelikož strany takové „sporné“ smlouvy, lapidárně řečeno, nemůže mít nikdy klidné spaní. Vždy zde bude praktická nejistota o platnosti nebo neplatnosti takové smlouvy v tom konkrétním okamžiku, přičemž takovéto posuzování bude ve velké většině případů ležet na těchto stranách. Zároveň není ani možné se v této situaci spolehnout na autoritativní určení (ne)platnosti orgánem veřejné moci, jelikož to neplatí bezmezně ani do minulosti, ani do budoucna.

Jelikož jsem se ve své analýze zaměřil na konkrétní problematiku neplatnosti podle § 3 ZOHS a čl. 101 SFEU a pouze ve věcech PFD dohod, a také

s přihlédnutím ke komplikacím, které kolísavá neplatnost obecně přináší, aplikaci kolísavé neplatnosti připouštím a doporučuji pouze na tyto případy. Obecné připuštění kolísavé neplatnosti v teorii práva by rozhodně vyžadovalo mnohem rozsáhlejší analýzu a zřejmě v mnoha konkrétních případech mohou vznikat další problémy, které z povahy věci při porušení § 3 ZOHS nebo čl. 101 SFEU nenastávají. Pro účely soutěžního práva nicméně, v souladu s odbornou literaturou, shledávám koncept kolísavé neplatnosti vhodným a přiléhavým, i když ani v tomto případě není prost komplikací. Výhody dle mého názoru nicméně tyto komplikace převažují.

Literature

BEJČEK, J. *Existenční ochrana konkurence*. Brno: Masarykova univerzita, 1996.

CHOI, W., B DEN UYL. a M. HUGHES. Pay-For-Delay Practices in the Pharmaceutical Sector: Lundbeck, Actavis, and Others. *Journal of Competition Law & Practice*, 2017, roč. 5, č. 1, s. 44–52.

KINDL, J. Protisoutěžní cíl a účinek ve světle poslední judikatury Soudního dvora EU. *Antitrust*, 2014, č. 4, s. 135–140.

KINDL, J. I Komise se může mýlit – ke kauze Expedia [prezentace]. *ÚOHS* [online]. Svatomartinská konference, 2015. Dostupné z: <https://www.uohs.cz/cs/informacni-centrum/konference-a-seminare/uskutecnene-akce/svatomartinska-konference-2015/predstaveni-prednasejicich-a-jejich-prezentace.html>

KINDL, J. a J. MUNKOVÁ. *Zákon o ochraně hospodářské soutěže*. 3. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2016.

KINDL, J. Neplatnost dohod narušujících soutěž. *Antitrust*, 2018, č. 1, s. 16–21.

SKA, N., P. WERNER a Ch. PAUL. Pay-for-delay Agreements: Why the EU Should Judge them by their Effects. *Journal of Competition Law & Practice*, 2017, roč. 8, č. 7, s. 437–450.

SCHAUER, KLETECKA. ABGB-ON. 2013. Cit. dle HANDLAR, J. a E. DOBROVOLNÁ. § 580 [Rozpor s dobrými mravy a se zákonem. Počáteční nemožnost plnění]. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654)*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 2014, s. 2077.

Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 1. 6. 1999, věc *Eco Swiss*, C-126/97.

Rozsudek Court of Appeal ze dne 2. 2. 1999, věc *Passmore v Morland and Co plc and Others CA*, EWCA Civ 696.

Rozsudek Supreme Court ze dne 17. 6. 2013, věc *Federal Trade Commission v Actavis, Inc., et al.* 570 U.S. 756

Rozhodnutí Evropské komise ze dne 19. 6. 2013, věc *Lundbeck*, COMP/39.226.

Rozhodnutí Evropské komise ze dne 10. 12. 2013, věc *Fentanyl*, COMP/39.685.

Rozhodnutí Evropské komise ze dne 9. 7. 2014, věc *Servier*, COMP/39.612.

Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 30. 6. 1966, věc *Société Technique Minière*, 56/65.

Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 12. 12. 1967, věc *Brasserie de Haecht*, 23/67.

Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 1. 6. 1999, věc *Eco Swiss China*, C-126/97.

Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 13. prosince 2012, věc *Expedia*, C-226/11.

Rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 11. 9. 2014, věc *Groupement des cartes bancaires v. Evropská komise*, C-67/13 P.

Rozsudek Tribunálu ze dne 8. 9. 2016, věc *Lundbeck*, T-472/13.

WHISH, R. a D. BAILEY. *Competition Law*. 8. vydání, 2015, Oxford: Oxford University Press.

Contact – e-mail

jan.kupcik@mail.muni.cz

Dosah zákonného předkupního práva

Anna Lebedová

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Příspěvek se zaměřuje na zákonné předkupní právo, jakožto omezení majitele v dispozici s předmětem jeho vlastnického práva. Pozornost je soustředěna na rozsah účinků zákonného předkupního práva, jímž je kupříkladu předkupní právo spoluvlastníka nemovité věci a zákonné předkupní právo ve smyslu § 3056 občanského zákoníku. Klíčovou je především otázka, vztahuje-li se zákonem založené předkupní právo též na bezúplatné převody vlastnického práva. Příspěvek se při současné reflexi již za účinnosti dřívější právní úpravy probíhající odborné diskuse snaží nalézt řešení nastíněné problematiky, přičemž neopomíjí též dopady novelizace občanského zákoníku.

Keywords in original language

Zákonné předkupní právo; Bezúplatný převod; Vlastnictví; Kupní smlouva; Darování; Superficies solo cedit.

Abstract

This article focuses on the legal pre-emptive right – owner's limitation in the handling with his property. It deals specifically with § 1124 and § 3056 of the Czech Civil Code. It concentrates especially on its scope of legal effects and the main issue is if the legal pre-emption right applies to free transfers of property right. This contribution reflects also the recent change to the Czech Civil Code by the Act no. 460/2016.

Keywords

Legal Pre-emptive Right; Free Transfer of Rights; Property; Contract of Purchase; Donation; Superficies Solo Cedit.

1 Úvodem

Jedním z pilířů soukromého práva, je bezesporu i zásada autonomie vůle, v níž „*se odráží požadavek lidské svobody a možnosti svobodného rozhodování a jednání. Stručně ji lze vystihnout jako širokou možnost soukromoprávních subjektů utvářet soukromoprávní vztahy podle jejich svobodné vůle.*“¹ Tato volnost svědčící samozřejmě též subjektům právních vztahů podle občanského práva pak může být omezena a to jednak dobrovolně (dohodou stran), či ze zákona. Nelze tak ovšem nad rámec vymezený právním řádem, neboť princip autonomie vůle je garantován i normami ústavního práva.²

Předkládaný příspěvek se v nastíněném směru zaměří především na dispoziční omezení vlastníka věci, jež představuje předkupní právo. Věnovat se budeme i smluvnímu předkupnímu právu, pozorněji se ovšem zaměříme na předkupní právo zákonné. Konkrétně se pak budeme soustředit na rozsah jeho účinků, zejména lze-li je vztáhnout i na bezúplatné převody. V pojednání zacílíme především na zákonné předkupní právo spoluvlastníků ve smyslu § 1124 a § 1125 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku (dále jen „o. z.“), jakož i na zákonné předkupní právo podle § 3056 o. z. a jeho výklad. V rámci interpretace posledně citovaného ustanovení si dovolíme krátký exkurs do německé právní úpravy. V souvislosti s nastíněnou problematikou pak neopomeneme reflektovat, jak se jmenovaných ustanovení dotkla první komplexní novela občanského zákoníku.

2 Předkupní právo smluvní

Předkupní právo bývá v soukromoprávních kodexech systematicky řazeno typicky mezi vedlejší ujednání při kupní smlouvě.³ V rámci občanského zákoníku hovoříme konkrétně o ustanovení § 2140 o. z. a je následujících normách, jejichž předobrazem a inspiračním zdrojem byl německý občanský zákoník.⁴

¹ LAVICKÝ, P. In: LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část* (§ 1–654). *Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 55–56.

² Čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, srov. též náleze Ústavního soudu ze dne 12. 5. 2004, sp. zn. I. ÚS 167/04, a usnesení téhož soudu ze dne 9. 3. 2006, sp. zn. II. ÚS 3/06.

³ Viz Část čtvrtá, hlava II, díl 1, oddíl 2, pododdíl 4 českého občanského zákoníku.

⁴ Konkrétně § 463–473 Německého občanského zákoníku (BGB), viz též TICHÝ, L. a kol. *Kupní smlouva v novém občanském zákoníku: komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 315–318.

Jde o omezení vlastníka v dispozici s věcí, jež je zmíněným právem zatížena. Jeho obsah představuje povinnost majitele předmětné věci nabídnout ji oprávněnému z předkupního práva ke koupi v případě, uvažuje-li o prodeji třetí osobě. Účinky předkupního práva mohou být sjednány i na jiné způsoby zcizení, než pouze na koupi. Dnes platný a účinný občanský zákoník rozlišuje mezi předkupníkem, dlužníkem a koupěchtivým. Jedná se o subjekty, jichž se rozebírané smluvní ujednání týká. Předkupníkem zákon rozumí osobu z předkupního práva oprávněnou, její protistranu (povinného) pak označuje jako dlužníka a pro třetí osobu, s níž má vlastník věci v úmyslu kontrakt uzavřít, zavádí označení koupěchtivý.⁵

Pravidla pro smluvní předkupní právo obsažená v odkazovaných ustanoveních § 2140 a násl. o. z. pak podle judikatury Nejvyššího soudu⁶ naleznou užití i v případě zákonného předkupního práva. Nestanoví-li tedy právní předpis jinak, lze subsidiárně aplikovat právě normy regulující předkupní právo sjednané smluvně. Citovaný názor přijala judikatura i ve vztahu k nyní účinnému občanskému zákoníku. Na své dřívější závěry odkázal Nejvyšší soud ve vztahu k předkupnímu právu podle § 3056 o. z. například ve svém rozhodnutí sp. zn. 22 Cdo 3407/2015.⁷

3 Zákonné předkupní právo

Ač je institut předkupního práva zpravidla chápán jako ujednání související s kontraktačním procesem, tedy dohoda stran, již pro futuro dobrovolně za konkrétním účelem podmiňují svá dispoziční oprávnění (srov. § 2140 a násl. o. z.), zná český právní řád i obdobná omezení vyplývající přímo ze zákona. Ze zákonných předkupních práv jmenujme zejména ve smyslu § 704 odst. 2 o. z. předkupní právo člena rodiny k podílu na rodinném závodu, účastní-li se jeho provozu, jež je ovšem vylučitelné ujednáním zainteresovaných subjektů. Dále je to kupříkladu předkupní právo nájemce k bytové jednotce při jejím prvním převodu, vznikla-li tato rozdělením práva k domu

⁵ Podrobněji ke smluvnímu předkupnímu právu např. SVOBODA, L. In: HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 110–136; TICHÝ, L. k § 2140 a násl. In: ŠVESTKA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář Svazek V (§ 1721 až 2520)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014.

⁶ Zejména srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2003, sp. zn. 33 Odo 178/2003.

⁷ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2015, sp. zn. 22 Cdo 3407/2015.

nebo pozemku na vlastnické právo k jednotkám (srov. § 1187 odst. 1 o. z.). Rovněž lze zmínit předkupní právo stavebníka podle § 1254 o. z. k pozemku zatíženého právem stavby, jakož i jemu odpovídající předkupní právo vlastníka pozemku k právu stavby na něm vázoucím. Často diskutovaným je pak předkupní právo spoluvlastníka ve smyslu § 1124 o. z., o němž bude pojednáno dále, a předkupní právo předvídané přechodným ustanovením § 3056 o. z., jež bude rovněž předmětem dalšího výkladu. Mimo rámec občanského zákoníku lze zmínit předkupní právo podle zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavebního zákona) – konkrétně jeho § 101, či předkupní právo státu podle § 61 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, jakož i předkupní právo nájemce v intencích § 22 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku (zákon o půdě).

3.1 § 1124 a předkupní právo spoluvlastníků

Nyní blíže k předkupnímu právu spoluvlastníků při převodu spoluvlastnického podílu k nemovitým věcem. Původní dikce § 1124 o. z. v prvním účinném znění (resp. účinném do 31. 12. 2017) měnila do té doby zastávaný náhled na předkupní právo mezi spoluvlastníky nemovité věci, pročez si na tomto místě dovolíme drobný historický exkurz. Jak uvádí v komentáři k občanskému zákoníku Králík, nemá citované ustanovení „*přímý inspirační zdroj v žádném z dosavadních občanských zákoníků*“⁸. Dle důvodové zprávy byly citované normě vzorem francouzský Code civil či Lucemburská právní úprava.⁹ Obecný zákoník občanský¹⁰ předpokládal toliko smluvní zřízení předkupního práva mezi spoluvlastníky, jímž by bylo bráněno vstupu nežádoucích subjektů do „společenství“¹¹. Naopak po něm účinné občanské

⁸ KRÁLÍK, M. In: SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 474.

⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku. *obcanskyzakonik.justice.cz* [online]. Ministerstvo spravedlnosti ČR, © 2010 – 2015, s. 293–294 [cit. 10. 1. 2018].

¹⁰ Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecný občanský zákoník z roku 1811 (známý jako ABGB).

¹¹ ROUČEK, F., J. SEDLÁČEK a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a na Podkarpatské Rusi. Díl třetí, (§ 531 až 858)*. Reprint původního vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, Komentáře velkých zákonů československých, s. 603.

zákoníky – ať už tzv. střední občanský zákoník z roku 1950¹², nebo do roku 2014 účinný občanský zákoník z roku 1964 (zákona č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů – dále též jen „obč. zák.“) – zákonné předkupní právo spoluvlastníků znaly, a jeho prolomení připouštěly toliko v případě převodu spoluvlastnického podílu osobě zcizujícímu spoluvlastníku blízké. Konkrétně lze poukázat na ustanovení § 375 a násl. středního občanského zákoníku, v případě zákoníku občanského z roku 1964 bylo vylíčené pravidlo zakotveno v jeho § 140¹³, a jeho existence byla následně časově omezena v intencích § 3062 o. z.

Ze shora uvedeného je tak patrné, že popsané předkupní právo má ať už v jakékoliv podobě v českém právním řádu jistou tradici. Nadále si však dovolíme soustředit se blíže toliko na problematiku zákonného předkupního práva konstituovaného mezi spoluvlastníky, resp. vlastníkem pozemku a majitelem na něm stojící stavby, jež je samostatnou nemovitou věcí, a především na dosah jeho účinků, konkrétně vztahuje-li se líčené dispoziční omezení i na případy bezúplatného převodu vlastnického práva, jenž by tak byl ze zákona podmíněn právě nabídnutím jeho předmětu určitému okruhu osob, či konkrétnímu subjektu. I s ohledem na takto vymezený rozsah příspěvku si dovolíme rezignovat na podrobnější zamýšlení stran časového či subjektivního omezení zákonného předkupního práva dle § 1124 o. z.

Dříve účinný občanský zákoník (obč. zák.), jak již bylo výše připomenuto, obsahoval úpravu zákonného předkupního práva vztahujícího se na věci v podílovém spoluvlastnictví ve svém ustanovení § 140, dle něhož převádí-li se spoluvlastnický podíl, svědčí spoluvlastníkům předkupní právo, ledaže jde o převod osobě blízké (§ 116 a § 117 obč. zák.). Zákonné předkupní právo tak bylo právním předpisem konstituováno typicky mezi spoluvlastníky. V řadách juristů zabývajících se oblastí věcných práv se na stránkách odborných periodik svého času rozhořela poměrně živá diskuse o tom, zda se shora citované pravidlo vztahuje i na bezúplatné dispozice

¹² Zákon ze dne 23. 11. 1950, č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, znám jako tzv. „střední občanský zákoník“.

¹³ Blíže viz KRÁLÍK, M. In: ŠVESTKA, J. *Občanský zákoník: komentář. I, § 1-459*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009. Velké komentáře, s. 876–890. Či též KRÁLÍK, M. *Podílové spoluvlastnictví v občanském zákoníku*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, Beckova edice právní instituty, s. 205–221.

se spoluvlastnickým podílem, a uplatní-li se tedy zákonné předkupní právo například i v případě darování. Bude-li takovému právnímu jednání (tehdejší terminologií právnímu úkonu) rovněž muset předcházet nabídka k převodu adresovaná oprávněnému z předkupního práva. Naznačená právní otázka byla řešena i na půdě Nejvyššího soudu, a byl to právě jeho rozsudek ze dne 20. 10. 2008, sp.zn. 22 Cdo 2408/2007, a v něm prezentované závěry, jež zmiňovanou diskusi rozpoutaly. Ve vztahu k řečenému lze především poukázat na příspěvky JUDr. Spáčila v časopise *Právní rozhledy*¹⁴, v nichž zmiňovanou rozpravu shrnuje a velmi precizně obhajuje svůj náhled, jakož i důsledně polemizuje s názory svých oponentů. Mínění JUDr. Spáčila očekávaně koresponduje s vyzněním shora jmenovaného rozhodnutí, dle něhož se aplikace § 140 obč. zák. na případy bezúplatných převodů vlastnického práva (typicky darování) nerozšiřuje.

Do vylíčené a prostřednictvím judikatury vyjasněné situace významně zasáhla rekodifikace českého občanského práva a účinnost zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku. Nová koncepce civilního práva zprvu upustila od původního pojetí zákonného předkupního práva mezi spoluvlastníky pro případ zcizení některého ze spoluvlastnických podílů.¹⁵ Došlo k zúžení zákonného předkupního práva vyjádřenému dikcí ustanovení § 1124 odst. 1 o. z., jež nadále dopadalo toliko na případy, v nichž bylo spoluvlastnictví založeno pořízením pro případ smrti nebo jinou právní skutečností tak, že spoluvlastníci nemohli svá práva a povinnosti od počátku ovlivnit (a tedy si kupř. spoluvlastnické právo upravit smluvně)¹⁶. Odstavec 2 řečené normy pak stanovil, že se předkupní právo vztahuje i na bezúplatné převody vlastnického práva, přičemž dle jeho věty druhé zmíněné pravidlo platí i pro ostatní zákonná předkupní práva. Novela občanského zákoníku provedená zákonem č. 460/2016 Sb. (dále též jen „novela“) se ovšem údajně pro neosvědčení v praxi¹⁷ opět navrácí k obecnému předkupnímu

¹⁴ SPÁČIL, J. Zákonné předkupní právo spoluvlastníka – další vývoj v teorii i judikatuře. *Právní rozhledy*, 2011, č. 9, s. 325.

¹⁵ Srov. ELIÁŠ, K. a M. ZUKLÍNOVÁ. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. Praha: Linde Praha, a. s., 2001, s. 191.

¹⁶ Vyloučeny byly z dosahu aplikace § 1124 odst. 1 o. z. taxativně převody mezi manželi, sourozenci a příbuznými v řadě přímé.

¹⁷ Viz NAUŠOVÁ, K. Novela občanského zákoníku a souvisejících zákonů od 28. 2. 2017. *Daňová a hospodářská kartotéka (Wolters Kluwer)*, 2017, č. 4, s. 29.

právu spoluvlastníka k podílu na nemovité věci, obdobně jako tomu bylo za účinnosti občanského zákoníku z roku 1964, přičemž z nastíněného režimu vyjímá toliko jeho převod osobě spoluvlastníku blízké. Dále právní úprava setrvává i na koncepci, dle níž se zmíněné předkupní právo mezi spoluvlastníky vztahuje i na bezúplatné převody dotčeného podílu. Zákonodárce ovšem pravidlo zakotvené v § 1124 odst. 2, věť druhé, o. z., ve znění do 31. 12. 2017, bez bližších indicií¹⁸ líčenou změnu zdůvodňujících vypouští. Nabízí se tedy přirozeně otázka, jak má být nyní nazíráno na další zákonná předkupní práva. Jakož i jaké jsou účinky takového omezení zcizování dotčené věci, především tedy v případě bezúplatného převodu vlastnického práva k věci, na níž vázne. Komplexní, resp. jednoznačné řešení nastíněné problematiky prozatím v literatuře ani judikatuře nejvyšších soudů nenalezneme. Je tedy otázkou, vztahuje-li se i po novele občanského zákoníku každé zákonné předkupní právo na bezúplatné převody. Někteří autoři uvedenou změnu spočívající v absenci věty druhé odst. 2 § 1124 o. z. nereflexují¹⁹, jiní v řečeném spatřují problematiku, již se bude muset napříště zabývat judikatura, neboť se jedná o otázku praktickou, nikoliv „toliko akademickou“ jak ji označuje Králík ve svém článku, v němž na uvedené naráží v souvislosti přechodnými ustanoveními a předkupním právem spoluvlastníků k podílům na společné věci²⁰.

3.2 Zákonné předkupní právo podle § 3056 o. z.

Oním dalším z příkladů zákonného předkupního práva je mimo zmiňovaného nárok spoluvlastníka na nabídku koupě spoluvlastnického podílu, též předkupní právo, které vzniklo k 1. 1. 2014 ze zákona mezi vlastníkem pozemku a majitelem na něm stojící stavby, nebyla-li jimi v rozhodném okamžiku tatáž osoba (srovnej § 3056 o. z.²¹). Účelem popsaného pravidla je budoucí

¹⁸ Odpověď nepodává ani důvodová zpráva k novele občanského zákoníku.

¹⁹ KITTEL, D. Novela NOZ a ZOK z pohledu notářské praxe. *Ad Notam.*, 2017, č. 1, s. 10.

²⁰ KRÁLÍK, M. Podílové spoluvlastnictví: přechodná ustanovení a judikatura Nejvyššího soudu. *Bulletin advokacie*, 2017, č. 4, s. 28.

²¹ § 3056 odst. 1 o. z.: „Vlastník pozemku, na němž je zřízena stavba, která není podle dosavadních právních předpisů součástí pozemku a nestala se součástí pozemku ke dni nabytí účinnosti tohoto zákona, má ke stavbě předkupní právo a vlastník stavby má předkupní právo k pozemku. Předkupní právo vlastníka pozemku se vztahuje i na podzemní stavbu na stejném pozemku, která je příslušenstvím nadzemní stavby. K ujednáním vylučujícím nebo omezujícím předkupní právo se nepřihlíží.“

sjednocení vlastnictví k pozemkům a stavbám na nich zřízených v rukou totožného subjektu, aby tak bylo učiněno za dost do českého právního řádu znovu zaváděné²² zásadě superficies solo cedit. Komentář k občanskému zákoníku²³ uvádí, že obsah zmíněného zákonného předkupního práva se bude patrně v intencích § 11 o. z. řídit podle § 2140 a násl. o. z., jež upravují předkupní právo sjednané smlouvou. Uvedený názor si dovolíme doplnit o poukaz na shora již vzpomínaný § 1124 o. z., který na zákonné předkupní právo též výslovně pamatuje. A ve znění před novelou občanského zákoníku dokonce ve svém odstavci 2, větě druhé, o. z. ve znění do 31. 12. 2017, explicitně stanovil, že se i další zákonem založená předkupní práva (tudíž i to zakotvené v rozebíraném ustanovení § 3056 o. z.) vztahují na bezúplatné dispozice s vlastnickým právem. Je pak nasnadě otázka, jaké účinky budou v souvislosti se shora nastíněnými změnami provedenými novelou občanského zákoníku spojovány s tímto zákonným předkupním právem. Jistě bude zapotřebí brát na zřetel skutečnost, že cílem citovaného § 3056 o. z. a s ním souvisejících norem je právě výše popsané sjednocení vlastnictví k pozemku a stavbám, jež se na něm nalézají. Za této situace nabývá na významu i úvaha, nebránilo-li by právě snazšímu naplnění jeho účelu omezit účinky předkupního práva toliko na úplatný převod vlastnického práva k dotčenému pozemku či stavbě na něm, jež mají v okamžiku naznačené dispozice odlišné majitele.

4 Exkurz do německé právní úpravy

Konkrétně v souvislosti se zákonným předkupním právem konstituovaným mezi vlastníkem pozemku a majitelem stavby na něm ve smyslu § 3056 o. z. nabízí se nahlédnout do německé právní úpravy, jež se v počátku devadesátých let dvacátého století potýkala s obdobnou problematikou realizace návratu superficiální zásady do právního prostředí, a z níž čerpal inspiraci i český zákonodárce²⁴. Obdobu pravidla § 3056 o. z., nicméně v tamních normách nenalezneme. Řešení, jež se tomu českému svou koncepcí zřejmě nejvíce blíží, je patrně konstrukce jakéhosi zákonného práva na uzavření

²² K vyjádření volíme průběhovou formu slovesa, neboť proces nepovažujeme za ukončený.

²³ SPÁČIL, J. In: SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1235.

²⁴ Především stran § 3054 a násl. o. z.

kupní smlouvy – *das Ankaufsrecht*, které je upraveno v § 61 a násl. německého zákona Gesetz zur Sachenrechtsbereinigung im Beitrittsgebiet²⁵, jehož předmětem bylo upravit právní vztahy k pozemkům v nových spolkových zemích²⁶ (dále jen „SachenRBERG“). *Ankaufsrecht* bylo jedním z instrumentů (obdobně tedy jako v českém právním prostředí předkupní právo dle § 3056 o. z.) sloužících ke sjednocení vlastnictví, resp. k úpravě stávajících majetkových poměrů, k pozemku a stavbě na něm zřízené v ruku jediného subjektu, aby tak napříště mohlo být na stavbu nahlíženo jako na součást pozemku pod ní. Vedle něj znal zákon i možnost zřízení práva stavby, k čemuž vyzbrojil majitele stavby (resp. uživatele pozemku – *der Nutzer*) nárokem požadovat jeho konstituci.²⁷ Namísto práva na zřízení práva stavby byla ovšem spíše využívána možnost stát se vlastníkem pozemku právě prostřednictvím kupní smlouvy ve smyslu speciálních ustanovení SachenRBERG, a to především pro svou praktičnost²⁸, byť ani tento institut se při svém využití neobešel bez praktických problémů.²⁹ Právní normy jej regulující pak zjevně preferovaly úpravu daných vztahů tak, aby vlastnictví k oběma do té doby samostatným věcem bylo nadále soustředěno v majetkové sféře vlastníka stavby. Účelem popsaného rozhodnutí zákonodárce, jež bylo z pohledu norem německého občanského zákoníku³⁰ překvapivé, a to především s ohledem na výsostné postavení, jehož se dostávalo pozemkovému vlastnictví³¹, byla

25 Gesetz zur Sachenrechtsbereinigung im Beitrittsgebiet (Sachenrechtsbereinigungsgesetz – SachenRBERG), Sachenrechtsbereinigungsgesetz vom 21. September 1994 (BGBl. I S. 2457), das zuletzt durch Artikel 21 des Gesetzes vom 23. Juli 2013 (BGBl. I S. 2586) geändert worden ist.

26 Tzv. Beitrittsgebiets, jimiž se dle čl. 3 Einigungsvertrag (smlouva o znovusjednocení Německa) rozuměly spolkové země tvořící bývalou Německou demokratickou republiku.

27 SCHNABEL, G. Überlassungsverträge und „unechte Datschen“ im Sachenrechtsbereinigungsgesetz. *Deutsch-Deutsche Rechts-Zeitschrift* (DtZ 1995, 258). Dostupné z: <http://Beck-online.de> [Právní informační systém].

28 Blíže k tomu viz ETZBACH, E. Der Grundstückskaufvertrag nach dem Sachenrechtsbereinigungsgesetz – Verfahren und Gestaltungszwang. *Zeitschrift für Vermögens- und Investitionsrecht* (VIZ 1996, 305). Dostupné z: <http://Beck-online.de> [Právní informační systém].

29 Ibid.

30 Německý občanský zákoník, Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 20. Juli 2017 (BGBl. I S. 2787) geändert worden ist.

31 Viz SCHMIDT-RÄMTSCH, J. Einführung in die Sachenrechtsbereinigung – *Zeitschrift für Vermögens- und Investitionsrecht* (VIZ 1994, 441). Dostupné z: <http://Beck-online.de> [Právní informační systém].

zejména ochrana investic představovaných právě dotčenými stavbami³². Za splnění určitých předpokladů bylo ovšem přípustné, aby ve smyslu § 81–84 SachenRBERG nabyl vlastnické právo ke stavbě i majitel pozemku.

Nicméně obdobná otázka, jako v případě české právní úpravy – tedy nastupují-li účinky zákonného předkupního práva i při bezúplatných převodech jím zatížené nemovitosti, v německé právní realitě nevytvářela. A to právě v důsledku odlišné koncepce, realizované skrze jiné právní nástroje, sjednocení vlastnického práva ke stavbám a pozemku a jejich právního spojení. Naši sousedé totiž k vyřešení nastalé situace zvolili v mnoha ohledech odlišný institut, a sice zákonné právo na uzavření kupní smlouvy. Řečené opravňovalo uživatele stavby nárokovat proti vlastníku půdy uzavření kupní smlouvy ve smyslu SachenRBERG, a současně povinovalo majitele pozemku k jeho přijetí, bylo-li zákonným předpokladům dostáno.³³ Dle německého práva přecházel nárok na uzavření kupní smlouvy i na právní nástupce uživatele³⁴, stejně jako námitky vůči němu svědčící vlastníku pozemku zase na jeho právního nástupce³⁵. Tito ovšem i nadále setrvali v postavení budoucího kupujícího (uživatel a jeho právního nástupce) a prodávajícího (vlastník pozemku a jeho následovníci). Zjevná tedy je odlišnost v oprávněních i povinnostech obou zúčastněných stran v režimu českého a německého práva. Oproti řečenému totiž vzájemné předkupní právo podle české úpravy svědčí bez rozdílu oběma zúčastněným subjektům (jak vlastníku stavby, tak majiteli pozemku, na němž stojí)³⁶. S ohledem na vylíčené proto nelze *das Ankaufsrecht* srovnávat s předkupním právem a hledat v jeho realizaci analogicky odpovědi na v českém právním prostředí (v souvislosti s účinky předkupního práva) vyvstanuvší problémy. Jeví se proto nevyhnutelným uzavřít, že ani skrze inspiraci německým řešením se nelze dobrat uspokojivého zodpovězení shora vytyčených otázek.

³² Princip Kdo seje, ten sklízí – „*Wer säht, der mäht*“ – viz VOSSIUS, Oliver. *Sachenrechtsbereinigungsgesetz: Kommentar*. 10. vyd. München: Beck, 1995, s. 95–97.

³³ Podrobněji srovnej především SCHMIDT-RÄMTSCH, J, 1994, op. cit.

³⁴ Viz PURPS, T. Problemfälle der Sachenrechtsbereinigung. *Zeitschrift für Vermögens- und Investitionsrecht* (VIZ 1995, 565). Dostupné z: <http://Beck-online.de> [Právní informační systém].

³⁵ Srov. SCHMIDT-RÄMTSCH, J, 1994, op. cit.

³⁶ Srovnej opět § 3056 o. z.

5 Předkupní právo a bezúplatné převody

Dovolíme si tedy vrátit se do prostředí českého. Ve shora vzpomínaných příspěvcích JUDr. Spáčil odůvodňuje svůj názor, dle něhož se zákonné předkupní právo podle § 140 obč. zák. vztahovalo toliko na převody úplatné, přičemž neopomíná vypořádat se s argumenty svých oponentů. Z tam řečeného lze shrnout, že jedním z podstatných důvodů, svědčící ve prospěch závěru zastávaného JUDr. Spáčilem i Nejvyšším soudem (viz shora zmiňovaný rozsudek sp. zn. 22 Cdo 2408/2007) byl argument, jímž do probíhající diskuse přispěli J. Švestka a J. Mikeš v článku „Znovu k zákonnému předkupnímu právu podílových spoluvlastníků“.³⁷ Tam upozornili, že v případě, převede-li vlastník bezúplatně společnou věc, k níž dalšímu spoluvlastníku svědčí předkupní právo, má z něj oprávněný možnost namítat relativní neplatnost takové dispozice (právního úkonu) podle § 40a obč. zák. Zastávají názor JUDr. Spáčila, dle něhož „nelze dobře určit cenu za takto převážený spoluvlastnický podíl, za který by jej mohl oprávněný spoluvlastník koupit, neboť tato cena je přílišně individuální.“³⁸ Vylučují též možnost stanovit ji pomocí ceny obvyklé, cenu za spoluvlastnický podíl bezúplatně převedený nelze „nějakým způsobem zprůměrovat“³⁹.

Podle pravidla zakotveného v § 1124 odst. 2, části věty před středníkem, o. z. ovšem napříště platí, že zákonné předkupní právo konstruované mezi spoluvlastníky nemovité věci nalezne uplatnění i v případě bezúplatných dispozic s konkrétním spoluvlastnickým podílem. Zákonodárce se tak definitivně odchýlil od dříve judikaturou přijatého názoru, vztáhl-li účinky popsaného zákonného předkupního práva i na neúplatné převody. V případě zamýšleného bezúplatného převodu spoluvlastnického podílu nemovité věci mají pak v intencích posledně zmiňované normy spoluvlastníci právo podíl vykoupit za cenu obvyklou, čímž rovněž pozbývá relevance výše uvedený argument uplatňovaný zastánci opačného přístupu. Prodělala-li koncepce zákonného předkupního práva mezi spoluvlastníky nemovité věci takové podstatné změny, jeví se případným se líčenými otázkami nyní již ve vztahu

³⁷ MIKEŠ, J. a J. ŠVESTKA. Znovu k zákonnému předkupnímu právu podílových spoluvlastníků, *Právní rozhledy*, 2010, č. 8, s. 325.

³⁸ *Ibid.*

³⁹ *Ibid.*

k zákonným předkupním právům dle o. z. znovu za reflexe nových aspektů opětovně zabývat.⁴⁰

Co se pak týče ostatních zákonných předkupních práv, zejména shora zmiňovaného předkupního práva ve smyslu § 3056 o. z., dovoluujeme si předestřít následující shrnutí. Vzájemné předkupní právo mezi vlastníkem pozemku a majitelem na něm zřízené stavby k oběma dotčeným nemovitostem vzniklo ze zákona právě v důsledku pravidla v posledně citovaném ustanovení. Jedná se tedy bezesporu o zákonné předkupní právo. Jeho specifikem je kromě účelu, jímž bylo napomoci znovuzavedení superficiální zásady do českého právního řádu, též to, že ke dni účinnosti (28. 2. 2017) novely občanského zákoníku zákonem č. 460/2016 Sb. zaniklo – viz část první, čl. II. bod 2 jmenovaného zákona⁴¹. Aplikace jmenovaného přechodného ustanovení v části konstitující předkupní právo je tak časově omezena, neboť se může vztahovat toliko na převody uskutečněné po 1. 1. 2014⁴² a před koncem února roku 2017. Jelikož pravidlo zakotvené v § 1124 odst. 2, větě druhé, o. z., ve znění do 31. 12. 2017, dle něhož se i ostatní zákonná předkupní práva vztahují rovněž na bezúplatné převody předmětné věci, bylo zmiňovanou novelou zrušeno až s účinností k 1. 1. 2018, lze uzavřít, že předkupní právo v intencích § 3056 odst. 1 o. z. se vztahovalo i na bezúplatné dispozice s vlastnickým právem (např. darování). Vyslovený závěr ostatně dle našeho názoru odpovídá též účelu § 3056 o. z. Smyslem souboru přechodných ustanovení, jehož je i posledně zmíněná norma součástí, bylo definitivní vyřešení vztahů mezi majitelem pozemku a vlastníkem na něm stojící stavby, jež jsou i přes zákonnou dikci § 506 o. z., který předvídá, že stavba je součástí pozemku, samostatnými věcmi. Rovněž prostřednictvím rozebírané normy tak měl být realizován „návrát“ k respektování superficiální zásady v českém právním řádu.

⁴⁰ K následkům porušení předkupního práva, jež ovšem nejsou cílem předkládaného pojednání, viz kupříkladu PORKERT, J. Dispoziční omezení spoluvlastnického práva a ochrana spoluvlastníka věci nemovité po zúžení rozsahu zákonného předkupního práva. *Bulletin advokacie*, 2016, č. 3, s. 25.

⁴¹ Dle části první, čl. II. bodu 2: „Předkupní právo podle § 3056 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., ke stavbě podle § 509 zákona č. 89/2012 Sb., ve znění účinném ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona, jakož i předkupní právo, které takto vzniklo k pozemku, na němž je tato stavba zřízena, zaniká dnem nabytí účinnosti tohoto zákona.“

⁴² Srovnej též usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. 7. 2015, sp. zn. 22 Cdo 2252/2015.

Zajímavým se jeví, jak nastíněnou otázku – dosahy účinků zákonného předkupního práva, zejména na bezúplatné převody – řešit ve vztahu k ostatním typům zákonného předkupního práva v situaci, kdy napříště v občanském zákoníku absentuje závěrečná douška v § 1124 odst. 2, větě druhé o. z., ve znění do 31. 12. 2017. Domníváme se, že primárně bude zapotřebí pátrat po smyslu každého zákonného předkupního práva, tedy po záměru, s nímž zákonodárce přistoupil k dispozičnímu omezení vlastníka věci v daném případě. Nepříčilo-li by se to právě účelu konkrétního institutu, jeví se představitelnou analogická aplikace pravidla v § 1124 odst. 2, části věty před středníkem, o. z. i na tyto situace, pročez nevylučujeme dopad specifického předkupního práva i na bezúplatné dispozice. Snad i pod vlivem v podstatě dosavadní přítomnosti zákonné dikce: „*To platí i v jiných případech zákonného předkupního práva.*“⁴³, tudíž uzavíráme, že dopad zákonného předkupního práva lze za splnění dalších shora naznačených předpokladů dovést i při absenci explicitní zákonné úpravy.

6 Závěrem

Předkupní právo je tradičním institutem omezujícím dispoziční oprávnění vlastníka věci jím zatížené a sloužící k právní jistotě v individuálních právních vztazích. Může být sjednán, či založen zákonem. Již za dřívější právní úpravy (za účinnosti obč. zák.) byla otázka rozsahu účinků zákonného předkupního práva spoluvlastníků řešena judikaturou Nejvyššího soudu, dle níž se nevztahovalo na bezúplatné převody vlastnického práva – kupříkladu darování. Naproti tomu dnes platný a účinný občanský zákoník v § 1124 odst. 2, části věty před středníkem, o. z. explicitně stanoví, že zákonné předkupní právo spoluvlastníků nemovité věci se vztahuje i na bezúplatné převody. Do nedávna bylo dokonce určeno, že se citované pravidlo uplatní i v případě ostatních zákonných předkupních práv. V souvislosti s tím a shora předestřenými argumenty jsme dospěli k závěru, dle něhož je představitelné, aby se obdobné pravidlo analogicky (i po novele občanského zákoníku) aplikovalo rovněž na další zákonem založená předkupní práva, nepříčilo-li se to jejich smyslu. Cena, za niž by předmětná věc byla nabízena ke koupi předkupníkovi, by pak měla být stanovena jako cena obvyklá, jak

⁴³ § 1124 odst. 2, věta druhá, o. z. ve znění do 1. 1. 2018.

ostatně předvídá též § 1124 odst. 2, část věty za středníkem, o. z. Naznačená úvaha by tak dle našeho názoru předcházela aplikaci ustanovení o smluvním předkupním právu, již ovšem bez dalšího nevyklučuje.

Při podrobnějším zaměření se na předkupní právo podle § 3056 o. z. a jeho „období“ (alespoň co do účelu daného institutu) v právním řádu německém, jsme se dobrali závěru, že na vytyčené otázky v právní úpravě našich západních sousedů nelze nalézt uspokojivé odpovědi, a to především vzhledem k odlišné koncepci právního nástroje, jenž byl k obdobnému záměru zvolen německým zákonodárcem. V důsledku rozdílné účinnosti změn provedených novelou občanského zákoníku lze ovšem uzavřít, že konkrétně předkupní právo ve smyslu § 3056 o. z. se vztahovalo také na bezúplatné převody, neboť k derogaci pravidla v § 1124 odst. 2, věť druhé, o. z. ve znění do 31. 12. 2017, došlo až po té, co zanikla předkupní práva založená přechodným ustanovením § 3056 o. z.

Literature

- ELIÁŠ, K. a M. ZUKLÍNOVÁ. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. Praha: Linde, 2001, 302 s. ISBN 80-7201-313-0.
- ETZBACH, E. Der Grundstückskaufvertrag nach dem Sachenrechtsberinigungsgesetz – Verfahren und Gestaltungszwang. *Zeitschrift für Vermögens- und Investitionsrecht* (VIZ 1996, 305). Dostupné z: <http://Beck-online.de> [Právní informační systém].
- HULMÁK, M. a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055–3014). Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, 2072 s. ISBN 978-80-7400-287-8.
- KITTEL, D. Novela NOZ a ZOK z pohledu notářské praxe. *Ad Notam*, 2017, č. 1, s. 10.
- KRÁLÍK, M. *Podílové spoluvlastnictví v občanském zákoníku*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, Beckova edice právní instituty, 516 s. ISBN 978-80-7400-400-1.
- KRÁLÍK, M. Podílové spoluvlastnictví: přechodná ustanovení a judikatura Nejvyššího soudu. *Bulletin advokacie*, 2017, č. 4, s. 28.
- LAVICKÝ, P. a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, 2400 s. ISBN 978-80-7400-529-9.

- MIKEŠ, J., ŠVESTKA, J. Znovu k zákonnému předkupnímu právu podílových spoluvlastníků, *Právní rozhledy*, 2010, č. 8, s. 325.
- NAUŠOVÁ, K. Novela občanského zákoníku a souvisejících zákonů od 28. 2. 2017. *Daňová a hospodářská kartotéka (Wolters Kluwer)*, 2017, č. 4, s. 29.
- PORKERT, J. Dispoziční omezení spoluvlastnického práva a ochrana spoluvlastníka věci nemovité po zúžení rozsahu zákonného předkupního práva. *Bulletin advokacie*, 2016, č. 3, s. 25.
- PURPS, T. Problemfälle der Sachenrechtsbereinigung. *Zeitschrift für Vermögens- und Investitionsrecht* (VIZ 1995, 565). Dostupné z: <http://Beck-online.de> [Právní informační systém].
- ROUČEK, F., J. SEDLÁČEK a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a na Podkarpatské Rusi. Díl třetí, (§ 531 až 858.)*. Reprint původního vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, Komentáře velkých zákonů československých, 680 s. ISBN 80-85963-74-4.
- SCHMIDT-RÄMTSCH, J. Einführung in die Sachenrechtsbereinigung – *Zeitschrift für Vermögens- und Investitionsrecht* (VIZ 1994, 441). Dostupné z: <http://Beck-online.de> [Právní informační systém].
- SCHNABEL, G. Überlassungsverträge und „unechte Datschen“ im Sache nrechtsbereinigungsgesetz. *Deutsch-Deutsche Rechts-Zeitschrift* (DtZ 1995, 258). Dostupné z: <http://Beck-online.de> [Právní informační systém].
- SPÁČIL, J. Zákonné předkupní právo spoluvlastníka – další vývoj v teorii i judikatuře. *Právní rozhledy*, 2011, č. 9, s. 325.
- SPÁČIL, J. a kol. *Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, 1276 s. ISBN 978-80-9400-499-5.
- ŠVESTKA, J. *Občanský zákoník: komentář. I, § 1-459*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, Velké komentáře, 1373 s. ISBN 978-80-7400-108-6.
- ŠVESTKA, J. a kol. *Občanský zákoník: komentář Svazek V, (§ 1721 až 2520)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 1667 s. ISBN 978-80-7478-638-9.
- TICHÝ, L. a kol. *Kupní smlouva v novém občanském zákoníku: komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, 503 s. ISBN 978-80-7400-521-3.

VOSSIUS, Oliver. *Sachenrechtsbereinigungsgesetz: Kommentar*. 10. vyd. München: Beck, 1995, 548 s. ISBN 340639017X.

Nález Ústavního soudu ze dne 12. 5. 2004, sp. zn. I. ÚS 167/04.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 9. 3. 2006, sp. zn. II. ÚS 3/06.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 8. 2003, sp. zn. 33 Odo 178/2003.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 8. 7. 2015, sp. zn. 22 Cdo 2252/2015.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 10. 2015, sp. zn. 22 Cdo 3407/2015.

Bürgerliches Gesetzbuch in der Fassung der Bekanntmachung vom 2. Januar 2002 (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 20. Juli 2017 (BGBl. I S. 2787) geändert worden ist.

Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., obecný občanský zákoník z roku 1811 (známý jako ABGB).

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku. *obcanský-zakonik.justice.cz* [online]. Ministerstvo spravedlnosti ČR, © 2010 – 2015, 598 s. [cit. 10. 1. 2018]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Duvodova-zprava-NOZ-konsolidovana-verze.pdf>.

Sachenrechtsbereinigungsgesetz vom 21. September 1994 (BGBl. I S. 2457), das zuletzt durch Artikel 21 des Gesetzes vom 23. Juli 2013 (BGBl. I S. 2586) geändert worden ist.

Zákon ze dne 23. 11. 1950, č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, znám jako tzv. „střední občanský zákoník“.

Contact – e-mail

lebedova.anna@gmail.com

Tzv. jednostranná změna smlouvy v oblasti elektronických komunikací

Monika Příkazská

Právnická fakulta, Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Ve smluvním styku může být významnou a praktickou otázkou, zda si smluvní strany mohou předem vymezit podmínky, za nichž lze realizovat změnu smlouvy jednostranně (a prolomit tak závaznost smlouvy pro obě smluvní strany). Příspěvek se zaměří na limity týkající se tzv. jednostranné změny obchodních podmínek, resp. smluv obecně v oblasti elektronických komunikací. Klíčové je především posoudit vztah obecné soukromoprávní úpravy a zvláštní právní úpravy v sektorové regulaci, kterou je zákon o elektronických komunikacích. Svobodnou vůli smluvních stran totiž omezuje nejen právní úprava v občanském zákoníku, ale právě také zvláštní pravidla v sektorové regulaci. Na základě analýzy obou právních úprav bude možné odhalit případné nejasnosti a poukázat na možná řešení.

Keywords in original language

Obchodní podmínky; smlouva; jednostranná změna smlouvy (smluvních podmínek); elektronické komunikace

Abstract

From the point of view of contracting parties, it may be a significant and practical question whether it is possible to define in advance the conditions under which the amendment of the contract can be made unilaterally (and thus break the legally binding of the contract for both parties). The paper will focus on the limits of unilateral amendments of standard terms or of contracts in the field of telecommunication in general. The main issue is to consider the relationship between the general private law in Civil Code and the sector-specific regulation in the Electronic Communications Act. The autonomy of the will of the contracting parties is limiting not

only by the rules in the Civil Code, but also by specific rules in the sectoral regulation. Based on an analysis of both legal regulations, it will be possible to identify possible ambiguities and point to possible solutions.

Keywords

Standard Terms; Contract; Unilateral Amendment of (Standard) Contract Terms; Telecommunication.

1 Úvod – co je tzv. jednostranná změna?

Zákon č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o elektronických komunikacích) (dále jen „zákon o elektronických komunikacích“ nebo také „ZEK“) zahrnuje soukromoprávní i veřejnoprávní úpravu smluvních vztahů vznikajících v souvislosti s poskytováním služeb elektronických komunikací.¹ Spolu se zákonem č. 45/2000 Sb., o podmínkách podnikání a o výkonu státní správy v energetických odvětvích a o změně některých zákonů (energetický zákon) (dále jen „EnZ“) se jedná patrně vůbec o nejkomplexnější sektorovou regulaci. Pokud jde však o soukromoprávní úpravu smluvních vztahů, věnuje se zákon o elektronických komunikacích pouze vybraným otázkám. Podpůrně se proto užije obecná soukromoprávní úprava v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „občanský zákoník“ nebo „OZ“). Při počtech uzavíraných smluv, které se v oblasti elektronických komunikací uzavírají, je žádoucí (stejně jako v dalších sektorových regulacích), aby právní úprava umožnila rychlejší a méně nákladné způsoby, jak měnit (především) standardizované soubory smluvních ujednání, které se v sektorových regulacích hojně využívají. Standardizované soubory smluvních ujednání se nacházejí především v obchodních podmínkách, ale vyskytují se i ve vlastním textu smlouvy, zejména pokud jde o rámcové smlouvy. Obecná soukromoprávní úprava v občanském zákoníku nepočítá se změnou smlouvy jinak než se souhlasem (všech) smluvních stran.² Za určitých okolností lze však

¹ Jednotlivé závěry tohoto příspěvku jsou součástí méj disertační práce, z níž tento příspěvek po určitých úpravách vychází. Blíže PŘÍKAZSKÁ, Monika. *Standardizace obchodních smluv a sektorové regulace*. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2017, 271 s.

² K tomu srov. § 1790 a 1759 OZ, výslovně srov. také rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2013, sp. zn. 23 Cdo 1098/2012.

uskutečnit změnu smlouvy³ i jednostranně, pokud smluvní strany na tuto možnost předem pamatují, a to pouze ve vztahu k obchodním podmínkám a v mezích § 1752 odst. 1 OZ.

Ačkoliv se často zjednodušeně hovoří souhrnně o „jednostranných změnách“ obchodních podmínek, jedná se o nepřesné označení, které zahrnuje hned několik kategorií tzv. jednostranných změn.⁴ Z pohledu praxe i z pohledu zákona o elektronických komunikacích je nejvýznamnější tzv. pravá ultimativní změna.⁵ Ultimativní změna se pojí s oprávněním jedné smluvní strany předložit návrh na změnu smlouvy; druhá smluvní strana pak volí mezi přijetím této změny (typicky mlčky) a předčasným ukončením smlouvy („*práveo exitu*“)⁶. Nemůže však ve smluvním vztahu setrvat za stávajících smluvních podmínek (proto se také hovoří o změně *ultimativní*). Předpokladem změny smlouvy je předchozí dohoda smluvních stran o možnosti této změny; nejedná se proto o opravdovou jednostrannou změnu smlouvy.⁷ Účelem je usnadnit smluvním

³ Změna smlouvy, resp. změna obchodních či smluvních podmínek se z důvodu určitého zjednodušení dále v textu používá, neboť se jedná o odborně zaužívanou „zkratku“, byť se nejedná o označení zcela přesné.

⁴ Ucelený výklad o kategorizaci změn smlouvy poskytuje Z. Houdek, který se tématu tzv. jednostranných změn podrobně věnuje ve svém textu. HOUDEK, Zdeněk. In: BEJČEK, Josef, Zdeněk HOUDEK, Josef KOTÁSEK, Dana ONDREJOVÁ, Monika PŘÍKAZSKÁ, Josef ŠILHÁN a Michal VÍTEK. *Obchodní podmínky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016, s. 199 a násl.

⁵ K vymezení pojmů a kategorií srov. PŘÍKAZSKÁ, Monika. *Standardizace obchodních smluv a sektorové regulace*. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2017, s. 156 a násl.

⁶ Podrobně o jednotlivých mechanismech pojednává Z. Houdek, který též uvádí pojem „*právo exitu*“, přičemž toto právo chápe jako nezbytnou součást ujednání o ultimativních změnách. HOUDEK. In: BEJČEK, HOUDEK, KOTÁSEK, ONDREJOVÁ, PŘÍKAZSKÁ, ŠILHÁN, VÍTEK, 2016, s. 199 a násl., dále s. 215. Výkladové stanovisko uvádí, že platné sjednání ultimativní změny zahrnuje *kumulativně* ve vztahu k druhé smluvní straně právě (i) možnost vyjádřit nesouhlas s uplatněnou změnou obchodních podmínek a (ii) možnost z toho důvodu smluvní vztah opustit. Stanovisko č. 6 – ke změně obchodních podmínek – § 1752 NOZ: Výkladová stanoviska č. 6 Expertní skupiny Komise pro aplikaci civilní legislativy při Ministerstvu spravedlnosti ze dne 19. 4. 2013. *Nový občanský zákoník* [online]. 2013 [cit. 10. 1. 2018]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Stnovisko-06.pdf>

⁷ Pokud se hovoří ve spojení s § 1752 OZ o „*jednostranné změně smlouvy*“, jedná se proto o určité zjednodušení; jinak text vychází z toho, že až na výjimky (pravou neultimativní změnu) předchází jednostranné změně smlouvy vždy dohoda smluvních stran. K tomu srov. i Stanovisko č. 6 – ke změně obchodních podmínek – § 1752 NOZ: Výkladová stanoviska č. 6 Expertní skupiny Komise pro aplikaci civilní legislativy při Ministerstvu spravedlnosti ze dne 19. 4. 2013. *Nový občanský zákoník* [online]. 2013 [cit. 10. 1. 2018]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Stnovisko-06.pdf>

stranám vzájemný konsensus.⁸ S ultimativní změnou počítá občanský zákoník⁹ i jednotlivé sektorové regulace.

Zákon o elektronických komunikacích obsahuje zvláštní právní úpravu (pravidla) pro pravou ultimativní změnu smluvních podmínek v § 63 odst. 6 ZEK.

2 Zvláštní pravidla tzv. jednostranné změny v oblasti elektronických komunikací

Odborná literatura i Český telekomunikační úřad upozorňují, že § 63 odst. 6 ZEK směřuje ke stanovení zvláštní informační povinnosti poskytovatele služeb nad rámec obecných podmínek ultimativní změny podle § 1752 OZ; nejedná ale podle nich o zvláštní případ ultimativní změny a vyžaduje se splnění aplikačních předpokladů v občanském zákoníku.¹⁰ Jedná se tedy pouze o určité zpřesnění režimu podle § 1752 OZ. Smluvní ujednání by proto mělo splňovat – kromě podmínek sektorové regulace – také obecné podmínky stanovené v občanském zákoníku. V první řadě je proto třeba – v souladu s aplikačními předpoklady § 1752 OZ – aby se smluvní strany nejprve na možnosti realizace následných jednostranných změn dohodly.

I v oblasti elektronických komunikací je dále ultimativní změna možná pouze u smluv zavazujících dlouhodobě k opětovným plněním stejného druhu. Jiné smlouvy ostatně ani nemohou naplnit podmínku rozumné potřeby pozdějších změn (u krátkodobých závazků totiž taková potřeba zásadně ospravedlnitelná není¹¹). Typicky krátkodobé budou například spotřebitelské vztahy v oblasti elektronických komunikací, protože u nich zákon o elektronických komunikacích omezuje dobu trvání smlouvy.¹² V podnikatelských vztazích

⁸ HOUDEK. In: BEJČEK, HOUDEK, KOTÁSEK, ONDREJOVÁ, PŘÍKAZSKÁ, ŠILHÁN, VÍTEK, 2016, s. 200.

⁹ Ustanovení § 1752 odst. 1 OZ.

¹⁰ JADRNÝ, Vratislav. Komentář k § 63. In: CHUDOMELOVÁ, Zuzana, Marek BERAN, Vratislav JADRNÝ, Šárka NĚMEČKOVÁ a Jaromír NOVÁK. *Zákon o elektronických komunikacích. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, 532 s.; BERAN, Jiří, Daniela DOLEŽALOVÁ, Dalibor STRNADEL a Alice ŠTĚPÁNOVÁ. *Zákon o platebním styku. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, 676 s. 213. Dále Měsíční monitorovací zpráva: březen 2015. *Český telekomunikační úřad: Monitorovací zprávy* [online]. 2015 [cit. 10. 1. 2018]. Dostupné z: https://www.ctu.cz/cs/download/monitorovací_zpravy/monitorovací_zprava_03-2015_brezen.pdf

¹¹ NĚMEČKOVÁ, Šárka. Ochrana zákazníka s akcentem na postavení spotřebitele v oblasti elektronických komunikací. *Rekodifikace & Praxe*, 2016, roč. IV, č. 7–8, s. 50.

¹² K tomu srov. zejména § 63 odst. 7 ZEK.

(kdy je zákazníkem a odběratelem služeb elektronických komunikací podnikatel) podobná omezení trvání smlouvy nenacházíme.

Dále lze občanský zákoník podpůrně využít, pokud zákon o elektronických komunikacích nic zvláštního nestanoví. Tak například zákon o elektronických komunikacích neurčuje způsob ukončení smlouvy. Podle podpůrné právní úpravy proto zákazník může smlouvu v případě nesouhlasu s její změnou vypovědět ke dni nabytí účinnosti změny.

Pokud smluvní ujednání nevyhoví požadavkům na ultimativní změnu v § 1752 odst. 1 OZ, nebude se jednat o režim tzv. jednostranné změny podle tohoto ustanovení. Odchylné ujednání však nemusí být nutně neplatné. Patrně se však nebude ve většině případů jednat o platné ujednání v režimu § 1752 OZ, protože zde zákonodárce při nedodržení předpokladů výslovně počítá se sankcí neplatnosti.¹³ Z hlediska přípustnosti, resp. při posouzení platnosti tohoto ujednání se však v zásadě opět zohlední kritéria obdobná těm v § 1752 OZ.¹⁴

Aby nebyl narušen předchozí konsensus smluvních stran, je třeba vždy umožnit druhé smluvní straně v určité podobě právo exitu a ujednání o změně podléhá také obsahové kontrole prostřednictvím různých ustanovení¹⁵, především pokud jde o smlouvu uzavíranou adhezním způsobem

¹³ I výslovně stanovenou sankcí neplatnosti je však třeba poměřovat hlediskem § 580 OZ, a bude se tedy zkoumat, zda smysl a zákon vyžaduje, aby bylo předmětné ujednání neplatné. Takový názor zastává především F. Melzer. Blíže k jeho pojetí a také blíže k testu proporcionality MELZER, Filip. Komentář k § 582. In: MELZER, Filip, Petr TĚGL a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419–654*. Praha: Leges, 2014, s. 744 a zejména 746. K obdobnému závěru dospěla i judikatura, konkrétně usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2014, sp. zn. 29 Cdo 3919/2014, v němž Nejvyšší soud uvádí, že „Právní jednání odporující zákonu je neplatné pouze tehdy, vyžaduje-li to smysl a účel zákona (§ 580 odst. 1 OZ). Uvedené omezení platí i pro posouzení důsledků nedodržení formy právního jednání vyžadované zákonem (§ 582 odst. 1 OZ). Jinými slovy, není-li právní jednání učiněno ve formě stanovené zákonem, je (z tohoto důvodu) neplatné pouze tehdy, vyžaduje-li to smysl a účel zákona.“.

¹⁴ Srov. HOUDEK, ŠILHÁN, VÍTEK, 2016, s. 216. Dále k rozboru tzv. jednostranné změny a úvahám o tom, co by (ne)měla obsahovat doložka (ještě ve vztahu občanskému zákoníku z roku 1964), srov. MATULA, Zbyněk a Petr VLKOVIC. Jednostranné změny obchodních podmínek. *Právní fórum*, 2011, roč. 8, č. 11–12, s. 541–547. Autoři se zde soustředí na B2C vztahy a při splnění určitých podmínek zde obecně doložky o tzv. jednostranných změnách obchodních podmínek připouštějí. Pro B2B nastíněné limity platí v zásadě stejně (což je dáno mimo jiné tím, že při tzv. jednostranných změnách primárně nejde o ochranu slabší strany).

¹⁵ HOUDEK. In: BEJČEK, HOUDEK, KOTÁSEK, ONDREJOVÁ, PŘÍKAZSKÁ, ŠILHÁN, VÍTEK, 2016, s. 216.

(§ 1798 a násl. OZ), případně pokud by se jednalo o spotřebitelskou smlouvu. Faktickým nástrojem obsahové kontroly (byť v tomto případě jde primárně o nástroj kontroly inkorporace) je také kontrola překvapivosti ujednání v obchodních podmínkách (§ 1753 OZ).

3 Plnění publikačních a informačních povinností

Ustanovení § 63 odst. 6 ZEK předpokládá celkem tři publikační povinnosti. Poskytovatel služeb plní v první řadě obecnou publikační povinnost tím, že uveřejní návrh smlouvy v každé své provozovně, a dále ho zpřístupní způsobem umožňujícím dálkový přístup.¹⁶

Dále má poskytovatel služby povinnost uveřejnit nejméně jeden měsíc před nabytím účinnosti změny smlouvy informaci o změně v každé své provozovně a způsobem umožňujícím dálkový přístup, a současně také informovat účastníka o uveřejnění.¹⁷ Jedná se o upřesnění podmínek, které v obecné rovině upravuje § 1752 OZ.

Další informační povinnost v tomto případě směřuje ke změně vybraných náležitostí smlouvy o poskytování elektronických služeb, které zákon výslovně jmenuje v § 63 odst. 6 ZEK.¹⁸ Zahrnuje především informaci o tom, že může zákazník ukončit závazkový vztah založený smlouvou, pokud zákazník s navrženou změnou smlouvy nesouhlasí, a poskytovatel vůči němu neuplatní žádnou sankci, tedy především nebude účtovat úhradu poplatků.¹⁹

Právní úprava účinná do 1. 9. 2017 náležitosti, při jejich změně je třeba dodržet zvláštní informační povinnost, nejmenovala výslovně, ale upravovala pouze neurčitou informační povinnosti v případě, kdy změna vedla k *podstatné změně* smlouvy, která zhoršila postavení zákazníka. V praxi však působilo potíže posouzení, kdy se jedná o podstatnou změnu smlouvy, která zhorší zákazníkovo postavení. V souladu s judikaturou nebylo možné vycházet z toho, že změna smlouvy zhorší postavení pouze některým

¹⁶ Srov. § 63 odst. 2 ZEK.

¹⁷ Věta první § 63 odst. 6 ZEK.

¹⁸ Jedná se o náležitosti smlouvy o elektronických komunikacích uvedené pod písmeny § 63 odst. 1 písm. c) až p) a r) ZEK.

¹⁹ K tomu § 63 odst. 6 ZEK, věta třetí.

zákazníkům, případně se naopak některým zákazníkům postavení zlepší.^{20, 21} Posuzoval se totiž význam (*podstata*) změny jako takové (byť by se negativně dotkla pouze jediného účastníka)²², nikoli její dosah – tedy to, zda se tato změna dotkne *podstatného* počtu zákazníků.²³ Poskytovatel se nemohl publikační a informační povinnosti podle § 63 odst. 6 ZEK vyhnout ani dohodou smluvních stran, že smlouvu nelze vypovědět (tato okolnost je pro aplikaci § 63 odst. 6 ZEK nerozhodná, protože toto ustanovení obsahuje samostatný kogentní důvod ukončení smlouvy).²⁴ Lze předpokládat, že výčtem konkrétních náležitostí novela snad přispěje k vyjasnění limitů informační povinnosti.²⁵

4 Věcný rozsah ultimativní změny

Podstatná odlišnost mezi obecnou soukromoprávní úpravou a zvláštní právní úpravou v zákoně o elektronických komunikacích se vyskytuje ve věcném rozsahu ultimativní změny – tedy v určení, na které části smlouvy možnost ultimativních změn dopadá.

Občanský zákoník totiž vychází z formálního pojetí obchodních podmínek.²⁶ Podpůrná aplikace § 1752 odst. 1 OZ připadá – pokud sektorové regulace dosah ultimativní změny nerozšíří – v úvahu pouze tehdy, pokud

²⁰ Judikatura odmítla např. argumentaci poskytovatele služeb, že se na něj nevztahuje § 63 odst. 6 ZEK, a tudíž ani informační povinnost podle druhé věty, protože zhoršení postavení může v důsledku změny smlouvy nastat pouze cca u 2 % všech zákazníků. Více rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 13. 3. 2012, sp. zn. 11 Ca 92/2009.

²¹ Obdobně judikatura nepřijala při posuzování § 63 odst. 6 ZEK ani argument o tom, že některých zákazníků se změna vůbec nemusí dotknout, případně si někteří naopak mohou polepšit. Více rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 16. 8. 2016, sp. zn. 10 A 90/2013.

²² Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 16. 8. 2016, sp. zn. 10 A 90/2013.

²³ Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 13. 3. 2012, sp. zn. 11 Ca 92/2009.

²⁴ Judikatura dovodila, že ač si smluvní strany vyloučí smluvně výpověď, dopadá na smlouvu § 63 odst. 6 ZEK, protože upravuje samostatný kogentní důvod ukončení smlouvy nad rámec smluvního ujednání podle § 63 odst. 1 písm. h) ZEK (který si smluvní strany vyloučit nemohou). Více rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 16. 8. 2016, sp. zn. 10 A 90/2013.

²⁵ Více k novele zákona o elektronických komunikacích VLACHOVÁ, Barbora. Povinnosti podnikatelů v novele zákona o elektronických komunikacích. *Obchodněprávní revue*, 2017, roč. 6, č. 4, s. 112.

²⁶ Více srov. BEJČEK, Josef. In: BEJČEK, HOUDEK, KOTÁSEK, ONDREJOVÁ, PŘÍKAZSKÁ, ŠILHÁN, VÍTEK, 2016, op. cit., zejména s. 19 a násl.

se smluvní ujednání nachází *mimo* vlastní text smlouvy.²⁷ Z jednotlivých nástrojů standardizace se tak týká pouze obchodních podmínek (nikoliv již například rámcových smluv nebo standardizovaných souborů ujednání na formulářích).

Jednotlivé sektorové regulace naproti tomu používají méně určitá označení (podmínky (smlouvy), všeobecné smluvní podmínky, návrh smlouvy, pojistné podmínky, poštovní podmínky...)²⁸ I proto tak vznikají pochybnosti, zda měl zákonodárce ve všech případech na mysli obchodní podmínky ve formálním pojetí nebo se přiklání spíše k pojetí materiálnímu.²⁹

Výkladový problém nevzniká u specificky označených obchodních podmínek, které zákonodárce sám pokládá za nepřímá ujednání. Jedná se konkrétně o poštovní podmínky a pojistné podmínky. V obou případech se lze domnívat, že má zákonodárce na mysli fyzicky samostatně existující smluvní ujednání, která je třeba do smlouvy inkorporovat.³⁰ Jak ale vykládat ve vztahu k právní úpravě v občanském zákoníku obecné pojmy jako např. „*smlouva*“, resp. „*nové podmínky*“, kterých využívá zákon o elektronických komunikacích?³¹

Již s ohledem na jazykové vyjádření lze předpokládat, že zákonodárce použil obecnějších pojmů záměrně. Velmi obecné pojmy „*smlouva*“ nebo „*podmínky*“

²⁷ Opačně viz HOUDEK. In: BEJČEK, HOUDEK, KOTÁSEK, ONDREJOVÁ, PŘÍKAZSKÁ, ŠILHÁN, VÍTEK, 2016, s. 203. K bližší argumentaci ohledně formálního pojetí obchodních podmínek srov. BEJČEK. In: BEJČEK, HOUDEK, KOTÁSEK, ONDREJOVÁ, PŘÍKAZSKÁ, ŠILHÁN, VÍTEK, 2016, op. cit., zejména s. 19 a násl.

²⁸ K tomu srov. § 63 odst. 6 a § 72 b ZEK, § 11a odst. 5 energetického zákona, § 2774 OZ či § 6 zákona č. o poštovních službách.

²⁹ K němuž se kloní část doktríny i ve vztahu k § 1751 a násl. OZ. Srov. PELIKÁNOVÁ, Irena a Robert PELIKÁN. Komentář k § 1751. In: ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek V (§ 1721 až 2520)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 70; Srov. dále také příklon k materiálnímu pojetí u K. Eichlerová. Více EICHLEROVÁ, Kateřina. Komentář k § 11a. In: EICHLEROVÁ, Kateřina, Jakub HANDRLICA, Martin JASENSKÝ, Jan KORÁN, Vratislav KOŠTÁL, Doubravka PLÁŠILOVÁ a Petr ZÁKOUCKÝ. *Energetický zákon. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 208; a dále také komentář k § 76. Ibid., s. 1230.

³⁰ U pojistných podmínek to plyne z § 2774 odst. 2 OZ, u poštovních podmínek vyplývá oddělenost poštovních podmínek a vlastní smlouvy mimo jiné z § 4 odst. 1 zákona č. 29/2000 Sb., o poštovních službách a o změně některých zákonů (zákon o poštovních službách), který stanoví, že „*provozovatel je povinen zpřístupnit v každé své provozovně a rovněž způsobem umožňujícím dálkový přístup poštovní podmínky. Tímto zpřístupněním nabízí každému uzavření poštovní smlouvy.*“

³¹ K tomu srov. § 63 odst. 6 ZEK.

se obsahově neomezují pouze na obchodní podmínky v užším slova smyslu (tak, jak je chápe občanský zákoník), tedy smluvní podmínky v nepřímých ujednáních. Přesto nebude možné dohodnout se na ultimativní změně *jaké-bokoliv* smluvního ujednání. Podstata ultimativní změny totiž předpokládá, že měněné smluvní podmínky budou standardizované³², a nikoliv individuálně vyjednané. Pouze u standardizovaných smluvních podmínek vzniká rozumná (a legitimní) potřeba změny (především kvůli sjednocení obchodních podmínek pro všechny smluvní vztahy a úspore transakčních nákladů). Kromě jazykového výkladu širšímu pojetí nasvědčuje i výklad účelový. Možnost ultimativních změn může být významná i pro rámcové smlouvy, které se rozsahem a obsahem často podobají obchodním podmínkám. Také u rámcových smluv může vyvstat rozumná potřeba změny a sjednocení znění rámcových smluv pro jednotlivé smluvní vztahy. Úspora transakčních nákladů tak může odůvodnit použití ultimativní změny i na přímá (standardizovaná) smluvní ujednání.³³

Zvláštní úprava ultimativní změny se navíc (stejně jako v jiných sektorových regulacích) nacházela v zákoně o elektronických komunikacích – byť v různé podobě – již před rekodifikací³⁴. Pokud by se následně nestala účinnou právní úprava v § 1752 OZ, patrně by nikoho nenapadlo vykládat pojem „smlouva“ jinak než jako kombinaci přímých a nepřímých smluvních ujednání.

³² K obdobnému závěru dospívá K. Eichlerová, byť ve vztahu k sektoru energetiky. Energetický zákon v § 11a odst. 5 obsahuje podobně široké označení „smluvní podmínky“. Závěry lze proto využít i ve vztahu k oblasti elektronických komunikací. Blíže EICHLEROVÁ, Kateřina. Komentář k § 11a. In: EICHLEROVÁ, HANDRLICA, JASENSKÝ, KOŘÁN, KOŠTÁL, PLÁŠILOVÁ, ZÁKOUCKÝ, 2016, op. cit., s. 208 a obdobně také komentář k § 76. Tamtéž, s. 1232.

³³ I podle doktríny se ultimativní změny se váží k předem připraveným smluvním podmínkám. EICHLEROVÁ, Kateřina. Komentář k § 11a. In: EICHLEROVÁ, 2016, op. cit., s. 208. Z. Houdek zase hovoří o tom, že se možnost ultimativní změny týká klauzulí typových, předem připravených. HOUDEK. In: BEJČEK, HOUDEK, KOTÁSEK, ONDREJOVÁ, PŘÍKAZSKÁ, ŠILHÁN, VÍTEK, 2016, s. 203. Právě individuální vyjednávání naopak určité ujednání smlouvy z dosahu ultimativních změn vylučuje.

³⁴ Ranná znění § 63 odst. 6 ZEK původně obsahovala výslovně pojem „smluvní podmínky“, resp. v jiných odstavcích tohoto ustanovení i „*šeobecné podmínky*“; s účinností od 7. 8. 2013 začal hovořit obecněji o „smlouvě“, což patrně také naznačuje příklon k širokému pojetí tzv. jednostranných změn, které se mají vztahovat k přímým i nepřímým smluvním ujednáním.

Ačkoliv tedy § 1752 OZ nepochybně tvoří základní rámec pro výklad § 63 odst. 6 ZEK (v tom smyslu, že zvláštní právní úprava navazuje na právní úpravu obecnou), použití výrazu „*podmínky*“, resp. obecně „*smlouva*“ svědčí o tom, že existuje zvláštní pravidlo, které je výjimkou k obecné právní úpravě. Dopad § 63 odst. 6 ZEK tak bude širší, než je tomu v případě obecné soukromoprávní úpravy a ultimativní změna se bude vztahovat také k jiným prostředkům standardizace – rámcovým smlouvám a v určitých případech i k formulářům (pokud například zahrnují soubory standardizovaných smluvních ujednání, které se objevují předtištěné na každém formuláři)³⁵.

Lze uzavřít, že pro úvahy o ultimativní změně smlouvy tam, kde zákon o elektronických komunikacích (nebo i jiné sektorové regulace) hovoří o změně *smlouvy* nebo jejích *podmínek*, není rozhodné, zda se jedná o přímé nebo nepřímé smluvní ujednání, ale zda jde o ujednání standardizované, či individuálně vyjednané.

5 Osobní rozsah ultimativní změny

Zákon o elektronických komunikacích v některých případech pro označení odběratele pojem „uživatel“ a v jiných „spotřebitel“³⁶. S ohledem na zjevné rozlišování obou skupin odběratelů a také vzhledem k principu ultimativní změny je třeba uzavřít, že zvláštní podmínky ultimativní změny smlouvy v oblasti elektronických komunikací dopadají na všechny uživatele.

To je zcela v souladu s § 1752 OZ, jehož ochranný účel je statusově neutrální, neboť chrání primárně autonomii vůle smluvních stran (před pozdějšími zásahy do obsahu smlouvy, které ji mohou narušit). Ustanovení § 63 odst. 6 ZEK dopadá na všechny zákazníky, neboť primárně nechrání slabší stranu, ale jednou projevenou vůli smluvních stran, která je pro ně závazná. Není proto důvod omezovat ochranu pouze na spotřebitele či obecně slabší

³⁵ Z. Houdek vychází z materiálního pojetí obchodních podmínek i při vymezení aplikačních předpokladů § 1752 OZ. V této souvislosti také výslovně zmiňuje možnost jednostranných ultimativních změn také u smluv sjednaných prostřednictvím formulářové kontraktace (tedy i ve vztahu k přímým ujednáním smlouvy). Ačkoliv se kloním k formálnímu pojetí obchodních podmínek v občanském zákoníku, v případě některých ustanovení sektorových regulací lze s materiálním pojetím souhlasit. Srov. HOUDEK. In: BEJČEK, HOUDEK, KOTÁSEK, ONDREJOVÁ, PŘÍKAZSKÁ, ŠILHÁN, VÍTEK, 2016, s. 202 a násl.

³⁶ Např. § 63 odst. 5, 7, 9, 10 a 11 ZEK.

stranu. Smluvní svobodu je přitom třeba chránit bez ohledu na to, zda jde o spotřebitele či podnikatele; zkoumání statusu je v tomto případě irelevantní. Ustanovení § 63 odst. 6 ZEK je proto třeba vykládat tak, že ochranný účel předmětného ustanovení nesměřuje výlučně k ochraně spotřebitele (s ochranou spotřebitele nemá nic společného), ale naopak chrání obecně druhou smluvní stranu.³⁷

6 Závěr

Pojetí ultimativní změny v jednotlivých sektorových regulacích se odlišuje od pojetí v občanském zákoníku. Vzhledem k přednosti zvláštní právní úpravy v zákoně o elektronických komunikacích bude ultimativní změna možná – za zákonem předvídaných předpokladů – i u přímých smluvních ujednání. Kritériem bude nikoliv to, kde se smluvní ujednání nachází, ale spíše to, zda je konkrétní ujednání projevem standardizace, anebo výsledkem individuálního vyjednávání.

Obecná soukromoprávní úprava míří pouze na obchodní podmínky ve formálním pojetí, tedy na obchodní podmínky nacházející se mimo vlastní text smlouvy. Sektorové regulace naopak ultimativní změny vztahují na „smlouvu“³⁸, případně „smluvní podmínky“³⁹. Jazykovým i teleologickým výkladem lze dospět k závěru, že zákon o elektronických komunikacích obsahuje zvláštní právní úpravu, která sice navazuje co do podmínek ultimativní změny na právní úpravu v § 1752 OZ, ale dopadá i na přímá (standardizovaná) smluvní ujednání. Ustanovení § 63 odst. 6 ZEK má tedy širší působnost než § 1752 OZ. Týká se smlouvy jako takové (bez dalšího vymezení), zatímco § 1752 OZ míří ve stávajícím (formálním) pojetí pouze na nepřímá smluvní ujednání.

³⁷ Úvahy o ochranném účelu § 63 odst. 6 ZEK předkládá rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 16. 8. 2016, sp. zn. 10 A 90/2013. Městský soud zde mimo jiné uvádí, že jeho primárním účelem je ochrana spotřebitele. S tím lze souhlasit pouze v případě, pokud Městský soud „omylem“ zaměňuje pojem spotřebitele a účastníka smlouvy. Ochranný účel je totiž širší a neomezuje se – ani podle textace daného ustanovení – jen na spotřebitele.

³⁸ Ustanovení § 63 odst. 6 ZEK.

³⁹ Ustanovení § 11a odst. 5 EnZ.

Rozšířené pojetí tzv. jednostranných změn smluvních podmínek může mít význam především z pohledu rámcových smluv a formulářových smluv, pokud obsahují standardizovaná smluvní ujednání.⁴⁰

Z hlediska osobní působnosti § 63 odst. 6 ZEK navazuje na obecnou soukromoprávní úpravu, neboť ochrana v případě tzv. jednostranné změny směřuje ke každé smluvní straně bez statusového omezení. Stejně jako § 1752 OZ, chrání i § 63 odst. 6 ZEK především autonomii vůle smluvních stran a jejich vzájemný (dosažený) konsensus, nikoliv tu smluvní stranu, která by snad ve smluvním vztahu měla vystupovat jako slabší.

Pokud zákon o elektronických komunikacích nic zvláštního nestanoví, uplatní se podpůrná soukromoprávní úprava. Týká se to zejména způsobu ukončení smlouvy při realizaci „práva exitu“, neboť o něm právní úprava v zákoně o elektronických komunikacích neobsahuje zvláštní pravidla.

Literature

BEJČEK, Josef, Zdeněk HOUDEK, Josef KOTÁSEK, Dana ONDREJOVÁ, Monika PŘÍKAZSKÁ, Josef ŠILHÁN a Michal VÍTEK. *Obchodní podmínky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016, 304 s., Spisy PF MU, řada teoretická, Editio Scientia; sv. č. 574. ISBN 978-80-210-8424-7.

CHUDOMELOVÁ, Zuzana, Marek BERAN, Vratislav JADRNÝ, Šárka NEMEČKOVÁ a Jaromír NOVÁK. *Zákon o elektronických komunikacích. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, 532 s. ISBN 978-80-7552-100-2.

CSACH, Kristián. *Štandardné zmluvy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009, 331 s. ISBN 978-80-7380-199-1.

EICHLEROVÁ, Kateřina, Jakub HANDRLICA, Martin JASENSKÝ, Jan KOŘÁN, Vratislav KOŠTÁL, Doubravka PLÁŠILOVÁ a Petr ZÁKOUCKÝ. *Energetický zákon. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2016, 1492 s. ISBN 978-80-7552-412-6.

MATULA, Zbyněk a Petr VLKOVIČ. Jednostranné změny obchodních podmínek. *Právní fórum*, 2011, roč. 8, č. 11-12, s. 541–547. ISSN 1214-7966.

⁴⁰ Podle Z. Houdka se ultimativní změny týkají právě typových, předem připravených klauzulí. HOUDEK. In: BEJČEK, HOUDEK, KOTÁSEK, ONDREJOVÁ, PŘÍKAZSKÁ, ŠILHÁN, VÍTEK, 2016, s. 203.

NĚMEČKOVÁ, Šárka. Ochrana zákazníka s akcentem na postavení spotřebitele v oblasti elektronických komunikací. *Rekodifikace & Praxe*, 2016, roč. 4, č. 7-8, s. 45–53. ISSN 1805-6822.

MELZER, Filip; TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III, § 419-654 a související společná a přechodná ustanovení*. 1. vyd. Praha: Leges, 2014, 1234 s. ISBN 978-80-7502-003-01.

PŘÍKAZSKÁ, Monika. *Standardizace obchodních smluv a sektorové regulace*. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 271 s.

ŠVESTKA, Jiří, Jan DVOŘÁK, Josef FIALA a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek V (§ 1721 až 2520)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 1667 s. ISBN 978-80-7478-638-9.

VLACHOVÁ, Barbora. Povinnosti podnikatelů v novele zákona o elektronických komunikacích. *Obchodněprávní revue*, 2017, roč. 6, č. 4, s. 111–113. ISSN 1803-6554.

Výkladová stanoviska č. 6 Expertní skupiny Komise pro aplikaci civilní legislativy při Ministerstvu spravedlnosti ze dne 19. 4. 2013. *Nový občanský zákoník* [online]. 2013 [cit. 10. 1. 2018]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/images/pdf/Stanovisko-06.pdf>.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2013, sp. zn. 23 Cdo 1098/2012. In: *ASPI* [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [cit. 10. 1. 2018].

Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 13. 3. 2012, sp. zn. 11 Ca 92/2009, č. 2684/2012 Sb. *Nejvyšší správní soud* [online]. [cit. 10. 1. 2018]. Dostupné z: <http://nssoud.cz/main0col.aspx?cls=JudikaturaSimpleSearch & SimpleSearch=1 & cislofull=10+A+90%2f2013 & pagesource=0>

Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 16. 8. 2016, sp. zn. 10 A 90/2013. *Nejvyšší správní soud* [online]. [cit. 10. 1. 2018]. Dostupné z: <http://nssoud.cz/main0col.aspx?cls=JudikaturaSimpleSearch & SimpleSearch=1 & cislofull=10%20A%2090/2013 & pagesource=0>

Contact – e-mail

Monika.Prikazska@law.muni.cz

Prieskum predmetu plnenia a ceny v spotrebiteľských zmluvách v kontexte slovenskej právnej úpravy a recentnej judikatúry Súdneho dvora EÚ

Karin Raková

Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola, Bratislava, Slovenská republika

Abstract in original language

Práca rozoberá súčasný stav právnej úpravy parciálnych oblastí neprijateľných zmluvných podmienok v spotrebiteľských zmluvách z pohľadu transpozície smernice Rady 93/13/EHS o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách v podmienkach Slovenskej republiky. V práci sa autorka zaoberá otázkou možnosti prieskumu neprijateľnosti predmetu plnenia a primeranosti ceny, resp. podmienok, za akých je tento prieskum možný z pohľadu legislatívy Slovenskej republiky v kontexte recentnej judikatúry Európskeho súdneho dvora.

Keywords in original language

Neprijateľná zmluvná podmienka; spotrebiteľská zmluva; spotrebiteľ; dodávateľ; cena; odplata; predmet plnenia.

Abstract

The purpose of the article is to analyse the current status of the certain areas of the unfair conditions in the consumer contracts in the light of the transposition of the EU Directive 93/13 on unfair conditions in consumer contracts under the legislation of the Slovak Republic. Author also introduces the analyses of the possible revision of the price and subject of the contract under the legislation of the Slovak republic reflecting the recent jurisdiction of the European Courts of Justice.

Keywords

Unfair Condition; Consumer Contract; Consumer; Provider; Price; Remuneration; Subject of the Fulfillment.

1 Úvod

Základnou zásadou súkromného práva je široká dispozičná autonómia jeho subjektov. V súvislosti s požiadavkou ochrany spotrebiteľa, ako slabšej strany v spotrebiteľských vzťahoch, je zmluvná sloboda účastníkov spotrebiteľskej zmluvy obmedzená prostredníctvom kogentných noriem, čo slúži na ochranu spotrebiteľa, ako slabšej zmluvnej strany a tým na obnovu rovnováhy medzi dodávateľom a spotrebiteľom. V prípade spotrebiteľských zmlúv vystupuje na jednej strane dodávateľ, na druhej strane spotrebiteľ, pričom dodávateľ, konajúc v rámci predmetu svojej obchodnej alebo inej podnikateľskej činnosti, spravidla za odplatu poskytuje spotrebiteľovi určitú formu plnenia.

Znevýhodnené postavenie spotrebiteľa ako slabšej zmluvnej strany, vyrovnáva systém ochrany spotrebiteľa zavedený smernicou Rady 93/13/EHS o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách v znení neskorších predpisov (ďalej tiež „smernica 93/13“), ktorá bola prvou všeobecnou smernicou na ochranu spotrebiteľa. Dovtedy sa jednotlivé smernice vydané za účelom ochrany spotrebiteľa vzťahovali iba na určité odvetvia (spotrebiteľské úvery¹, time sharing²), alebo na určité metódy predaja (podomový predaj³). Ako konštantne objasňuje Súdny dvor EÚ, napríklad v rozsudku vo veci *Océano Grupo Editorial a Salvat Editores*⁴, resp. *Mostaza Claro*⁵, systém ochrany zavedený smernicou vychádza z myšlienky, že spotrebiteľ sa v porovnaní s dodávateľom nachádza v znevýhodnenom postavení, pokiaľ ide tak o vyjednávaciu silu, ako aj o úroveň informovanosti, a táto situácia ho vedie k prístúpeniu na podmienky vopred pripravené dodávateľom bez toho, aby

¹ Smernica Rady č. 87/102/EHS z 22. decembra 1986 o aproximácii zákonov, iných právnych predpisov a správnych opatrení členských štátov, ktoré sa týkajú spotrebiteľských úverov.

² Smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 94/47/ES z 26. októbra 1994, týkajúca sa ochrany kupujúcich v súvislosti s niektorými prvkami zmlúv o kúpe práva na časovo vymedzené užívanie nehnuteľností.

³ Smernica Rady č. 85/577/EHS z 20. decembra 1985 na ochranu spotrebiteľa pri zmluvách uzatváraných mimo prevádzkových priestorov.

⁴ Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 27. júna 2000 v spojených veciach C-240/98 až C-244/98, *Océano Grupo Editorial SA proti Rocío Murciano Quintero* (C-240/98) a *Salvat Editores SA proti José M. Sánchez Alcón Prades* (C-241/98), *José Luis Copano Badillo* (C-242/98), *Mohammed Berroane* (C-243/98) a *Emilio Viñas Felú* (C-244/98), bod 25.

⁵ Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 26. októbra 2006 vo veci C-168/05, *Elisa María Mostaza Claro proti Centro Móvil Milenium SL*, bod 25.

mohol ovplyvniť ich obsah. Nerovný stav medzi spotrebiteľom a dodávateľom môže byť kompenzovaný iba pozitívnym zásahom, vonkajším vo vzťahu k samotným účastníkom zmluvy.⁶ Práve takéto pozitívny, resp. normatívny zásah je pretavený aj do čl. 6 ods. 1 smernice 93/13, podľa ktorého členské štáty EÚ zabezpečia, aby nekalé podmienky použité v zmluvách uzatvorených so spotrebiteľom zo strany dodávateľa podľa ich vnútroštátneho práva, neboli záväzné pre spotrebiteľa a aby zmluva bola podľa týchto podmienok naďalej záväzná pre strany, ak je jej ďalšia existencia možná bez nekalých podmienok. Ani ochrana spotrebiteľa pred nekalými podmienkami však nie je absolútna.⁷

2 Nekalé/neprijateľné podmienky v spotrebiteľských zmluvách

Smernica 93/13 v čl. 2 v spojení s čl. 3 vymedzuje nekalú podmienku ako zmluvnú podmienku, ktorá nebola individuálne dohodnutá, a ktorá je „nekalá“, t. j. ktorá napriek požiadavke dôvery spôsobí značnú nerovnováhu v právach a povinnostiach strán vzniknutých na základe zmluvy, ku škode spotrebiteľa.

Smernica 93/13 obsahuje prílohu, ktorá v zmysle čl. 3 ods. 3 obsahuje indikatívny a nevyčerpávajúci zoznam podmienok, ktoré sa môžu považovať za nekalé. Katalóg klauzúl je pre členské štáty a ich vnútroštátne súdy nezáväzný, ale judikatúra Súdneho dvora EÚ mu prisúdila osobitný význam pri transpozícii smernice. Vo viacerých rozhodnutiach sa Súdny dvor EÚ vyjadroval k požiadavkám kladeným na transpozíciu smernice 93/13, medzi takéto rozhodnutia je možné zaradiť rozsudok vo veci *Komisia Európskych spoločenístiev proti Švédskemu kráľovstvu*⁸, kde sa Súdny dvor EÚ vyjadril tak, že klauzula, ktorá je v katalógu uvedená, nemusí byť nutne neprimeraná a opačne, klauzula neuvedená v katalógu môže byť za neprimeranú

⁶ Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 27. júna 2000 v spojených veciach C-240/98 až C-244/98, *Océano Grupo Editorial SA proti Roció Murciano Quintero* (C-240/98) a *Salvat Editores SA proti José M. Sánchez Alcón Prades* (C-241/98), *José Luis Copano Badillo* (C-242/98), *Mohammed Berroane* (C-243/98) a *Emilio Viñas Feliú* (C-244/98), bod 27.

⁷ Napr. rozsudok Súdneho dvora EÚ z 26. januára 2017 vo veci *Banco Primus SA proti Jesúsovi Gutiérrezovi Garcíovi*, C-421/14, bod 47.

⁸ Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo 7. mája 2002 vo veci *Komisia Európskych spoločenístiev proti Švédskemu kráľovstvu*, C-478/99, v konaní o porušení povinnosti členským štátom, bod 21.

považovaná. Ide teda o informatívny a demonštratívny výpočet konkrétnych zmluvných podmienok podávajúci návod, ktoré podmienky je možno v určitých prípadoch považovať za nekalé a nie o zoznam dojednaní, ktoré sú nekalé za všetkých okolností. Smernica 93/13 samotná uvádza, že „pre účely tejto smernice môže mať priložený zoznam podmienok len označovaciu hodnotu a keďže z dôvodu minimálneho charakteru dosahu tejto smernice môže byť rozsah týchto podmienok rozšírený alebo reštriktívnejší vo vnútroštátnych právnych predpisoch členských štátov“ (princíp minimálnej harmonizácie), znamená to teda, že zoznam nekalých podmienok obsiahnutý v prílohe smernice 93/13 predstavuje iba ilustratívne zmluvné podmienky, ktoré môžu reprezentovať najtypickejšie neprijateľné zmluvné podmienky.

Pred priblížením obsahu pojmu nekalé podmienky, je dôležité pripomenúť, že čl. 1 ods. 2 smernice 93/13 stanovuje vylúčenie z pôsobnosti tejto smernice, ktoré sa týka zmluvných podmienok odrážajúcich záväzné zákonné alebo regulačné ustanovenia⁹. Súdny dvor EÚ vo veci *Andriescu*¹⁰ rozhodol, že takéto vylúčenie predpokladá splnenie dvoch podmienok. Jednak musí zmluvná podmienka odrážať zákonné alebo regulačné ustanovenie a jednak musí byť toto ustanovenie záväzné. Na účely určenia, či je zmluvná podmienka vylúčená z pôsobnosti smernice 93/13, je tak potrebné overiť, či táto podmienka odráža ustanovenia vnútroštátneho práva, ktoré sa uplatnia na zmluvné strany bez ohľadu na ich voľbu, alebo ustanovenia, ktoré sa uplatnia podporne, a teda automaticky, to znamená v prípade, ak neexistujú odlišné ustanovenia, ktoré si zmluvné strany v tomto ohľade dohodli. Túto výnimku treba vykladať reštriktívne.¹¹

Nekalou podmienkou v zmysle čl. 3 ods. 1 smernice 93/13 nie je ani zmluvná podmienka, ktorá bola individuálne dohodnutá. Smernica 93/13 síce neobsahuje pozitívne vymedzenie pojmu individuálne dohodnutá zmluvná

⁹ Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 20. septembra 2017 vo veci *Ruxandra Paula Andriescu a i. proti Banca Românească SA*, bod 27, a tiež aj rozsudok z 10. septembra 2014, *Kušionová*, C-34/13, bod 76, rozsudok z 21. marca 2013, *RWE Vertrieb*, C-92/11, bod 25.

¹⁰ Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 20. septembra 2017 vo veci *Ruxandra Paula Andriescu a i. proti Banca Românească SA*, body 28 až 29.

¹¹ Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 10. septembra 2014 vo veci *Monika Kušionová proti SMART Capital, a. s.*, C-34/13, bod 77.

podmienka, no v čl. 3 ods. 2 smernice 93/13 tento pojem vymedzuje negatívne, zužujúco.¹²

Vyššie uvedené zmluvné podmienky v zásade nepatria do pôsobnosti smernice 93/13. V ostatných prípadoch je potom potrebné zistiť, či zmluvná podmienka nespadá pod čl. 4 ods. 1 smernice 93/13, teda pod výnimku z mechanizmu vecného preskúmania nekalých podmienok, ako je upravený v rámci systému ochrany spotrebiteľov zavedeného smernicou 93/13.¹³ Hodnotenie nekalkej povahy podmienok sa totiž nevzťahuje ani na hlavný predmet zmluvy, ani na primeranosť medzi cenou a úhradou na jednej strane a tovarmi a službami dodávanými v protihodnote na druhej strane, pokiaľ tieto podmienky sú jasné a zrozumiteľné.¹⁴

Ak nejde o žiaden z vyššie uvedených prípadov je na mieste samotné posúdenie nekalosti, teda či zmluvná podmienka napriek požiadavke dôvery spôsobí značnú nerovnováhu v právach a povinnostiach strán vzniknutých na základe zmluvy, ku škode spotrebiteľa. Pri otázke, či podmienka spôsobí „značnú nerovnováhu“ v právach a povinnostiach strán vyplývajúcich zo zmluvy na škodu spotrebiteľa, Súdny dvor EÚ vo veci *Aziiz* už objasnil, že treba predovšetkým zohľadniť právne predpisy uplatňované vo vnútroštátnom práve v prípade absencie dohody medzi zmluvnými stranami v tomto zmysle. Na základe takejto porovnávacej analýzy je potrebné posúdiť, či a prípadne do akej miery je právne postavenie spotrebiteľa vyplývajúce zo zmluvy nevýhodnejšie než právne postavenie zakotvené v platnom vnútroštátnom práve. Na tieto účely je relevantné preskúmať právne postavenie dotknutého spotrebiteľa z hľadiska prostriedkov, ktoré tento má podľa vnútroštátnej právnej úpravy k dispozícii na zabránenie uplatňovaniu nekalých podmienok. Kritériom pre posúdenie nekalosti podmienky je potom práve značná (významná) nerovnováha v právach

¹² Podľa bodu 48 rozsudku Súdneho dvora EÚ zo dňa 30. apríla 2014 vo veci *Árpád Káslér a Hajnalka Káslerné Rábai proti OTP Jelzálóbank Zrt*, C-26/13: „Ako totiž vyplýva z článku 3 ods. 2 tejto smernice a jej dvanásteho odôvodnenia, podmienky, ktoré boli individuálne dohodnuté, v zásade nepatria do pôsobnosti tejto smernice. Otázka ich prípadného vylúčenia z pôsobnosti uvedeného článku 4 ods. 2 preto nie je nastolená.“

¹³ Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 23. apríla 2015 vo veci *Jean-Claude Van Hove proti CNP Assurances SA*, C-96/14, bod 30.

¹⁴ Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 26. apríla 2012 vo veci *Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság proti Invitel Távközlési Zrt*, C-472/10.

a povinnostiach, v neprospech spotrebiteľa a rozpor s primeranosťou, resp. poctivosťou (niekedy označovanou aj ako dobré mravy v užšom zmysle, resp. mravnosť). Pokiaľ ide o otázku, za akých okolností dôjde k takejto nerovnováhe „napriek požiadavke dôvery“, treba preveriť, či dodávateľ, ktorý zaobchádza so spotrebiteľom čestne a rovnocenne, mohol rozumne očakávať, že by tento spotrebiteľ súhlasil s takouto podmienkou po individuálnom dojednaní.¹⁵

Samotná nekalosť zmluvných podmienok sa hodnotí podľa čl. 4 ods. 1 smernice 93/13 so zreteľom na povahu tovaru alebo služieb, na ktoré bola zmluva uzatvorená a na všetky okolnosti súvisiace s uzatvorením zmluvy, v dobe uzatvorenia zmluvy a na všetky ostatné podmienky zmluvy alebo na inú zmluvu, od ktorej závisí.

Zákaz nekalých podmienok je v právnom poriadku Slovenskej republiky premietnutý do § 53 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „Občiansky zákonník“ alebo „OZ“) v podobe zákazu neprijateľných podmienok. Slovenský zákonodarca vymedzuje tzv. všeobecné kritérium posudzovania neprijateľnosti v podobe generálnej klauzuly upravenej v § 53 ods. 1 OZ, podľa ktorej spotrebiteľské zmluvy nesmú obsahovať ustanovenia, ktoré spôsobujú značnú nerovnováhu v právach a povinnostiach zmluvných strán v neprospech spotrebiteľa. Generálnej klauzule možno už na prvý pohľad vytknúť, že na rozdiel od čl. 3 ods. 1 smernice 93/13, nezohľadňuje rozpor s požiadavkou dôvery ako *conditio sine qua non* neprijateľnosti podmienky. Súčasne § 53 ods. 4 OZ normuje osobitný zoznam, demonštratívny výpočet určitých klauzúl, ktoré majú byť považované za neprijateľné. Otázkou však ostáva, či je v prípadoch klauzúl uvedených v demonštratívnom výpočte § 53 ods. 4 OZ potrebné skúmať ešte aj predpoklady generálnej klauzuly alebo ide o tzv. čierny zoznam, ktorý nepredpokladá vykonanie testu neprijateľnosti použitím generálnej klauzuly. V právnej teórii prevláda názor, že klauzuly uvedené v § 53 ods. 4 OZ sa považujú za neprijateľné a vzhľadom na zákonné vyjadrenie ide o čierny zoznam klauzúl, z uvedeného dôvodu nie

¹⁵ Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 27. júna 2000 vo veci *Mohamed Aziz proti Caixa d'Estalvis de Catalunya, Tarragona i Manresa (Catalunyacaixa)*, C-415/11, bod 68 a 69.

je potrebné skúmať ešte aj predpoklady generálnej klauzuly.¹⁶ Opačný názor zastáva Magál a Kubina¹⁷, podľa uvedených autorov je definícia neprijateľnej podmienky uvedená v § 53 ods. 1 OZ dôležitým interpretačným pravidlom, v kontexte ktorého je nevyhnutné vykladať aj konkrétne príklady neprijateľných podmienok uvedené v § 53 ods. 4 OZ demonštratívne.

3 Vylúčenie hlavného predmetu plnenia a primeranosti ceny z posúdenia nekalosti/neprijateľnosti podmienky

Smernica 93/13 v čl. 4 ods. 2 stanovuje, že hodnotenie nekalej povahy podmienok sa nevzťahuje k definícii hlavného predmetu zmluvy ani na primeranú cenu a úhradu na jednej strane, ako aj tovar alebo služby dodávané výmenným spôsobom na druhej strane, pokiaľ tieto podmienky sú zrozumiteľné. Obdobne § 53 ods. 1 OZ, ktorým sa transponoval čl. 4 ods. 2 smernice 93/13, z prieskumu neprijateľnosti vylučuje zmluvné podmienky, ktoré sa týkajú hlavného predmetu plnenia a primeranosti ceny, ak tieto zmluvné podmienky sú vyjadrené určito, jasne a zrozumiteľne.

Cieľom bolo vymedziť dve substantívne zložky právneho vzťahu, ktoré nemajú podliehať testu nekalosti/neprijateľnosti, a to z toho dôvodu, že pri uzavretí zmluvy musí dodávateľ so spotrebiteľom dosiahnuť dohodu, súlad vôle. Toto tvrdenie potvrdzuje najmä tá skutočnosť, že je slobodným ekonomickým rozhodnutím spotrebiteľa, či do zmluvného vzťahu s dodávateľom vstúpi, alebo nie.¹⁸ Ustanovenie čl. 4 ods. 2 smernice 93/13 možno interpretovať ako snahu obmedziť súdnu kontrolu nekalosti/neprijateľnosti zmluvných dojednaní týkajúcich sa hlavného predmetu zmluvy a primeranosti vzťahu medzi cenou a poskytnutým plnením v záujme toho, aby sa uprednostnila sloboda zmluvných strán nezávisle upraviť svoje vzťahy v prostredí fungujúceho trhu založeného na konkurencii cien a plnení.

¹⁶ CSACH, K. *Štandardné zmluvy*. Plzeň: Aleš Čenek, 2009, s. 178; ŠTEVČEK, M., A. DULÁK, J. BAJÁNKOVÁ, M. FEČÍK, F. SEDLAČKO, M. TOMAŠOVIČ a kol. *Občiansky zákonník I. § 1–450. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 522.

¹⁷ MAGÁL, M. a P. KUBINA. Rozhodcovské doložky v spotrebiteľských zmluvách. In: *Justičná Revue*, 2008, č. 4, s. 620.

¹⁸ ŠTEVČEK, M., A. DULÁK, J. BAJÁNKOVÁ, M. FEČÍK, F. SEDLAČKO, M. TOMAŠOVIČ a kol. *Občiansky zákonník I. § 1–450. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 502.

Viacerí slovenskí aj českí autori sa zhodujú v názore, že transpozícia smernice nie je v tomto smere úplne presná. Smernica ustanovuje hlavný predmet, pričom tým zamýšľa hlavný predmet zmluvy, nie hlavný predmet plnenia, tak ako uvádza slovenský zákonodarca. Nie všetky štáty pri preberaní tohto pravidla zo smernice postupovali rovnako. Štáty ako Luxembursko, Dánsko, Rumunsko, Slovinsko, Rakúsko do testu nekalosti/neprijateľnosti zmluvných podmienok zahŕňujú aj ustanovenia, týkajúce sa predmetu plnenia a ceny, a to aj vtedy, ak sú spísané jasne a zrozumiteľne¹⁹.

K odlišnosti právnych úprav sa vyjadril aj Súdny dvor EÚ, ktorý uviedol: „*Zo samotného znenia článku 4 ods. 2 smernice teda vyplýva, že toto ustanovenie, ako uviedla generálna advokátka v bode 74 svojich návrhov, nemožno považovať za ustanovenie upravujúce vecnú pôsobnosť smernice. Naopak zmluvné podmienky, ktorých sa týka uvedený článok 4 ods. 2 a ktoré patria do oblasti upravenej smernicou, sa vymykajú posúdeniu ich nekalej povahy len v rozsahu, v akom sa vnútroštátny súd na základe preskúmania jednotlivých prípadov domnieva, že boli predajcom alebo dodávateľom formulované jasne a zrozumiteľne.*“²⁰ Uvedeným rozsudkom Súdny dvor EÚ pripúšťa, aby členské štáty skúmali nekalosť/neprijateľnosť aj v uvedenom prípade, ak dané zmluvné podmienky nie sú vyjadrené jasne a zrozumiteľne.

Čl. 4 ods. 2 smernice 93/13 teda upravuje výnimku z mechanizmu vecného preskúmania nekalých podmienok.²¹ Čl. 4 ods. 2 smernice 93/13 tak nemožno považovať za ustanovenie upravujúce vecnú pôsobnosť smernice. Naopak zmluvné podmienky, ktorých sa týka a ktoré patria do oblasti upravenej smernicou 93/13, sa vymykajú posúdeniu ich nekalej povahy len v rozsahu, v akom sa vnútroštátny súd na základe preskúmania jednotlivých prípadov domnieva, že boli dodávateľom formulované jasne a zrozumiteľne.²² Spomínané ustanovenie sa musí vykladať striktne.²³

¹⁹ VÍTOVÁ, B. *Nepříměřená ujednání ve spotřebitelských smlouvách po rekodifikaci soukromného práva*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s. 65.

²⁰ Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 3. júna 2010 vo veci *Caja de Aborros y Monte de Piedad de Madrid*, C-383/08, bod 32.

²¹ Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 23. apríla 2015, vo veci *Jean-Claude Van Hove proti CNP Assurances SA*, C-96/14, bod 30.

²² Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 3. júna 2010, vo veci *Caja de Aborros y Monte de Piedad de Madrid proti Asociación de Usuarios de Servicios Bancarios (Ausbanc)*, C-484/08, bod 32.

²³ Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 30. apríla 2014, vo veci *Árpád Kásler a Hajnalka Káslerné Rábai proti OTP Jelzálogbank Zrt*, C-26/13, bod 42.

Pokiaľ ide o pojem zmluvné podmienky vzťahujúce sa na pojem „hlavný predmet zmluvy“ v zmysle čl. 4 ods. 2 smernice 93/13, tieto sa v zmysle judikatúry Súdneho dvora EÚ musia chápať ako podmienky, ktoré upravujú základné plnenia tejto zmluvy a ktoré ju ako také charakterizujú.²⁴

K tejto otázke sa vyjadrila aj generálna advokátka Trstenjak, a to vo veci vo veci *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid*, podľa ktorej z ustanovenia čl. 4 ods. 2 smernice 93/13 možno odvodiť, že normotvorca chcel, aby povinnosti súvisiace s hlavným predmetom zmluvy zásadne upravovala dohoda strán a ponuka na trhu. Cieľom je teda zachovať jadro, v rámci ktorého sa stanovia obmedzenia kontroly ne/prijateľnosti zmluvných dojednaní súvisiacich s hlavným plnením.²⁵ Generálna advokátka sa v spomínaných návrhoch zaoberala aj účelom smernice 93/13, ktorým je zabezpečiť ochranu spotrebiteľa pred nevýhodami, ktoré pre neho vo všeobecnosti vyplývajú z jeho znevýhodneného postavenia voči dodávateľovi. Zásah do autonómie vôle je odôvodnený myšlienkou, že dodávateľom vopred formulované zmluvy, obsahujúce individuálne nedojednané ustanovenia, sú dôsledkom asymetrie hospodárskej sily zmluvných strán, v dôsledku čoho spotrebiteľ v praxi nemá možnosť vplyvu na obsah zmluvy. Toto je dôvodom zásahu do zmluvnej slobody v spotrebiteľských zmluvných vzťahoch, ktorá by však nemala viesť k úplnému odstráneniu autonómie vôle spotrebiteľa.

Pokiaľ ide o zmluvné podmienky, ktoré sa týkajú „primeranosti ceny a úhrady na jednej strane, ako aj tovaru alebo služieb dodávaných výmenným spôsobom na druhej strane“ v zmysle čl. 4 ods. 2 alebo, v zmysle devätnásteho odôvodnenia smernice 93/13, podmienky „*popisujúce... vzťah kvalita/cena tovaru alebo dodávaných služieb*“, táto druhá skupina podmienok, vo vzťahu ku ktorým nemožno skúmať ich prípadnú nekalú povahu, má obmedzený rozsah, keďže táto výnimka sa týka len primeranosti medzi stanovenou cenou alebo úhradou a službami alebo tovarom dodanými ako protiplnenie. Vylúčenie preskúmania zmluvných podmienok, pokiaľ ide o vzťah kvalita/cena služby alebo plnenia vychádza zo skutočnosti, že neexistuje nijaký

²⁴ Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 30. apríla 2014, vo veci *Árpád Kásler a Hajnalka Káslerne Rábai proti OTP Jelzálogbank Zrt*, C-26/13, bod 49.

²⁵ Blížšie návrhy generálnej advokátky V Trstenjak vo veci *Caja de Ahorros y Monte de Piedad de Madrid*, body 64–65.

sadzovník alebo právne kritérium na určenie rámca pre takéto preskúmanie a viesť ho.²⁶

Čo sa týka primeranosti ceny, cieľom smernice 93/13 preto nebolo vylúčiť prieskum ceny za poskytnuté plnenie ako jednu z podstatných náležitostí zmluvy, ale ponechať autonómiu zmluvných strán pri podmienkach, týkajúcich sa pomeru ceny a kvality dodávaného tovaru alebo služby.²⁷

Vzhľadom k tomu, že smernica 93/13 je založená na princípe minimálnej harmonizácie, môžu štáty, ktoré chcú zabezpečiť vyšší stupeň ochrany, rozšíriť obsah posudzovaných podmienok aj na iné skutočnosti spotrebiteľskej zmluvy, okrem iného na hlavný predmet zmluvy či primeranosť ceny.²⁸ Transponované vnútroštátne ustanovenia však nevyhnutne nevyklúčujú prísnejšie právne normy, ktoré majú čisto národnú povahu.²⁹

Súdny dvor EÚ v uvedených súvislostiach vyzdvihuje, že požiadavka jasného a zrozumiteľného formulovania sa uplatňuje, aj keď sa na podmienku vzťahuje pojem „hlavný predmet zmluvy“ alebo pojem „primeraná cena a úhrada na jednej strane, ako aj tovar alebo služby dodávané výmenným spôsobom na druhej strane“ v zmysle článku 4 ods. 2 smernice 93/13. Zmluvné podmienky, ktorých sa týka uvedené ustanovenie, sú totiž vyňaté z posúdenia ich nekalej povahy len v rozsahu, v akom sú dodávateľom formulované jasne a zrozumiteľne. Požiadavka transparentnosti zmluvných podmienok, by nemala byť obmedzená len na ich zrozumiteľnosť z formálneho a gramatického hľadiska, ale musí sa chápať široko. Čiže tak, že stanovuje aj to, aby zmluva transparentným spôsobom vyjadrovala konkrétne fungovanie mechanizmu, na ktorý sa odvoláva dotknutá podmienka, ako aj prípadne vzťah medzi týmto mechanizmom a mechanizmom stanoveným ostatnými podmienkami, aby bol spotrebiteľ schopný na základe presných

²⁶ Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 30. apríla 2014 vo veci *Árpád Kásler a Hajnalka Káslerné Rábai proti OTP Jelzálogbank Zrt*, C-26/13, bod 52 až 55.

²⁷ ŠTEVČEK, M., A. DULÁK, J. BAJÁNKOVÁ, M. FEČÍK, F. SEDLAČKO, M. TOMAŠOVIČ a kol. *Občiansky zákonník I. § 1–450. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 503.

²⁸ VÍTOVÁ, B. *Nepříměrná ujednání ve spotřebitelských smlouvách po rekonstrukci soukromého práva*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s. 67.

²⁹ ŠTEVČEK, M., A. DULÁK, J. BAJÁNKOVÁ, M. FEČÍK, F. SEDLAČKO, M. TOMAŠOVIČ a kol. *Občiansky zákonník I. § 1–450. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 504.

a zrozumiteľných kritérií posúdiť ekonomické dôsledky, ktoré z toho pre neho vyplývajú.³⁰

V súvislosti so smernicou 93/13 sa pritom roky diskutuje³¹, či uprednostniť zmluvnú voľnosť³² a autonómiu vôle, alebo je lepšie viac chrániť slabšiu stranu a autonómiu vôle potlačiť. Ako z uvedeného vyplýva, smernica 93/13 a právo na ochranu spotrebiteľa narúša zmluvnú autonómiu vôle v prospech posilnenia pozície spotrebiteľa, ako strany slabšej v zmluve, a to najmä tým, že stanovujú podmienky, za ktorých môže súd dojednaní v zmluve označiť za nekalé/neprijateľné, a preto pre spotrebiteľa nezáväznú. V súlade s princípom *vigilantibus iura* je preto samozrejme autonómia vôle ponechaná v oblastiach týkajúcich sa primeranosti ceny a tovaru alebo služieb, ktoré sa majú dodať alebo poskytnúť ako protihodnota za túto cenu (za predpokladu, že nie sú v rozpore so všeobecne záväznými predpismi) a hlavného predmetu zmluvy (tu je spotrebiteľ chránený samotnou hospodárskou súťažou).

Na tomto mieste je vhodné spomenúť rozhodnutia, týkajúce sa bankových poplatkov za vedenie úverového účtu spotrebiteľa. Spotrebiteľia v Českej republike namietali, že poplatky účtované bankou boli dojednané neurčito a zo zmlúv o úvere nebolo jasné, aké služby sú im zo strany týchto bánk poskytované. Tiež namietali, že správa úveru je administratívna činnosť banky a za tieto poplatky spotrebiteľ nedostáva žiadne služby zo strany banky. K tejto otázke sa vyjadril finančný arbiter Českej republiky ako aj Najvyšší súd ČR³³ a Ústavný súd ČR, ktorý poplatky požadované bankami a ďalšími veriteľmi napríklad za správu a vedenie úverového a bankového

³⁰ Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 20. septembra 2017 vo veci *Ruxandra Paula Andricu a i. proti Banca Românească SA*, C-186/16, bod 43 až 45.

³¹ Viď napr. DOHNAL, J. Obrana spotrebiteľa, nebo bránění obchodnímu styku? In: *Bulletin advokace*, 2010, č. 5, s. 66–69.

³² Zmluvná voľnosť je taktiež uznávanou zásadou práva Európskej únie. V rozsudku vo veci *Werhof* Súdny dvor EÚ konštatoval, že „zmluvy sa vyznačujú zásadou autonómie vôle, podľa ktorej sú strany slobodné v tom, aby sa navzájom viazali.“ (Rozsudok Súdneho dvora zo dňa 9. marca 2006, *Hans Werhof proti Freeway Traffic Systems GmbH & Co. KG.*, C-499/04, Zb. rozh. (2006) s. I-02397.).

³³ Najvyšší súd Českej republiky Stanovisko občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 23. 4. 2014 k některým otázkám ujednání o poplatku za správu úvěru ve smlouvách o úvěru, sp. zn. Cpjn 203/2013, publikované v Zbierke pod č. 44/2014.

účtu považovali za cenu, ktorá nepodlieha podľa čl. 4 ods. 2 smernice 93/13 súdnej kontrole.³⁴

Naopak, na Slovensku sa možno stretnúť s niektorými názormi, že zo súdnej kontroly neprijateľnosti zmluvných podmienok nebudú vylúčené zmluvné podmienky regulujúce rôzne poplatky, ktoré predstavujú čiastkovú odplatu za doplnkové služby a nevstupujú do ceny spojennej s hlavným predmetom zmluvy.³⁵

Súdny dvor EÚ sa vo veci *Kásler a Káslerné* nadviazal na návrhy generálneho advokáta Wahla v uvedenej veci a ďalej objasnil, že vylúčenie preskúmania zmluvných podmienok, pokiaľ ide o vzťah kvalita/cena služby alebo plnenia vychádza zo skutočností, že neexistuje nijaký sadzobník alebo právne kritérium na určenie rámca pre takéto preskúmanie a viest' ho.³⁶ Výnimka stanovená v čl. 4 ods. 2 smernice 93/13 je tak odôvodnená aj tým, že nemožno určiť matematicky pomer medzi kvalitou poskytnutého plnenia a odplatom zaň, a to preto, že na takéto určenie, resp. prieskum neexistuje klasifikačná stupnica. Pomer medzi cenou a kvalitou teda nemožno preskúmať, keďže neexistuje právna norma, ktorá by mohla poskytnúť usmernenie pre takéto preskúmanie.

Tiež Súdny dvor EÚ v rozsudku vo veci *Matei* uviedol, že „článok 4 ods. 2 smernice Rady 93/13/EHS sa má vykladať v tom zmysle, že za okolností ako vo veci samej pojmy „hlavný predmet zmluvy“ a „primeranosť medzi cenou a odmenou na jednej strane a tovarom alebo službami, ktoré sa majú dodať alebo poskytnúť ako protihodnota na druhej strane sa v zásade nevzťahujú na druhy podmienok nachádzajúce sa v úverových zmluvách uzavretých medzi predajcom a dodávateľom a spotrebiteľom, ako sú tie vo veci samej, ktoré na jednej strane umožňujú za určitých podmienok veriteľovi jednostranne zmeniť úrokovú sadzbu a na druhej strane upravujú ním vybraný „poplatok za riziko“. Je však úlohou vnútroštátneho súdu, aby vzhľadom na povahu,

³⁴ VÍTOVÁ, B. *Nepříměrná ujednání ve spotřebitelských smlouvách po rekodifikaci soukromého práva*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, s. 72 a 73.

³⁵ ŠTEVČEK, M., A. DULÁK, J. BAJÁNKOVÁ, M. FEČÍK, F. SEDLAČKO, M. TOMAŠOVIČ a kol. *Občiansky zákonník I. § 1–450. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 504.

³⁶ Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo dňa 30. apríla 2014, vo veci *Árpád Kásler a Hajnalka Káslerné Rábai proti OTP Jelzálóbank Zrt*, C-26/13, bod 55.

*všeobecnú štruktúru a ustanovenia zmluvy o úvere, ako aj jej právne a skutkové súvislosti overil toto posúdenie uvedených zmluvných podmienok.*³⁷

Z uvedeného vyplýva, že z judikatúry Súdneho dvora EÚ nemožno bez ďalšieho vyvodit' jednoznačný záver o tom, či sú alebo nie sú vyňaté z mechanizmu vecného preskúmania nekalých podmienok tie zmluvné podmienky, ktoré neboli individuálne dojednané v spotrebiteľskej zmluve, ktoré upravujú poplatky, pokiaľ ide o predmet protiplnenia za poplatok a primeranosť výšky poplatku, ale možno sa skôr domnievať, že ich ne/vyňatie je nevyhnutné vždy posudzovať v každom prípade zvlášť. Predovšetkým tak aj pri takýchto zmluvných podmienkach by sa nemalo zabúdať posúdiť, či náhodou protiplnenie za takéto poplatky nie je súčasťou základného plnenia spotrebiteľskej zmluvy, ktoré ju ako také charakterizuje, teda či nejde o zmluvnú podmienku týkajúcu sa definície hlavného predmetu zmluvy. Rovnako by sa malo prednostne posúdiť, či zmluvná podmienka nie je napádaná iba v otázke vzťahujúcej sa k primeranosti ceny ku kvalite. Ak by si orgán aplikácie práva na niektorú z uvedených otázok odpovedal kladne, mal by predovšetkým skúmať, či je takáto zmluvná podmienka vyjadrená jasne a zrozumiteľne. Ak by nebola vyjadrená jasne a zrozumiteľne, až potom je možné aplikovať prieskum jej nekalosti.

V prípade zmluvných podmienok upravujúcich poplatky preto možno očakávať, že judikatúra Súdneho dvora EÚ bude klásť dôraz práve na vyššie spomínanú požiadavku ich jasného a zrozumiteľného formulovania. Obdobne tak Súdny dvor EÚ postupoval už napríklad v rozsudku vo veci *Hove*, keď spotrebiteľ spolu so zmluvou o úvere súčasne uzavrel hromadnú poisťnú zmluvu. Súdny dvor EÚ totiž v konkrétnych okolnostiach týkajúcich sa zmluvných podmienok obsiahnutých v poisťnej zmluve zdôraznil, že zmluva sporná vo veci samej patrí do širšieho zmluvného rámca a nadväzuje na úverové zmluvy, ako aj to, že pri uzatváraní nadväzujúcich zmlúv od spotrebiteľa nemožno očakávať rovnakú ostražitosť, pokiaľ ide o rozsah rizík zahrnutých v tejto poisťnej zmluve, ako keby uzatváral túto zmluvu a zmluvu o úvere osobitne.³⁸

³⁷ Rozsudok Súdneho dvora z 26. 2. 2015 (návrh na začatie prejudiciálneho konania, ktorý podal Tribunalul Specializat Cluj – Rumunsko) – *Bogdan Matei, Ioana Ofelia Matei/SC Volksbank Romania SA*, C-143/13.

³⁸ Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 23. apríla 2015, vo veci *Jean-Claude Van Hove proti CNP Assurances SA*, C-96/14, bod 48.

4 Pojmy cena a odplata

Osobitosťou slovenskej právnej úpravy je tiež existencia viacerých pojmov, ktoré sa týkajú vyjadrenia protihodnoty plnenia. Je to napríklad „cena“ a „odplata“ v súvislosti so spotrebiteľskými zmluvami. Ustanovenie § 53 ods. 1 OZ pojednáva o neprijateľných podmienkach v spotrebiteľských zmluvách a uvádza pojem „cena“, pričom v ods. 6, ktorý sa týka špecifickej spotrebiteľskej zmluvy, ktorej predmetom je poskytnutie peňažných prostriedkov, už zákonodarca používa pojem „odplata“, ktorý bližšie definuje vykonávací predpis, ktorým je nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 87/1995 Z. z., ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia Občianskeho zákonníka v znení neskorších predpisov (ďalej len „nariadenie vlády č. 87/1995 Z. z.“). Z uvedeného vyplýva, že s prihliadnutím na pojem „cena“ ide o pojem významovo širší, používaný v súvislosti so všetkými zmluvnými typmi spadajúcimi do kategórie spotrebiteľských zmlúv, pričom pojem „odplata“³⁹ striktné súvisí len s typom spotrebiteľskej zmluvy viažucim sa na poskytovanie peňažných prostriedkov spotrebiteľovi. Ustanovenie § 53 ods. 6 OZ preto predstavuje *lex specialis* k všeobecnému ustanoveniu § 53 ods. 1 OZ, ktoré upravuje (za stanovených podmienok) možnosť súdneho prieskumu primeranosti ceny v spotrebiteľskej zmluve. Na druhej strane je potrebné dodať, že zákonodarca je v tomto ohľade opäť nekonzistentný, nakoľko v právnom poriadku Slovenskej republiky je zvyčajne naopak pojem „odplata“ širším pojmom ako pojem „cena“, zahŕňajúcim aj iné ako len peňažné plnenie.⁴⁰

Ustanovenie § 53 ods. 6 OZ odkazuje na nariadenie vlády č. 87/1995 Z. z., ktoré v § 1 stanovuje spôsob výpočtu odplaty pri poskytnutí peňažných prostriedkov spotrebiteľovi a v § 1a upravuje jej najvyššiu prípustnú výšku, čiže jej najvyššiu právnymi predpismi dovoľenú výšku.

³⁹ V zmysle vykonávacieho predpisu, a teda § 1 nariadenia vlády SR č. 87/1995 Z. z. odplatu pri poskytovaní peňažných prostriedkov spotrebiteľovi tvoria: (i) úrok, (ii) poplatky, (iii) akékoľvek iné odplatné plnenie alebo iné náklady, ktoré sú dohodnuté pri podpise spotrebiteľskej zmluvy a ktoré sú spojené s poskytnutím peňažných prostriedkov alebo vyžadované pri poskytnutí peňažných prostriedkov.

⁴⁰ Napríklad pojem odplata je v širšom význame ako pojem cena používaný aj v § 499, 527, 663 OZ, či v § 67e, 67 g, 161a, 261 ods. 6 písm. c), 516, 526, 527, 566, 577, 591 zákona č. 5123/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov.

V prvom kroku je potrebné ustáliť výšku odplaty pri poskytnutí peňažných prostriedkov spotrebiteľovi. Ide o hodnotu vyjadrenú percentuálne zo sumy zmluvne dohodnutých peňažných prostriedkov za rok vypočítanú zjednodušene ako súčet plnení za rok z položiek: (i) úrok, (ii) poplatky a (iii) akékoľvek iné odplatné plnenia alebo iné náklady, ktoré sú dohodnuté pri podpise spotrebiteľskej zmluvy a ktoré sú spojené s poskytnutím peňažných prostriedkov alebo vyžadované pri poskytnutí peňažných prostriedkov.

Pojem odplaty pre účely výpočtu najvyššej prípustnej výšky odplaty v zmysle § 53 ods. 6 OZ tak v záujme ochrany spotrebiteľa môže za určitých okolností tiež presahovať rámec zmluvy, ktorou sa spotrebiteľovi poskytujú peňažné prostriedky a vyžaduje tak hodnotenie aj prípadných ďalších odplatných plnení a iných nákladov dojednaných medzi zmluvnými stranami v súvislosti s poskytnutím peňažných prostriedkov spotrebiteľovi (odplatné plnenia a iné náklady za tzv. doplnkové služby). Právne predpisy pre účely vymedzenia pojmu odplata v zmysle § 53 ods. 6 OZ zjavne vytvárajú dve kategórie odplatných plnení a iných nákladov za doplnkové služby. Prvou kategóriou sú tie odplatné plnenia a iné náklady za doplnkové služby, ktoré spadajú pod pojem odplata v zmysle § 53 ods. 6 OZ, teda (i) boli dohodnuté pri podpise spotrebiteľskej zmluvy a súčasne (ii) sú spojené s poskytnutím peňažných prostriedkov alebo vyžadované pri poskytnutí peňažných prostriedkov. Druhou kategóriou sú tie odplatné plnenia a iné náklady za doplnkové služby, ktoré nespadajú pod pojem odplata v zmysle § 53 ods. 6 OZ, čiže všetky tie odplatné plnenia a iné náklady za doplnkové služby, ktoré nespadajú do spomínanej prvej kategórie, či už preto, že neboli dohodnuté pri podpise spotrebiteľskej zmluvy alebo nie sú spojené s poskytnutím a súčasne ani vyžadované pri poskytnutí peňažných prostriedkov.

Keďže jednotlivé zložky odplaty môžu byť v konkrétnych zmluvách o poskytnutí peňažných prostriedkov vyjadrené rôzne (napr. úrok sa spravidla vyjadruje percentuálne, poplatok spravidla nominálne, a pod., no každý veriteľ môže používať odlišnú metodiku výpočtu úrokovej sadzby a pod.⁴¹), je potrebné previesť uvedené hodnoty do jednotného formátu tak, aby bol

⁴¹ Vo finančnej matematike je možné uplatniť pri výpočte úrokovej sadzby rôzne metódy výpočtov, viď napríklad URBANÍKOVÁ, M. *Finančná matematika*. 1. vyd. Nitra: UKF, 2008, s. 37–42.

v záverečnej podobe vyjadrený percentuálne, vyjadrujúci v percentuálnej podobe výšku odplaty za rok (§ 1 ods. 2 nariadenia vlády č. 87/1995 Z. z.). Odplata sa preto vypočíta nasledovne, podľa toho, akým spôsobom sú vyjadrené vyššie uvedené plnenia, ktoré ju tvoria:

1. plnenia vyjadrené v percentách zo sumy zmluvne dohodnutých peňažných prostriedkov sa prepočítajú pre účely výpočtu odplaty nasledovne: (i) opakujúce sa plnenie v percentách za iné obdobie ako jeden rok sa prepočíta na obdobie jedného roka, (ii) jednorazové plnenie v percentách sa považuje za plnenie za rok, (iii) opakujúce sa plnenie v percentách za rok sa považuje za plnenie za rok;
2. plnenia vyjadrené v peniazoch sa prepočítajú na percentá zo sumy zmluvne dohodnutých peňažných prostriedkov tak, že (i) opakujúce sa plnenie v peniazoch za iné obdobie ako jeden rok sa prepočíta na obdobie jedného roka, vydelí sa sumou zmluvne dohodnutých peňažných prostriedkov a vynásobí sa číslom 100, (ii) jednorazové plnenie v peniazoch sa vydelí sumou zmluvne dohodnutých peňažných prostriedkov a vynásobí sa číslom 100, a (iii) opakujúce sa plnenie v peniazoch za rok sa vydelí sumou zmluvne dohodnutých peňažných prostriedkov a vynásobí sa číslom 100; a
3. plnenia vyjadrené v percentách z inej sumy, ako je suma zmluvne dohodnutých peňažných prostriedkov sa prepočítajú tak, že (i) opakujúce sa plnenie v percentách za iné obdobie ako jeden rok sa prepočíta na obdobie jedného roka a vynásobí sa podielom sumy, z ktorej sa vypočítava plnenie, a sumy zmluvne dohodnutých peňažných prostriedkov, (ii) jednorazové plnenie v percentách sa vynásobí podielom sumy, z ktorej sa vypočítava plnenie, a sumy zmluvne dohodnutých peňažných prostriedkov, a (iii) opakujúce sa plnenie v percentách za rok sa vynásobí podielom sumy, z ktorej sa vypočítava plnenie, a sumy zmluvne dohodnutých peňažných prostriedkov.

V druhom kroku sa získaná percentuálna výška odplaty konkrétnej spotrebiteľskej zmluvy porovná s najvyššou prípustnou výškou odplaty. Tá je v zmysle § 1a nariadenia vlády č. 85/1995 Z. z. stanovená rôzne v závislosti od toho, o aké poskytnutie peňažných prostriedkov spotrebiteľovi ide. Uvedené zobrazuje nasledovná tabuľka.

Poskytnutie peňažných prostriedkov spotrebiteľovi	Najvyššia prípustná výška odplaty
poskytnutie peňažných prostriedkov na obdobie kratšie ako 3 mesiace (§ 1a ods. 2 nariadenia vlády č. 87/1995 Z. z.)	30 % zo sumy zmluvne dohodnutých peňažných prostriedkov
poskytnutie peňažných prostriedkov, ktorých výška nepresiahne 100 € (§ 1a ods. 2 nariadenia vlády č. 87/1995 Z. z.)	30 % zo sumy zmluvne dohodnutých peňažných prostriedkov
poskytnutie peňažných prostriedkov spotrebiteľovi na nájom a kúpu veci, ktorú spotrebiteľ užíva s právom jej kúpy po uplynutí dojednaného času užívania (lízingu), a súčasťou odplaty je aj havarijné poistenie (§ 1a ods. 3 nariadenia vlády č. 87/1995 Z. z.)	2,5-násobok priemernej ročnej percentuálnej miery nákladov podľa § 1 ods. 4 nariadenia vlády č. 87/1995 Z. z. pri obdobnom úvere alebo pôžičke ročne
ostatné prípady poskytnutia peňažných prostriedkov spotrebiteľovi (§ 1a ods. 1 nariadenia vlády č. 87/1995 Z. z.)	2-násobok priemernej ročnej percentuálnej miery nákladov podľa § 1 ods. 4 nariadenia vlády č. 87/1995 Z. z. ročne

V posledných dvoch uvedených prípadoch sa podľa § 1 ods. 4 nariadenia vlády č. 87/1995 Z. z. na účely stanovenia najvyššej prípustnej výšky odplaty použije priemerná hodnota ročnej percentuálnej miery nákladov bánk a pobočiek zahraničných bánk pre jednotlivé typy novoposkytnutých spotrebiteľských úverov zverejnená naposledy v čase predchádzajúcom uzavretiu spotrebiteľskej zmluvy podľa § 21 ods. 2 zákona č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, čiže na webovom sídle Ministerstva financií Slovenskej republiky.⁴²

Zhrňujúco zákonodarca ide v konkrétnej oblasti nad rozsah minimálnej harmonizácie stanovenej smernicou 93/13 a zakotvuje obligatórny prieskum primeranosti odplaty za poskytnutie peňažných prostriedkov

⁴² MINISTERSTVO FINANCIÍ SLOVENSKEJ REPUBLIKY. *Súhrnné informácie o údajoch o novoposkytnutých spotrebiteľských úveroch veriteľmi*. Dostupné z: <http://www.mfsr.sk/Default.aspx?CatID=6783>

spotrebiteľovi v spotrebiteľských zmluvách. Zákonodarcom však ostáva celkom neriešená otázka následkov rozporu spotrebiteľskej zmluvy s § 53 ods. 6 OZ, teda či tento rozpor spôsobuje neplatnosť absolútnu podľa § 53 ods. 6 OZ v spojení s § 39 OZ alebo len neplatnosť relatívnu podľa § 53 ods. 6 OZ v spojení s § 40a OZ.

5 Záver

Transpozícia smernice 93/13 ustanovením § 52 a nasl. OZ zrejme nie je správna ani úplná. Po prvé, generálna klauzula § 53 ods. 1 OZ vymedzujúca neprijateľné podmienky nezodpovedá definícií nekalých podmienok vymedzených v smernici 93/13. Je tomu tak z toho dôvodu, že generálna klauzula pre neprijateľnosť podmienky vymedzená § 53 ods. 1 OZ vyžaduje iba to, aby zmluvná podmienka spôsobila značnú nerovnováhu v právach a povinnostiach zmluvných strán v neprospech spotrebiteľa. Smernica 93/13 však pre nekalosť podmienky vyžaduje súčasne aj rozpor s požiadavkou dôvery, čo generálna klauzula § 53 ods. 1 OZ celkom opomína. Tento odklon od vymedzenia nekalých podmienok smernicou 93/13 zrejme nemožno ani subsumovať pod prísnejšie opatrenia v prospech spotrebiteľa, a teda transpozícia sa tak v tomto ohľade javí byť neúplná obdobne ako v prípade *Komisia proti Holandskému kráľovstvu*⁴³. Po druhé, druhá veta § 53 ods. 1 OZ používa pojem „hlavný predmet plnenia“, ktorého gramatický výklad v užšom zmysle nezodpovedá pojmu „hlavný predmet zmluvy“ používanému smernicou 93/13, preto pri jeho výklade je nevyhnutné používať eurokonformný výklad, ktorý však je možný. Po tretie, demonštratívny výpočet neprijateľných zmluvných podmienok podľa § 53 ods. 4 OZ je vymedzený takým spôsobom, že v právnej teórii prevláda názor, že klauzuly uvedené v § 53 ods. 4 OZ sa považujú za neprijateľné bez ohľadu na naplnenie generálnej klauzuly podľa § 53 ods. 1 OZ, takéto vymedzenie tak zrejme nezodpovedá súvisiacej judikatúre Súdneho dvora EÚ.⁴⁴

⁴³ Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 10. mája 2001 vo veci *Komisia Európskych spoločstiev proti Holandskému kráľovstvu*, C-144/99.

⁴⁴ Rozsudok Súdneho dvora EÚ zo 7. mája 2002 vo veci *Komisia Európskych spoločstiev proti Švédskemu kráľovstvu*, C-478/99, v konaní o porušení povinnosti členským štátom a tiež Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 26. apríla 2012 vo veci *Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság proti Invitel Távközlési Zrt*, C-472/10, bod 26.

Relevantnej právnej úprave tiež možno vytknúť (i) legislatívno-technické nedostatky napríklad z pohľadu požitých pojmov „cena“ a „odplata“, (ii) množstvo ďalších nedostatkov, z pohľadu napríklad nejednoznačných následkov rozporu spotrebiteľskej zmluvy s § 53 ods. 6 OZ (relatívna alebo absolútna neplatnosť), ďalej § 54 ods. 1 prvej vety OZ, ktorý kogentným spôsobom obmedzuje zmluvnú voľnosť strán tak, že zmluvné podmienky upravené spotrebiteľskou zmluvou sa nemôžu odchýliť od Občianskeho zákonníka v neprospech spotrebiteľa a tiež § 53c OZ.

Zrejme nesprávnosť transpozície smernice 93/13 do Občianskeho zákonníka a jej zásadné nedostatky viedli k prítomnej rozkolísanej judikatúre všeobecných súdov Slovenskej republiky, ktorá až na výnimky pri hodnotení neprijateľnosti zmluvných podmienok, vo všeobecnosti takmer vôbec neprihliada na kritéria k súdnemu prieskumu nekalosti podmienok objasnené judikatúrou Súdneho dvora EÚ. Všeobecné súdy Slovenskej republiky mnohokrát bez hlbšej argumentácie namiesto judikatúry Súdneho dvora EÚ poukazujú na rozhodnutie Vrchného krajského súdu v Karlsruhe (Oberlandesgericht Karlsruhe) z 3. mája 2010 č. k. AZ 17 U 192/2010⁴⁵ alebo im k posúdeniu neprijateľnosti akejkoľvek zmluvnej podmienky bez ohľadu na jej charakter spravidla postačí nekonkretizovaná významná alebo značná nerovnováha⁴⁶, čím sa ich rozhodovacia prax stáva v rozpore s požiadavkou právnej istoty nepredvídateľná.

Zavedenie najvyššej prípustnej odplaty za poskytnutie peňažných prostriedkov § 53 ods. 6 OZ sa rozkolísanou aplikáciou § 53 ods. 1 OZ mína jeho parciálnemu účelu spočívajúcemu vo zvýšení právnej istoty v otázke hranice ne/primeranosti odplaty (všeobecné súdy častokrát nekonzistentne skúmajú primeranosť parciálnych zložiek takto vymedzenej odplaty). Nemožno tiež opomenúť nejednoznačnú otázku sankcií pre prípad porušenia § 53 ods. 6 OZ, keď vyvstáva otázka možnosti aplikability relatívnej neplatnosti podľa poslednej vety § 40a OZ.

⁴⁵ Napr. ods. 21 rozsudku Krajského súdu Prešov zo dňa 27. apríla 2017, sp.zn. 4Co/170/2016.

⁴⁶ Napr. ods. 12 rozsudku Okresného súdu Trebišov zo dňa 5. mája 2017, sp.zn. 12Csp/129/2016.

Zhrňujúco záverom možno konštatovať, že rekodifikácia Občianskeho zákonníka, ktorou by sa odstránili nedostatky transpozície smernice 93/13 je za súčasnej situácie Slovenskej právnej úpravy viac, než vítaná.

Literature

- CSACH, K. *Štandardné zmluvy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čenek, s. r. o., 2009, 331 s. ISBN 978-80-7380-199-1.
- FEKETE, I. *Občiansky zákonník – Komentár*. Bratislava: Ing. Miroslav Mračko – EPOS, 2007, 1063 s. ISBN 978-80-8057-688-2.
- HULVA, T. *Ochrana spotrebiteľa*. Praha: Aspi, a. s., 2005. ISBN 80-7357-064-5.
- MAGÁL, M. a P. KUBINA. Rozhodcovské doložky v spotrebiteľských zmluvách. In: *Justičná Revue*, 2008, č. 4, s 620.
- ŠTEVČEK, M., A. DULÁK, J. BAJÁNKOVÁ, M. FEČÍK, F. SEDLAČKO, M. TOMAŠOVIČ a kol. *Občiansky zákonník I. § 1–450. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2015. ISBN 978-80-7400-597-8.
- VÍTOVÁ, B. *Nepřiměřená ujednání ve spotřebitelských smlouvách po rekodifikaci soukromého práva*. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, 264 s. ISBN 978-80-7478-492-7.

Contact – e-mail

karinrakova@gmail.com

Odstúpenie od zmluvy v pracovnom práve

Monika Seilerová

Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach,
Slovenská republika

Abstrakt in original language

Pre pracovnoprávne vzťahy je typické, že zmluvná sloboda ich účastníkov nedosahuje šírku príznačnú pre iné súkromnoprávne vzťahy. Je limitovaná podstatou pracovnoprávnej regulácie založenej na ochrannej funkcii, najmä ochranou slabšej zmluvnej strany. Uvedené je premietnuté aj v možnosti jednostranného zrušenia zmluvy formou odstúpenia. V príspevku sa zaoberáme využitím tohto inštitútu, ktorý spôsobuje zánik pracovnoprávneho vzťahu aj s ohľadom na subsidiárne pôsobenie príslušných ustanovení Občianskeho zákonníka. Pokúsime sa o skúmanie povahy právnych noriem regulujúcich možnosti odstúpenia od jednotlivých typov pracovnoprávnych zmlúv. Pristúpime i ku komparácii slovenskej a českej právnej úpravy spolu so zhodnotením ich optimálnosti.

Keywords in original language

Odstúpenie od zmluvy; pracovnoprávne vzťahy; subsidiarita Občianskeho zákonníka.

Abstract

For labor relations it is typical, that the contractual freedom of their participants does not reach the scope of other private relations. It is limited by the essence of labor law regulation, especially by protecting a weaker party. This is also reflected in the possibility of unilateral cancellation of the contract, by withdrawal from the contract. The contribution deals with the using of this institute which causes the termination of the employment relationship also with regard to the subsidiary functioning of the relevant provisions of the Civil Code. We will attempt to examine the nature of the legal standards regulating the possibility of withdrawing from individual types

of labor contracts. We will also compare the slovak and czech legislation in the analyzed area together with evaluation of their optimality.

Keywords

Withdrawal from the Contract; Labor Relations; Subsidiary Functioning of the Civil Code.

1 Úvod¹

Odstúpenie od zmluvy predstavuje jednostranný právny úkon adresovaný druhému účastníkovi alebo inému subjektu pracovnoprávneho vzťahu, v ktorom je vyjadrená vôľa zrušiť označený (skôr uskutočnený) pracovnoprávny úkon a vymedzený dôvod odstúpenia.² Je menej častým ale použiteľným spôsobom zániku pracovnoprávneho vzťahu. Špecifickosť pracovnoprávnej úpravy musí byť prirodzene premietnutá aj v tomto inštitúte.

Právna úprava zrušenia zmluvy formou odstúpenia nie je častým predmetom odborných diskurzov v podmienkach slovenského právneho prostredia. Domnievame sa, že dôvodom je najmä ucelenosť, rigidnosť možností skončenia pracovného pomeru, ale aj navonok jednoznačná právna úprava odstúpenia od zmluvy. Kogentnosť právnej regulácie skončenia pracovného pomeru má svoj ochranný a sociálny rozmer, ktorý je súčasne aj zaistením právnej istoty účastníkov pracovnoprávneho vzťahu, že už uzatvorená zmluva bude plnená a dodržiavaná a nedôjde k porušeniu ústavného práva zamestnanca na ochranu proti svojvoľnému prepúšťaniu zo zamestnania (čl. 36 písm. b) Ústavy SR). Napriek zdanlivo čirej nespornosti použitia inštitútu jednostranného ukončenia zmluvy doň „závan“ problematikosti môže zavádzať aplikácia Občianskeho zákonníka, zákona č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov (ďalej len „OZ“). Na právnom základe ustanovenia § 1 ods. 4 Zákonníka práce, zákona č. 311/2001 Z. z. v znení neskorších predpisov (ďalej len „ZP“), je potrebné vziať do úvahy prípady použiteľnosti jeho príslušných ustanovení (princíp subsidiarity vo vzťahu k všeobecnej časti ZP i princíp analógie vo vzťahu k osobitnej časti ZP). Napriek zdieľaniu názoru, že pracovnoprávny vzťah je súkromnoprávnym vzťahom

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu APVV – 16 – 0002: Duševné zdravie na pracovisku a posudzovanie zdravotnej spôsobilosti zamestnanca.

² BĚLINA, M. a kol. *Pracovní právo*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 121.

je podľa nášho názoru nevyhnutné zohľadňovať jeho zreteľnú osobitosť, t.j. nejde o typický majetkovoprávny vzťah.

V znení ustanovení Zákonníka práce môžeme odstúpenie od zmluvy diferencovať na i.) odstúpenie od pracovnej zmluvy (ktorej úprava je vymedzená vo všeobecnej časti ZP) a ii.) odstúpenie od iných zmluvných typov (obsiahnutých z časti vo všeobecnej a z časti v osobitnej časti ZP), pričom osobitná časť ZP explicitne upravuje možnosti odstúpenia od „konkurenčnej doložky“ podľa ustanovenia § 83a ods. 6 ZP, odstúpenie od dohody o hmotnej zodpovednosti podľa § 183 ZP a odstúpenie od dohody o vykonaní práce podľa ustanovenia § 226 ods. 3 ZP. Uvedené však podľa nášho názoru automaticky neznamená možnosť vylúčenia odstúpenia od ďalších pracovnoprávnych zmluvných záväzkov.

V príspevku za zameriavame na analýzu navonok jasného použitia odstúpenia od zmluvy v pracovnom práve, predovšetkým odstúpenia od pracovnej zmluvy v jeho „občianskoprávnom“ kontexte. V ďalšej časti príspevku sa pokúsime o skúmanie využiteľnosti tohto inštitútu v súvislosti s možným „narušením“ stabilného duševného stavu zamestnanca, ktorý pravdepodobne môže nastať v prípade tiesne ako ďalšieho zo zákonných dôvodov odstúpenia od zmluvy podľa ust. § 49 OZ. Pohľad upriamime i na možnosti jednostranného zrušenia niektorých zmluvných záväzkov upravených v osobitnej časti ZP, postupujúc od zákonných až k zmluvne dohodnutým dôvodom ukončenia právneho vzťahu.

2 Odstúpenie od pracovnej zmluvy

Odstúpenie od pracovnej zmluvy zákonodarca koncipuje pomerne jednoznačne. Z hľadiska subjektu ho rozdeľujeme na možnosti resp. dôvody odstúpenia existujúce na strane zamestnávateľa (i.) a odstúpenie od pracovnej zmluvy na strane zamestnanca (ii.).

1. Od pracovnej zmluvy môže zamestnávateľ odstúpiť na základe naplnenia niekoľkých skutkových podstát vymedzených v ust. § 19 ods. 2 ZP:
 - a) v dôsledku omylu, ak sa omyl týka takej okolnosti, bez ktorej by k uzatvoreniu zmluvy nedošlo, ak bol tento omyl druhému účastníkovi známy,

- b) v dôsledku dôvodov vymenovaných v ust. § 19 ods. 2 ZP:
- zamestnanec nenastúpi do práce v dohodnutý deň nástupu do práce, bez toho aby mu v tom bránila prekážka v práci,
 - zamestnanec do troch pracovných dní neupovedomí zamestnávateľa o prekážke v práci, ktorá mu bráni nastúpiť do práce v dohodnutý deň nástupu do práce,
 - zamestnanec bol po uzatvorení pracovnej zmluvy právoplatne odsúdený za úmyselný trestný čin (totožný právny dôvod ako v prípade okamžitého skončenia pracovného pomeru zo strany zamestnávateľa),
- c) na základe subsidiárneho pôsobenia Občianskeho zákonníka ďalším z dôvodov zakladajúcich zákonnú možnosť odstúpenia od pracovnej zmluvy by mala byť tieseň v súčinnosti s existenciou nápadne nevýhodných podmienok.
2. Od pracovnej zmluvy je v zmysle zákonnej dikcie zamestnanec oprávnený odstúpiť iba z dôvodu omylu. Iné možnosti na strane zamestnanca nie sú podľa zákona prípustné. Celkom výnimočne tak dochádza k tomu, že právna úprava sa z určitého uhla pohľadu javí byť priaznivejšia pre zamestnávateľa ako pre zamestnanca. Súčasná regulácia ani nekopíruje predchádzajúci režim upravený v ust. § 245 Zákonníka práce z roku 1965 (zákon č. 65/1965 Sb.). Podľa tohto zákona obaja účastníci pracovnoprávneho vzťahu mali rovnaké možnosti ukončiť platnosť zmluvy jej jednostranným zrušením, a to na základe zákonných alebo dohodnutých dôvodov. Z hľadiska rozumného usporiadania vzťahov nie je na mieste, aby mal zamestnanec aj v aktuálnej úprave k dispozícii primerané zákonné možnosti odstúpiť od pracovnej zmluvy podobne ako zamestnávateľ? Význam úvahy o zakomponovaní dôvodov, ktoré by poskytovali zákonné možnosti i zamestnancovi je založený na myšlienke, že zmluvné dojednanie, ktoré k tomuto právnomu úkonu bude oprávňovať zamestnanca je v aplikačnej praxi podľa nášho názoru zriedkavé.

Predmetnú (jednoduchú) možnosť ukončenia pracovnej zmluvy možno vnímať aj ako vyvažujúci nástroj k právne náročným požiadavkám kladeným na zamestnávateľa v prípade ukončenia pracovného pomeru podľa ust. § 59 ZP a nasl. Ustanovenie § 19 ods. 2 ZP obsahuje dôvody, ktorých spoločným menovateľom je to, že príčinou, ktorá túto zákonnú

právomoc zamestnávateľa jednostranne konať umožňuje, spočíva v osobe zamestnanca (subjektívny aspekt). Súčasne, ich spoločným znakom je objektívnosť, t. j. ide o objektívne príčiny narušajúce plynulosť realizácie pracovného pomeru podporujúce právo zamestnávateľa pracovnoprávny vzťah ďalej nerealizovať z dôvodu vlastného konania respektíve nekonania zamestnanca. Majú charakter sankčného postihu za to, že zamestnanec nedodržiaval svoj primárny záväzok nastúpiť do práce v deň, ktorý bol dohodnutý ako deň nástupu do práce, respektíve porušil svoju informačnú povinnosť (písm. a) a písm. b)). Posledný dôvod je identický s možnosťou zamestnávateľa okamžite skončiť pracovný pomer (písm. c)), čím sa zdôrazňuje i povaha koncepcie odstúpenia od zmluvy v pracovnom práve, ktorá nemá obchádzať kogentné možnosti skončenia pracovného pomeru, ak realizácia pracovného pomeru bola započatá. Jedná sa o vážne ospravedlniteľné dôvody. Navyše možno v taxatívnom výpočte dôvodov, ktoré zamestnávateľovi umožňujú vyvolať účinky zrušenia pracovného pomeru od jeho počiatku, vidieť aj ochranný účel normy. Myslíme si, že spočíva v tom, že zamestnávateľovi sa neumožňuje ukončovať už založený pracovnoprávny vzťah na základe akýchkoľvek situácií a obchádzať tak zákonom predvídané možnosti ukončenia pracovného pomeru s právnymi požiadavkami zo zákona vyplývajúcimi.

Ak sa vrátíme k úvahe o zmene úpravy v tom smere, aby došlo k pridaniu zákonných prípadov, ktoré by takéto možnosti poskytovali aj zamestnancom, je podľa nášho názoru nutné vychádzať z účelu, ktoré tieto dôvody sledujú. Pridržiavame sa pritom vyššie uvádzanej objektívnosti. Najčastejšie sa u zamestnancov objavuje situácia nájdenia iného zamestnania, ktoré je pre zamestnanca výhodnejšie, prípadne nutnosti náhlejšej životnej zmeny akou je presťahovanie sa do iného, vzdialeného mesta trvalého bydliska alebo jednoducho zmena zamestnancovho rozhodnutia vykonávať prácu pre už vybraného zamestnávateľa. Zamestnanec síce má možnosť využiť iné jednostranné spôsoby skončenia pracovného pomeru, a to skúšobnej doby, výpovede alebo okamžitého skončenia pracovného pomeru. Nie v každom prípade je však skúšobná doba účastníkmi dohodnutá, výpoveď je viazaná na výpovednú dobu (v týchto prípadoch jednomesačná) a okamžité skončenie je podmienené taxatívne uvedenými dôvodmi. Napriek týmto

okolnostiam nemôžeme ani nami príkladom uvádzané dôvody prirovnať k zákonom predvídaným prípadom existujúcim na strane zamestnávateľa. Chýba im práve prvok objektívnosti príčin, ktoré by zamestnancom umožnili odôvodniť jednostranné a nekomplikované zrušenie už založeného pracovnoprávneho vzťahu, vychádzajúc zo zásady, že zmluvy sa majú dodržiavať (*pacta sunt servanda*).

Inou situáciou by bolo vymedzenie dôvodov odstúpenia zo strany zamestnanca, ktorých príčina by spočívala v osobe zamestnávateľa (objektívnosť dôvodov). Tá sa pri praktickom premietnutí môže objavovať najmä v podobe mylného informovania zamestnanca o pracovných podmienkach, vrátane mzdových podmienok. Tieto skutočnosti majú svoj právny základ legislatívne zohľadnený. Pričom iné objektívne dané skutočnosti vyskytujúce sa na strane zamestnávateľa už budú súvisieť so samotným fungovaním pracovnoprávneho vzťahu (ako v prípade dôvodov okamžitého skončenia pracovného pomeru na strane zamestnanca napríklad z dôvodu nevyplatenia mzdy alebo nepreradenia na inú prácu). Súčasnú právnu úpravu preto považujeme za optimálnu, s ohľadom na to, že by nebolo možné legislatívne podchytiť všetky tie ospravedlniteľné situácie na strane zamestnanca, ktoré by ho zákonným splnomocnením k odstúpeniu od zmluvy oprávňovali.

Napriek tomu, že právna úprava poskytuje len pár možností pre využitie tohto inštitútu, i tie sa môžu stať relevantné, ak pripustíme, že účastníci pracovnoprávneho vzťahu môžu vzájomnou dohodou zákonný rámec prekročiť. „Účastníci zmluvy si môžu právo na dostúpenie od zmluvy vymieniť, ak oprávnenie odstúpiť od zmluvy nie je založené zákonom. Právo odstúpiť od zmluvy môže byť vyhradené iba pre jednu zmluvnú stranu alebo pre obe zmluvné strany (podmienky a následky odstúpenia sa spravujú predovšetkým zmluvou).“³

Základnou otázkou je, či si zamestnávateľ a zamestnanec vo fáze uzatvárania pracovnej zmluvy alebo i po založení pracovného pomeru môže priamo do pracovnej zmluvy alebo osobitnou dohodou, ktorá bude pracovnú zmluvu dopĺňať, zjednať možnosť odstúpenia od pracovnej zmluvy a rozšíriť tak zákonné dôvody zmluvným dojednaním. V zmysle ust. § 1

³ FEKETE, I. *Občiansky zákonník: veľký komentár. 1. Diel (§ 1 až § 459)*. Žilina: Eurokódex, 2011, s. 391.

ods. 4 ZP sú aplikovateľné všeobecné ustanovenia OZ na prvú – všeobecnú časť ZP (ust. § 1 až 40 ZP), vrátane odstúpenia od zmluvy. Podľa ust. § 48 ods. 1 OZ, ktoré je súčasťou všeobecnej časti OZ účastník môže od zmluvy odstúpiť len, ak je to *v Občianskom zákonníku ustanovené alebo účastníkmi dohodnuté*. Totožné znenie obsahovala aj predchádzajúca pracovnoprávna úprava v ust. § 245 ods. 1 ZP z roku 1965.⁴

Pri zodpovedaní otázky sa podľa nášho názoru do konfrontácie dostáva potreba ochrany slabšej zmluvnej strany a zásada zmluvnej slobody. Je autonómia vôle utlačená do úzadia v prospech ochrannej funkcie pracovného práva alebo naopak? Môže sa zmluvná sloboda účastníkov prejaviť v celej svojej šírke? „*Nepomer v trhovej moci zmluvných partnerov narušuje základný funkčný predpoklad zmluvnej slobody, a preto je so súkromným právom v takých prípadoch plne kompatibilné ich obmedzenie, aby jej vôbec zostal nejaký zmysel v štandardných prípadoch a tiež preto, aby sa ako princíp nezprofanovala* a aj v právnom vedomí mala svoje miesto.“⁵ Zásadným problémom je teda vyváženie zásady zmluvnej slobody a ochrany slabšej zmluvnej strany. Liberálne názory svedčia pre čo najširšie uplatnenie zmluvnej slobody, naopak sociálny prístup zdôrazňuje ochranu slabšej zmluvnej strany. Vývoj európskeho zmluvného práva je naklonený kombinácii dvoch vyššie analyzovaných prístupov. Presadzuje sociálno – liberálny model, „*v ktorom solidarita, ochrana slabšej zmluvnej strany a sociálna spravodlivosť obohacujú čistý model zmluvnej slobody v súkromnom práve*.“⁶ Rovnako v súlade s ďalšími odbornými názormi je nutné zdôrazniť, že aj pracovné právo nesmie ustrnúť na základoch, za ktorých bolo právne odvetvie sformulované, ale musí sa prispôsobovať súčasným spoločenským podmienkam. „*Súčasnú pracovnú právu pokladá zamestnanca za tak slabú, nesamostatnú bytosť mdlého rozumu, že ho musí chrániť aj pred prejavom jeho vlastnej vôle; na druhej strane si musíme uvedomiť, že právny poriadok takémuto zamestnancovi*

⁴ Podľa ust. § 245 ods. 1 ZP z roku 1965 platilo, že od zmluvy môže účastník odstúpiť len ak, je to zákonom ustanovené alebo účastníkmi dohodnuté.

⁵ BEJČEK, J. Svoboda konkurence a konkurence svobod. *Právník*, 1996, č. 6, s. 498. Cit. dle BEZOUŠKA, P. Výhrada odstoupení od pracovní smlouvy a neplatnost pracovních úkonů z hlediska smluvní svobody v pracovním právu. In: *Právní rozhlady*, C. H. Beck, č. 18/2008, s. 660.

⁶ BARANCOVÁ, H. Právo na slobodu v pracovnom práve. IN: BARANCOVÁ, H. a kol. *Základné práva a slobody v pracovnom práve*. Plzeň: Vydavateľstvo a nakladateľstvo Aleš Čeněk, 2013, 378 s., s. 83.

*celkom voľne umožňujúe nadobúdať a scudzovať majetok, postaviť dom, založiť rodinu – inými slovami – vzíat' život do vlastných rúk.*⁷ S citovaným vyjadrením súhlasíme, avšak nie úplne. Ak si vezme do úvahy situáciu keď je zamestnanec prijatý na určitú pracovnú pozíciu a prizvaný k podpisu pracovnej zmluvy, často nedisponuje možnosťou k vyjednaní podmienok, ktoré sú predprípravené v pracovnej zmluve. Z právneho hľadiska je jeho zmluvná sloboda účinná takmer v plnej šírke, avšak súčasne môže byť limitovaná materiál-
nými (sociálnymi, spoločenskými, ekonomickými) okolnosťami.⁸ Na druhej strane ZP z roku 1965 zmluvné dohodnutie účastníkov pracovnej zmluvy na odstúpení od pracovnej zmluvy priamo dovoľoval. Zmluvná sloboda v tomto inštitúte tak má aj svoj historický základ.

Ak si kladieme otázku či možno aplikovať subsidiárne všeobecné ustanovenia OZ je podľa nášho názoru potrebné nielen preskúmať aplikovateľnosť OZ na pracovnoprávne vzťahy, ale rovnako uvažovať o právnej povahe a účele ustanovení § 19 ZP.

Podľa charakteristiky subsidiarity OZ použitej M. Štefkom (rozpracovaná pre účely českej právnej úpravy čiastočne použiteľnej aj v slovenských podmienkach), subsidiarita OZ nastupuje vtedy, ak a) ide o pracovnoprávny vzťah, b) skutková podstata nie je upravená v ZP a iných pracovnoprávnych predpisoch, c) nejde o situáciu keď zákonodarca cielene neupravil danú skutkovú podstatu, pretože očakáva, že k tejto úprave pri aplikácii pristúpia iné ustanovenia pracovnoprávnych predpisov či medzera bude vyplnená analogickým použitím iného ustanovenia pracovnoprávnych predpisov, d) nejedná sa o úpravu kde zákonodarca výslovne aplikáciu všeobecného občianskeho práva zakázal, e) prípad (skutková podstata) je možné riešiť s použitím normy všeobecného občianskeho práva, f) použiteľná norma všeobecného občianskeho práva nie je v rozpore so základnými zásadami pracovného práva, g) takéto riešenie je nutné pre naplnenie zmyslu pracovnoprávneho vzťahu (pre riadne fungovanie tohto vzťahu), aplikácia

⁷ BEZOUŠKA, P. *Vybídky do budoucnosti pracovního práva*. Plzeň: Vydavatelství Aleš Čeněk, 2007, s. 20.

⁸ Zmluvná sloboda účastníkov pracovnoprávnych vzťahov je vyjadrená v čl. 2 Základných zásad Zákonníka práce: „*Pracovnoprávne vzťahy podľa tohto zákona môžu vznikáť len so súhlasom fyzickej osoby a zamestnávateľa. Zamestnávateľ má právo na slobodný výber zamestnancov v potrebnom počte a štruktúre a určovať podmienky a spôsob uplatnenia tohto práva...*“

Občianskeho zákonníka tak musí viesť k dosiahnutiu koncepcne lepšieho riešenia než neaplikácia, h) norma občianskeho práva musí byť aplikovaná so zreteľom k špecifikám pracovného práva.⁹

V nami analyzovanom prípade je z uvedených bodov celkovo naplnený bod **pod písm. a), c), d) a e)**. V bode pod písm. b) („skutková podstata nie je upravená v ZP a iných pracovnoprávných predpisoch“), úprava odstúpenia od zmluvy v ZP je vymedzená čiastočne. Sú v nej upravené zákonné možnosti odstúpenia od pracovnej zmluvy, avšak absentuje zmienka o možnosti vzájomnej dohody o ďalších dôvodoch odstúpenia a to nielen na strane zamestnávateľa. Vyplýva tak, že zákonodarca zakotvil šírku možnosti konať zo zákona, ale zvyšok skutkovej podstaty (hypotézy o možnosti dohody) neupravil. Dôvodom je ponechanie tejto skutočnosti na pôsobenie OZ, ktorým sa zabezpečí prepojenosť právnych úprav. Cieľom presadenia princípu subsidiarity OZ predsa bolo zanechanie izolácie pracovnoprávnej regulácie od všeobecnej súkromnoprávnej úpravy, tak ako to bolo za platnosti a účinnosti Zákonníka práce z roku 1965. Tým sa napĺňa ďalší z bodov pre pozitívny záver o použití občianskoprávnej úpravy. Na bod písm. b) priamo nadväzuje ďalšia z podmienok vymedzená v bode písm. e) „*prípád (skutková podstata) je možné riešiť s použitím normy všeobecného občianskeho práva.*“ Podľa už spomínaného ust. § 48 OZ je možné od zmluvy odstúpiť aj vtedy, **ak je to medzi účastníkmi dohodnuté**, čím by sa pracovnoprávna norma v podobe de lege lata na prvý pohľad vhodne dopĺňa. Podmienka uvedená pod písm. f) je súlad so základnými zásadami pracovného práva. Ide o špecifikum českej právnej úpravy, ktorá v slovenských podmienkach nie je explicitne zákonom predpokladaná, čím sa súčasne pre aplikáciu subsidiarity v slovenskej úprave stáva nepoužiteľnou. České riešenie je podľa nášho názoru veľmi kompatibilné, i keď ako uvádzajú odborné názory problémom, ktorý môže nastať je nemožnosť určiť presný výpočet základných zásad pracovného práva.¹⁰ V ďalšom rade by vo svojom výsledku podporné použitie občianskoprávných ustanovení malo viesť ku „koncepcne lepšiemu

⁹ ŠTEFKO, M. *Pracovní právo v kontextu občianskeho práva. Analýza limitů podpůrné působnosti obecného občianskeho práva v pracovněprávních vztazích*. Praha: Auditorium, 2012, s. 114–115.

¹⁰ ŠTEFKO, M. *Pracovní právo v kontextu občianskeho práva. Analýza limitů podpůrné působnosti obecného občianskeho práva v pracovněprávních vztazích*. Praha: Auditorium, 2012, s. 128. Súčasný ZP ČR v ust. § 1a obsahuje demonštratívny výpočet zásad (napr. zvláštna zákonná ochrana postavenia zamestnanca).

riešení než jeho nepoužitie“ (bod pod písm. g)). Súhlasíme, že duplicita právnej úpravy na miestach kde nie je potrebná (okrem iného z dôvodu aby nedošlo k historicky predchádzajúcej izolácii pracovnoprávnej regulácie) je koncepcne lepším riešením, najmä ak vychádzame z technickej stránky legislatívnej úpravy. Na druhej strane okrem snahy o dosiahnutie optimálnosti koncepcie vzájomného vzťahu ZP a OZ, nemožno opomenúť vznik viacerých teoretických a praktických otázok. Obávame sa, že ak uvažujeme o dojednaní dôvodu odstúpenia na strane zamestnávateľa, z pozície zamestnanca sa uvedené bude v ojedinelom prípade javiť ako lepšie resp. nezneisťujúce riešenie. Napriek tomu, že v štádiu predzmluvných vzťahov je medzi zamestnávateľom a uchádzačom o zamestnanie právna rovnosť, vo väčšine prípadov je prirodzenou zákonitosťou, že právna rovnosť nie je „pravou“ rovnosťou a posúva sa smerom k zamestnávateľovi. V tomto bode vidíme niektoré úskalia k použitiu subsidiárneho použitím OZ. V prípade poslednej podmienky (bod pod písm. h)) by aplikácia občiansko-právnej normy v pracovnoprávnom vzťahu mala zodpovedať špecifikám pracovného práva. Špecifikom pracovného práva je najmä jeho ochranná funkcia. Otázkou preto je, či v analyzovanom prípade (dojednaním zmluvných dôvodov odstúpenia na strane zamestnávateľa) nedochádza k nelegitímnemu obmedzeniu ochranného prvku.

Zdá sa, že vo výsledku sú podmienky pre subsidiárnu aplikáciu OZ v tomto inštitúte viac či menej naplnené. Odborné názory sa bez pochybností prikláňajú k záveru, že subsidiárne pôsobenie všeobecných ustanovení OZ je na prvú všeobecnú časť ZP prípustné, rovnako ako je tomu v prípade dohody o sporných nárokoch, premlčaní, právnych úkonoch a pod. „*Nevyklučuje sa, aby sa účastníci vzájomne dohodli aj na inom ako zákonom dôvode odstúpenia od zmluvy s výnimkou času odstúpenia od pracovnej zmluvy podľa § 19 ods. 2 ZP, od ktorej ZP dovoľuje odstúpiť zamestnávateľovi len do času, dokiaľ zamestnanec nenastúpil do práce.*“¹¹ Za obmedzujúce v tomto smere zhodne považujú iba časové obmedzenie odstúpenia od pracovnej zmluvy (obdobne je tomu tak aj v prípade odstúpenia od konkurenčnej doložky). Napriek čiastočne odlišnému právnemu riešeniu v právnej úprave Českej

¹¹ BARANCOVÁ, H. *Teoretické problémy pracovného práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 55; Podobne tiež DEMEK, P. a kol. *Komentár k ust. § 19 Zákonníka práce*. Dostupné z: <http://www.epi.sk>

republiky, pre podporu týchto záverov uvádzame aj legislatívne znenie a právnu interpretáciu odstúpenia od pracovnej zmluvy v českom právnom prostredí, ktorá je takmer identická. V zásade zakotvuje zákonné dôvody odstúpenia od zmluvy na strane zamestnávateľa (zamestnanec nenastúpi do práce, hoci mu v tom nebráni prekážka v práci alebo sa zamestnávateľ do týždňa nedozvie o tejto prekážke). Novelou Zákonníka práce Českej republiky, zákona č. 262/2006 Sb. (ďalej len „ZP ČR“) z roku 2011 sa z dôvodu odborných polemík o ústavnej neakceptovateľnosti úpravy odstúpenia od zmluvy v pracovnoprávnych vzťahoch, zaviedlo obmedzenie odstúpenia od pracovnej zmluvy iba do momentu, kým zamestnanec nenastúpi do práce. Je zjavné, že ide o zohľadnenie praktických účinkov existencie a trvania pracovného pomeru (zdravotné, sociálne poistenie a podobne.). M. Bělina uvádza, že problémom sa v žiadnom prípade nejavila samotná aplikácia inštitútu odstúpenia upravená v ust. § 48 OZ z roku 1964.¹² Tieto názory zrejme vychádzajú tiež z nálezu Ústavného súdu ČR, Pl. ÚS ČR č. 83/06, ktorý inštitút odstúpenia od zmluvy nevytlúčil absolútne, zdôraznil však potrebu stanovenia takých hraníc, ktoré by znemožňovali jeho zneužitie (bod 213). Konkrétne poukázal na neakceptovateľnosť toho, že neboli ustanovené hranice, ktoré by limitovali využitie tohto inštitútu, tak ako to umožňovala predchádzajúca právna úprava. Ďalej tiež konštatoval, že pracovné právo musí chrániť zamestnanca pred akýmikoľvek formami nátlaku, vedúcimi v zásade k umožneniu svojvoľného prístupu zo strany zamestnávateľa k ukončeniu pracovného pomeru. Ide o prejav ochrannej funkcie pracovného práva a stability pracovného pomeru (bod 216).

Sumarizáciou príslušných názorov vyplýva, že „test“ aplikácie občianskoprávnych ustanovení je naplnený a pochybnosť ohľadne dohodnutia dôvodov pre odstúpenie od zmluvy tu neexistuje.

K subsidiárnej aplikácii OZ sa v tomto inštitúte aj na základe prevažujúcich odborných názorov prikláňame. Súčasne si však kladieme otázku či isté obmedzenie predsa len nevyplýva práve z potreby ochrany slabšej zmluvnej strany a zo samotnej povahy a účelu ustanovenia § 19 ods. 2 ZP? Ak vychádzame z ustálených názorov, je teda možné aby sa zamestnávateľ a zamestnanec

¹² BĚLINA, M., L. DRÁPAL a kol. *Zákoník práce. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 215–216.

dohodli na prípadoch, v ktorých bude (iba) zamestnávateľ, (iba) zamestnanec alebo obaja ďalej oprávnení zrušiť pracovnú zmluvu, s výnimkou momentu, do ktorého budú oprávnení k tomuto úkonu pristúpiť aplikujúc ust. § 19 ods. 3 ZP. Aký je potom účel normy, ktorá zamestnávateľa zo zákona oprávňuje k odstúpeniu od pracovnej zmluvy? Do úvahy prichádzajú dva pohľady. Na jednej strane je účelom umožniť zamestnávateľovi, aby zrušil pracovnoprávny vzťah v prípade ak zamestnanec svoj záväzok poruší nastúpiť do práce v dohodnutý deň poruší, pričom zamestnávateľ sa ocitne v neistote či právny vzťah bude realizovaný alebo nie. Slúži tak na ochranu zamestnávateľa. Na druhej strane možno účel normy badať v tom, že zamestnávateľ tak nie je oprávnený urobiť z akýchkoľvek dôvodov. Prejavuje sa tak ochrana slabšej zmluvnej strany. Z pozitívneho vyhodnotenia subsidiárnej aplikácie občianskoprávných ustanovení nám ale istým spôsobom vyplýva, že rigidnosť resp. kogentnosť analyzovaných pracovnoprávných ustanovení sa môže de facto „relativizovať“. Zákonné dôvody odstúpenia síce vždy ostávajú v platnosti (nemôžu ich nahradiť zmluvné dojednania kontrahentov ani ich aplikáciu nemôžu pozmeniť) ale strany si v rámci zmluvnej slobody dohodnú ďalšie dôvody, ktoré budú oba alebo dokonca iba jeden subjekt k jednostrannému zrušeniu zmluvy oprávňovať. Podľa nášho názoru je povaha ustanovení o dôvodoch odstúpenia od pracovnej zmluvy na strane zamestnávateľa (ust. § 19 ods. 2 ZP) kogentnou úpravou (taxatívny výpočet dôvodov). Myslíme si, že práve ich kogentný charakter, ktorého cieľom je chrániť zamestnanca pred rozširovaním dôvodov, na základe ktorých by sa rušila pracovná zmluva jednostranne a bez ďalších právnych požiadaviek (ako je tomu pri ďalších spôsoboch skončenia pracovného pomeru), by mal vyvolávať pochybnosť o tom, či je dovolené, aby si účastníci zjednali ďalšie dôvody na strane zamestnávateľa (pričom dojednanie konkrétnych dôvodov v tomto prípade považujeme za nevyhnutnú súčasť následnej platnosti odstúpenia od pracovnej zmluvy), ktoré by tak viedli k znevýhodňovaniu a zneisteniu postavenia zamestnanca.

Vyplýva tak, že dojednanie ďalších dôvodov odstúpenia od pracovnej zmluvy je možné, avšak hrozí, že bude často jednostranne zväčšovať iba zamestnávateľa. Tejto skutočnosti práve nezodpovedá primárna zásada ochrany slabšej zmluvnej strany. Existuje tu odôvodnená obava zneužitia

tohto inštitútu v prospech zamestnávateľa, s ohľadom na umožnenie vyhnúť sa právne náročnejším podmienkam vyplývajúcim z iných spôsobov skončenia pracovného pomeru. Napríklad vážne prevádzkové dôvody na strane zamestnávateľa, ktoré mu neumožnia pridelovať zamestnancovi prácu, pre ktorej plnenie došlo k uzatvoreniu pracovnej zmluvy, môže byť pre zamestnávateľov bežným spôsobom ako si zaistiť jednoduché ukončenie ich pracovnoprávných záväzkov. Zamestnávateľ prijme zamestnanca do pracovného pomeru uzavretím pracovnej zmluvy, s tým, že si s ním dohodne vznik pracovného pomeru na časovo vzdialenejší deň odo dňa založenia pracovného pomeru. Zamestnávateľ však z dôvodu zrušenia obchodnoprávnej zmluvy s obchodným partnerom, nemôže zamestnancovi prácu pridelovať a preto na základe zmluvne dojednaného dôvodu odstúpi od pracovnej zmluvy. Nebudú vymedzené alebo tomu podobné prípady znamenať narušenie stability pracovného pomeru či ochranu zamestnanca v pracovnoprávnom vzťahu?

Dôležité je v analýze skúmaného inštitútu význam časového obmedzenia odstúpenia od pracovnej zmluvy. Práve absencia časovej limitácie spôsobovala väčšinu polemík o prípustnosti využitia odstúpenia od zmluvy v pracovnom práve. Rovnako i Ústavný súd ČR sa explicitne kriticky vyslovil k odstúpeniu od pracovnej zmluvy iba v tomto aspekte. Zákonodarca akoby odstúpenie od zmluvy v pracovnom práve koncipoval pre krátkodobé trvanie právneho vzťahu, zatiaľ čo pre dlhodobější pracovný pomer, ktorý reálne docielil svoje právne účinky spočívajúce vo vzájomnom plnení záväzku (výkon práce, odmena za vykonanú prácu) už viazal na iné spôsoby zániku pracovnoprávneho vzťahu.¹³ Uvedené má svoj racionálny základ, ktorý istým spôsobom odôvodňuje využívanie odstúpenia od pracovnej zmluvy, aj nad rámec zákonom vymedzených dôvodov, a to aj na strane zamestnávateľa. Reálne totiž pracovný pomer do dňa vzniku pracovného pomeru nedovršuje dôvod k jeho uzatvoreniu, t. j. skutočný výkon práce pre zamestnávateľa, za ktorý zamestnancovi patrí mzda. Napriek sa domnievame, že ochranný účel pracovnoprávnej normy, vrátane zabezpečenia stability pracovného pomeru sa nediferencuje podľa toho či pracovný pomer

¹³ Podobne pozri BEZOUŠKA, P. Výhrada odstoupení od pracovní smlouvy a neplatnost pracovněprávních úkonů z hlediska smluvní svobody v pracovním právu. In: *Právní rozhledy*, C. H. Beck, 2008, č. 18, s. 661.

sa aj skutočne „naplnil“ alebo nie. Na mieste je tiež otázka či v pracovnom práve má inštitút odstúpenia od zmluvy rovnaký význam ako pri občianskoprávných vzťahoch. V občianskoprávných vzťahoch predstavuje jeden z tradičných spôsobov ukončenia zmluvy (jednostranným úkonom), ktorý sa od inštitútu výpovede zmluvy odlišuje najmä účinkami. Občianskoprávne vzťahy však neobsahujú natoľko prísne požiadavky ukončenia právneho vzťahu ako pri pracovnoprávných vzťahoch (najmä pri pracovnom pomere). Zatiaľ čo výpoveď smeruje svojimi účinkami do budúcnosti, t. j. zmluva zaniká odo dňa uplynutia výpovednej doby so zachovaním nárokov, ktoré si účastníci vzájomne plnili v priebehu jej trvania (účinky *ex nunc*), odstúpenie od zmluvy pôsobí spätne, zmluva sa ruší od svojho počiatku (účinky *ex tunc*). Práve tento prvok je v pracovnom práve obzvlášť dôležitý a opodstatnený s ohľadom na povahu právneho vzťahu založeného zmluvou. V občianskoprávných vzťahoch nie je vylúčené aby si účastníci dohodli iný časový okamih, od ktorého sa zmluva ruší. Po započatí plnenia zo strany zamestnanca výkonom práce, vzniká zamestnávateľova povinnosť poskytnúť zamestnancovi protiplnenie formou odmeny. Zrušením zmluvy od počiatku by si strany museli vrátiť všetko čo zmluvné strany medzičasom plnili podľa ustanovení o bezdôvodnom obohatení. Z povahy pracovnoprávneho vzťahu vyplýva faktická nemožnosť splnenia týchto podmienok. Na to v súčasnosti pamätá i zákonodarca keď v ust. § 19 ods. 3 ZP vymedzuje, že odstúpiť od pracovnej zmluvy podľa dôvodov vymedzených v ods. 2 je možné najneskôr do začatia výkonu práce zamestnancom.¹⁴ Výnimka z tohto pravidla sa už postupujúc podľa gramatického výkladu nevzťahuje na odstúpenie od zmluvy z dôvodu omylu, prípadne nie je jednoznačné aké pravidlo platí pri zmluvne dohodnutom zrušení pracovnej zmluvy. Pôvodná právna úprava (§ 245 ZP z roku 1965) odstúpenie od pracovnej zmluvy vo všetkých (zákonných i dohodnutých dôvodoch) limitovala skutočnosťou nástupu zamestnanca na výkon práce. Rovnako túto skutočnosť rešpektuje i ZP Českej republiky (§ 34 ods. 4 zákona č. 262/2006 Sb.). V tomto smere badáme legislatívny nedostatok. I keď to z právnej úpravy

¹⁴ Právna úprava však takúto podobu nadobudla až novelou ZP v roku 2011. S účinnosťou od 1. 9. 2011 sa zakotvilo výslovné obmedzenie možnosti odstúpiť od pracovnej zmluvy z dôvodov vymedzených v ust. § 19 ods. 2 ZP iba do času kým zamestnanec do práce nenastúpi.

explicitne nevyplýva máme za to, že odstúpenie od pracovnej zmluvy je v každom jednotlivom zmluvnom prípade viazané na časový moment vymedzený v ust. § 19 ods. 3 ZP. Výnimkou sa môže javiť dôvod omylu. Musí sa pritom jednáť o omyl podstatný, ktorý bol druhému konajúcejmu známy. Za podstatný možno považovať omyl vtedy, „ak je nepochybné, že by účastník zmluvu neuzatvoril, keby mu bol tento omyl vo vôli alebo omyl v prejave vôle známy.“¹⁵ Podľa OZ je právny úkon urobený z dôvodu podstatného omylu relatívne neplatným právnym úkonom (ust. § 40a OZ). ZP je pritom založený na režime absolútnej neplatnosti právnych úkonov. Pri právnom úkone uskutočnenom z dôvodu podstatného omylu v pracovnoprávných vzťahoch je preto právnym následkom odstúpenie od zmluvy, ktorým sa právny úkon od počiatku ruší (nie relatívna neplatnosť právneho úkonu). S ohľadom na tieto skutočnosti sa možno domnievať, že v prípade konania účastníka z dôvodu rozhodujúceho omylu je od pracovnej zmluvy možné odstúpiť aj po časovej hranici vymedzenej v ust. § 19 ods. 3 ZP, ktorou sa pracovná zmluva ruší od počiatku. Otázne však akým spôsobom bude riešené vysporiadanie sa s už poskytnutým plnením (najmä vysporiadanie už zaplateného poistného podľa zákona o sociálnom a zdravotnom poistení).

3 Psychický stav zamestnanca a odstúpenie od zmluvy z dôvodu tiesne

Podľa ust. § 49 OZ je ďalším zákonným dôvodom na odstúpenie od zmluvy v občianskoprávných vzťahoch prípad, ak je zmluva uzavretá v tiesni za nápadne nevýhodných podmienok. Pri definícii tiesne vychádzame zo slovenskej a českej súdnej praxe, podľa ktorej tieseň predstavuje „*objektívny, hospodársky alebo sociálny, niekedy psychický stav, ktorý takým spôsobom a s takou závažnosťou dolieha na osobu, ktorá zmluvu uzatvára, že ju obmedzuje v slobode rozhodovania natoľko, že vo vzťahu k svojmu majetku urobí právny úkon, ktorý by inak neurobila...*

¹⁵ BARANCOVÁ, H. *Teoretické problémy pracovného práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 54.

*Rovnako nápadne nevýhodné podmienky musia objektívne existovať v čase právneho úkonu a nemôžu spočívať v subjektívnom cítení dotknutej osoby.*¹⁶

Ak sme v predchádzajúcej časti príspevku uzavreli, že subsidiárna aplikácia občianskoprávných ustanovení v zásade je možná (s jednoznačnou výnimkou časového obmedzenia odstúpenia od pracovnej zmluvy) je nevyhnutné uplatniť aj zákonný dôvod odstúpenia z dôvodu tiesne a nápadne nevýhodných podmienok, a to vo všeobecnosti, nielen v prípade pracovnej zmluvy. Pri aplikovateľnosti tohto zákonného dôvodu považujeme za zásadné dve skutočnosti. Prvou skutočnosťou je určenie či tieseň zodpovedá právnej povahe pracovnoprávných vzťahov v rovnakej miere ako v občianskoprávných vzťahoch a je tak využiteľná ako v základných, tak aj v záväzkových pracovnoprávných vzťahoch. H. Barancová totiž poukazuje, že niektoré odborné názory tvrdia, že právna povaha ustanovení OZ o tiesni je použiteľná iba pre záväzkové pracovnoprávne vzťahy.¹⁷ Druhou je upriamanie pozornosti na povahu tiesne ako objektívnej kategórie, ktorá súčasne vyplýva zo subjektívneho stavu zamestnanca a ovplyvňuje slobodu jeho vôle.

V prípade zákonného dôvodu na odstúpenie od zmluvy z dôvodu tiesne v pracovnoprávných vzťahoch nevidíme dôvod pre vylúčenie subsidiárneho pôsobenia OZ. V tomto aspekte špecifickosť pracovnoprávných vzťahov (najmä ochrana slabšej zmluvnej strany) túto aplikáciu automaticky nevylučuje. Aj v prípade základných pracovnoprávných vzťahov (pracovná zmluva a i.) ide v procese zakladania pracovnoprávneho vzťahu o dojednanie vzájomných podmienok, za akých bude práca vykonávaná, jedná sa nie o typicky majetkovú vzájomnosť resp. vyváženosť plnení, ale napriek tomu ekvivalenciu plnení. U odplatných zmlúv pôjde predovšetkým o posúdenie či nebola porušená *ekvivalentnosť vzájomných plnení a či objektívne bol pomer získanej hodnoty k vydávanej protihodnote nápadne nevýhodný, pričom musí ísť o nevýhodnosť takej intenzity, aby ju bolo možné kvalifikovať ako nápadnú* (napríklad Rozsudok Najvyššieho súdu SR 10Sžr/31/2011, Uznesenie Najvyššieho súdu ČR 28 Cdo537/2008). Aj pracovná zmluva alebo niektorá z dohôd

¹⁶ Rc 36/1993. In: HODÁLOVÁ, I. a kol. *Prípadové štúdie z pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia*. Plzeň: Aleš Čeněk. 2011, s. 76.

¹⁷ BARANCOVÁ, H. *Teoretické problémy pracovného práva*. Plzeň: Vydavateľstvá a nakladateľstvá Aleš Čeněk, 2013, s.56.

o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru ako právny úkon môže byť výsledkom konania zrealizovaného v takom objektívne existujúcom stave (hospodárskom, sociálnom alebo psychickom), ktorá sa stane (najmä) pre zamestnanca pohnútkou k ich uzavretiu. V občianskoprávných vzťahoch je podľa súdnych rozhodnutí z uplatniteľnosti tiesne vylúčená darovacia zmluva, s ohľadom na jej bezodplatnosť. Z podstaty darovacej zmluvy vyplýva iba jednostranná výhodnosť pre obdarovaného, čo vylučuje zistenie, či darovacia zmluva bola uzavretá za nápadne nevýhodných podmienok.¹⁸ Táto situácia sa ale nepribližuje základným pracovnoprávnym vzťahom.

Aj v prípade jednostranného zrušenia pracovnej zmluvy z dôvodu existencie tiesne a nápadne nevýhodných podmienok je dôležité posúdenie časového momentu, do ktorého právny úkon možno platne zrealizovať. Možno sa domnievať, že sa uplatní kogentná úprava obsiahnutá v ust. § 19 ods. 3 ZP ako ustanovenie špeciálne k všeobecnej súkromnoprávnej úprave (najneskôr začiatok výkonu práce zamestnancom).

Zväčša sa bude jednať o dovolávanie sa zrušenia založených zmlúv na strane zamestnanca. Z praktického hľadiska bude unesenie dôkazného bremena o existencii tiesne a súčasne nápadne nevýhodných podmienok veľmi obtiažne. „Dôkazné bremeno dotýkajúce sa tiesne, ako aj existencie nápadne nevýhodných podmienok je na strane toho, kto tieto skutočnosti tvrdí.“¹⁹ Zároveň z hľadiska preukázania existencie tiesne a nápadne nevýhodných podmienok negatívne pôsobí i to, že pravidelne vyskytujúcou sa obsahovou náležitosťou zmlúv resp. dohôd je prehlásenie, že prejav vôle účastníkov bol uskutočnený slobodne, vážne, nie v tiesni a za nápadne nevýhodných podmienok. Obsahovú náležitosť však nemožno jednoznačne posudzovať ako okolnosť, ktorá by automaticky viedla k záveru, že k narušeniu slobody vôle nedošlo. Musí dôjsť k zhodnoteniu všetkých okolností prípadu.

V aplikačnej praxi je tieseň a nápadne nevýhodné podmienky (či dokonca bezprávná vyhrážka) spájaná s dovolávaním sa neplatnosti dohôd o skončení pracovného pomeru uzavretých z dôvodu neslobody vôle alebo

¹⁸ FEKETE, I. *Občiansky zákonník: veľký komentár. 1. Diel (§ 1 až § 459)*. Žilina: Eurokódex, 2011, s. 402–403.

¹⁹ BARANCOVÁ, H. *Teoretické problémy pracovného práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, s. 56.

rozporu s dobrými mravmi, nie priamo ako posúdenie zákonného dôvodu odstúpenia. ZP odstúpenie od dohody o skončení pracovného pomeru explicitne nepredvída, v porovnaní s inými pracovnoprávnymi inštitútmi (napr. pri dohode o konkurenčnej doložke, dohode o hmotnej zodpovednosti). Je odstúpenie od dohody o skončení pracovného pomeru možné? Ust. § 19 ods. 1 ZP, ktoré je právnym základom pre odstúpenie od (akejkoľvek) zmluvy z dôvodu omylu je nepochybne uplatniteľné aj pri dohode o skončení pracovného pomeru, i keď prax môže byť svedčiť o ojedinelosti týchto prípadov. Konštatujeme tiež, že na základe subsidiárneho použitia ust. § 49 OZ vo vzťahu k ust. § 19 ZP a súčasne tiež analogického použitia všeobecných ustanovení OZ na osobitnú časť ZP možnosť jednostranne zrušiť dohodu o skončení pracovného pomeru z dôvodu existencie tiesne a nápadne nevýhodných podmienok je daná.

Druhá skutočnosť súvisí so skúmaním aplikácie odstúpenia od zmluvy v aspekte psychického stavu subjektu, ktorý k realizácii konkrétneho právneho úkonu pristúpi. Najčastejšie sa v pracovnoprávnom vzťahu bude jednať o skúmanie duševného rozpoloženia zamestnanca. Psychický stav zamestnanca sa totiž prejavuje v aspekte základnej náležitosti právneho úkonu, a to *slobody vôle právny úkon uskutočniť*. Súčasne je potrebné odlišovať neslobodu vôle vyvolanú tiesňou, keďže je spájaná iba s právom od zmluvy odstúpiť a neslobodu vôle spôsobenú psychickým donútením, resp. bezprávnou vyhrážkou, ktorá má za následok absolútnu neplatnosť právneho úkonu. Oba prípady je súčasne potrebné odlíšiť od absencie pracovnoprávnej subjektivity duševne chorého zamestnanca. I skúmanie tejto okolnosti prichádza do úvahy pri posudzovaní platnosti zrealizovaného právneho úkonu (uzavretia dohody) s ohľadom na ust. § 38 ods. 2 OZ (*neplatný je právny úkon osoby konajúcej v duševnej poruche, ktorá ju robí na tento právny úkon neschopnou*). Dôvodom je skutočnosť, že osoba (napr. zamestnanec) môže konať i v prechodnej duševnej poruche. V takom prípade by však nešlo o preukazovanie existencie tiesne a nápadne nevýhodných podmienok ako dôvodu na odstúpenie od zmluvy, či bezprávnej vyhrážky ako dôvodu neplatnosti právneho úkonu ale skúmanie a dokazovanie, že právny úkon je neplatný z dôvodu konania v duševnej poruche (prechodnej alebo trvalej).

Základný rozdiel medzi tiesňou a bezprávnou vyhrážkou (okrem právnych následkov) je v tom, že v prípade tiesne je nerozhodné či sa na jej vzniku podieľala konkrétna osoba alebo nie, zatiaľ čo v prípade bezprávnej vyhrážky ide psychické donútenie adresované od určitého subjektu voči konkrétnemu účastníkovi, ktorý právny úkon zrealizuje. „Rozdiel medzi stavom psychického donútenia konajúceho a stavom tiesne plynúcim zo psychického stavu konajúceho je predovšetkým v ich intenzite a v tom, že psychické donútenie predpokladá psychické pôsobenie ďalšej osoby (kontrahenta alebo tretej osoby) na vôľu konajúceho.“²⁰

Súdna prax, ako už bolo uvedené, vymedzuje, že v prípade tiesne ide o objektívny hospodársky alebo sociálny, niekedy aj psychický stav (rozrušenie, obavy o blízku osobu a pod.). Nie akékoľvek rozrušenie fyzickej osoby (napríklad zamestnanec) bude zakladat' právo zamestnanca od zmluvy odstúpiť. Je totiž irelevantné či bola tieseň vyvolaná udalosťou, treťou osobou, spolukontrahentom alebo samotnou osobou, ktorá je tiesňou postihnutá. V dôsledku tejto skutočnosti by tieseň mohol konkrétny subjekt (zamestnanec) frekventovane používať ako zákonný dôvod zrušenia uzavretého záväzku. Je napríklad stres v práci v dôsledku nepriaznivých pracovných podmienok ovplyvniť vôľu zamestnanca do takej miery, že takýto stav bude pociťovať ako tieseň, ktorá sa stala pohnútkou k tomu, že došlo k podpisu pracovno-právnej dohody? Myslíme si, že stres (či už vyvolaný priamo zamestnávateľom alebo nie) môže v závislosti od jeho intenzity v čase uskutočnenia právneho úkonu ovplyvniť duševný stav natoľko, že podnieti zamestnanca k zrealizovaniu právneho úkonu. Intenzita vnímania stresu prítomného v čase realizácie právneho úkonu sa však môže u každého jednotlivca diferencovať. Okrem toho nie je ani jednoznačne ustálené či by stres mal byť definovaný vonkajšími faktormi alebo tým ako ľudia na tieto faktory reagujú, s ohľadom na to, že nie každý môže tú istú situáciu pociťovať ako stresor.²¹ Vplyv faktorov (vrátane stresu) vyvolávajúcich stav tiesne predstavujú subjektívny fenomén, ktorý musí byť vyvážený určitým objektívne existujúcim kritériom. Nevyhnutne tak pristupuje kumulatívne preukázanie

²⁰ FEKETE, I. *Občiansky zákonník. Veľký komentár. I. zväzok. Všeobecná časť. § 1–§ 122.* 2. aktualiz. a rozš. vyd. Bratislava: Eurokódex, 2014, s. 330.

²¹ RACE, M. a A. FURNHAM. *Mental Illness at Work: a manager's guide to identifying, managing and preventing psychological problems in the workplaces.* Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York: Palgrave Macmillan, 2014, s. 29.

nápadne nevýhodných podmienok. I tie však v pracovnoprávných vzťahoch musia byť posúdené s prihliadnutím na povahu pracovnoprávneho vzťahu, z ktorého podstaty vyplýva, že zamestnanec subjektívne často krátko pociťuje (napríklad) podmienky ukončenia právneho vzťahu ako nápadne nevýhodné. „...z podstaty veci danej vzájomne protichodným postavením zúčastnených strán vyplýva, že v pracovnoprávnom vzťahu býva skončenie pracovného pomeru pre zamestnávateľa a zamestnanca, z hľadiska ich záujmov, nerovnako výhodné.“ (Rozsudok Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 4 Cdo 306/2009) Sloboda vôle v dôsledku tiesne je síce narušená ale nie v takej miere aby subjekt oprávňovalo domáhať sa absolútnej neplatnosti právneho úkonu. To je možné iba v prípade ak konanie pri uzatváraní zmluvy pri existencii tiesne bude v rozpore s dobrými mravmi, prípadne bude vykazovať znaky zneužitia práva.

Za konanie v tiesni za nápadne nevýhodných podmienok vychádzajúc z rozhodovacej činnosti súdov nie sú považované situácie, pri ktorých je zamestnancovi ponúknutá alternatíva dohody o zmene pracovných podmienok spočívajú v skrátaní pracovného úväzku a znížení mzdy z dôvodu organizačných zmien alebo výpoveď z dôvodu nadbytočnosti podľa ust. § 63 ods. 1 písm. b) ZP hoci zamestnanec túto situáciu subjektívne pociťuje ako nápadne nevýhodnú. Nápadne nevýhodné podmienky pritom zamestnanec vyvodzuje z okolností, že zamestnávateľ takto postupoval i napriek jeho dlhotrvajúcemu pracovnému pomeru a vedomosti, že zamestnanec v relatívne krátkom čase zanechá zamestnanie z dôvodu poberania starobného dôchodku (Rozsudok Krajského súdu SR, sp. zn. 4Co/10/2016).

Navyše, je dôležité doplniť, že pri narušení (duševného) stavu zamestnanca vedúceho k tiesni, ktorý ovplyvní jeho vôľu slobodne konať je právne irelevantné či bol takýto stav spôsobený zamestnávateľom alebo inými osobami. Vyhodnotenie, v čom spočívala príčina tiesne, respektíve kto tieseň vyvolal je ale dôležité pre určenie prípadnej náhrady škody, ktorá by účastníkovi, ktorý od zmluvy odstúpil mohla vzniknúť.²²

Ako bolo uvedené, od tiesne je nutné odlišovať konanie pod vplyvom psychického donútenia. Na neexistenciu slobody vôle sa zamestnanci

²² FEKETE, I., *Občiansky zákonník: veľký komentár, 1. Diel (§ 1 až § 459)*. Žilina: Eurokódex, 2011, s. 403.

odvolávajú v prípadoch domáhania sa neplatnosti dohody o skončení pracovného pomeru, ktorá bola uzavretá pod psychickým nátlakom. Stres doliehajúci na psychické rozpoloženie zamestnanca, ktorý je vyvolaný situáciou, že zamestnanec sa z dôvodu organizačných zmien stane nadbytočným a zamestnávateľ dá zamestnancovi možnosť rozhodnúť sa (v časovom rozmedzí jedného dňa) medzi uzavretím dohody o končení pracovného pomeru alebo výpoveďou z dôvodu nadbytočnosti. Najvyšší súd SR (s prihliadnutím ku všetkým okolnostiam daného prípadu) vyhodnotil ako subjektívny stav zamestnanca, ktorý zamestnanec môže pociťovať ako nátlak, „*bez ďalšieho však nejde o objektívne existujúci stav, ktorý by vylučoval slobodu vôle dotknutého zamestnanca.*“²³

Bežným prípadom je vynucovanie uzavretia dohody o skončení pracovného pomeru hrozbou vypracovania negatívneho pracovného posudku, ktorý následne môže ovplyvniť možnosti zamestnanca uplatniť sa v inom zamestnaní. Pokiaľ skutkové okolnosti neoprávňujú zamestnávateľa k vypracovaniu nepriaznivého pracovného posudku jedná sa zo strany zamestnávateľa o protiprávne konanie, t. j. bezprávnou vyhrážku. „Aby vyhrážka spôsobila neplatnosť právneho úkonu (a to neplatnosť absolútnu), musí predovšetkým ísť o vyhrážku bezprávnou (protiprávnou), musí byť vynucované niečo čo vynucované byť nesmie. Môže spočívať v tom, že je vyhrázané niečím, čo hroziaci vôbec nie je oprávnený uskutočniť, alebo čo síce je oprávnený uskutočniť, ale nesmie tým hroziť tak, aby niekoho podnietil k určitému právnemu úkonu...Musí ísť o vyhrážku takého druhu a takej intenzity aby podľa okolností a povahy konkrétneho prípadu u toho voči komu bola použitá vzbudila dôvodnú bázeň.“ (Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 21 Cdo 4573/2008)

4 Odstúpenie od zmluvných záväzkov podľa osobitnej časti Zákonníka práce

Z predchádzajúcich častí analyzovanej problematiky vyplynulo, že ZP odstúpenie od zákonom dovolených typov zmlúv upravuje priamo, t. j. explicitne predpokladá zánik zmluvy formou jednostranného zrušenia

²³ „*O bezprávnou vyhrážku sa nejedná ani vtedy, ak zamestnávateľ pred uzatvorením dohody o skončení pracovného pomeru upozorní zamestnanca, že inak mu bude daná výpoveď, ktorej písomné znenie má už pripravené.*“ (Rozsudok Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 4 Cdo 306/2009).

zmluvy (pracovná zmluva, dohoda o vykonaní práce, konkurenčná doložka) alebo túto alternatívu môžeme dedukovať nepriamo, na základe ust. § 19 ZP spolu so subsidiárnym použitím všeobecných ustanovení OZ a vo vzťahu k osobitnej časti ZP i na základe analogického použitia príslušných ustanovení OZ.

Zákonodarca v osobitnej časti Zákonníka práce výslovne predpokladá možnosť odstúpenia zamestnávateľa od dohody o konkurenčnej doložke uzatvorenej podľa ust. § 83a ZP. Ak východiskom pre aplikáciu inštitútu odstúpenia od zmluvy je aj možnosť použitia ust. § 48 OZ, platí tak, že účastníci môžu od zmluvy odstúpiť vtedy, ak to ustanovuje zákon alebo sa dôvodoch odstúpenia účastníci dohodnú. V tejto súvislosti nastupujú otázky, či je dané právo odstúpiť od záväzku o konkurenčnej doložke aj na strane zamestnanca, či odstúpenie musí byť založené na konkrétnych dôvodoch a aká je časová limitácia pre odstúpenie od záväzku o konkurenčnej doložke.

Podľa zákonnej dikcie platí, že *zamestnávateľ* môže od záväzku o konkurenčnej doložke odstúpiť *len počas trvania pracovného pomeru zamestnanca*, pričom záväzok zaniká prvým dňom kalendárneho mesiaca nasledujúceho po mesiaci, v ktorom bolo odstúpenie doručené druhej zmluvnej strane, najneskôr však posledným dňom trvania pracovného pomeru (ust. § 83a ods. 6 ZP). Zastávame názor, že i zamestnancovi je daná možnosť okrem zákonom predpokladaného vypovedania záväzku, od konkurenčnej doložky odstúpiť, aj keď to z právnej úpravy nevyplýva, ak sa na tom účastníci dohodnú.²⁴ Polemizovanou je najmä skutočnosť či takéto odstúpenie na oboch zmluvných stranách musí byť založené na jasne stanovených dôvodoch. Česká pracovnoprávna úprava (ust. § 310 ZP ČR) je vo veľkej miere identická so slovenskou reguláciou. Podľa českých odborných názorov ZP v žiadnom prípade neustanovuje možnosť zamestnávateľa odstúpiť od zmluvy bez zákonného dôvodu či zmluvného dojednanja, iba ho obmedzuje, že odstúpiť od konkurenčnej doložky môže zamestnávateľ

²⁴ Podľa ust. § 83a ods. 7 ZP zamestnanec môže záväzok o konkurenčnej doložke vypovedať, ak mu zamestnávateľ nevyplatil peňažnú náhradu do 15 dní od uplynutia jej splatnosti.

do skončenia pracovného pomeru.²⁵ P. Vojčík uvádza, že „odstúpenie od zmluvy vyplýva buď zo zákona (zakotvuje Občiansky zákonník alebo iné právne predpisy). V iných prípadoch sa musí možnosť odstúpenia od zmluvy dohodnúť v zmluve.“²⁶ Výslovné neuvádza či podstatnou náležitosťou úkonu odstúpenia je aj vyjadrenie jeho dôvodu. Postačuje teda zákonné alebo zmluvné zmocnenie k jednostrannému zrušeniu zmluvy alebo musí byť tento úkon obligatórne kauzálny, založený na konkrétnom dôvode? V občianskoprávných vzťahoch podľa judikatúry z Občianskeho zákonníka nevyplýva, aby obsahom odstúpenia od zmluvy bola aj povinnosť uviesť dôvod zákonného alebo zmluvného odstúpenia.²⁷ Nie je však nevyhnutné v pracovnoprávných vzťahoch brať zreteľ na osobitosti tohto vzťahu, ktorý je založený najmä na ochrane slabšej zmluvnej strany? Nezakladalo by oprávnenie odstúpiť od záväzku o obmedzení výkonu zárobkovej činnosti po skončení pracovného pomeru bez uvedenia dôvodu oslabenie postavenia zamestnanca? Prikláňame sa k názorom, ktoré nutnosť dojednaní dôvodov odstúpenia zo strany zamestnávateľa zdôvodňujú ochrannou funkciou pracovného práva a uprednostnením jednostranného zvýhodnenia zamestnanca (nie zamestnávateľa), ale aj právnou istotou účastníkov právneho vzťahu. Najvyšší súd ČR okrem iného uviedol, že zmyslom analyzovaného ustanovenia (v českej právnej úprave ide o ust. § 310 ods. 4 ZP ČR) je vymedziť iba časové obdobie, v ktorom je odstúpenie prípustné a vylúčiť tak možnosť zrušiť konkurenčnú doložku zo strany zamestnávateľa v dobe, keď zamestnancov pracovný pomer skončil a kedy by mal od zamestnávateľa poberať dohodnuté peňažné plnenie.“ Súčasne apeluje na to, že bez uvedenia dôvodu nemožno jednostranné odstúpenie považovať za perfektné, zdôrazňuje tiež princíp ochrany zamestnanca a skutočnosť, že jednostranné odstúpenie od konkurenčnej doložky z akéhokoľvek dôvodu alebo bez uvedenia dôvodu by bolo zvýhodnením zamestnávateľa na úkor zamest-

²⁵ BĚLINA, M., L. DRÁPAL a kol. *Zákoník práce. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 1220.

²⁶ VOJČÍK, P. a kol. *Občiansky zákonník. Stručný komentár*. Tretie doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, spol., s. r. o., 2010, s. 175.

²⁷ Úznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 4 Cdo 111/2008 a Rozsudok Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 6 Sžo/229/2010. In: KOČIBÁLOVÁ, E. *K niektorým praktickým otázkam odstúpenia od zmluvy*. Dostupné z: <https://www.epravo.sk/top/clanky/k-niektorým-praktickým-otázkam-odstúpenia-od-zmluvy-3204.html>

nanca.²⁸ Zaujímavé je, že i napriek ustálenosti názorov o dovolení zmluvného dojednaní odstúpenia od pracovnej zmluvy (aj na strane zamestnávateľa), dôležitosť priameho dohodnutia dôvodov odstúpenia od zmluvy nie je riešená najmä v súvislosti s pracovnou zmluvou, kde je ich význam ešte rozhodujúcejší.

Súčasne nie je jasné či oprávnenie jednostranne odstúpiť od konkurenčnej doložky bez uvedenia dôvodu je dané zamestnancovi. Z citovaného rozhodnutia Najvyššieho súdu ČR vyplýva, že každé jednostranné odstúpenie od zmluvy má obsahovať i vymedzenie dôvodu. Domnievame sa, že i z hľadiska určitosť právneho úkonu, ktorým dochádza k zrušeniu právneho vzťahu so zásadnými právnymi účinkami, ale aj právnej istoty účastníkov právneho vzťahu by zánik záväzku odstúpením aj zo strany zamestnanca mal byť viazaný konkrétne dojednaným dôvodom.

V tejto súvislosti je tiež otázkou či zmluvná voľnosť v dojednávaní dôvodov odstúpenia od konkurenčnej doložky je ľubovoľná alebo má svoje hranice (o čo viac má uvedená otázka význam pri zmluvnom nastavení dôvodov v prípade odstúpenia od pracovnej zmluvy). S ohľadom na princíp, že uzavreté zmluvy majú byť dodržiavané a rešpektované máme za to, že odstúpenie od zmluvy by malo byť výnimočným spôsobom ukončenia zmluvy, ktoré je viazané na vážne ospravedlniteľné dôvody. M. Štefko za legitímne považuje také dôvody odstúpenia od konkurenčnej doložky, ktoré by odrážali dôvody na okamžité skončenie pracovného pomeru, organizačné dôvody, ako aj dôvody spočívajúce v zdravotnej či odbornej neschopnosti zamestnanca konkurovať pôvodnému zamestnávateľovi.²⁹ Ak uvažujeme nad dojednaním dôvodov na strane zamestnanca s ohľadom na slabšie postavenie zamestnanca už pri samotnom uzatváraní pracovnej zmluvy (konkurenčná doložka sa dojednáva ako súčasť pracovnej zmluvy), obávame sa, že prakticky nebude častou obsahovou súčasťou tejto konkurenčnej doložky. Ich prípadné dojednanie však podľa názoru nie je žiadnym legitímnym spôsobom obmedzené, okrem súladu s dobrými mravmi.

²⁸ Rozsudok Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 21 Cdo 4986/2010 zo dňa 20. 9. 2011.

²⁹ ŠTEFKO, M. *Pracovní právo v kontextu občanského práva. Analýza limitů podpůrné působnosti obecného občanského práva v pracovněprávních vztazích*. Praha: Auditorium, 2012, s. 236.

Myslíme si, že legitímnosť dôvodov na strane zamestnanca nemusí byť natoľko reštriktívna ako pri dôvodoch na strane zamestnávateľa.

Kogentnosť časového obmedzenia odstúpenia od konkurenčnej doložky na strane zamestnávateľa, sa podľa odborných názorov nevzťahuje na zamestnanca. S týmto názorom nesúhlasíme a myslíme si, že sa takéto obmedzenie vzťahuje i na zamestnanca. Ak by sme pripustili odstúpenie od konkurenčnej doložky aj po skončení pracovnoprávneho vzťahu zamestnancom, právne účinky odstúpenia by museli smerovať do budúcnosti. Rešpektovanie záväzku o obmedzení výkonu zárobkovej činnosti zamestnancom fakticky neumožňuje zamestnávateľovi „vrátenie“ zamestnancovi toho čo bolo plnené a naopak zamestnanec by musel vrátiť už poskytnuté peňažné plnenie. M. Štefko rovnako uvádza, že „nemožno vyvodzovať, že zamestnanec by snáď bol oprávnený od dohody odstúpiť kedykoľvek i po skončení pracovného pomeru.“³⁰ Apeluje pritom na ust. § 497 OZ.³⁰ Rovnaký názor ako v tomto prípade zastávame aj pri odstúpení od pracovnej zmluvy. Zákonná dikcia podľa ust. § 19 ods. 3 ZP časovo obmedzuje iba zamestnávateľa a iba v prípade zákonných dôvodov, máme však za to, že časové obmedzenie je nutné uplatniť vo všetkých prípadoch odstúpenia od pracovnej zmluvy (s výnimkou odstúpenia z dôvodu omylu).

Podľa ust. § 183 ods. 1 ZP sú zakotvené zákonné možnosti zamestnanca odstúpiť od dohody o hmotnej zodpovednosti. Totožne ako v predchádzajúcich prípadoch platí, že zamestnanec a zamestnávateľ sa môžu dohodnúť aj na ďalších dôvodoch odstúpenia od dohody o hmotnej zodpovednosti. Pri dohode o hmotnej zodpovednosti budú situácie záujmu zamestnávateľa na odstúpení dohody o hmotnej zodpovednosti zjavne zriedkavé, preto povahu dohodnutých dôvodov nepovažujeme za problematickú. Preukázanie existencie dohody o hmotnej zodpovednosti totiž vo výsledku preukazovania predpokladov zodpovednosti za škodu, ako aj určovania rozsahu náhrady škody uľahčuje postavenie zamestnávateľa (zamestnávateľ nemusí preukazovať zamestnancovo zavinenie a rozsah náhrady škody nie je limitovaný). Na rozdiel od právnych následkov odstúpenia od zmluvy v ostatných prípadoch, účinky jednostranného zrušenia dohody o hmotnej

³⁰ ŠTEFKO, M. *Pracovní právo v kontextu občanského práva. Analýza limitů podpůrné působnosti obecného občanského práva v pracovněprávních vztazích*. Praha: Auditorium, 2012, s. 236.

zodpovednosti smerujú do budúcnosti (ex nunc). Rovnako v tomto prípade logicky zákonné ustanovenie neobmedzuje účastníkov časovou hranicou odstúpenia. V tomto prípade ide o štandardný spôsob ukončenia zmluvného záväzku jednostranným zrušením, obdobne ako je tomu v prípade iných súkromnoprávných vzťahov, okrem účinkov, ktoré smerujú do budúcnosti, nie spätne.

Odstúpenie od zmluvy v ZP je potrebné skúmať aj vo vzťahu k základným pracovnoprávnym vzťahom založeným niektorou z dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru. Odstúpenie od zmluvy ako spôsob zániku pracovnoprávneho vzťahu výslovne predpokladá iba dohoda o vykonaní práce (ust. § 226 ods. 3 ZP). Právo na odstúpenie od dohody o vykonaní práce je priznané zamestnancovi (ak pracovnú úlohu nemôže vykonať z dôvodu nevytvorenia potrebných pracovných podmienok) aj zamestnávateľovi (ak pracovná úloha nie je vykonaná v dohodnutej dobe). S ohľadom na ust. § 223 ods. 2 ZP sa na tieto pracovnoprávne vzťahy aplikuje i prvá (všeobecná časť) ZP, t. j. vrátane ustanovenia § 19 ZP o odstúpení od zmluvy. Súčasne na základe spojenia ust. § 1 ods. 4 ZP v spojení s analogickým použitím OZ možno dedukovať, že nie je vylúčené, aby sa účastníci dohodli aj na ďalších ako zákonných dôvodoch odstúpenia. V prípade dohody o brigádnickej práci študentov (ust. § 227 a nasl. ZP) a dohody o pracovnej činnosti (ust. § 228a ZP) zákonodarca možnosť odstúpenia od zmluvy výslovne nepredpokladá. Umožňuje však vzájomné dojednanie účastníkov o spôsobe skončenia založeného pracovnoprávneho vzťahu. Možno tak predpokladať, že umožňuje i dojednanie možnosti odstúpenia od „dohody“.³¹ Na druhej strane ustanovuje, že okamžité zrušenie dohody je možné dohodnúť iba pre prípady, v ktorých možno okamžite skončiť pracovný pomer (ust. § 228 ods. 3 ZP a ust. § 228a ods. 3 ZP). Ak uvažujeme o povahe a právnych následkoch okamžitého zrušenia, oba predstavujú jednostranné právne úkony, ktorými pracovnoprávny vzťah zaniká. Aký zmysel by malo ustanovenie o obmedzení možnosti okamžitého zrušenia, ak by súčasne zákonodarca dovoľoval jednostranný zánik zmluvy dojednaním možnosti odstúpenia (a to na základe ľubovoľných dôvodov), ktorý navyše na rozdiel

³¹ BĚLINA, M., L. DRÁPAL a kol. *Zákoník práce. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 496 a s. 503-504.

od okamžitého skočenia môže spôsobiť zrušenie dohody od jej počiatku? Z tohto dôvodu sa domnievame, že by odstúpenie od „dohôd“ mohlo byť dohodnuté iba v prípade, ak by súčasne bolo časovo limitované rovnako ako v prípade odstúpenia od pracovnej zmluvy (do začiatku výkonu práce zamestnancom).

5 Záver

Zásada, že uzatvorené zmluvy sa majú dodržiavať je aj v oblasti pracovnoprávných vzťahov prelomená inštitútom odstúpenia od zmluvy. Napriek skutočnosti, že právna úprava sa javí byť pomerne jasná, v analyzovanom príspevku poukazujeme na niekoľko dôležitých aspektov, ktoré v jednoznačnosti právnej regulácie a relatívnej ustálenosti odborných názorov nachádzajú „otázniky“. Podľa nášho názoru sa možnosť dojednávania dôvodov odstúpenia od pracovnej zmluvy a dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru na strane zamestnávateľa môžu stať jednoduchým spôsobom zneužívania, právnej neistoty a najmä nevýhodnosti pre zamestnanca. Rovnako upriamujeme pozornosť na časové obdobie obmedzujúce účastníka k odstúpeniu od pracovnej zmluvy. Použitím gramatického výkladu možno vyložiť, že sa viaže iba k zákonným dôvodom existujúcim na strane zamestnávateľa, pričom je nutné ustanovenie interpretovať tak, aby časová limitácia bola identicky aplikovaná i pre všetky zmluvné dojednania na strane zamestnanca. Jednoznačnejšia je podľa nášho názoru zákonná dikcia ust. § 34 ods. 4 Zákonníka práce Českej republiky.

Pohľad na reguláciu odstúpenia od záväzku konkurenčnej doložky vedie k záveru, že Zákonník práce túto možnosť síce priamo poskytuje zamestnávateľovi. Prikláňame sa k názorom, že odstúpenie od tohto záväzku nie je zamestnávateľovi dovolené bez konkrétneho dôvodu, ktorý by mal byť dohodnutý priamo v pracovnej zmluve. I tento záver potvrdzuje, že pri aplikácii inštitútu odstúpenia od záväzku v prípade zmluvného dojednávania odstúpenia môže dochádzať k jednostrannému zvýhodňovaniu zamestnávateľa na úkor zamestnanca.

V neposlednom rade je dôležité vnímať i možnosť odstúpenia od zmluvy z dôvodu tiesne a nápadne nevýhodných podmienok. Uskutočnenie právneho úkonu z dôvodu tiesne je často vyvolané psychickým rozrušením

zamestnanca, dochádza k narušeniu jeho psychickej rovnováhy, ktorá v určitej miere vplýva na slobodu jeho vôle konať. I keď v prípade tiesne nie sú dôležité dôvody, ktoré ju vyvolali ani subjekt (napr. zamestnávateľ) či udalosti, ktoré subjektívny stav spôsobili, má vina subjektu (napr. druhého účastníka zmluvy) vplyv na prípadný rozsah náhrady škody.

Literature

- BARANCOVÁ, H. a kol. *Základné práva a slobody v pracovnom práve*. Plzeň: Vydavateľstvo a nakladateľstvo Aleš Čeněk, 2013, 378 s. ISBN 9788073804220.
- BARANCOVÁ, H. *Teoretické problémy pracovného práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013, 408 s. ISBN 9788073804657.
- BARANCOVÁ, H. *Zákonník práce. Komentár*. 3. vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2013, 1104 s. ISBN 9788089603107.
- BĚLINA, Miroslav. *Pracovní právo*. 4. dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, 575 s. ISBN 9788074001864.
- BĚLINA, M., L. DRÁPAL a kol. *Zákonník práce. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015, 1610 s. ISBN 9788074002908.
- BEZOUŠKA, P. *Výhledy do budoucnosti pracovního práva*. Plzeň: Vydavatelství Aleš Čeněk, 2007, 320 s. ISBN 978807381939.
- BEZOUŠKA, P. Výhrada odstoupení od pracovní smlouvy a neplatnost pracovněprávních úkonů z hlediska smluvní svobody v pracovním právu, s. 659–661. In: *Právní rozhledy*, C. H. Beck, 2008, č. 18. ISSN 1210-6410.
- DEMEK, P. a kol. *Komentár k ust. § 19 Zákonníka práce*. Dostupné z: <http://www.epi.sk>
- FEKETE, I. *Občiansky zákoník: veľký komentár (§ 1 až § 459)*. Žilina: Eurokódex, 2011, 1254 s. ISBN 9788089447503.
- FEKETE, I. *Občiansky zákoník. Veľký komentár. I. zväzok. Všeobecná časť. § 1–§ 122*, 2. aktualiz. a rozš. vyd., Bratislava: Eurokódex, 2014, 816 s. ISBN 9788081550393.
- HODÁLOVÁ, I. et al. *Prípadové štúdie z pracovného práva a sociálneho zabezpečenia*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, 283 s. ISBN 9788073803459.

JOUZA, L. Princip delegace občanského zákoníku v pracovněprávních vztazích. In: *Bulletin advokacie*, Praha: Česká advokátní komora, 2008, č. 1–2, s. 42–50, ISSN 1210-6348.

KOČIBÁLOVÁ, P. *K niektorým praktickým otázkam odstúpenia od zmluvy*. Dostupné z: <https://www.epravo.sk/top/clanky/k-niektorým-praktickým-otázkam-odstúpenia-od-zmluvy-3204.html>

RACE, M. a A. FURNHAM. *Mental Illness at Work: a manager's guide to identifying, managing and preventing psychological problems in the workplaces*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York: Palgrave Macmillan, 2014, 246 s. ISBN 9781137272041.

ŠTEFKO, M. *Pracovní právo v kontextu občanského práva. Analýza limitu pod-
párne pôsobnosti obecného občanského práva v pracovněprávních vztazích*, Praha: Auditorium, 2012, 312 s. ISBN 978-80-87284-24-7.

VOJČÍK, P. a kol. *Občiansky zákonník. Stručný komentár*. Tretie doplnené a prepracované vyd. Bratislava: Iura Edition, spol., s. r. o., 2010, 1282 s. ISBN 978-80-8078-368-6.

Uznesenie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 5. augusta 2008, 28 Cdo537/2008.

Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 27. apríla 2011, sp.zn. 4 Cdo 306/2009.

Rozsudok Najvyššieho súdu SR zo dňa 29. júna 2011, 10Sžr/31/2011.

Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 20. septembra 2011, sp.zn. 21 Cdo 4986/2010.

Contact – e-mail

monika.seilerova@upjs.sk

Mlčeti zlato aneb smluvní mlčenlivost proti zákonné povinnosti informace sdělit

Michal Vítek

Masarykova univerzita, Česká republika

Abstract in original language

Jedním z častých ujednání obchodních smluv bývá tzv. mlčenlivost. Jedná se o jednostrannou nebo oboustrannou povinnost druhé smluvní strany nesdělovat třetím subjektům informace získané od druhé smluvní strany. Tento závazek však může snadno narazit na povinnost poskytnout informace orgánům státu či jiným subjektům, a to na základě zákona či jiných právních předpisů. Předmětem tohoto příspěvku je tedy posouzení otázky závaznosti dohody o mlčenlivosti včetně souvisejících sankcí v kontextu veřejnoprávních povinností.

Keywords in original language

Mlčenlivost; smluvní pokuta; náhrada škody; povinnost poskytnout informace; liberace.

Abstract

One of the frequent arrangements of trade contracts is so-called confidentiality. It is an unilateral or mutual duty of the second contracting party don't give out information to the third legal subject, which are gained from the second contracting party. However, this obligation can hit on duty to provide information to state authorities or other legal subjects, on the basic of law or other legislation. The contribution has the merit of examine this issue legally binding confidentiality agreement including relating to sanctions in the context of duty of public-law.

Keywords

Confidentiality; contractual fine; compensation for damage; duty to provide information; absolve responsibility.

1 Úvod

Základním východiskem pro tento příspěvek je smluvní vztah dvou subjektů. Pro zjednodušení celé situace budeme předpokládat, že oba dva subjekty jsou podnikatelé a že ani jeden z nich není slabší smluvní stranou. Pro zjednodušení si subjekty také označíme jako A a B. Mezi těmito podnikateli je tedy uzavřena smlouva, která zakládá jejich smluvní vztah, jehož bližší kontury nejsou pro tento příspěvek podstatné. Jednou podstatnou informací je, že součástí tohoto smluvního vztahu je i závazek B k mlčenlivosti týkající se veškerých informací, které získal od subjektu A.

Tento příspěvek se pak pokouší vypořádat se a teoreticky rozebrat zdánlivě jasnou situaci, kterou je stav, kdy do výše popsané situace zasahuje stát ze své pozice mocenského suveréna, a žádá B o vydání informací, které jsou předmětem jeho smluvní mlčenlivosti vůči A. Z tohoto pohledu je také nerozhodné, jakou konkrétní podobu tato žádost státu má. Zda se jedná o získávání informací v rámci trestního řízení, v rámci řízení daňového, přestupkového, řízení vedeného Úřadem pro ochranu hospodářské soutěže či o řízení zcela jiné. Americký novinář H. M. Mencken jednou pronesl, že každý problém má jedno srozumitelné, jednoduché a špatné řešení.¹ I u této otázky lze na první pohled říci, že smluvní povinnost mlčenlivosti musí i s případnými sankcemi za její porušení ustoupit veřejnoprávní normě. V následujícím textu však autor podrobně rozebere, že ne vždy tento závěr musí být správný.

2 Existence povinnosti

První rozebíranou otázkou bude vůbec samotná existence smluvní povinnosti, tj. zda se soukromoprávní ujednání prosadí jako závazné i ve výše popsané situaci. Přitom bude nutné zohledňovat různé modalitty konkrétní podoby sjednané smluvní mlčenlivosti, což bude blíže vysvětleno v jednotlivých podkapitolách níže.

¹ GREENFIELD, Susan. *Změna myšlení: jak se mění naše mozky pod vlivem digitálních technologií*. Brno: BizBooks, 2016, s. 41.

2.1 Mlčenlivost bez výjimky

Řada smluvních doložek užívaných v dnešní době již obsahuje výčet situací, na které se tato smluvní mlčenlivost neuplatní. Pravidelným zástupcem v takových výjimkách pak je právě situace, kdy bude informaci vyžadovat stát na základě zákona. Co když však taková doložka o výjimkách obsažena není. Je možné dovést, že v takovém případě zde existuje smluvní povinnost, nebo naopak dovedeme výjimku ze smluvní povinnosti?

Odpověď budeme hledat v rozboru ustanovení § 545 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „**OZ**“). Toto ustanovení přináší výčet zdrojů, ve kterých můžeme hledat účinky vyvolané právním jednáním, tedy z něj plynoucí práva a povinnosti². Podle tohoto ustanovení je zdrojem právních následků právního jednání především ono samotné právní jednání. Bude tedy nutné primárně vykládat vůli smluvních stran při uzavírání smlouvy, zda z ní budeme schopni dovést některou z uvažovaných variant, tedy zda se smluvní povinnost vztahuje či nevztahuje na zákonný požadavek státu. Toto pak bude záviset výlučně na výkladu právního jednání jako takového, toho co mu předcházelo, co následovalo a podle dalších parametrů dle § 555 OZ a násl. Tuto otázku není možné zodpovědět v této abstraktní rovině. Stejně tak není možné se v obecné rovině vypořádat se zavedenou praxí stran jakožto zdrojem právních následků právního jednání.

Opačně však můžeme postupovat v případě dobrých mravů a zvyklostí. Tyto zdroje právních norem a v tomto případě závazku vychází z představy nějakého objektivního stavu. Klíčovou otázkou tedy je, zda můžeme na základě dobrých mravů a zvyklostí dovést, že smluvní povinnost mlčenlivosti se vztahuje i na stav, kdy o informaci požádá stát na základě zákona.

Dle názoru autora tohoto příspěvku však tuto povinnost dovést nelze, resp. naopak lze pomocí § 545 OZ dovést výjimku z přísně sjednané mlčenlivosti pro případy, kdy samotné ujednání o mlčenlivosti neobsahuje žádné výjimky. Byť se pohybujeme na úrovni podnikatelů, tak závazek chránit informace i proti státu je natolik silným zásahem do sféry povinné osoby, který může

² HANDLAR, Jiří. In: LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1945.

mít následky nejen v rovině majetkové, ale i v rovině trestněprávní apod., že je legitimní dovést pro tyto případy výjimku ze striktně sjednané mlčenlivosti. Naopak tedy pro případ, kdy by mlčenlivost měla být závazná i proti státu, je nutné trvat na požadavku výslovného sjednání, které by dávalo jistou záruku toho, že přebírající osoba dostatečně zvážila i tuto variantu. Ve svých důsledcích se tak neliší situace, kdy výjimka pro požadavky státu sjednána je či není.

To ostatně také odpovídá zákonnému nastavení doložky mlčenlivosti v § 1730 OZ. Toto ustanovení upravuje předmluvní mlčenlivost o informacích, které si o sobě kontraktační strany sdělí při jednáních o uzavření smlouvy. I zde pak zákon výslovně uvádí, že tato zákonná povinnost se neuplatní v případech, kdy je k jejich vydání zákonný důvod³. I z toho je tedy patrné, že mlčenlivost i přes zákaz zákona není běžná.

2.2 Výslovný závazek

Výrazně zajímavější je však situace v případě, kdy smluvní ujednání výslovně uvádí, že mlčenlivost se vztahuje i na situaci, kdy bude informace týkající se A od subjektu B vyžadována státem. Otázkou tedy je, zda je takový závazek platný⁴. Otázka tedy zní, zda se může subjekt platně zavázat k mlčenlivosti v takovém rozsahu, že jeho povinnost se bude vztahovat i na případy, kdy o informaci požádá stát na základě zákona. Primárním východiskem je samozřejmě platnost takového ujednání, kdy naopak pro neplatnost jakožto výjimku z pravidla je nutné najít důvody. Následně tedy budou rozebrány některé důvody, pro které by mohlo být popsané ujednání o mlčenlivosti prohlášeno za neplatné.

Primární myšlenka každého, kdo se bude touto otázkou zabývat, bude pravděpodobně směřovat k rozporu se zákonem. Tato myšlenka však nebude správná, a to pro odlišnost vztahů, v nichž se pohybujeme. Rozpor se zákonem je vymezen tak, že se jedná o jednání, které směřuje proti

³ Ustanovení § 1730 odst. 2 OZ uvádí, že strana, která získá při jednání o smlouvě důvěrný údaj, dbá na to, aby nedošlo k jeho zneužití, nebo prozrazení bez zákonného důvodu.

⁴ Předmětem akademického bádání přitom není otázka, proč by subjekt na sebe takovou povinnost přebíral, vizte pro ilustraci případ Apple ve čtvrté části tohoto příspěvku.

zákonnému zákazu⁵. Případem takového zákazu může být ustanovení § 1315 odst. 1 OZ, podle kterého se zakazují ujednání, podle kterých dlužník nebo zástavce nesmí zástavu vyplatit. Zakazová norma zde tedy zasahuje do soukromoprávního vztahu smluvních stran. Naopak v popsaném případě veřejnoprávní norma ukládá subjektu B povinnost vůči státu. Jedná se tedy o dva různé vztahy (vztah z mlčenlivosti mezi A a B, vztah informační povinnosti mezi B a státem). Nemůže tedy jít o rozpor se zákonem.

Velmi podobnou povahu jako rozpor se zákonem má však i obcházení zákona. Obcházení zákona je vymezováno jako stav, kdy je smluvní ujednání či jiné právní jednání proti smyslu a účelu jiné právní normy⁶. Tento institut právního řádu tedy ochraňuje hodnoty vyjádřené právním řádem, a to bez ohledu na to, v jakém konkrétním vztahu mezi subjekty se konkrétní norma uplatní. V tomto bodě je tedy potřebné zohlednit konkrétní podobu doložky o mlčenlivosti a veřejnoprávní povinnosti. Zatímco veřejnoprávní povinnost bude vždy směřovat k vydání informace, což je také její smysl a účel, povinnost mlčenlivosti může být formulována různě. Pokud bude povinnost mlčenlivosti formulována tím způsobem, že její součástí bude vyčerpání smyslu a účelu veřejnoprávní normy, o rozpor se zákonem půjde. Například pokud mlčenlivost bude sjednána tak, že v případě žádosti státu je B povinen informaci zničit. Pokud však povinností bude pouze informaci nevydat, zůstává informace objektivně zachována.

Takové ujednání pak ve svém důsledku nepřináší nic jiného, než změnu ekonomické balance rozhodování subjektu B. Subjekt B má v případě, kdy jej stát požádá o vydání informace, vždy na výběr, zda informaci státu poskytne, nebo bude stížen sankcí za porušení této povinnosti. Prakticky stejná je situace i ve vztahu mezi A a B, kde i zde má subjekt B na výběr, zda informaci uchrání, či naopak vydá a podrobí se riziku z toho plynoucí sankce. Samotná smluvní povinnost mlčenlivosti tedy nemůže vyčerpávat smysl a účel veřejnoprávní normy, nýbrž pouze mění ekonomickou

⁵ „Rozpor se zákonem je evidentní zejména tam, kde je určité chování výslovně zakázáno zákonem. Rozpor však může být i obsahový, který není formulován výslovně, ale vyplývá z obsahu ustanovení“. FIALA, Josef. In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníkový slovník*. 3. podstatně rozšířené vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, s. 947.

⁶ „Obcházení zákona je situace, kdy předmět právního úkonu neporušuje přímo zákaz daný zákonem, ale je v rozporu s cíli ustanovení zákona“. FIALA, Josef. In: HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníkový slovník*. 3. podstatně rozšířené vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, s. 539.

rovnováhu rozhodování povinného subjektu. Pravděpodobně tak na straně B dojde ke srovnávání rizik a hrozících sankcí. Bylo by však nerealistické zvažovat, že touto změnou ekonomické balance dochází a priori k tomu, že se veřejnoprávní norma neprosadí. Tato balance je ostatně rozdílná v každém případě žádosti státu o poskytnutí informace, kdy se každý případ liší například výší hrozící sankce, možnostmi rozhodujícího se subjektu, pořadím žádosti, významem požadované informace apod. To je také tím důvodem, proč jsou veřejnoprávní sankce nastaveny jako maximálně možné s možností správního uvážení. Změna ekonomické balance rozhodování subjektu B tak nemůže bez dalšího znamenat vyprázdnění rizika veřejnoprávní sankce a tím obcházení zákona. Výjimkou však bude situace, kdy by smluvní sankce pro B v případě vydání informace byly natolik zásadní, že by vedle nich ty veřejnoprávní zcela ztrácely svou motivační povahu.

S výše uvedenou ekonomickou balancí souvisí také skutečnost, že vždy je zde přítomen prvek sankce (či spíše poškození) na straně vydávajícího subjektu, v našem případě subjektu B. Prakticky nikdy se nesetkáme se situací, kdy by subjekt B poskytnutím informace neutrpěl nějakou ztrátu. Snad v každém případě bude tato ztráta představována časem subjektu B potřebným ke shromáždění a sdělení informace. Podstatně větší ztrátu však může představovat narušení obchodních vztahů s A, narušení dobré pověsti u konečných zákazníků (vizte výše případ Apple), riziko odhalení vlastního pochybení apod. Sjednaná smluvní povinnost mlčenlivosti a s ní související sankce tak nevytváří bilanci, ale pouze ji pozměňují.

Velmi silným argumentem v neprospěch závaznosti smluvní mlčenlivosti „proti“ veřejnoprávní povinnosti by mohl být také veřejný zájem v extrémních případech, jakým je typicky trestní řízení. Zde je však nutné poukázat na skutečnost, že v takovém případě se stát subjektu na informaci ani neptá, ale rovnou si ji sám vezme, například prostřednictvím domovní prohlídky či jiného obdobného institutu. V takto krajních případech se proto veřejný zájem prosadí i proti vůli subjektu B (a přirozeně i subjektu A). Naopak pokud zákon nechává na zvážení subjektu, zda informaci poskytne, či nikoliv, pravděpodobně není veřejný zájem na jejím vydání tak silný.

Na základě všeho výše uvedeného dochází proto autor tohoto příspěvku k závěru, že sjednají-li si smluvní strany výslovnou povinnost mlčenlivosti

i vůči státu a jeho o zákon opřené žádosti, nelze takovou mlčenlivost považovat bez dalšího za neplatné ujednání, nýbrž je nutné zkoumat, zda je jí pouze změněna ekonomická rovnováha, nebo zda dochází k absolutnímu vyčerpání veřejnoprávní povinnosti a s ní spojené sankce.

3 Sankce

Žádná právní povinnost by nebyla úplná bez sankcí. Ani smluvní mlčenlivost není výjimkou a proto bude v této části příspěvku rozebráno chování jednotlivých právních následků porušení smluvní mlčenlivosti ve výše popsané situaci.

3.1 Náhrada újmy

Obecnou sankcí při porušení právní povinnosti je náhrada škody a při splnění podmínek § 2894 odst. 2 OZ i nemajetkovou újmu. V popsaném případě bychom se mohli bavit o náhradě škody způsobené porušením smluvní povinnosti ve smyslu § 2913 OZ. Pokud již informace bude subjektem B v rozporu se smluvní povinností mlčenlivosti vydána, dochází k rozporu s ujednáním a vzniká tedy právo na náhradu z toho vzniklé škody.

Druhý odstavec tohoto ustanovení však uvádí, že škůdce se zproští povinnosti k náhradě škody tehdy, pokud prokáže, že mu ve splnění povinnosti bránila mimořádná nepředvídatelná a nepřekonatelná překážka vzniklá nezávisle na jeho vůli. Vzniká proto otázka, zda je možné zásah státu a jeho veřejné moci považovat za takovou překážku. Byť tyto okolnosti budou muset být posuzovány vždy ad hoc, je možné provést alespoň obecný rozbor jednotlivých podmínek a jejich obvyklého naplnění či nenaplnění v posuzované situaci. Mimořádnost je vymezována jakožto nesoulad s pravidelným během věci⁷. Tuto podmínku lze v případě žádosti státu o vydání informace považovat za splněnou. Nepředvídatelnost je vymezována⁸ jako možnost škůdce takovou okolnost předvídat při uzavření smlouvy, tedy při převzetí závazku. Je pravdou, že možnost požadovat informace bude zpravidla v právní úpravě obsažena již při uzavírání smlouvy. Problematické to však bude s otázkou, zda je tento zásah nepředvídatelný i s ohledem na konkrétní

⁷ PAŠEK, Martin. In: PETROV, Jan, Michal VÝTISK a Vladimír BERAN. *Občanský zákoník. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 2838.

⁸ Ibid.

smluvní vztah. Tuto podmínku bude nutné posuzovat zvláště pečlivě optikou toho, zda zde byl či nebyl od začátku potenciál možnosti státu tuto konkrétní informaci požadovat. Nepřekonatelnost pak bude záviset na způsobu, jakým dojde k poskytnutí informace. Pokud ji subjekt B sám na výzvu vydá, stěží bude možné hovořit o nepřekonatelnosti a náhrada škody se proto uplatní. Naopak pokud mu bude informace státní mocí odňata proti jeho vůli, bude i předpoklad nepřekonatelnosti naplněn. Poslední podmínkou vyšší moci je nezávislost na vůli škůdce.

Lze tedy shrnout, že i přes nutnost obecného konstatování, že naplnění podmínek vyšší moci a s tím související liberace bude vždy záviset na individuálních podmínkách každého případu, mohou se vyskytnout případy obou závěrů.

3.2 Smluvní pokuta

Smluvní pokuta má na rozdíl od náhrady škody objektivní povahu⁹ a je tedy nezávislá na zavinění, stejně tak se nelze povinnosti k jejímu placení vyhnout liberací, odkazem na vyšší mop či jinou okolností vylučující náhradu škody. U smluvní pokuty proto nemusíme v případě hodnocení nadepsaného případu posuzovat výše popsané hodnocení vyšší moci.

Může tak současně nastat situace, že v případě porušení smluvní povinnosti subjektem B nebude subjekt A oprávněn požadovat náhradu škody z důvodu vyšší moci, bude však i nadále oprávněn požadovat po B úhradu smluvní pokuty. S ohledem na skutečnost, že B na sebe toto riziko přijal již při sjednávání mlčenlivosti, však lze takový stav považovat za legitimní.

3.3 Odstoupení od smlouvy, propadnutí závdavku, výpověď a další

Další následky porušení smluvní povinnosti jsou již velmi specifické a jejich rozbor zde by se tak omezil převážně na konstatování, že je nutné vždy posuzovat konkrétní okolnosti případu.

Zvláštní postavení však má odstoupení od smlouvy, které má v právní úpravě poměrně podrobně vymezené podmínky. Konkrétně se jedná o ustanovení § 2002 OZ, podle kterého je nutné ke vzniku práva na odstoupení

⁹ HORÁK, Pavel a Petr BŘÍZA. In: PETROV, Jan, Michal VÝTISK a Vladimír BERAN. *Občanský zákoník. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 2071.

od smlouvy podstatné porušení smluvní povinnosti. Podstatné porušení je pak v témže ustanovení definováno tak, že se jedná o takové porušení, o kterém kdyby druhá strana věděla, smlouvu by neuzavřela, a tato okolnost byla známa při uzavírání smlouvy porušující straně.

Pokud budeme vycházet ze závěru části 2 tohoto příspěvku, tedy že závazek mlčenlivosti zde existuje pouze v situaci, kdy je výslovně zmíněn v doložce o mlčenlivosti, lze současně také předpokládat, že subjekt A má na takovém ujednání eminentní zájem, a proto i subjekt B mohl očekávat přísné následky v případě jeho porušení. Tímto však autor tohoto příspěvku nechce zakládat jakoukoliv domněnku podstatnosti porušení, nýbrž pouze poukazuje na okolnosti, které zpravidla panují při uzavírání takto přísných doložek.

4 Praktická aplikace

Praktickou využitelnost tohoto příspěvku a v něm obsažených závěrů si dovoluje autor demonstrovat na slavném případě společnosti Apple. Při vyšetřování teroristického útoku zjistila FBI, že jeden z útočníků používal mobilní telefon právě této značky. Samotná FBI však nebyla s to dostat se k datům obsaženým v tomto telefonu, které potřebovala pro odhalení dalších pachatelů. Požádala tedy společnost Apple o to, aby pro ni vytvořila program, s jehož pomocí bude možné se k datům uloženým v telefonu dostat. Když technologická společnost odmítla, podařilo se FBI získat ke splnění stejné povinnosti soudní příkaz. Ani na základě něj však společnost Apple nechtěla takový nástroj vytvořit s odkazem na ochranu dat svých zákazníků. Tímto tato společnost potvrdila svůj status společnosti, pro níž mají osobní údaje zákazníků velmi vysokou hodnotu.¹⁰

Společnost Apple svůj postoj zaujala především z toho důvodu, že využila kauzu ke svým marketingovým účelům, stejně tak jako ve snaze o zachování hodnoty svých produktů do budoucna. To souvisí se skutečností, že požadavek FBI byl na vytvoření nástroje pro průlom do zařízení, nikoliv na individuální získání informací v konkrétním případě. Nejednalo se tedy o smluvní doložku mlčenlivosti.

¹⁰ Pro podrobnosti vizte historické prameny, např. https://mobil.idnes.cz/apple-proti-fbi-0ga-/iphone.aspx?c=A160219_160929_iphone_oma

Také je nutné si povšimnout rozdílů v subjektech Běžné doložky mlčenlivosti působí mezi dvěma subjekty, A a B, a jejich předmětem jsou informace získané v rámci jejich smluvního vztahu, které mají být chráněné proti jejich poskytnutí dalšímu subjektu, případně státu. Zde však šlo o vztah státu a subjektu B, kdy požadovaná „informace“ nevznikla ve vztahu subjektů A a B, tj. společnosti Apple a jejího zákazníka, ale čistě v intencích společnosti B.

Pro naše účely je tedy nutné případ modifikovat tím způsobem, že budeme vycházet z předpokladu, že bude subjekt B, tedy společnost Apple, ve svých propagačních a smluvních materiálech prohlašovat, že se zavazuje chránit veškerá data poskytnutá jí uživateli (tedy subjektem A), a to i tehdy, pokud je od ní požadoval stát. Jako sankce by pak byla uvedena náhrada škody, smluvní pokuta a možnost odstoupit od smlouvy s vrácením plné ceny zařízení.

V takovém případě má B na žádost státu o vydání údajů konkrétního uživatele A volbu v tom, zda údaje vydá a současně mu tím vznikne povinnost uhradit uživateli smluvní pokutu a případnou cenu zařízení po odstoupení od smlouvy¹¹, nebo informace nevydá a pak bude vystaven veřejnoprávní sankci.

Je však nutné poukázat i na skutečnost, že v tomto konkrétním případě byl nakonec případ vyřešen tím způsobem, že data z mobilního telefonu byla prolomena ve prospěch FBI jinou společností, v důsledku čehož došlo de facto k uspokojení obou zúčastněných.

5 Závěr

Závěrem je nutné konstatovat, že doložka smluvní mlčenlivosti je obecný název, který může skrývat celou řadu různých ujednání. Není však možné bez dalšího tvrdit, že takovou doložkou založená smluvní povinnost je vždy popřena veřejnoprávní normou vyžadující vydání informace. Je vždy nutné přihlídnout ke konkrétní podobě doložky mlčenlivosti a jejímu nastavení.

¹¹ Náhrada škody by byla vyloučena odkazem na vyšší moc rozebranou v minulé kapitole. K úvaze by však mohla být sankce za nekalou obchodní praktiku, kdy B by tím, že by se zavazovala i k náhradě škody, klamala spotřebitele, protože ten by se této následně domoci nemohl.

Stěžejními prvky budou výslovné přijetí odpovědnosti i vůči státu, nebo naopak výjimka pro tento případ, formulace doložky a smluvené povinnosti a povaha a výše sankce v případě porušení. Lze však konstatovat, že za určitých okolností se může subjekt platně zavázat k mlčenlivosti i vůči zákonné povinnosti informaci sdělit.

Literature

GREENFIELD, Susan. *Změna myšlení: jak se mění naše mozky pod vlivem digitálních technologií*. Brno: BizBooks, 2016, 335 s. ISBN 978-80-265-0450-4.

PETROV, Jan, Michal VÝTISK a Vladimír BERAN. *Občanský zákoník. Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017, 3053 s. ISBN 978-80-7400-653-1.

HENDRYCH, Dušan a kol. *Právníký slovník*. 3. podstatně rozšířené vyd. Praha: C. H. Beck, 2009, 1459 s. ISBN 978-80-7400-059-1.

LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, 2380 s. ISBN 978-80-7400-529-9.

MARTINŮ, Ondřej. Apple bojuje za soukromí teroristů a uživatelů. FBI na to šla chytře. *Idnes.cz* [online]. Praha: Mafra, a. s., vydáno 22. 2. 2016. Dostupné z: https://mobil.idnes.cz/apple-proti-fbi-0ga-/iphone.aspx?c=A160219_160929_iphone_oma

Contact – e-mail

378442@mail.muni.cz

Závaznosť dohôd uzavretých medzi manželmi v rámci ich bezpodielového spoluvlastníctva

Ivana Zmeková

Právnická fakulta, Univerzita Komenského, Bratislava, Slovenská republika

Abstract in original language

Bezpodielové spoluvlastníctvo manželov predstavuje majetkový rozmer manželstva, ktorý pokrýva uspokojovanie hmotných potrieb rodiny. Vzniká uzavretím manželstva a jeho rozsah je vymedzený v § 143 Občianskeho zákonníka. Počas doby trvania bezpodielového spoluvlastníctva manželov manželia vstupujú do majetkových vzťahov medzi sebou navzájom, ako aj do majetkových vzťahov k tretím osobám, pričom obsahom svojich záväzkov sú viazaní.

Na tomto mieste budeme venovať pozornosť len vzájomným vzťahom (právnym úkonom) medzi manželmi v rámci ich bezpodielového spoluvlastníctva a ich záväznosti.

Keywords in original language

Bezpodielové spoluvlastníctvo manželov; dohoda (zmluva); právny úkon; záväznosť dohody; neúčinnosť dohody; neplatnosť dohody; odporovateľnosť; odstúpenie od zmluvy; modifikácia majetkového spoločenstva; vypořádanie bezpodielového spoluvlastníctva manželov.

Abstract

In community property of spouses there is the property dimension of the marriage which covers the satisfaction of the material needs of a family. The community property of spouses comes into existence upon entering into marriage and is specified under Section 143 of the Civil Code. While the community property of spouses is in existence the spouses enter into property (or proprietary) relations between themselves and they also enter into property relations to third persons and they are bound by the content of their obligations.

We will focus our attention on the mutual relations (i.e. legal acts or deeds) only here between the spouses within their community property and their binding effect or obligatory quality.

Keywords

The Community Property of Spouses; an Agreement (a Contract); a Legal Act; the Binding Effect of a Contract; Unenforceability of Contract; Invalidity of a Contract; Challengeability; Withdrawal from Contract; Modification of the Property Community; Settlement and Distribution of the Community Property of Spouses.

1 Úvod

Dôležitou funkciou rodiny (ako základného článku spoločnosti) založenej manželstvom, je aj zabezpečovanie a uspokojovanie potrieb jej členov (manželov a detí). V rámci toho sú podstatné predovšetkým majetkové vzťahy manželov, ktoré sú obsiahnuté v ich bezpodielovom spoluvlastníctve. Bezpodielové spoluvlastníctvo manželov je v súčasnosti veľmi aktuálnou témou a dotýka sa práv a povinností veľkej časti populácie. Je jedným z prípadov vlastníckej plurality subjektov – vlastníckeho práva dvoch osôb (manželov) k tej istej veci¹.

Právna úprava bezpodielového spoluvlastníctva manželov vychádza zo zásady rovnoprávnosti oboch manželov, rovnakého podielu na spoločnom majetku, rovnakých práv a povinností v majetkovoprávných vzťahoch vyplývajúcich z bezpodielového spoluvlastníctva manželov (právo každého manžela je obmedzené rovnakým právom druhého manžela), rovnakej a spoločnej participácie manželov pri nadobúdaní majetku, dispozícií s ním a výkone spoluvlastníckych práv a povinností.² Zásadne by účasť manželov

¹ Porovnaj: PSUTKA, J. *Spoločné jmění manželů*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 1.

² Vzájomné práva a povinnosti manželov sú založené na zásade spoločného užívania vecí patriacich do bezpodielového spoluvlastníctva manželov a spoločnej úhrade nákladov vynaložených na veci alebo spojených s ich užívaním a udržiavaním (§ 144 OZ). Bežné veci týkajúce sa spoločných vecí môže vybavovať každý z manželov. Na iné ako bežné veci (teda na právne úkony presahujúce rámec bežných vecí, a to najmä dispozíčné úkony so spoločnými vecami) je potrebný súhlas oboch manželov, inak je právny úkon neplatný (§ 145 ods. 1, § 40a OZ). Pokiaľ medzi manželmi dôjde k nezhodám o právach a povinnostiach vyplývajúcich z ich bezpodielového spoluvlastníctva manželov, rozhodne na návrh niektorého z nich súd (§ 146 OZ). Tejto ochrany sa môže manžel domáhať nielen pri uvedených nezhodách, ale aj v prípade, ak mu druhý manžel svojmocne v užívaní spoločného majetku bráni (pozri zhodnotenie Najvyššieho súdu ČSSR z 3. 2. 1972, sp. zn. Cpj 86/1971, R 42/1972).

na nadobúdanie, udržiavanie a užívanie spoločných vecí (spoločného majetku), úhrade nákladov spojených s ich užívaním a udržiavaním mala byť rovnaká a spoločná. Rovnosť sa vyjadruje tiež vymedzením rovnakého podielu manželov na spoločnom majetku pri vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov, ktorá však s prihliadnutím na skutočnosti vymedzené v § 150 Občianskeho zákonníka môže byť modifikovaná a podiel na majetku môže byť aj iný ako rovnaký (tzv. disparita podielov).

Zásade materiálnej rovnosti, pri ktorej každý manžel prispieva na potreby rodiny toľko, koľko zodpovedá jeho schopnostiam a možnostiam, zodpovedá princíp spoločného nadobúdania majetku manželov počas trvania manželstva, ktorý je základom inštitúcie bezpodielového spoluvlastníctva manželov³.

Vo fungujúcich manželstvách si manželia dôsledky svojho konania, ktoré má dopad na ich bezpodielové spoluvlastníctvo manželov, neuvedomujú a svoje zákonné práva a povinnosti bezpodielových spoluvlastníkov realizujú celkom prirodzene. Preto ani nevenujú pozornosť právnej úprave a neprikladajú jej zvláštny význam. Význam právnej regulácie bezpodielového spoluvlastníctva manželov tak vyvstáva v prípade vzniknutých nezhôd medzi manželmi, čo je v súčasnej dobe veľmi častým fenoménom. A práve nezhody sú naviazané na osobný – emocionálny vzťah medzi manželmi (konflikty medzi nimi), čo znamená, že osobnú zložku manželstva nie je možné oddeliť od zložky majetkovej. Uvedené kladie dôraz na dôslednosť právnej úpravy, kde práve osobný prvok manželstva môže mať často-krát limitujúci rozmer.

2 Typy dohôd (právnych úkonov) uzatváraných medzi manželmi v rámci ich bezpodielového spoluvlastníctva a ich právna záväznosť

Základom majetkových vzťahov, do ktorých manželia vstupujú navzájom je ich spoločná dohoda – zhoda o predmete a obsahu.

³ KIRSTOVÁ, K. a P. VOJČÍK. *Občianske právo hmotné. Prvý diel*. 1. vyd. Košice: Echo servis, 1993, s. 200.

Právnymi úkonmi, do ktorých môžu manželia vstúpiť navzájom v rámci ich bezpodielového spoluvlastníctva, sú:

- Dohody o modifikácii bezpodielového spoluvlastníctva manželov (§ 143a Občianskeho zákonníka)
- Dohoda o vyporiadaní zaniknutého bezpodielového spoluvlastníctva manželov⁴ (§ 149 a nasl. Občianskeho zákonníka)

Pri uzatváraní vzájomných dohôd sú manželia limitovaní len kogentnými zákonnými ustanoveniami, inak je ich spoločná vôľa založená na zmluvnej voľnosti (autonómii). Zmluvná autonómia sa uplatňuje predovšetkým pri uzatváraní dohody o vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov, kde právna úprava vymedzuje len všeobecné hľadiská a princípy (§ 150 OZ), ktorými sa možno spravovať (obsah dohody zákon nekonkretizuje, je preto na manželoch, ako si ho dojednávajú). Pri dohodách o modifikácii bezpodielového spoluvlastníctva manželov je ich obsah a predmet vo všeobecnej rovine právnou úpravou jasne vymedzený a manželia ho už len bližšie špecifikujú.

Dohody, ktoré manželia medzi sebou uzatvárajú sú právnymi úkonmi (ide o dvojstranný právny úkon; v podstate je to zmluva medzi manželmi, ktorá spĺňa zákonom predpísanú formu a náležitosti), a preto sa na ne vzťahujú (okrem osobitnej právnej úpravy v rámci bezpodielového spoluvlastníctva manželov) aj všeobecné ustanovenia – § 34 až 50 Občianskeho zákonníka. Dohoda (zmluva) manželov nesmie byť v rozpore so zákonom a dobrými mravmi (§ 39 OZ), musí vyjadrovať slobodnú vôľu účastníkov, musí byť zrozumiteľná, určitá a vážna, pričom jej predmetom nemôže byť plnenie nemožné (§ 37 a nasl. OZ). Dohoda musí tiež spĺňať zákonom predpísanú formu (§ 40 OZ). Ak dohoda nespĺňa tieto zákonné požiadavky je neplatná a teda ani nemôže vyvolávať právne účinky. Neplatný je tiež právny úkon, ktorý bol urobený v omyle, ak sú pre to splnené zákonné predpoklady (§ 49a, § 40a OZ).

Aj v prípade dohôd medzi manželmi platí zásada „pacta sunt servanda“⁵, ktorá vyjadruje rovnakú a bezpodmienečnú záväznosť zmluvy (dohody)

⁴ Účastníkmi tejto dohody môžu byť aj bývalí manželia, ak bezpodielové spoluvlastníctva manželov zaniklo na základe právnej skutočnosti, ktorou je rozvod manželstva.

⁵ Zásada pacta sunt servanda je jednou z hlavných zásad vyplývajúcich z čl. 2 ods. 3 listiny základných práv a slobôd a je považovaná za najvyššiu prirodzenú právnu normu, od ktorej je odvodzované všetko právo. Zásada pochádza z rímskeho práva a je súčasťou nášho právneho poriadku aj medzinárodného práva. Dostupné z: <http://www.najpravo.sk/slovník/p/pacta-sunt-servanda.html?print=1>

pre obe strany. Zmluvné podmienky sú záväzné a povinné pre obe strany a ich nesplnenie je porušením dohody. Zmluva môže záväznosť stratiť len spôsobom, ktorý stanovuje samotná zmluva alebo zákon. Ak sa účastník rozhodne vstúpiť do zmluvného vzťahu, je povinný ho rešpektovať a niesť následky porušenia svojich záväzkov. Záväzok je právne puto, ktoré zakladá povinnosť plniť. *Obligatio est iuris vinculum, quo necessitate adstringimur alicuius solvendae rei suncudum nostrae civitatis iurd*.⁶ Záväzok sa zakladá súhlasom – dohodou tých, ktorí ho uzatvárajú a do neho vstupujú.

Dohody medzi manželmi, pokiaľ sú platne uzavreté, sú pre nich záväzné a manželia sú povinní svoje záväzky z nich splniť. Platnosť dohôd manželov voči tretím osobám je rozobratá nižšie pri jednotlivých typoch dohôd.

V opozícii voči zásade „pacta sunt servanda“ stojí zásada „rebus sic stantibus“, ktorá z nej stanovuje výnimky, čím sa v zmluvných vzťahoch posilňuje spravodlivá rovnováha. Po uzavretí zmluvy totiž môžu nastať okolnosti (nezávislé na vôli účastníka zmluvy), kedy by trvanie na splnení záväzku, neprimerane zasiahlo povinnú stranu. Už Tomáš Akvinský argumentoval, že zmluva nemusí byť splnená v prípade, keď sa u subjektu alebo na predmete plnenia zmluvy výrazne zmení situácia⁷. *Rebus sic stantibus omnis promissio intellegitur*.⁸ V našom právnom poriadku je takáto prelomenie zásady „pacta sunt servanda“ výslovne pripustené v právnej úprave zmluvy o budúcej zmluve, ktorá umožňuje zánik záväzku z tejto zmluvy, ak okolnosti, z ktorých účastníci pri vzniku záväzku vychádzali, sa do takej miery zmenili, že nemožno spravodlivo požadovať, aby sa zmluva uzavrela (§ 50 ods. 3 Občianskeho zákonníka). Zánik záväzku spôsobuje, za zákonom stanovených podmienok, aj nemožnosť plnenia (§ 575 Občianskeho zákonníka; z povahy veci je však vylúčená nemožnosť peňažného plnenia).

⁶ *Záväzok je právne puto, na ktorého základe sme zaviazaní niečo splniť podľa práva našej obce.* (BLAHO, P. a M. SKŘEJPEK. *Iustiniani Institutiones. Justiniánske Inštitúcie.* Univerzita Karlova v Praze: Nakladateľstvá Karolinum, 2010, s. 248, 249).

⁷ WEHBERG, H. *Pacta sunt servanda. The American Journal of International Law*, 1959, s. 775.

⁸ Každý sľub chápeme ako záväzný len za nezmenených podmienok (pomerov). (KINCL, J. *Dicta et regulae iuris aneb Právnické mudrosloví latinské.* Upravil M. Skřejpek. Plzeň: Aleš Čenek, 2012, s. 256.

Z hľadiska právnych účinkov sa dodatočná nemožnosť plnenia dostáva do bezprostredného konfliktu so zásadou „pacta sunt servanda“.⁹

K zániku záväzku a teda aj zmluvnej viazanosti (a to už od počiatku – ex tunc) dochádza tiež v prípade odstúpenia od zmluvy, ktoré je možné v prípadoch, ktoré stanovuje priamo zákon alebo ktoré boli medzi zmluvnými stranami (manželmi) dojednané. Zákon pripúšťa možnosť odstúpenie od zmluvy napr. v prípade, ak ju účastník uzavrel v tiesni, za nápadne nevýhodných podmienok (§ 49 OZ).¹⁰

Za predpokladu, že dohoda je platná, avšak ukracuje uspokojenie pohľadávky veriteľa (manželov alebo aj jedného z nich), je možné aby jej dotknutý veriteľ odporoval v zmysle ustanovenia § 42a a nasl. Občianskeho zákonníka a tak dosiahol (v prípade úspechu) jej neúčinnosť voči sebe.¹¹

3 Modifikácia bezpodielového spoluvlastníctva manželov dohodou manželov

Kogentnosť právnej úpravy bezpodielového spoluvlastníctva manželov môže byť modifikovaná na základe dohody manželov v súlade s § 143a Občianskeho zákonníka. Modifikácia vzájomných majetkových vzťahov vyplývajúcich z bezpodielového spoluvlastníctva manželov je možná výlučne na základe niektorej z dohôd vymedzených v tomto zákonnom ustanovení. Iným spôsobom manželia svoje vzájomné majetkové vzťahy týkajúce sa ich spoločného majetku nemôžu upraviť.

Ustanovenie § 143a Občianskeho zákonníka pripúšťa modifikáciu:

- rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov – na základe dohody manželov o rozšírení alebo zúžení rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov

⁹ ŠTEVČEK, M., A. DULAK, J. BAJÁNKOVÁ, M. FEČÍK, F. SEDLAČKO, M. TOMAŠOVOČ a kol. *Občiansky zákonník II. § 451–880. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 2027.

¹⁰ Pozri rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 24. júla 2006, sp. zn. 22 Cdo 1247/2005.

¹¹ Pozri rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 18. 7. 2000, sp. zn. 31 Cdo 619/2000; rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 22. 6. 2001, sp. zn. 21 Cdo 2088/2000; rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 07. mája 2002, sp. zn. 21 Cdo 1290/2001; rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 03. mája 2007, sp. zn. 22 Cdo 1349/2006; pozri rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 7. 5. 2002, sp. zn. 21 Cdo 1290/2001.

- obsahu práv a povinností týkajúcich sa správy spoločného majetku – na základe dohody manželov o správe spoločného majetku
- okamihu vzniku bezpodielového spoluvlastníctva manželov – na základe dohody manželov o vyhradení vzniku bezpodielového spoluvlastníctva manželov ku dňu zániku manželstva

Všetky vyššie uvedené dohody musia byť uzatvorené za splnenia týchto podmienok:

- výlučne medzi manželmi (naš právny poriadok nepripúšťa aby bola uzavretá pred uzatvorením manželstva ako tzv. predmanželská zmluva),
- za trvania manželstva (teda v období od uzatvorenia manželstva do jeho zániku),
- vo forme notárskej zápisnice¹² (samotný zhodný prejav manželov o obsahu dohody ani vyhlásenie jedného z nich¹³, bez toho, aby bola táto ich spoločná vôľa obsiahnutá v notárskej zápisnici, nemá právne účinky) a musia sa týkať výlučne vzťahov do budúcnosti (nemôže mať spätné – retroaktívne účinky, čo je vyvolané potrebou právnej istoty a tiež ochrany práv tretích osôb, napr. veriteľov).¹⁴

Pre platnosť dohody je nevyhnutné, aby všetky tieto podmienky boli splnené kumulatívne (súčasne). Pokiaľ by nebola splnená čo i len jedna z uvedených podmienok dohoda by bola (v zmysle ustanovenia § 39 OZ) absolútne neplatná a nevyvolávala by právne účinky.

3.1 Účinky dohôd o modifikácii bezpodielového spoluvlastníctva manželov voči tretím osobám

Voči tretej osobe¹⁵ sa manželia môžu na dohodu uzatvretú podľa § 143a Občianskeho zákonníka odvolať len vtedy, ak dohoda je tejto osobe známa.

¹² Notárska zápisnica je forma zaznamenania právneho úkonu notárom. Notár spisuje účastníkom notársku zápisnicu na základe ich vyhlásenia notár podľa § 46 a nasl. zákona č. 323/1992 Zb. o notároch a notárskej činnosti (Notársky poriadok) v znení neskorších predpisov.

¹³ Pozri rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 27. 4. 2010, sp. zn. 22 Cdo 1387/2008.

¹⁴ Pozri rozsudok Najvyššieho súdu SR z 31. 7. 2007, sp. zn. 2 Sž – KS 93/2006; nálež Ústavného súdu ČR z 18. 1. 1996 sp. zn. I. ÚS 86//1995.

¹⁵ Za tretiu osobu možno považovať osobu, ktorej sa obsah dohody o zúžení rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov v jej právnom postavení môže dotknúť, resp. ukrátiť jej práva. Tieto osoby vo vzťahu k manželom chránené pred nepriaznivými dopadmi takýchto dohôd (pozri rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 12. 4. 2005, sp. zn. 22 Cdo 1593/2004).

Tretia osoba musí mať vedomosť nielen o tom, že uvedená dohoda bola uzavretá, ale aj tom, aký je jej obsah. Na splnenie podmienky znalosti obsahu dohody nestačí ani to, že dohoda je súčasťou zbierky listín v katastri nehnuteľností a je zapísaná na liste vlastníctva¹⁶. Zmyslom a účelom tejto právnej úpravy je ochrana majetkových práv tretích osôb, ktorú manželia musia rešpektovať.

Dôkazné bremeno na preukázaní toho, že tretej osobe bola dohoda známa, zat'azuje manželov.

Ak tretie osoby o zmene majetkového režimu nevedia, manželia nemôžu voči nim zmenu majetkového usporiadania svojich vlastníckych vzťahov namietat¹⁷.

Pri výkone rozhodnutia, ktorého predmetom je pohľadávka veriteľa len jedného z manželov, je možné sa na dohodu podľa § 143a odvolať, ak obsah tejto dohody bol veriteľovi známy najneskôr v čase vzniku pohľadávky. Ak pohľadávka vznikla pred uzavretím dohody, výkon rozhodnutia sa vzťahuje aj na majetok, ktorý bol predmetom dohody.

3.2 Modifikácia rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov – Dohoda o rozšírení alebo zúžení bezpodielového spoluvlastníctva manželov (§ 143a ods. 1 prvá veta OZ)

Ustanovenie § 143a ods. 1 Občianskeho zákonníka predstavuje prelomenie kogentnosti právnej úpravy obsiahnutej v ustanovení § 143 Občianskeho zákonníka a pripúšťa odchylnú úpravu rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva na základe vzájomnej dohody manželov. Manželia tak môžu zákonný rozsah svojho bezpodielového spoluvlastníctva (ako je pozitívne a negatívne vymedzený v § 143 OZ) upraviť (modifikovať) spôsobom, ako to pripúšťa § 143a Občianskeho zákonníka.

Vzájomnou dohodou môžu manželia rozsah svojho bezpodielového spoluvlastníctva:

- rozšíriť – predmetom bezpodielového spoluvlastníctva manželov môžu urobiť aj majetok, ktorý je inak z rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov vylúčený (napr. veci získané dedičstvo,

¹⁶ Pozri rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 22. 8. 2006, sp. zn. 20 Cdo 612/2005.

¹⁷ ŠTEVČEK, M., A. DULAK, J. BAJÁNKOVÁ, M. FEČÍK, F. SEDLAČKO, M. TOMAŠOVOČ a kol. *Občiansky zákonník II. § 451–880. Komentár*. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 1047.

darovaním, veci slúžiace osobnej potrebe alebo výkonu povolania len jedného z manželov). Do spoločného majetku tak budú patriť aj veci, ktoré by inak neboli predmetom tohto spoluvlastníctva, avšak o ktoré manželia rozsah svojho bezpodielového spoluvlastníctva rozšírili.

Dohodou o rozšírení rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov dochádza k rozšíreniu okruhu vecí, ktoré sú súčasťou spoločného majetku manželov.

alebo

- zúžiť – z predmetu bezpodielového spoluvlastníctva môžu manželia vylúčiť veci, ktoré inak do bezpodielového spoluvlastníctva patria. Takéto veci potom budú patriť do výlučného majetku len jedného manželia alebo do ich podielového spoluvlastníctva. Do spoločného majetku tak nebudú patriť veci, inak do bezpodielového spoluvlastníctva patriace, o ktoré manželia rozsah svojho bezpodielového spoluvlastníctva zúžili.

Dohodou o zúžení dochádza k rozšíreniu okruhu vecí, ktoré nie sú súčasťou spoločného majetku manželov.

Dohodou o zúžení bezpodielového spoluvlastníctva manželov však nie je možné vylúčiť aplikáciu § 143 Občianskeho zákonníka na ich vzájomné majetkové vzťahy, teda nie je možné bezpodielového spoluvlastníctvo ako také zrušiť. K zúženiu teda môže dôjsť len v rozsahu, ktorý nespôsobuje zánik bezpodielového spoluvlastníctva manželov. Bezpodielové spoluvlastníctvo manželov musí byť aj naďalej zachované v určitom rozsahu, ktorého minimálnu hranicu však zákon nestanovuje, pričom ani teória a súdna prax nie je pri jej stanovení jednoznačná.

V prípade zúženia bezpodielového spoluvlastníctva manželov nie je možné jeho navrátenie do predchádzajúceho stavu súdnym rozhodnutím. Ustanovenie § 151 Občianskeho zákonníka, ktorý upravuje obnovenie zrušeného bezpodielového spoluvlastníctva manželov rozhodnutím súdu, sa na daný prípad nevzťahuje¹⁸.

Pri dohode o rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov uzavretej podľa § 143a ods. 1 Občianskeho zákonníka môžu manželia tento rozsah len rozšíriť alebo zúžiť, nie je možné aby sa dohodli na rozdielnych podieloch

¹⁸ Pozri rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 29. 4. 2010, sp. zn. 22 Cdo 3942/2008.

na spoločnom majetku. Takáto dohoda by bola absolútne neplatná (§ 39 OZ).

Ohľadom rozšírenia alebo zúženia rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov je sporná otázka, či dohoda sa môže týkať aj konkrétnej veci alebo môže byť formulovaná výlučne všeobecne v spojení so zákonným vymedzením predmetu bezpodielového spoluvlastníctva manželov¹⁹. Vzhľadom na zmluvnú autonómiu v občianskoprávných vzťahoch je potrebné prikloniť sa k názoru, že dohoda o rozšírení alebo zúžení bezpodielového spoluvlastníctva manželov môže byť formulovaná aj konkrétne, t.j. vo vzťahu ku konkrétnej veci.

Neplatnosť dohôd manželov o modifikácii (o rozšírení aj zúžení) ich bezpodielové spoluvlastníctva má za následok aj vyhlásenie konkurzu na majetok jedného z manželov ako úpadcu, ak takéto dohody boli uzavreté počas obdobia šiestich mesiacov od vyhlásenia konkurzu (§ 53 ods. 4 zákona č. 7/2005 Z.z. o konkurze a reštrukturalizácii v znení neskorších predpisov). Môže sa jednať o dohody o zúžení, ktoré zužujú rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov na úkor manžela, ktorý je úpadcom alebo, ktoré rozsah bezpodielového spoluvlastníctva manželov rozširujú aj o majetok, ktorý by inak mal patriť len úpadcovi.

3.3 Dohoda o modifikácii správy spoločného majetku (§ 413a ods. 1 druhá veta OZ)

Manželia sa môžu dohodnúť aj na správe spoločného majetku, t.j. na obsahu práv a povinností, ktoré sú s ňou spojené.

Správa môže byť na základe dohody všeobecne alebo len vo vzťahu k určitým veciach zverená len jednému z manželov, prípadne sa môžu dohodnúť aj na spoločnej správe. Môže sa tiež dohodnúť napríklad aj tak, že jeden z manželov je oprávnený disponovať s určitou spoločnou vecou

¹⁹ Český zákonodarca v predchádzajúcej právnej úprave novelou § 143a Občianskeho zákonníka (zákona č. 40/1964 Sb.), ktorá bola vykonaná zákonom č. 91/1998 Sb. odstránil výkladovú spornosť tým, že výslovne umožnil modifikáciu bezpodielového spoluvlastníctva manželov aj ohľadom jednotlivých vecí, a to nielen ohľadne majetkových vzťahov do budúcnosti, ale aj ohľadom majetku, ktorý už tvorí predmet bezpodielového spoluvlastníctva manželov; táto novela tiež umožnila aj tzv. predmanželskú zmluvu – úpravu budúcich majetkových vzťahov medzi mužom a ženou, ktorí chcú manželstvo uzavrieť.

bez súhlasu druhého manžela, prípadne samostatne môže vybavovať určité veci, ktoré nie sú bežné.

Spoločná správa znamená, že obaja manželia musia konať spoločne, na základe vzájomnej dohody, ich práva a povinnosti k spoločnému majetku sú rovnaké. Na platnosť právneho úkonu týkajúceho sa spoločného majetku bude potrebný súhlas oboch manželov. Spoločná správa sa môže týkať všetkých právnych úkonov alebo len určitého druhu právnych úkonov (a v ostatných bude možné, aby konal jeden z manželov sám).

Správa majetku len jedným z manželov znamená, že manžel, ktorému je správa spoločného majetku zverená, je oprávnený konať samostatne aj v iných ako bežných veciach, a bez súhlasu druhého manžela. Právny úkon, ktorý v takomto prípade uskutočnil len jeden z manželov je platný, aj pokiaľ druhý manžel s právnym úkonom nesúhlasí, pričom druhý manžel ani nemôže uplatniť relatívnu neplatnosť právneho úkonu podľa § 145 ods. 1 v spojení s § 40a Občianskeho zákonníka. Manžel, ktorý uskutočnil právny úkon totiž konal v súlade s dohodou o správe majetku, ktorá bola zverená jemu.

3.4 Dohoda o vyhradení vzniku bezpodielového spoluvlastníctva manželov ku dňu zániku manželstva (§ 143a ods. 3 OZ)

Špecifickou formou modifikácie zákonnej úpravy bezpodielového spoluvlastníctva manželov je aj dohoda manželov, ktorou vyhradia deň vzniku bezpodielového spoluvlastníctva manželov ku dňu zániku manželstva (§ 143a ods. 2 OZ). Na základe takejto dohody manželia získajú voľnosť (autonómiu) pri správe majetku počas trvania manželstva. V tejto modifikácii bezpodielového spoluvlastníctva vzniká a zároveň zaniká rovnakým dňom (dňom jeho zániku).

Pokiaľ manželia takúto dohodu uzatvoria, počas manželstva nadobúdajú veci buď do svojho výlučného vlastníctva alebo spoločne do podielového spoluvlastníctva, z čoho potom následne vyplýva aj dispozícia s vecou. Ku dňu zániku manželstva však vo výlučnom vlastníctve manžela zostane výlučne majetok, ktorý je z bezpodielového spoluvlastníctva manželov vylúčený (napr. veci získané darovaním, dedením a pod.) a vo vzťahu k ostatnému majetku dôjde k zmene právneho režimu z výlučného resp. podielového

spoluvlastníctva na bezpodielové spoluvlastníctvo. K vzniku a zániku bezpodielového spoluvlastníctva manželov tak dochádza v rovnakom okamihu – zánikom manželstva. Dôležitý je len majetok, ktorý existoval ku dňu zániku manželstva.

Táto dohoda sa nedotýka rozsahu bezpodielového spoluvlastníctva manželov, ale okamihu jeho vzniku, ktorý sa posúva ku dňu zániku manželstva (teda ku dňu právoplatnosti rozsudku o rozvode manželstva). Ide o obdobu tzv. inštitútu koakvizície, ktorý platil v našom právnom poriadku do roku 1950. Tento inštitút spočíva na tom, že všetok majetok, ktorý manželia nadobudli za trvania manželstva, do ich bezpodielového spoluvlastníctva manželov nepatrí. Až ku dňu zániku manželstva budú všetky veci, vrátane pohľadávok a dlhov, tvoriť celý komplex majetku, ktorý sa bude vyporiadavať.²⁰

Dohoda o vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov môže byť uzavretá len medzi manželmi, teda až v období po uzavretí manželstva. Ideálnym stavom je uzavretie dohody čo najskôr po uzavretí manželstva, kedy manželia ešte žiaden spoločný majetok nevlastnia. Pokiaľ v čase uzavretia dohody existuje spoločný majetok manželov, tento by sa musel vyporiadať (podľa § 149 OZ).

4 Vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva manželov

Vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva manželov nasleduje po tom, čo toto majetkové spoločenstvo zaniklo (niektorým zo zákonom predpísaných spôsobov – napr. smrťou manžela, rozvodom manželstva, rozhodnutím súdu o jeho zrušení). Možnosť vyporiadania bezpodielového spoluvlastníctva manželov pred týmto okamihom (pred zánikom) je vylúčená.

Za určitých okolností by však manželia, ak o to obaja majú záujem, mohli uzavrieť zmluvu o budúcej dohode o vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov (§ 50a v spojení s § 149 OZ). V zmluve by si manželia vymedzili jej obsah – znenie dohody o vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov, ktorú by následne uzavreli až po jeho zániku (znenie dohody v stave, aký môžu dojednať v čase uzatvárania zmluvy s odkazom,

²⁰ KIRSTOVÁ, K. a P. VOJČÍK. *Občianske právo hmotné. Prvý diel*. 1. vyd. Košice: Echo servis, 1993, s. 211.

že zvyšok – ohľadom ustanovení, ktoré nie je možné upraviť v čase podpisu zmluvy, sa doplní vo finálnom znení dohody). Zmluva by musela byť uzavretá v písomnej forme a musela by obsahovať podstatné náležitosti dohody o vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov (označenie účastníkov, predmet vyporiadania, dohodu o konkrétnom spôsobe vyporiadania – ktorému z manželov, ktoré veci prípadnú, ktoré záväzky preberá a prípadne aký vyrovnací podiel jeden z manželov vyplatí tomu druhému). Zároveň by v zmluve musela byť uvedená aj doba, do ktorej sa má dohoda o vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov uzavrieť (doba nemusí byť vyjadrená konkrétnym dátumom, stačí ju viazať na určitú právnu skutočnosť, ktorá nastane – teda na zánik bezpodielového spoluvlastníctva manželov). Napriek tomu, že táto možnosť vyporiadania vzájomných vzťahov medzi manželmi ešte pred zánikom ich bezpodielového spoluvlastníctva je v právnej praxi posudzovaná rozdielne, prikláňame sa k názoru (vzhľadom na zásadu zmluvnej autonómie v občianskoprávných vzťahoch), že je platným spôsobom predbežného vyporiadania vzájomných vzťahov manželov, rešpektujúcim ich dispozitívnu voľnosť.

Ako už bolo uvedené vyššie práve pri zmluve o budúcej zmluve (dohode o vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov) sú manželia vystavení riziku prelomenia zásady „pacta sunt servanda“, čo predpokladá aj samotný zákon (§ 50a ods. 3 OZ).

Dohoda manželov je primárnym a preferovaným spôsobom vyporiadania bezpodielového spoluvlastníctva manželov. Je na manželoch, aby sa sami pokúsili o vyporiadanie svojho majetkového spoločenstva tak, ako im to najviac vyhovuje. Dohoda manželov má vždy prednosť a prináša so sebou viaceré výhody – je finančne menej náročná, rýchlejšia a pomerne jednoduchšia, ako riešenie vyporiadania súdnou cestou. Ak manželia vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva manželov neriešia vôbec, môže sa stať, že po uplynutí lehoty 3 rokov od zániku ich spoluvlastníctva, kedy nastupuje zákonné vyporiadanie už nedostanú toľko, koľko by im patrilo (nakoľko tento spôsob vyporiadania nezohľadňuje zásady vymedzené v § 150 OZ, ale je striktné riadené úpravou obsiahnutou v § 149 ods. 4 OZ). Vyporiadanie bezpodielového spoluvlastníctva manželov má stránku kvalitatívnu – usporiadania vlastníctva k jednotlivým veciam a stránku

kvantitatívnu – vyjadrenie hodnotových podielov manželov na spoločnom majetku, ktorý tvorí predmet dohody. Manželia si teda musia dohodnúť, čo bude tvoriť predmet vyporiadania (majetok a záväzky) a ako si jednotlivý majetok a prípadne aj záväzky medzi sebou rozdelia.

Občiansky zákonník vymedzuje v § 150 všeobecné zásady, na ktoré by sa malo pri vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov prihliadnuť. Tieto hľadiská sú vymedzené len demonštratívne, čo znamená, že pri vyporiadaní je možné prihliadnuť aj k ďalším najrôznejším okolnostiam každého konkrétneho prípadu.

Pri vyporiadaní sa všeobecne vychádza zo zásady rovnosti podielov oboch manželov, ktorá však môže byť za uplatnenia hľadísk (zásad) vymedzených v § 150 Občianskeho zákonníka modifikovaná. V rovnakom pomere, v akom sa manželia podieľajú na spoločnom majetku, sa podieľajú aj na spoločných dlhoch. Ak vznikne rozdiel medzi hodnotami, ktoré pripadnú jednému z manželov a hodnotami, ktoré pripadnú druhému manželovi, je tento rozdiel potrebné vyrovnáť formou zaplatenia príslušnej peňažnej čiastky.

Vzhľadom na zásadu zmluvnej autonómie v občianskoprávných vzťahov je možnosť modifikácie vyporiadania bezpodielového spoluvlastníctva manželov pomerne široká. Nie je vylúčená ani dohoda o vyporiadaní len časti bezpodielového spoluvlastníctva²¹, ktorá ak nebola uzavretá v rozpore s § 150 Občianskeho zákonníka, pri následnom vyporiadaní ďalšieho majetku musí byť rešpektovaná.²²

Manželia pri uzatváraní dohody nie sú striktné viazaní zásadami uvedenými v § 150 Občianskeho zákonníka a môžu sa od nich odchýliť. Manželia môžu dohodnúť aj odlišné podiely na spoločnom majetku alebo dlhoch a pri nerovnosti podielov sa manžel, ktorý by inak mal nárok na vyrovnací podiel, môže tohto vyrovnacieho podielu vzdať. Manželia sa tiež môžu dohodnúť, ak sú k tomu primerané dôvody, že všetok majetok prípadne len jednému manželovi a druhý manžel nenadobudne žiadnu majetkovú

²¹ Staršia judikatúra možnosť čiastočného vyporiadania bezpodielového spoluvlastníctva manželov vylučovala s odôvodnením, že takáto dohoda by vylučovala možnosť, aby súd komplexne usporiadal majetkové vzťahy medzi manželmi s ohľadom na zásady vymedzené v § 150 OZ – pozri napr. zhodnotenie Najvyššieho súdu ČSSR z 3. 2. 1972, sp. zn. Cpj 86/1971, R 42/1972.

²² Pozri rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 27. 11. 1998, sp. zn. 22 Cdo 1622/1998.

hodnotu²³. Ak takáto dohoda zodpovedá slobodnej vôli jej účastníkov nebola by považovaná za neplatnú, za predpokladu, že netrpí vadami, ktoré by mali za následok jej absolútnu neplatnosť.

Za absolútne neplatnú by bolo možné považovať takú dohodu o vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov, kde všetky aktíva zo spoločného majetku, bez existencie dôvodu ospravedlňujúceho uzavretie takejto dohody, nadobudol jeden z manželov a druhý manžel prevzal všetky pasíva, ktoré manželom za trvania bezpodielového spoluvlastníctva manželov vznikli, avšak mu nezostal žiadny majetok (ani finančná čiastka na vyrovnanie podielu), ktorý by mohol použiť na úhradu záväzkov. Takáto dohoda sa prieči dobrým mravom a s prihliadnutím na zásadu zmluvnej voľnosti, ju vzhľadom na zadlženosť manžela, ktorý takto prevzal všetky pasíva, nie je možné akceptovať.²⁴ Neplatná by bola aj dohoda, ktorá by nebola určitá, zrozumiteľná, vážna a neodrážala by prejav slobodnej vôle účastníkov (§ 37 a nasl. OZ). Neplatnosť dohody sa môže týkať celej dohody alebo len jej časti.²⁵

Pri vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov v tzv. širšom zmysle si manželia môžu vyporiadať aj tie majetkové práva a vzťahy (najmä spoločné dlhy a pohľadávky), ktoré síce do tohto spoluvlastníctva nepatria, avšak vznikli v súvislosti s ich hospodársky a spotrebným spoločenstvom. Ak tak však neurobia a predmetom vyporiadania urobia len spoločný majetok, nemá to za následok neplatnosť dohody a nemožnosť prípadného neskoršieho uplatnenia týchto majetkoch práv²⁶.

Vzhľadom na zásadu zmluvnej voľnosti si manželia v rámci dohody o vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov môžu:

- urovnať aj sporné práva v zmysle ustanovenia § 585 Občianskeho zákonníka.

²³ Pozri rozsudok Najvyššieho súdu SR z 27. 08. 2013 sp. zn. 4Cdo 147/2011, rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 31. júla 2000, sp. zn. 22 Cdo 726/1999; rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 9. 9. 2003, sp. zn. 22 Cdo 1283/2003.

²⁴ Pozri rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 03. mája 2011, sp. zn. 22 Cdo 141/2009.

²⁵ Pozri rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR z 02. 07. 2003, sp. zn. 30 Cdo 952/2002; uznesenie Najvyššieho súdu ČR z 02. júna 2006, sp. zn. 22 Cdo 2334/2005.

²⁶ Zhodnotenie Najvyššieho súdu ČSSR z 3. 2. 1972, sp. zn. Cpj 86/1971, R 42/1972.

- zhodne prehlásiť a deklarovat' výlučné právo jedného z nich k určitej veci za účelom odstránenia pochybností o vlastníckom práve do budúcnosti, pokiaľ sa to nedotkne rozsahu a spôsobu vyporiadania.²⁷
- dojednat' zmluvnú pokutu²⁸, predovšetkým ak existuje dôvodná obava, že druhý manžel, napriek tomu, že sa na to v dohode zaviazal, svoj záväzok z dohody nespĺní.

Dohoda o vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov je právne záväzná medzi manželmi navzájom. Pri jej uzatváraní manželia musia rešpektovať zásadu ochrany a právnej istoty tretích osôb a nemôžu zasahovať do ich práv. Preto dohoda nemá vplyv na právne vzťahy manželov voči tretím osobám (ktoré nie sú účastníkmi dohody). Pokiaľ veriteľ s obsahom dohody (ktorej predmetom je aj vyporiadanie záväzku voči nemu) nesúhlasí, nie je voči nemu účinná (nemá voči nemu žiadnu právnu relevanciu), aj keď manželov zaväzuje. Veriteľ teda aj po uzavretí dohody môže požadovať plnenie od oboch manželov (napriek tomu, že v dohode záväzok voči veriteľovi prevzal len jeden z manželov v plnom rozsahu) a ak manžel uhradí dlh za druhého manžela (ktorý v dohode na seba prevzal tento záväzok), môže sa voči nemu domáhať úhrady tohto, čo za neho plnil, hoci v zmysle vyporiadania plniť nemal.

Manželvia môžu uzavrieť dohodu v akejkoľvek forme – písomne, ústne, konkludentne, pokiaľ je zo vzájomných prejavov vôle zrejmé, že mali v úmysle vyporiadať svoje bezpodielové spoluvlastníctvo manželov určitým spôsobom²⁹. Stačí, že obom účastníkom je pri jej uzavretí jasné, čoho sa týka, akým spôsobom sa vyporiadajú a že tým dochádza k likvidácii bezpodielových majetkových vzťahov ku všetkým veciam, ktoré patrili do bezpodielového spoluvlastníctva manželov a ako spoločne existovali v dobe jeho zániku. Tiež nie je vylúčené, že manželia veci menšej hodnoty do dohody nezahrnú a mlčky zhodne vychádzajú z toho, že jednotlivé veci pripadnú do vlastníctva toho z nich, kto ich má v čase vyporiadania

²⁷ Pozri rozsudok Najvyššieho súdu ČR z 24. júla 2007, sp. zn. Odo 1279/2005.

²⁸ Pozri rozsudok Najvyššieho súdu SR z 1. 3. 2008, sp. zn. 1 Cdo 98/2004, ZSP 21/2008.

²⁹ Samotná okolnosť, že každý z manželov si po zániku bezpodielového spoluvlastníctva manželov ponechal niektoré veci zo spoločného majetku (hoci aj v rovnakej hodnote), bez ďalšieho neodôvodňuje záver, že medzi sebou uzavreli dohodu o vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov (pozri rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSSR z 17. 5. 1968, sp. zn. 4 Cz 37/1968, R 73/1968).

v dispozícii a užívání. Rovnako nie je vylúčené, že v písomnej dohode uvedú menovite len niektoré veci alebo iné majetkové hodnoty, s uvedením komu pripadnú a do dohody pripoja prehlásenie (doložku), že nemajú voči sebe iné nevysporiadané nároky vyplývajúce z ich zaniknutého bezpodielového spoluvlastníctva manželov.³⁰

V prípade však, ak predmetom dohody je nehnuteľnosť, musí mať dohoda, aby bola považovaná za platnú, písomnú formu a podpisy manželov na nej musia byť úradne osvedčené.

Ak dohoda o vypořádání bezpodielového spoluvlastníctva manželov spĺňa zákonnú formu a obsah, je uzavretá na základe slobodnej, vážnej a zrozumiteľnej vôle oboch jej účastníkov, je platným a vo vzťahu medzi manželmi právne záväzným právnym úkonom. Záväzky, ktoré manželia v dohode prevzali sú povinní plniť a pokiaľ sa tak nestane, možno si plnenie vynútiť (podaním žaloby na plnenie a následne, ak je to potrebné, exekúciou).

Právne účinky platne uzavretej dohody medzi manželmi navzájom môžu zaniknúť len v prípadoch, ktoré už boli vyššie uvedené. V ostatných prípadoch sú manželia zásadou „pacta sunt servanda“ bezvýhradne viazaní.

5 Ostatné typy dohôd uzavretých medzi manželmi

V súvislosti s dohodami manželov sa vynára aj otázka záväznosti obligačných dohôd medzi manželmi. Teda, či manželia môžu vstupovať do obligačných vzťahov voči sebe navzájom (napr. uzavrieť kúpnu zmluvu, resp. darovaciu zmluvu).

Vzhľadom na špecifický charakter bezpodielového spoluvlastníctva manželov, kde každému z manželov patrí vlastnícke právo k celej veci, ktoré je obmedzené rovnakým právom druhého manžela, možno uzavrieť, že takéto dohody v rámci bezpodielového spoluvlastníctva manželov nie sú prípustné. Manželia by však mohli vstúpiť do obligačného vzťahu v prípade, ak by nakladali so svojim oddeleným majetkom (napr. jeden manžel daruje druhému manželovi vec, ktorá patrí výlučne jemu, resp. mu ju predá a druhý manžel uhradí kúpnu cenu zo svojich výlučných finančných prostriedkov).

³⁰ Pozri rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR z 31. 5. 1974, sp. zn. 3 Cz 23/1974, R 62/1974.

Ďalšou otázkou je záväznosť dohôd, kde na jednej strane vystupuje manžel nakladajúci so svojim oddeleným majetkom a na druhej strane stojí bezpodielové spoluvlastníctvo manželov. Môžu totiž nastať situácie, že manžel poskytne svoje výlučné prostriedky, resp. vecné plnenie zo svojho majetku do bezpodielového spoluvlastníctva manželov alebo sa z bezpodielového spoluvlastníctva manželov investuje na oddelený majetok manžela. Takéto vnesenie výlučného majetku manžela do bezpodielového spoluvlastníctva manželov a investície z bezpodielového spoluvlastníctva manželov do oddeleného majetku manžela sa však zohľadňujú až pri vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov (§ 150 druhá veta OZ). Uvedené hľadisko je významné vzhľadom na to, že manželia popri majetku v bezpodielovom spoluvlastníctve manželov môžu mať aj svoj výlučný majetok a za trvania manželstva môže dochádzať k presunom z výlučného majetku manžela do spoločného majetku a naopak, zo spoločného majetku do výlučného majetku len jedného z manželov (často bez toho, aby si to dotknuté subjekty vôbec uvedomovali). Ak by zákon neumožňoval pri vyporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva manželov požadovať náhradu za to, čo sa týmto spôsobom vynaložilo (presunulo), narušilo by to zásadu rovnosti manželov pri vyporiadaní, došlo by k zvýhodneniu jedného manžela a k poškodeniu druhého manžela. Nárok na náhradu peňažných alebo vecných nákladov vzniká okamihom vnesenia oddeleného majetku do spoločného majetku resp. okamihom investovania z bezpodielového spoluvlastníctva manželov do oddeleného majetku manžela, avšak možno ho uplatniť až po zániku bezpodielového spoluvlastníctva manželov.

Uvedená problematika však presahuje rámec tohto príspevku a preto je naznačená len v základných rysoch.

Literature

- FEKETE, I. *Občiansky zákonník 1. Veľký komentár*. Bratislava: Eurokódex, 2011.
- HORVÁTH, E. *Judikatúra vo veciach bezpodielového spoluvlastníctva manželov*. Bratislava: IURA EDITION, 2008.
- KINCL, J. *Dicta et regulae iuris aneb Právnické mudrosloví latinské*. Upravil M. Skřejpek. Plzeň: Aleš Čenek.

KIRSTOVÁ, K. a P. VOJČÍK. *Občianske právo hmotné. Prvý diel*. 1. vyd. Košice: Echo servis, 1993.

PSUTKA, J. *Spoločné jmění manželů*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015.

ŠTEVČEK, M., A. DULAK, J. BAJÁNKOVÁ, M. FEČÍK, F. SEDLAČKO, M. TOMAŠOVOČ a kol. *Občiansky zákonník II. § 451–880. Komentár*. Praha: C. H. Beck.

WEHBERG, H. Pacta sunt servanda. *The American Journal of International Law*, 1959.

ASPI

Contact – e-mail

ivana.zmekova@gmail.com

Vědecká redakce MU

prof. Ing. Petr Dvořák, CSc.; PhDr. Jan Cacek, Ph.D.;
Mgr. Tereza Fojtová; Mgr. Michaela Hanousková;
prof. MUDr. Lydie Izakovičová Hollá, Ph.D.; doc. RNDr. Petr Holub, Ph.D.;
doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.; doc. PhDr. Mgr. Tomáš Janík, Ph.D.;
doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D.; prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D.;
doc. RNDr. Jaromír Leichmann, Dr.; PhDr. Alena Mízerová;
doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D.; doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.;
Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.; doc. RNDr. Ondřej Slabý, Ph.D.;
prof. PhDr. Jiří Trávníček, M.A.; doc. PhDr. Martin Vaculík, Ph.D.

Ediční rada PrF MU

doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D. (předseda);
prof. JUDr. Josef Bejček, CSc.; prof. JUDr. Jan Hurdík, DrSc.;
prof. JUDr. Věra Kalvodová, Dr.; prof. JUDr. Vladimír Kratochvíl, CSc.;
doc. JUDr. Petr Mrkvývka, Ph.D.; doc. JUDr. Radim Polčák, Ph.D.;
prof. JUDr. Petr Průcha, CSc.; doc. JUDr. Markéta Selucká, Ph.D.

DNY PRÁVA 2017 – DAYS OF LAW 2017

Část V. – Pacta (non solum) sunt servanda?

**Eds.: prof. JUDr. Josef Bejček, CSc., prof. JUDr. Jan Hurdík, DrSc.
JUDr. Eva Dobrovolná, Ph.D., LL.M.,
doc. JUDr. Ing. Josef Šilhán, Ph.D., JUDr. Jiří Valdhans, Ph.D.**

Vydala Masarykova univerzita, Žerotínovo nám. 617/9, 601 77 Brno

Spisy Právnické fakulty MU č. 616 (řada teoretická)

1. vydání, 2018

ISBN 978-80-210-9012-5 (online : pdf)